שמעתא עמיקתא

מקבץ גליונות על מגיפת הקורונה

שמעתא עמיקתא

כותבי הגליונות

הרה"ג יוחנן דניאל בורגר שליט"א

ראש כולל חוראה רמות ב' ומו"ץ בשכונת רמות – ירושלים

מדור "פניני הלכה"

הרה"ג שמעון פלולי שליט"א

מו"ץ בעיר מעלה אדומים

מדור "פניני מוסר"

הרה"ג יוחנן רוזנברג שליט"א

מחבר סדרת הספרים עבודת המועדים

יוצא לאור על ידי מערכת

שמעתא עמיקתא

ירושלים תובב"א

©

כל הזכויות שמורות למערכת

לשאלות והערות בעניני הגליון ניתן להתקשר

לפל. 052-767-0503

או בדואר אלקטרוני

AMIKTA571@GMAIL.COM - AMIKTA@AMIKTA.CO.IL

ניתן להאזין לשיעורי הלכה

מבעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א

בקול הלשון טל. 03-617-1111 או 6761*

יש להקיש 3-3-1 שלוחה 65

מכתב מהגאון הגדול מרן
הרב חיים פנחס שיינברג זצוק"ל

הרב חיים פינחס שיינברג
ראש ישיבת "תורה אור"
ומורה הוראה דקרית מטרסדורף

Rabbi CHAIM P. SCHEINBERG
Rosh Hayeshiva "TORAH ORE"
and Morah Hora'ah of Kiryat Mattersdorf

בס"ד

כ"ז מר חשון תשע"ב
פעיה"ק ירושלים עיה"ק תובב"א

מכתב תהלה

הובא לפני תכריך כתבים חיבור חשוב ונכבד העוסק בעניני שו"ע יו"ד הל' נדה שנתחבר ע"י הרה"ג ר' יוחנן דניאל בורגר שליט"א מחשובי הלומדים בישיבתנו הק' ושנלמד בדיבוק חברים מופלגים, וכשמעיינים בספר רואים כמה יגיעה ועמלה עצומה השקיע הרב הנ"ל בעומק הסוגיות בגמ' ובשו"ע ובגדולי הפוסקים עד גדולי אחרוני זמננו.
והדברים שמחים ומאירים ונפלאים עד מאד, ובודאי שכל מעיין בספר ימצא תועלת גדולה, ותן לחכם ויחכם עוד.
ותיכף לת"ח ברכה שכה יוסיף תמיד להרבות חיילים לתורה מתוך הבריאות השלימה ורוב נחת ויתבדרון שמעתתיה בביא מדרשא להגדיל תורה ולהאדירה.

הכו"ח לכבוד התורה והחכמה
המצפה לישועת ד' במהרה

חיים פינחס שיינברג

רחוב פנים מאירות 2, ירושלים, ת.ד. 6979, טל. 537-1513 (02), ישראל
2 Panim Meirot St., Jerusalem, P.O.B. 6979, Tel. (02) 537-1513, Israel

חסכמה מחרב הגאון
הרב ישראל גנס שליט"א

הרב ישראל גנס
רח' פנים מאירות 2
קרית מטרסדורף, ירושלים 94423
02/537/6927 02/537/1762

בס"ד, מרחשון תש"פ

כבר בא"ם בשבח המגיע לכתבים של הרה"ג רבי יוחנן דניאל בורגר שליט"א בחיבורו המופלא על עניני טהרה.

ועתה העלה לפנינו חיבור חשוב מאד הלכה למעשה בשם "שמעתא עמיקתא" הכולל תשובות ועיונים בארבעת חלקי השו"ע, וכן פסקי הלכות על מועדי השנה, הלכות יחוד, דיני איסור והיתר ועוד דינים שונים, ע"פ סוגיות הש"ס וגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים לדורותיהם. דבר דבר על אופניו, בצורה ברורה ומאירת עינים, ומתוכם הרבה שאלות אקטואליות שהתחדשו בדורנו אם. ויש מאמו תועלת גדולה בס"ד וזיכוי הרבים.

ויה"ר שיזכה הלאה תת תנובתו להאיר את עיני ישראל בחיבורים יקרים, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

בברכה

חסכמה מחרב הגאון
הרב ישראל גואלמן שליט"א

הרב ישראל גואלמן
רב ומו"צ קהילת "שערי תבונה"
רמות א' – ירושלים
טלפון 02 - 5861799

בס"ד, חודש כסלו, תש"פ

מכתב ברכה

הנה הביא לפני הרה"ג ר' יוחנן דניאל בורגר שליט"א, ספר נכבד ביותר, אשר בשם "מילי דטהרה" יכונה, והוא ספר יקר וחשוב עד מאד, בענינים חמורים ועמוקים מאד התלויים בעניני טהרה וקדושה, המצויים ביותר, מעניני כתמים ותליה, ועד עניני פריון ועיבור, צניעות וקדושה, והכל עשה בצורה מבוארת ביותר, דבר דבור על אופניו, כשלחן ערוך ומבואר ומוכן לפני המעיינים בו, בהרבה ענינים סתומים אשר יאירו עיני המעיינים בספר זה.

וכבר איתמחי גברא בחיבוריו הרבים, וידוע בעמל התורה שלו, ובדקדוק ההלכה, וכעת ניכרת יראתו וטהרתו ומתוך הדברים שהעלה על הכתב, בזהירות, בצניעות ובטהרה. ואין ספק שאף חיבור זה יצטרף לכל חיבוריו העולים על שולחנם של מלכים, מאן מלכי רבנן, ותתרבה התועלת למעיינים בחיבור זה, ותרבה הדעת והטהרה בעם ישראל בכלל, ובבני התורה בפרט, וישא ברכה מאת ה' על עמלו ויזכה לחבר עוד חיבורים נוספים בתורה הקדושה, כשאיפת נפשו הטהורה.

ישראל גואלמן

הרב ישראל גואלמן
רב ומו"צ
קהילת "שערי תבונה", רמת א' - ירושלים

חסכמה מחרב הגאון
הרב אשר זעליג וייס שליט"א
על קונטרס דיני חולים בצום יוה"כ

אשר זעליג וייס
כגן 8
פעיה"ק ירושלם ת"ו

בס"ד

הן ראיתי את הקונטרס בשם: הלכות לימי החג שערך ידי"נ ויקר לבבי מורה הוראה מובהק ומרביץ תורה המזכה את הרבים בתורתו המבורכת הרה"ג ר' יוחנן בורגר שליט"א.
עברתי על רוב ההלכות וראיתי מעשה אומן הלכה ברורה וערוכה בטוב טעם ודעת זקנים מלוקט מדברי גדולי הפוסקים.
ברכתי לידי"נ הרה"ג שליט"א שיזכה להורות הלכה ברורה ולעולם לא יכשל בדבר הלכה ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה ברוב נחת ושלוה. בברכת כוה"ט

אשר וייס

אשר זעליג וייס
אב"ד
וראש ישיבת
"דרכי תורה"
פעיה"ק ירושלים ת"ו

תוכן ענינים

הלכות מצויות בשעת מגיפה חלק ראשון.....גליון תכ״ה

הלכות מצויות בשעת מגיפה חלק שני.....גליון תכ״ו

הלכות מצויות בשעת סגר.....גליון תנ״ו

בענין חיוב להישמע להוראות מניעת הידבקות נגיף הקורנה.....גליון תכ״ג

האם חייבים לשלם למוסדות חינוך בזמן מגפת נגיף הקורונה.....גליון תכ״ח

האם חולה קורונה שאין לו חוש טעם פטור מברכות הנהנין.....גליון תכ״ט

האם מותר להיכנס בשבת למקום שבודקים חום למבקרים ע״י מכשיר חשמלי...גליון תל״ג

האם חולי קורנה שהתרפאו מברכים ברכת הגומל.....גליון תל״ה

האם מברכים ברכות הראיה כשרואה באמצעים דיגיטליים.....גליון תל״ו

האם מותר להשתמש באלכוהול ג׳ל בשבת.....גליון תל״ז

במקומות שהוטל סגר, האם מותר להוציא אישור יציאה בשבת כדי להתפלל בצבור .....גליון תמ״ג

האם יש לחוש בלבישת מסיכה בשבת משום איסור הוצאה.....גליון תמ״ד

האם יש חובה מהתורה להכנס לסגר כדי למנוע התפשטות מחלה.....גליון תמ״ה

כשיש חוסר במכונות הנשמה למי יש לתת קדימה.....גליון תנ״ז

האם יש חובה להתחסן מפני נגיף הקורנה.....גליון ת״ס

האם מותר להתחסן בשבת מפני נגיף הקורונה.....גליון תס״ב

כיצד יש לנהוג במחלוקת הפוסקים בפקוח נפש של רבים.....גליון ת״ע

שמעתא עמיקתא

גליון תכ"ה | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

הלכות מצויות בשעת מגיפה (א)

גליון מיוחד

עקב התפשטות נגיף הקורונה

נגיף הקורונה וסכנתו

התפשטות נגיף הקורונה וסכנתו

נגיף הקורונה (COVID-19) המתפרץ בימים אלו בעולם, מדבק בנ"א ששוהים בקרבת מקום או באים במגע עם נושא נגיף זה. לפי מקורות שונים לעת עתה רוב האנשים הנדבקים (כ - 80%) אין להם צורך בטיפול רפואי וברוב המקרים מדובר במחלה קלה. עד 20% מהחולים המאובחנים מפתחים סיבוכים ושיעור התמותה (ר"ל) הינו כ - 2 - 4 % מהחולים. לפי הנראה המחלה קשה יותר בקרב מבוגרים ואנשים הסובלים מפגיעה במערכת החיסון וממחלות כרוניות דוגמת סכרת או מחלת לב. שיעור התמותה אצל מבוגרים מגיל ששים הוא כ - 8% ומגיל שבעים הוא כ - 15%. ואצל הסובלים בעיות רפואיות שונות הוא בין 11% - 6. [ע"פ מקורות שונים].

סימפטומי המחלה הם, חום, בעיות נשימתיות, שיעול וכו'. ועל כן מהנחיות הרשויות שהמרגיש סימפטומים אלו עליו להיכנס לבידוד בית ומניעת מגע עם בני המשפחה. למדוד חום פעמיים ביום ולהודיע לגורמים ע"מ להיבדק אם אכן נושא את הנגיף.

הוראות השלטונות למניעת ההתפשטות

בעולם מחייבים את החולים להיות בבידוד עד שיתרפאו, וכן את אלו שהיו בקרבתם כמו כן הנושאים את הנגיף אפילו אם חשים בטוב, או מי שיש להם סימפטומים המצביעים לנגיף, חייבים להיות בבידוד באופן מידי למשך שבועיים למנוע הדבקות. ובמידה שמתברר שאכן הינם חולים, הרשויות באר"י ממנים אחראים לאתר את אלו שהיו בקרבת החולה ע"מ להודיע להם שיכנסו לבידוד באופן מידי. אע"פ שאין בכח הוראות אלו למנוע התפשטות מוחלטת, מ"מ הדבר מציל חיים כי ע"י מניעת התפשטות מהירה, ניתן לתת לחולים טיפול תומך מיטבי. [ע"פ מקורות שונים].

המלצות למניעת ההתפשטות

מלבד ההוראות שהרשויות מחייבות, יש הנחיות והמלצות ע"מ למנוע התפשטות הנגיף, כגון לשמור על היגיינה, לבישת כפפות ומסכות בפנים, לשמור כל מרחק בין אנשים, לא להתאסף מעל כעשר איש (יש מהוראות העלולות להיות חיוב, כל מדינה לפי מה שהיא). לאוכלוסיות בסיכון, קשישים, אנשים עם מחלות כרוניות קשות בכל גיל, מחלות של דרכי הנשימה, חולים במחלות ממאירות ומחלות עם פגיעה במערכת החיסון וכדו', יש להקפיד ולהימנע ככל הניתן לצאת מהבית ומאירוח אנשים בבית.

חובה להישמר בשעת סכנה

איסור להכנס במצב של סכנה

חמירא סכנתא מאיסורא. [חולין (י.)]. ועל כן יש ליזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו וכל כיוצא בזה. [רמ"א (יו"ד סי' קטז סע' ה) ושו"ע (חו"מ סי' תכז). ועי' בנוב"י (יו"ד תני ססי' י) דמ"מ לצורך פרנסה שרי לסכן עצמו כי התורה התירה זאת (ומשמע מדבריו דאפי' סכנה גדולה), עי"ש. והביאו האבנ"ז (או"ח ססי' תכח אות יא). וכ"כ הקרן אורה (מו"ק יד. ד"ה שוב). ועי' באג"מ (חו"מ ח"א סי' קד) שכתב שמותר להתפרנס אף כשיש חשש סכנה באופן רחוק. ועי' במ"א (רסי' קד) שמבואר שאסור להסתכן לצורך מצוה, והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא בגליון פ"ח. ועי' עוד במעיל צדקה (סי' כו ד"ה ונחזור) דהיכן שאדם רשאי ללכת ולא חיישינן משום איסור להכנס לסכנה פעמים שאף את בניו מותר לקחת עמו (ושם מייירי לענין לעלות לארי"ל, עי"ש).

מהתורה או מדרבנן

איסור זה הוא מה"ת משום (דברים פ"ד פס' ט) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". [עי' ברכות (לב :)]. ובט"ז (או"ח סי' סו ס"ק א) מבואר שהוא מה"ת. וכן הוא בזהר הרקיע (מצוה קיח) וברשב"ש (רסי' א ד"ה הצעיר). ומכל מקום במקום שיש רק חשש סכנה יש בזה איסור מדרבנן. [אג"מ (חו"מ ח"ב סי' עו). ועי' בדרכ"ת (סי' קטז ס"ק נט). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ק"י].

גדר סכנה

כל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש משום סכנה, מותר לאדם לעשות כן דשומר פתאים ה', ומה שקצרה יד האדם לדעת וליזהר ממנו הקב"ה שומר עליו. אולם דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה. [הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פל"ב הגה ב). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"י].

דינים מיוחדים בשעת מגיפה

איסור לסכן עצמו בשעת מגיפה

מי שעלול להסתכן מחמת מגיפה וכדו', עובר על "ונשמרתם" כמבואר לעיל. ומ"מ במצב שיש בו חשש רחוק של סכנה, אין בו משום "ונשמרתם", וע"כ מותר לטוס למקום שהחשש הדבקות קיים באחוזים נמוכים אע"פ שהם גבוהים מאשר ממקום מוצאו. והכל לפי הענין. [ואפי' באופן שמותר לחלל שבת ע"מ להצילו, מ"מ ע"פ הדין מותר לו להכנס למצב זה וכמו שבארנו להלן. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון שכ"ג].

איסור לסכן אחרים

אם מסכן אחרים כגון שעלול להדביק אחרים, עובר אף על "לא תשים דמים", כי נצטווינו במצוה זו להסיר כל מכשול העלול להביא אחרים לידי סכנה. [רמב"ם (רוצח פי"א ה"יד). וי"ל שגם עובר על עוד איסורים כמו שבארנו בס"ד בשמעתא עמיקתא גליונות תמ"ג ותמ"ה].

להכנס לבידוד בזמן מגיפה

אמרו חז"ל שאם יש דבר בעיר "כנס רגליך", כלומר הסתגר בביתך ואל תצא לחוץ. ואם יש רעב בעיר "פזר רגליך", כלומר לך לחפש מזון. [ב"ק (ס :) ובה"ל (סי' תקנד ד"ה דבמקום חולי)]. ואם יש צורך לצאת עכ"פ ילבש מסיכה סביב לחוטמו ופיו. [עי' בה"ל (שם) בשם פתחי עולם (שם סס"ק י) לענין מחלת החלערי"א, עי"ש. ועי' מש"כ בזה בס"ד בגליונות תכ"ג ותמ"ה].

למנוע התכנסויות

יש למנוע מהתכנסויות גדולות אף בתפלה בצבור וכדו'. [עי' באגרות הרע"א (סי' עא) שכך הנהיג בזמנו שלא יהיו בבהכ"נ יותר מט"ו איש, ואף כת' שיש מקום למנות שוטר שיעמוד על פתח בית הכנסת ע"מ לעקוף על שמירת ההוראה]. והכל לפי הוראות השלטונות בכל מקום ומקום וכמו שנבאר להלן.

חובה להימלט ממקום מגיפה

אם יש מגיפה בעיר (ר"ל), אם ניתן, יש לברוח משם, ויש לצאת בתחילת הדבר ולא בסופו. [מהרי"ל (סי' נ), רמ"א (יו"ד סי' קטז סע' ה), דלא כמו אלו שדקדקו מזה שלא אמרו בבב"ק שם לענין מגיפה לצאת לעיר אחרת כמו שאמרו שם לענין רעב, שבדבר לא אומרים שיצא לעיר אחרת. ועי' במהר"ם פאדווה (סי' פו)]. ויש בזה אפי' חיוב. [יש"ש (ב"ק פ"ו סי' כו)]. אלא שחיוב זה הוא אם אין בידו להיות בביתו ע"מ להינצל מהמצב של סכנה, אבל אם בידו לעשות כן י"א שאין חיוב לברוח והוא רק עצה טובה. [זרע אמת (יו"ד ח"ב סי' לב ד"ה הרי נר')]. ובזמננו שהמגיפה התפשטה בהרבה מקומות בעולם אין כ"כ אפשרות לברוח ואדרבה לפי החשש הדבקות ע"י טיסות למקום למקום הוא גבוה, ולמעשה הכל לפי המקום, הזמן וסוג המגיפה. [ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג].

חובה להישמע להוראות ע"מ למנוע הידבקות

חובה להישמע להוראות השלטונות ע"מ למנוע התפשטות של נגיף, כי אסור לסכן את עצמו ואחרים. וכל או"א מחויב לנהוג לפי הוראות המדינה שנמצא בה. וכבר גדולי עולם בשעתם שיתפו פעולה עם הרשויות והפליגו בהזהרות ע"מ לעצור מגפות שפרצו בזמניהם. [טעם החובה היא כי הוראותיהם מבוססות ע"י רופאים וכבר מבואר בסימן תרי"ח דרופא אפי' עכו"ם נאמן במקום חשש סכנה. ואע"פ שיש מדינות שמקילות יותר בכללים אלו, מחויב לעשות כהוראות המקום שנמצא שם כי יש בזה משום תקנת המדינה כמבואר בסמוך. ועוד י"ל דלפעמים הוי בכלל ספק סכנה ולחומרא. ועוד טעם לחיוב זה הוא ע"פ החת"ס (חו"מ סי' מד) שכת' שתקנות שנעשו ע"י שלטון לטובת הצבור למנוע אסונות ואם לא נעשו על ידם היה חיוב עלינו לעשות כזה, אסור לעבור עליהם, ואין לזה שייכות לדד"ד. וכן הוא בשבט הלוי (ח"י סי' רצא) ובפתח"ש (ח"ד עמ' יד). וכן הורו גדולי הפוסקים שליט"א עקב התפשטות נגיף הקורונה. ועי' באגרות הרע"א (סי' עא) ששיתף פעולה עם הרשויות ע"מ למנוע המגיפה. ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג].

קביעת תענית

מתקנים תענית צבור בשעה שהתפשטה מגיפה. [שו"ע (סי' תקעו סע' ב). ומ"מ עי"ש שמגיפה פירושו שמת עכ"פ א' מחמש מאות איש מהדרים בעיר. ובס"ד במגיפת הקורונה עכ"פ במקומותינו רחוק מזה, ועיקר ההוראות הם כדי למנוע ההתפשטות. ועי' בדברי מלכיאל (ח"ב סי' צ ד"ה ועיקר) מש"כ בזה. ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון תכ"ג]. ומ"מ בזה"ז אין מתקנים ת"צ כלל בשעה שהתפשטה מגיפה כי חששו שיסתכנו בשעת המגיפה מחמת חולשה הנגרמת מחוסר אכילה ושתיה. [מ"א (ס"ק ב) כי מנוסה הוא דכשאינו אוכל ושותה קולט ח"י שינוי האויר. וכן פסקו הערוה"ש (אות ט) והמ"ב (ס"ק ב). וכן הביא הברכ"י (אות ד) ושכן אמרו בשם הארי"י ז"ל. ומלשון המ"א שכת' שהאידנא אין מתענים כלל, וכן מסתימת הברכ"י משמע שאף באופן שלא ידוע שיש חשש סכנה מ"מ נהגו שלא לצום משום שמצינו בזה חשש סכנה].

לצום בשאר תעניות כשיש מגיפה

אע"פ שלא קובעים תענית מחמת דבר משום חשש סכנה, בצומות אחרים כגון תענית אסתר וכדו', אם לפי הרופאים אין מניעה כלל לצום כי אין הדבר מעלה חשש ההדבקות בנגיף, נראה שאין לפטור מהצום. והכל לפי הענין. [כי אין זה דומה להא דלעיל שי"ל שחששו לתקן צום בעיתים אלו שלא יבואו לידי סכנה משא"כ בצום שחיובו מטעם אחר. וכן נראה מהבה"ל (סי' תקנד שם)].

פרישות

אע"פ שי"א שיש חובת פרישה בשעת צרה [רמ"א (סי' רמ סע' יב)], מ"מ בשעת מגיפה אין חובה, עכ"פ אם לא התפשטה ממש. [עי' בא"ר (שם אות כ) בשם שכנה"ג (הגה"ט אות ד) שגוזרים תענית דוקא על צרות דומיא דרעב כגון על הירקון ועל השדפון והמזונות, אבל בשאר צרות כגון דבר וחרב בר מינן וכיוצ"ב מותר. ועי"י"ש שהביא שיש חולקים, אולם משמע מדבריו דס"ל שכן העיקר להלכה. והשעה"צ (סי' תקעד אות ח) הביא דברי השכנה"ג, אולם משמע שם דלא ס"ל ממש כדבריו, ומ"מ עי"י"ש דס"ל דתעניות אלו בלא"ה י"ל שאינם אלא ממדת חסידות. ויעו' בצי"א (חי"ג ס' כא) שהאריך בזה וכת' לענין שעת מלחמה שאין לאסור. ולפי"ז יש מקום להקל בזה עכ"פ כל שלא התפשטה מגיפה ממש (ומבואר לעיל שמגיפה ממש היינו א' מת"ק מת ר"ל) בפרט שלפעמים יכול הדבר לגרום למכשול. וכתבנו עוד מזה בס"ד בקונטרס קדושת הבית ואכמ"ל].

אבילות על קרובים בימי מגיפה

בעת הדבר שיש מקומות שנהגו שלא מתאבלים, כי יש לחשוש שמחמת פחד "ביעתותא" יבאו לידי סכנה. והכל לפי הענין. [מהרי"ל (סי' מא) והביאו הרמ"א (יו"ד סי' שעד סע' יא) וכתב שקצת נהגו כן. ובכסא אליהו (סי' שצא סע' ד) כת' שלא נהגו כן. אולם הערוה"ש (אות ט) הביאו וכת' שבודאי אם יש חשש פחד בזה הוי כפק"נ וכן נ"ל דכל חולה אף שאב"ס אם האבלות יגרום תוספת חולי אין לו להתאבל. ועי' להלן בשם הישי"ש והדברי שאול]. וי"א שאף אם חלו הרבה בנ"א אף אם לא מתו מורה הדבר על שינוי האויר וקלקולו ולא מתאבלים. [דברי מלכיאל (ח"ב סי' צ)]. ומ"מ אף אלו שנהגו כן אם עבר הדבר תוך שלשים יום צריך להתאבל. [פת"ש (סי' שצו ס"ק ג) בשם חת"ס (סי' שמב). ועי"י"ש בדברי מלכיאל בשם הישי"ש (ב"ק פ"ו סי' כו) שטעם מנהג זה הוא משום סכנה מחמת הצער והדאגה. וכן הוא בערוה"ש הנ"ל והעירוני שבדברי שאול (יו"ד שם) כת' שהוא כי אבילות אינו אלא במקום שיש מנחמים, וכיון שבימי המגיפה כל א' מסתגר הרי שאין מנחמים ולפיכך אין אבילות נוהגת].

ריבוי תפילות ונתינת צדקה לעצירת מגיפה

בשעת מגיפה מרבים בתפלות, באמירת הקטורת ובצדקה וגוזרין תענית בפדיון ומחלקין אותו לעניים. [ערוה"ש (סי' תקעו אות ט) ע"פ הזוהר (בראשית דף ק). ועי' באגרות רע"א (שם) בענין איזה תפלות לומר].

להימנע מהזכרת שם המגיפה

י"א שיש להימנע שם המגפה בשעתה ואף לאחר שהיא חלפה. [עי' בבן יהוידע (נדרים מא :) שהביא ע"פ דברי הש"ס בנדרים שאין להזכיר שם של מחלה, וכת' לבאר כי על כל מין חולי יש ממונה בפנ"ע ואלו הממונים על חולי זה מידתם להתפעל בשומעם שם החולי הזה בפי ב"א, שאז יכבידו החולי על כל אותם בנ"א שהם חולים בו. ובטעמי המנהגים (עמ' תקע) בשם ספר המאור הגדול כת' שאם יש ח"ו מגפה בעולם, הוא סכנה לזכור שם המגיפה, אפי' אחר המגיפה].

דיני שבת

לבצע בדיקת קורונה בערב שבת

מותר לבצע בדיקות קורונה בער"ש אע"פ שיש יהודים שיתנו תשובות הבדיקה בשבת, כי עסוקים הם בצלה מפני חשש פקו"נ. [וע"י בשו"ע (סי' רמח סע' ד) שמבואר שמותר לגרום מער"ש היתר דפקו"נ בשבת אם עושה כן לצורך מצוה. וא"כ ה"ה בענינו דאיכא משום צורך מצוה כי עד קבלת התוצאות צריך להיות בבידוד ויצטרך להמנע מלהתפלל בצבור, לימוד בצוותא ועוד. ואף יצטרך להתבטל מפרנסתו ולצורך פרנסה י"א דחשיב דבר מצוה כמבואר בפוסקים שם. ואף לדעת המ"ב (פתיחה לסי' רמח וס"ק כו) שבאופן שבודאי יצטרך לחלל את השבת לא מקילינן, מ"מ הכא אינו אלא ספק כי יתכן שהתוצאות יהיו עוד לפני שבת או במוצ"ש. ואע"פ שאם ישאר בבידוד כמה ימים לא צריך להיבדק, מ"מ ראשי להיבדק, כי אינו מחויב להשאר בבידוד ע"מ למנוע הבדיקה כי עושה בהיתר כנ"ל. ובר מן דין יש להתיר בנ"ד כי באיחור הבדיקה יש משום חשש פקו"נ, כי במידה שיתברר שהנבדק חולה יש לשלוח לבידוד כל אלו שהיו בסביבתו ע"מ למנוע הדבקות. ומה"ט נראי שבדיעבד אם באו לביתו לבודקו בשבת, יבדק, ואין בזה משום חילול שבת והכל לפי הענין. וע"י בשמעתא עמיקתא גליונות קל"ב, שס"ט ותל"ג. וע"י עוד בכל זה בגליון תמ"ה].

יציאה לרח"ר עם מסיכה כפנים

הלובש מסיכה על פניו ע"מ למנוע הדבקות ומחמת זה מקפיד שלא להסירה מעל פניו ברשות הרבים, רשאי לצאת בה בשבת במקום שאין עירוב, ומ"מ יזהר שלא לטלטלה. [עי' בשו"ע (שם סע' נא) שמותר לצאת במצנפת שתולים בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, וכן בסמרטוטין הכרוכים על היד או על האצבע שיש בה מכה, ע"כ. וביאר המ"ב (ס"ק קפ) שכל אלו אינם נחשבים להם משאוי אלא הם כתכשיט להם, ע"כ. ועיי"ש במ"ב (ס"ק קפב) ובבה"ל שסתימת השו"ע שאף אם לא יצא בהם מבעו"י שרי. ועי' בשו"ע (סי' שג סע' כד) שאשה יוצאת באבן תקומה (אבן ידועה שכשהיא על אשה לא תפיל), ובמשקל ששקלו כנגדו שלא תפיל, ואפי' לא נתעברה עדיין. מבואר שדבר שבא לשמש את האדם אע"פ שאין רפואה בעצם הדבר אלא מניעה מפגיע של חולי וכדו' חשיב מלבוש. ולפי"ז נמצאנו למדין שתכשיט אין פירושו דוקא דבר הנעשה לנוי, אלא דבר שאדם ענוד אותו על גופו ומשמשו. וכ"כ השש"כ (פי"ח אות יא). ולפי"ז ה"ה בנ"ד דניתן לצורך מניעת הדבקות שאין בו משום הוצאה. בפרט באופן שיש משום חימום הפנים כמבואר להלן. וכן פסק הגרח"ק שליט"א עקב התפשטות נגיף הקורונה. וע"י בשמעתא עמיקתא גליונות שע"ג ותמ"ד].

יציאה לרח"ר עם כפפות מגומי

הלובש כפפות על ידיו למנוע הדבקות ומחמת זה מקפיד שלא להסירם ברשות הרבים, רשאי לצאת בהם בשבת במקום שאין עירוב, ומ"מ יזהר שלא לטלטלם בידיו. [עי' בשו"ע (סי' שא סע' לז) ובמ"ב (ס"ק קלט וקמא) שמותר ללבוש כפפות בשבת (ואף נהגו להתיר בזה) והטעם שהם מלבוש גמור שעשויין להגן מפני הקור, אלא שראוי לחוש למחמירים כי לפעמים צריך למשמש בידיו להסיר ממנו כנה או פרעוש העוקצתו וחיישינן שמא ישכח ואתי לאתויי ד"א בר"ה, ע"כ. ונר' בנ"ד להתיר לכו"ע לא מבעי' אם מחמם את גופו דשרי לדעה ראשונה, (ועי' עוד באג"מ או"ח א"א סי' ק"ח-ק"ט) וגם לדעה השניה י"ל דכיון שלובש אותם ע"מ לא להדבק אין לחוש שיוציאם, אלא אף אם נימא שלא משתמש לחמם הגוף י"ל כיון שעושה כן ע"מ לא להדבק במחלה לא חשיב משאוי וכמו שביארנו בהגה דלעיל. וכן שמענו מגדולי הפוסקים שליט"א. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון שע"ג].

הרטבת כפפות גומי

מותר להרטיב כפפות גומי או פלאסטיק אף בשעת הדחה כלים וכדו'. [שש"כ (פי"ב אות יד ופי"ד אות טו). וכן הוא באחרות שבת (פי"ג אות ו)]. אבל אסור לרוחצן בכוונה לכבסן. [ארח"ש (שם)].

שימוש בג'ל לחיטוי ידים

מותר להשתמש בג'ל המיוחד לחיטוי ידים העשוי כנוזל הנספג בגוף ללא צורך במים כי בחומר זה אין חשש משום ממרח. [שש"כ (פ"מ אות יד)].

להתרחץ בחמים לאחר טבילת מצוה

עקב המצב מומלץ להתרחץ היטב לאחר טבילה ע"מ למנוע הדבקות, וע"כ במקום טבילת מצוה יש להתיר להתרחץ אחר הטבילה, ואם יש צורך בזה יש להתיר אף במים חמים שהוחמו מער"ש או בשבת בהיתר. ויש להיזהר מסחיטת השיער. [דלא גרע ממש"כ בחי' הרע"א (סי' שז על סע' ה וסי' שכו) דמצטער רשאי אפי' בשבת לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מער"ש. וכן פסק בבה"ל (רסי' שכו). וע"י באור לציון (ח"ג רפכ"א) שחדר אמבטיה שבבית אינו בכלל מרחץ ולא שייך לגבי גזירת הבלנים. וא"כ שעושה משום חשש הדבקות יש להקל במקום הצורך בפרט בטבילת מצוה שיש חשש שימנעו מלטבול מחמת זה].

מדידת חום

מותר למדוד חום בשבת באמצעות מד חום כספית. [עי' בשו"ע (סי' שו סע' ז) ובמ"ב (ס"ק לו). וכן דעת הגרשז"א זצ"ל (ששי"כ פ"מ הגה ג)]. אולם אין להשתמש לצורך זה במד חום חשמלי או דיגיטלי. וכן אין להשתמש במד חום שמכח חום הגוף מופיעות עליו אותיות או מספרים, מחשש מלאכת כותב. ועי' בהערה. [אורחות שבת (ח"ב פ"ב אות קסו). ומ"מ אם אין בידו להשיג מד חום רגיל וצריך לדעת רמת החום ע"מ לטפל בחולה, נראה שמותר להשתמש בו, כי אינו אלא כתב שאינו מתקיים שלא כדרך כתיבה כמו שבארנו בגליון תי"ד דבכה"ג חשיב מלאכה כלאח"י וידליקנו ע"י עכו"ם או קטן ואם א"א יעשה בעצמו בשינוי]. אולם באופן שהאותיות נכרות כבר לפני השימוש, אלא שהם מתחזקות במגע על האדם, ולאחר זמן חוזרות למצבם הראשון, מותר להשתמש במד חום בשבת. וכמו כן מותר להשתמש בגלאי חום שעל ידי שינוי בדרגת החום משתנה בו הצבע. [שש"כ (פ"מ אות ב)]. ובמידה שיש חום יש לנהוג ע"פ ההנחיות.

מדידת חום בכניסתו למקום ציבורי

על מנת למנוע התפשטות נגיף הקורונה בהרבה מקומות חלה חובה למדוד חום הגוף באמצעי שאינו פולשני לפני כניסה למקומות ציבוריים כמו בתי חולים. **א'** אם הבדיקה מתבצעת עם מד חום חשמלי ע"י ישראל, אין להכנס לבה"ח אא"כ סיבת הביקור הינה לצורך טיפול בחולה שאין בו סכנה. ומ"מ אף באופן זה לכתחלה יש להעדיף להכנס דרך כניסה שיש בה שומר עכו"ם, ואם אין שומר עכו"ם עדיף להכנס דרך כניסה שיש בה מצלמה תרמי כמבואר בסמוך. **ב'** אם הבדיקה מתבצעת ע"י עכו"ם מותר להכנס במקום צורך. [הטעם להתיר באופנים אלו כי הבדיקה היא לצורך מניעת חשש סכ"נ. ובשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג בארנו בס"ד אמאי הישראל אינו מחויב להמנע מלבוא לבקר ע"מ למנוע מלאכה אע"פ שהיא תהיה מחמת חשש נפשות, עי"ש באורך עוד פרטים בזה]. **ג'** אם הבדיקה מתבצעת ע"י מצלמה תרמית אין להכנס לבה"ח אלא כשיש צורך גדול. [כמו שהתירו הפוסקים לעבור דרך גלאי מתכות בשבת בשעת עי' בחשב האפוד (ח"ג סי' פג), וכן דעת הגרש"א זצ"ל (בארחות שבת פכ"ו הגה מד ואשרי האיש ח"ב פי"ט אותיות לח ומא). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג].

שריית כבסים בחומר חיטוי

אף שאסור לשרות כבסים בתוך מים בשבת, מותר לשרות את הכבסים של חולים במחלה מדבקת בחומרי חיטוי כדי למנוע הדבקות, אבל לא יעשה אחרי שריית הכבסים כל פעולת כיבוס נוספת. [שש"כ (פ"מ אות ו)].

אמירת תהילים עקב המצב

אין צועקים ולא מתריעין בשבת על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בשבת באמירת עננו בתפלה. [שו"ע (סי' רפח סע' ט וסי' תקעו סע' י) ומ"ב (שם). ועיי"ש במ"ב שמפני צרת מזונות אף מתענין בחול. ומ"מ כתי' השו"ע (שם) שצרת המזונות היינו כשהזלו שהוזלו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהם, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה]. ומ"מ אם מחמת אנשים הנמצאים בסכנה עכשיו, מתפללים עבורם בשבת, והכל לפי המקום והזמן והוראות גדולי הפוסקים שבכל אתר ואתר. [עי' בארחות רבנו (ח"א עמ' קכד) שבשעת מלחמה הורה בעל הקהלות יעקב זצ"ל לומר תהילים].

ברכה על בשמים של הבדלה

מי שאין לו חוש ריח כמו שמצוי אצל חולי קורונה, או שנסתמו נחיריו מחמת קרירית וכדו' פטור מברכת בשמים בהבדלה ואינו מוציא רבים ידי חובתם. [מ"ב (סי' רצז ס"ק יג) ע"פ הט"ז והמ"א, דלא כהשו"ע (שם סע' ה) דפסק שיכול להוציא אחרים שאינם יודעים לברך. ומ"מ החיד"א (יוסף אומץ סי' יז) סמך על דעת השו"ע במקום שנחלה חולי קרירות לפעמים מריח ולפעמים אינו מריח כיון שעל הרוב הוא מריח אף שיש לו קרירות נראה שבכה"ג יסמוך לברך להוציא בני ביתו, ואף אם עכשיו הוא ספק מ"מ בצירוף סברת האורחות חיים שסובר שיכול לברך על הבשמים, יכול לברך. וכן פסק בכה"ח (אותיות לד- לה). ועי' בשמעתא עמיקתא גליונות פ"ו ותכ"ט].

חובת הצלה בשבת ויו"ט

במקום חילול שבת

מצוה על כל ישראל להציל חבירו במקום פק"נ, אפילו שהדבר כרוך באיסור תורה כחילול שבת, דכתיב "רחי בהם" ו"לא תעמוד על דם רעך". [תשב"ץ (ח"ג סי' לז ד"ה וגם הראב"ד) ומ"ב (סי' שכח ס"ק ד וס"ק ו)]. ועל כן חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל עליו שבת, והזריז, הרי זה משובח. [יומא (פד:) ושו"ע (סי' שכח סע' ב)]. ואפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה, הרי זה משובח. [שו"ע (שם סע' יג)].

גדר סכנה

כל שדרך רוב בני אדם לברוח מאותו ענין מחמת חשש סכנה שבו, הרי זה בכלל ספק פקוח נפש. [מנח"ש (תנ' סי' לז אות ב ד"ה ולענין). וע"י בשמעתא עמיקתא גליון ק"י]. ופעמים אף מצב שיש בו חשש סכנה אף שע"פ הדין מותר להכנס אליו ואין בו משום "ונשמרתם" (כמבואר לעיל), מ"מ עדיין דוחה את השבת. [דהנה לא מצינו שבנ"א מחויב ללכת להתרפאות ממומחה גדול אף כשאפשר לו, כשיש לו רופא אחר המוכן לרפואתו, ומאידך לענין שבת מבואר בפוסקים (עי' להלן ובשמעתא עמיקתא גליון קפ"ב) שמותר לחלל עבור הבאת רופא מומחה יותר. והיינו טעמא דכיון שהשבת נדחת מפני פק"נ הותר לחלל עבורה אפי' בצד רחוק, וגדולה מזו כתב השו"ע (סי' שכח סע' ד) דכל שרגילים לעשות לחולה שיש בו סכנה בחול אע"פ שאין במניעת הדבר משום סכנה עבדינן בשבת כיון שהחולי יש בו סכנה. וכעין חילוק זה מבואר בתוס' נדה (מד. ד"ה איהו), עי"ש. וכן שמענו מחשובי המורים שליט"א].

חושש לעצמו

החושש לסכנה לעצמו כל מיני מצבים שיש בהם צד סכנה, אף אם אין דרך העולם לחשוש עליהם, לפעמים הם בכלל סכנה כלפי עצמו, ורשאי לחלל שבת להנצל ממנה. והכל לפי הענין. [עי' בצפנת פענח (ח"א סי' לט) שאדם שמדמה בעצמו בעת המהומה מפני נייס שע"י יהיה לו סכנה, מותר לו לעבור על איסורי שבת ולברוח אע"פ שאין בזה סכנה ממש אלא שמתיירא הוא מהסכנה, אבל לאחרים אסור לחלל שבת עבורו ובדרך זה כתי' האג"מ (ח"א סי' קכז ד"ה ומש"כ). וע"י בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

חילול שבת ע"מ למנוע התפשטות מגיפה

מחללין שבת ע"מ למנוע התפשטות מחלה העלולה להמית אפי' עדיין לא היו מתים מחמתה. [חזו"א (אהלות סי' כב ס"ק לב)]. וכל שדרך רוב בני אדם לברוח מאותו ענין מחמת חשש סכנה שבו, הרי זה בכלל ספק פקוח נפש [כמבואר לעיל בשם מנח"ש], על כן במקום הצורך מחללין שבת ע"מ לאתר מי שעלול להדביק אחרים בנגיף כדי להכניסו בבידוד.

מי שאין הנגיף סכנה אצלו

אף במקום שלכל יחיד כשלעצמו אין סכנה, אלא שעל ידי הוראה כללית שלא לחלל שבת, עלולה להיגרם סכנה, מורין לחלל אף ליחידים (כשהשעה צריכה לכך). ועל כן אף בנ"א שסכנת הנגיף אצלם רחוקה מ"מ חייבים לשמור על הכללים ואף לחלל שבת אם יש צורך הכרחי בכך ע"מ שהדבר לא יגרום סכנת חיים קיקפה לאחרים. [עי' במהרי"ל דסקין (קו"א סי' ס) שהביא מתוס' (סנהדרין כו. ד"ה משרבו) בשם הירושלמי שיש לעבוד השדה בשביעית ע"מ שיהיה להם לשלם הארנונה למלך, ואע"פ דהויא איסור דאו', מ"מ משום פק"נ התירו, דאם ישאל המלך מהם לתת את המס ולא יהיה להם ממה לפרוע ימותו בתפיסת המלך. והוכיח מכאן שבמקום חשש סכ"נ מתירין אף לעשירים לעבוד את הקרקע ולעבור על איסור תורה משום חשש פקו"נ של יחידים. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליונות קצ"א ושכ"ט].

לענות לטלפון ע"מ לקבל תוצאות האם נושא נגיף הקורונה

הממתין לתשובה בדיקה האם נושא בנגיף, עליו לענות בטלפון אף בשבת כדי למנוע הדבקות של אחרים, לפנותו מידי ולאפשר חקירה ע"מ לבודד את כל מי שבא עמם במגע ישיר, ומ"מ אם אפשר ע"י עכו"ם או בשינוי צריך לעשות כן. [עי' בהגה דלעיל. וכן הורה הגרי"י זילברשטיין שליט"א].

להסתכן לצורך הצלה

להסתכן על מנת להציל אחרים

במקום שצריך להסתכן בגופו בשביל להצילו מסכנה גמורה, אם צריך להכנס בספק פקו"נ, אינו חייב לסכן עצמו (וגדר "ספק סכנה" תלוי בכל אדם ואדם לפי מה שהוא, במקום, בזמן וכדו', וצריך לשקול הדברים היטב ולא לדקדק ביותר, וכבר אמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך). [רדב"ז (ח"ג סי' תרכז), פת"ש (חו"מ שם ס"ק ב ויו"ד סי' קנז ס"ק טו) ומ"ב (סי' שכט ס"ק יט)]. ואפי' איסור יש בדבר. [פת"ש (יו"ד סי' רנב ס"ק א) בשם יד אליהו (סי' מג). וכ"כ הצי"א (ח"ט סי' מה אות יג וחט"ו סי' ע)]. ומ"מ אם אין ספק סכנה ממש יכול להחמיר על עצמו, ולמדת חסידות יחשב לו זאת. [צי"א (שם). ועיי"ש שדבר זה נוגע לענין תרומת איבר (כגון כליה) ע"מ להציל את חברו מסכנה ודאית]. וי"א שרשאי להחמיר על עצמו אף במקום שיש ספק סכנה אם בידו להציל את חברו בבירור. [אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קעד ענף ד סד"ה וא"כ) ומנח"י (ח"ו סי' קג)].

סכנתו רחוקה

אע"פ שבמקום ספק סכנה אין עליו להסתכן ע"מ להציל חברו, מ"מ כל זה בספק שקול, אבל אם ע"פ הרוב אין סכנה חייב להציל את חברו (ואע"פ שבסכנה לא הולכים אחר הרוב, מ"מ בנוסף לרוב יש כאן סכנה ודאית של חברו). [שבט הלוי (ח"ח סי' פז)].

חברו תלמיד חכם

י"א שאם מי שבסכנה הוא ת"ח אע"פ שגם באופן זה אין חיוב לסכן נפשו עבורו, מ"מ יש בזה מצוה ועכ"פ רשות לסכן א"ע עבורו. [צי"א (ח"ט סי' מה אות יד)]. ומ"מ אסור להיכנס בסכנה ודאית להרג אף עבור הצלת ת"ח. [אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קעד ענף ד ד"ה וא"כ)].

תפקידו להציל (אנשי הצלה וכדו')

כל זה במי שאין תפקידו להציל ולחלץ, אבל מי שתפקידו להציל ולחלץ אינו נפטר מלהציל את חברו אף במקום שיש ספק סכנה ולמצוה רבה יחשב לו. [צי"א (ח"ט סי' יז פ"ה וח"י"ב סי' נז). ובשבט הלוי (ח"ח סי' רנא אות ז) כתי' שאסור לרופאים שיכולים להועיל לחולים לברוח ולהסתלק מתפקידם אע"פ שהם חולים עם מחלה מדבקת מסוכנת, רק ישמרו עצמם ככל האפשר שלא להדבק כתקנת הרפואה בעתים הללו. וי"ל דכן אנשי ביטחון חייבים אף להסתכן בספק סכנה כדי להציל חבריהם מודאי סכנה כי כך דרכה של מלחמה. ובדרך זה כתי' בצי"א (ח"י"ב סי' נז וח"ח סי' טו פ"י ס"ק יג ו). וכן כל כיוצ"ב. ויש לדון דכיון שמצינו דמפני תיקון המדינה וצורך הנהגתה עכ"פ מותר להסתכן, א"כ במקום שיש מכת מדינה מחמת מקרים של סכנה החוזרים על עצמן, ממילא ע"י התערבותם של אלו שבידם להציל יש משום תקנת המדינה ועל כן מותרים להסתכן עבור זה (ואפשר שגם חיובם יש בדבר). והכל לפי המקום והזמן. והארכנו בזה בס"ד בגליון רל"ו].

במקום סכנה של רבים

במקום שיש משום הצלה של רבים, אם בידו להצילם, סכ"נ של רבים דוחה סכנה של יחיד. [חזו"א (יו"ד סי' סט ס"ק א ד"ה ויש, וסנהדרין סי' כה). וכ"כ באג"מ (יו"ד ח"ב סי' קעד ענף ד ד"ה וא"כ)].

המידע הרפואי והנחיות שבגליון זה הינם כללים בלבד
ואינם תחליף ליעוץ רפואי והנחיות הרשויות המקומיות

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמזח"ם שמעתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052–767–0503

© **שמעתא עמיקתא** – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תכ"ו | חודש ניסן – תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

הלכות מצויות בשעת מגיפה (ב)

גליון מיוחד

עקב התפשטות נגיף הקורונה

תפילה וקריאת התורה

תפילה בצבור

במקום שיש חשש פגיעה בבריאותו

אע"פ שיש להשתדל להתפלל בבהכ"נ עם הצבור [שו"ע (סי' צ סע' ט)], מ"מ מי שאין בידו להתפלל במנין מחמת חשש הדבקות יתפלל ביחידות. [דהרי מצינו ביד אליהו (סי' ז ד"ה ומלשון) שפסק שבמקום הפסד ממון אינו מחויב להתפלל בצבור, דאין זה אלא הידור מצוה וע"כ אמרו בלשון "ישתדל" להתפלל עם הצבור. ועיי"ש דבכה"ג יתפלל בביתו ולא בבהכנ"ס כיון שאסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור, אא"כ גלוי לכל ונראה שמחמת האונס מתפלל ביחידי דבכה"ג עדיף שיתפלל בבה"כ. והביאו המ"ב (סי' צ ס"ק כט), ולפי"ז בחשש חולי וק"ו חשש סכנה שא"צ להתפלל בצבור. ועי' מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון קמ"ד]. וכן במקומות שאסור להתפלל בצבור במקום אחד מחמת הוראות הרשויות ע"מ למנוע התקהלויות חייב להשמע על הוראות ואין עליו להתפלל במקומות כאלו. [עי' בשמעתא עמיקתא גליונות תכ"ג ותכ"ה שהבאנו מגדולי הפוסקים שחובה גמורה להשמע על הוראות, ואכמ"ל].

צירוף עשרה דרך מרפסות (צירוף ע"י ראייה)

עקב הוראות הרשויות לעת עתה לא ניתן לקיים מנינים ברשות אחת, אולם יש לתת עצה ע"מ לא לבטל תפלה בצבור, להתפלל כל אחד ברשותו ולהצטרף למנין ע"י שרואים אחת את השני, כגון דרך מרפסות. וזה מועיל אף אם יש מחיצה המפרידה ביניהם. [כן משמע מהשו"ע (סי' נה סעי' יד) וכתי' המ"ב (ס"ק נג) דמועיל כי ראוין זא"ז. ועיי"ש בפמ"ג שכתי' שמשמע מהשו"ע בסע' י"ז, י"ח וי"ט היפך מזה, מיירי באופן שאין א' רואה את השני. וכבר נקטו כן הפר"ח (ס"ק יג) והמטה יוסף (ח"ב סי' יג). ועיי"ש בפמ"ג דהכא קיל מזימון, דהתם אף בבית וחדר א' בעינן רואין זה את זה, וכאן בחדר א' א"צ רואין זא"ז. וכן נקט המחב"ר (אות יא) להקל בשעה"ד דומה למצבנו עתה, עיי"ש. והביאו השער"ת (שם). והמ"ב בס"ק נ"ד סתם דמהני רואים, ובס"ק נ"ב כתי' דאם אפשר בנקל להחמיר יעשה כן. ובבה"ל (ד"ה ולחוץ וד"ה ש"ץ) כתי' דלכתי' יותר טוב להחמיר. ובס"ק נ"ז כתי' שבשעה"ד אפשר שיש להקל. ומשמע מכל זה שלמעשה יש להקל בשעה"ד. וביאר הערוה"ש (אות כ) דטעם המקילין כי עיקר השראת השכינה היא על הפנים כדכתיב "כי קרן עור פניו". והערוה"ש (שם) ס"ל דלא מועיל צירוף בכה"ג. וכן פסק הכה"ח (אות ע), וכן מצדד השבה"ל (ח"ט סי' כ). ומ"מ נר' שבשעה"ד כמו במצבנו עתה שיש ביטול הרבה תפלות יש לסמוך להקל אף לשיטתם וכנ"ל בשם השע"ת].

רק חלק רואים אלו את אלו

אף אם רק חלק מהמתפללים רואים אלו את אלו מצטרפים למנין. [כן מבואר בשו"ע (סי' נה סע' יח) ובמ"ב (ס"ק יז). ועי' בפמ"ג (א"א ס"ק יב) דלאו דוקא ה' וה' ה"ה רוב במקום אחד מהני. ועיי"ש שאפי' בגגין ועליות או בבתים אחר החלון מצטרפין ברואים. ועי' בשהע"צ (סי' קצה אות ו) לענין זימון, שמשמע שדוקא ב' קבוצות מצטרפות ע"י המזמן. אולם י"ל דלענין תפלה בצבור מצרפים בכל גוונא, כי השעה"צ כתי' הנ"ל רק כמשמעות והרי תפלה בצבור קילא טפי, דעי' בבה"ל (רסי' קצה) שהביא מח' לענין זימון דמהני בראוין אלו את אלו אף בשתי חבורות שלא היה בכל חבורה כדי זימון האם מצטרפות להוציא א' את חברתה במקצתן ראוין זא"ז. ועיי"ש שהבה"ל מחמיר בזה, אולם לענין תפלה בצבור לא מצינו אלא צירוף שיהיה בכל חבורא עשרה כנ"ל. וכעין זה כתי' נמי בבה"ל (סי' נה על סע' ח ד"ה הוא). וכן משמע סתימת המ"ב בסי' נ"ה ובלא"ה דעת האור שמח (ברכות פ"ה הי"ב) דלא כהשעה"צ. ויש לדון בדינים אלו דבעינן ראייה, באופנים שרואים את השני רק כשעומד או מוציא את ראשו לחוץ וכדו' אם חשיב רואים אף לפני שעושה פעולה זו, די"ל דכיון משביבו לעשותה חשיב רואה. ועי' בחיי"א (כלל נט אות ו) שמבואר דלענין שינוי מקום בברכות הנהנין בכה"ג חשיב רואה מקומו, וצ"ע לענין צירוף לתפלה בצבור].

רואים רק את הש"ץ

אם לא רואים אחד את השני אבל רואים את הש"ץ מצטרפים אפילו עומדים ברשויות שונים. [כן יוצא מהשו"ע (שם סע' טו) ושם מיירי בשתי חבורות, וכ"כ הפמ"ג (מ"ז ס"ק יב) דבראוין אפי' בשני בתים מצטרפין כבסי' קצ"ה בזימון, וכן מבואר במ"ב (ס"ק נד) לענין ש"ץ שבראוין מועיל אפי' נמצא במקום מופלג (כי כל א' נותן דעתו עליו והוא מחברן יחד), וכן הוא בבה"ל (סי' קצה ד"ה ומקצתן) בענין זימון. ואע"פ שבזימון מיירי כשהמברך במפתן וראוים אותו, במ"ב בסי' נ"ה סתם ומשמע שהש"ץ מחבר אם רואים אותו והוא רואה אותם אף אם עומד במקום מופלג (ואם אינו במקום מופלג מועיל אף אם לא רואים אותו כיון שהש"ץ מחבר כי כל אחד "נותן דעתו עליו" והצבור נגרר אחריו כמ"ש המ"ב שם). ולכאו' זה עוד הוכחה דס"ל למ"ב להקל טפי בתפלה בצבור מבזימון. ומ"מ כ"ז למקילים לעיל דמהני רואים לצרף. ושוב העירוני שבבני ציון (ליכטמן סי' נה ס"ק טז, יח, יט) כתי' לגבי צירוף לתפילה, שדי בכך שכולם רואים את הש"ץ, ואין צורך שכולם יראו זא"ז].

רואים זה את זה דרך סורגים או רשת

סורגים קבועים בחלון לא חוצצים ועל כן המתפלל מאחוריהם מצטרף ע"י ראייה. [מהרי"א אזולאי (טוב עין סי' יח אות ל) בשם תשב"ץ (ריש ח"ג) הובא בכה"ח (סי' נה אות עו), ועיי"ש שכתי' בשם סידור בית עובד (אות מא) דלא מהני כי צריך שיראו א' את השני בלי שום הפסק, וסיים הכה"ח דכן יש להחמיר. אולם מהפוסקים לא משמע כן].

שביל מפסיק בין המתפללים

י"א שאם שביל הרבים מפסיק בין המתפללים (כגון כביש) לא מועיל צירוף אף כשרואים זא"ז. [פמ"ג (סי' נה א"א ס"ק יב) ע"פ השו"ע (סי' קצה סע' א) שהביא כן בשם יש מי שאומר (הרבינו יונה) לענין זימון. וכן הביא המנח"י (ח"ב סי' מד)]. ובשעת הדחק כמו במצבנו עתה ניתן להקל בזה. [כן יוצא מהמחז"ב (סי' נה אות יא). וכן נר' להל' כי המ"ב לא הביא דין זה לענין תפלה בצבור ואדרבה מסתימת דבריו בסי' זה משמע דשביל לא מפסיק לענין ש"צ. וכבר מבואר לעיל שתפלה בצבור קילא טפי. ועי' באורחות חיים (בהמ"ז אות לד) שכתי' שאם רה"ר מפסקת "נראה לכאו' שאין מצטרפין". ובהלקי"ט (ח"ב אות קמח) תמה על דין זה והיעב"ץ (כסא של שן לה פרק המזמן אות ח) הביא דין זה מספק. ושו"ר שכן פסק נמי הגרצ"ש רוזנבלט שליט"א].

הש"ץ עומד ברשות הרבים (למחמירים לעיל)

אם הש"ץ עומד בשביל והצבור רואה אותו אפשר שהש"ץ מצטרף עמהם אף לדעת המחמירים לעיל. וצ"ע. [עי' במ"ב (ס"ק נד ונז) שכתי' שאם יש י' וש"ץ במקום מופלג מהם לא מצטרף דוקא אם לא רואים זא"ז (למקילין בזה) ומשמע דבכל גוונא מצטרף. וכן י"ל בדעת הפמ"ג (שם) גופא, דהרי מיירי כשהש"ץ בא לצרפן דאז שביל חוצץ אף כשרואים אבל כשבלא"ה רואים זא"ז י"ל דמהני. וכן משמע מהמ"ב (ס"ק נד). ועי' בפרישה (סי' נה אות ז), ולפי דבריו זה דומה לסי' קצ"ה סע' ב' והא דבסע' סע' א' מיירי בשמש הבא לצרפם משא"כ כשהמברך עצמו עומד שם מהני כמבואר בסע' ב'. אלא דלהשעה"צ (סי' קצה אות ו) שכתי' די"ל שהחידוש של סע' ב' שהמוציא חשיב כדין שמש שבסעי' א' י"ל בנ"ד דלא מהני. אלא דאכתי י"ל דזימון חמיר טפי. וצ"ע כעת].

איזה שביל מפסיק (למחמירים לעיל)

דרך המפסיק אינו דוקא רה"ר ממש אלא ה"ה שביל של יחיד. [עי' במ"ב (ס"ק ז) בשם הט"ז וכתי' דאפשר דדוקא כשהוא קבוע גם בימות הגשמים, ע"כ]. והיינו שביל שעוברים בנ"א ללכת ממקום למקום [והנה הט"ז הביא סמך לזה מב"ב (נ.), ויוצא משם דשביל היחיד הוא שביל שעוברים בנ"א משדה לשדה, עיי"ש בסוגיא ובחו"מ (סי' רעד סע' ה)], אבל שביל המשמש המקום נראה שאינו בכלל זה ועל כן שביל שבין בנינים וכדו' אינו מפסיק. [וכן צדד בחשוקי חמד (ברכות כא :). וכן שמענו בשם הגר"ש גלבר שליט"א]. אולם כביש וכדו' מפסיק (למחמירים לעיל). [הגרמש"ק שליט"א (עטרת מרדכי פסח)].

יש עשרה שמצטרפים והוא שומע מרחוק או מצד השני של רה"ר

היו עשרה במקום א', אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות [שו"ע (סי' נה סע' כ)], והיינו אפי' הוא בבית אחר רחוק לגמרי שכיון שעשרה הם במקום אחד שכינה שרויה ביניהם ואז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה. [מ"ב (ס"ק ס)]. ויכול לענות אמן, איש"ר, קדושה וברכו וכן יכול להוציאו ידי חובתו בתפלה אם אינו בקי. [מ"ב (ס"ק סא). ועי' בשע"ת (סי' נה אות ו), בכה"ח (אות עג) ובערוה"ש (שם אות כג) שבכה"ג נחשב מתפלל עם הצבור. וכן הוא בשו"ת ממעמקים (ח"ד סי' ד ד"ה ונחי). וגדולה מזו כתב בחיי משה (או"ח סי' נה) בשם משנה שכיר (ח"א סי' לד) שכל השומעים את התפלה מהש"ץ מצטרפים למנין אפי' שעומדים בחוץ ואינם רואים אלו את אלו. אולם במ"ב (ס"ק נב ונח) מבואר דנחשב תפלה בצבור ומ"מ אינו כבצבור ממש. ודעת החזו"א (ארחות רבינו ח"א עמ' צד) דלא כהמ"ב. ועי' בהליכ"ש (פ"ה הגה יח) בשם הגרשז"א צ"ל].

יש טינוף בין המתפללים

י"א שטינוף מפסיק אפילו הוא מרוחק ממנו יותר מארבע אמות כיון שהוא מפסיק בין העשרה לבין זה שרוצה להצטרף עמהם כי גורם לשכינה שאינה שורה בכאן, ואפילו אמן אינו יכול לענות לדעה זו. וכן הדין אם מפסיק עבודת כוכבים או עובד כוכבים. [שו"ע (שם) בשם י"א. ומ"ב (ס"ק סג-סד)]. ויש מקילים. [עי' במ"ב (ס"ק סב) שמדכתב השו"ע דין זה בלשון וי"א משמע דדין זה לא פסיקא ליה וכן משמע מהרמ"א בסי' ע"ט ס"א דלא ס"ל כן. ובכה"ח (סי' נה אות צה) כתב שגם הש"ע סובר כדעת הי"א]. ולמעשה יענה אישי"ר וקדושה כי הם רק פסוקים אבל ברכו לא יענה. [מ"ב (שם) בשם חיי"א]. וי"א שאם הטינופת נמצא תוך רשות אחרת (כגון תוך פחים טמונים) או שמתפלל בקומה עליונה שהיא מעל י"ט מהקרקע לא חוצץ כלל. [מנח"א (ח"ב סי' עב). ועי' במחז"ב (שם אות יד) בבן איש חי (ויחי אות ז) שכתי' דטינוף או עכו"ם מפסיק, היינו אם זה עומד בבית אחר שדינו כדין אינו מצטרף עמהם, אבל אם עומד במקום אחד, אפי' שיש באותו מקום עכו"ם, ה"ז עונה עם הציבור כל דבר שבקדושה].

לשמוע חזרת הש"ץ וקדושה דרך טלפון, רם קול, שידור חי וכדו'

מי שאין בידו להתפלל במנין לכתחלה יתפלל בשעה שהצבור מתפללין [רמ"א (סי' א)], ואם בידו לשמוע קדושה וקדיש דרך הטלפון, רם קול בשידור חי, טוב שיעשה כן ויכוון לצאת יד"ח קדושה וכדו' מדין שומע כעונה. [ועדיף שידיעו לש"ץ שיכוין להוציאו דבעינן כוונת שומע ומשמיע]. והעונה אמן על הברכות ששומע בדרך זו יש לו על מי לסמוך. [עי' במנח"ש (ח"א סי' ט) דס"ל דאין לענות אמן בכה"ג. וכן נקט במועדים וזמנים (ח"ו סי' קה). אולם האג"מ (ח"ד סי' צא אות ד) פסק שיש לענות אמן מספק. ועי' בבאר משה (ח"ג סי' קסו). ועי' עוד בהגה דלהלן לענין שמיעת קרה"ת בכה"ג].

ברכת כהנים מהמפרסות

מנינים שמצטרפים דרך מרפסות וכדו' הכהנים נושאים כפיהם. [עי' לעיל אופן הצירוף למנין. וכן מבואר בשבט הקהתי (ח"ג סי' סה)]. ואם אפשר עליהם להחזיר פניהם כלפי הצבור המתפלל ואם לאו יעשה כלפי העם. [עי' שו"ע (סי' קכח סע' י) ומ"ב (ס"ק לז)].

טבילת עזרא

הנוהג לטבול טבילת עזרא וחושש משום הדבקות או שאין בידו לטבול, יסמוך על שפיכת ט' קבין ע"י שפיכת מים נגד ראשו וגופו במקלחת שבבית (ויעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה רק ברווח קצת כדי שיבואו המים גם שם). [עי' בשו"ת צור יעקב (סי' ט) דס"ל שמועיל שפיכת ט' קבין ע"י מקלחת בתנאי שיהי' נוזל בלי הפסק. וכן פסקו החלקת יעקב (יו"ד סי' קיט) והמנח"י (ח"א סי' טו). אולם דעת החזו"א (דעת נוטה הל' קר"ש הגה צח) שלא מועיל משום שצריך שפיכה בפעם א', וזה א"א כשיש חורים קטנים. והשבט הלוי (ח"א סי' כד) כתי' להקל בזה במקום שא"א לו לטבול. ושיעור ט' קבין לחזו"א (מידות ושיעורי תורה) הוא כ- 21.6 ליטר. ולגר"ח נאה השיעור הוא 12.44 ליטר. וכתבנו עוד מזה במילי דטהרה - קדושת הבית]. ומ"מ נראה שסופר סת"ם המדקדק לטבול לפני הכתיבה אם מיקל בימים אלו לשפוך ט' קבין יודיע לקונה שלא טבל ממש. [כי הדבר תלוי במח' אם מהני ט' קבין בכה"ג ויש בזה משום הונאה].

קריאת התורה

טלטול ס"ת ממקום למקום לצורך צבור

צבור שאין להם ס"ת ואין בידם להגיע למקום שיש ס"ת, מותר להביא להם ממקום אחר. ועל כן המקיימים בימים אלו מנינים מצומצמים בבתים רשאים להביא מהבכ"נ ס"ת ע"מ לקרא בצבור. [שו"ע (סי' קלה סע' יד), בה"ל (שם על סע' יד ד"ה אין) ובית שערים (או"ח סי' מח). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון ש"ג]. ואף אם חלק שמעו הקריאה אם יש לפחות ששה שלא שמעו מותר. [בה"ל (סי' קמג ד"ה בפחות)].

לצורך יחידים

אין להביא ס"ת לצורך יחידים שאינם יכולים להגיע לשמוע הקריאה, פרט לצורך פרשת פרה וזכור. [שו"ע (שם), בה"ל (שם) ומ"ב (ס"ק מו)]. אמנם לצורך אדם חשוב בתורה מותר בשעת צורך להביא ס"ת לצורכו, וטוב לקבוע מקום לס"ת כמבואר בסמוך. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק נ). ועיי"ש בה"ל (ד"ה ואם הוא) שצידד קצת שמחמת עושר חשיב חשוב].

מכין ארון קודש במקום

אם מכינים ארון ומכניסים שם הס"ת יום או יומיים, אין איסור להוציא הס"ת אף לצורך יחיד. [רמ"א (סי' קלה סע' יד)]. ויש מקילים שאם הכינו מקום לס"ת אפילו לצורך אותו יום בלבד מותר להוציאו משם. [מ"א (ס"ק כב), א"ר (אות יח), פמ"ג (מ"ז ס"ק יב) ומהרש"ים (דעת תורה שם ד"ה אבל). ועי' בערוה"ש (אות לב) שהמנהג לדקדק שיקראו בו ג"פ דזה מקרי כקביעות. אולם דעת הגרשז"א צ"ל (הליכ"ש תפלה פי"ב אות לח) שאין למנהג זה יסוד. ודעת האג"מ (יו"ד ח"ד סי' שא אות יג) שיש להשתדל לכתחלה לקרוא ג"פ]. ויש מפוסקי בני ספרד שאוסרים אף כשמכינים מקום לס"ת. [כה"ח (אות פג) כי לפי הזוהר שאוסר אף להוציא מבהכ"נ לבהכ"נ אף כשמייחד לו מקום אסור].

לברך על הקריאה מרחוק – מהמרפסת וכדו'

ניתן לסמוך במצב זה שהעולים לתורה יברכו מריחוק מקום כגון מהמרפסת שם הם מתפללים ויוצאים ידי"ח ע"י הבעל קורא מדין שומע כעונה אפילו אינם רואים את הכתב. [עי' ברמ"א (סי' קלט סע' ג) ומ"ב (ס"ק חב-יג). וכן פסק הגר"מ שטרנבוך שליט"א במכתב].

שמיעת קריאת התורה דרך טלפון, שידור חי וכדו'

מי שאין בידו לשמוע קה"ת מחמת שהוא בבידוד וכדו', ובידו לשמוע דרך טלפון או שידור חי, טוב להדר לעשות כן. [דאע"פ שאם לא התפלל בצבור לא חל עליו חובה לשמוע כמבואר בבה"ל (סס"י קלה ד"ה אין מביאין), מ"מ ע"י"ש שעכ"פ יש לו מצוה לשמוע, וע"כ יש מקום להדר בנ"ד לשמוע ע"י טלפון וכדו' כי לפי רוב הפוסקים יש לצדד שמועיל, וכן מבואר בשבה"ל (ח"י סי' פד) ובאג"מ (ח"ב סי' קח וח"ד קכו), דלא כהמנח"ש (ח"א סי' ט) דס"ל שלא מועיל. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ח].

לקרא מתוך חומש (במקום שאין ס"ת)

מקום שאין להם ספר תורה נכון לקרא בחומש בלא ברכה שלא תשכח תורת קריאה. [מ"ב (סי' קמג ס"ק ט). ועי' בבה"ל (סי' רפד ד"ה אסור) שהביא מח' אם אחר קריאה כזו בצבור אם מפטירים אחרי"ה].

השלמת פרשיות שלא שמע

אם בטלו שבת א' קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת והיינו שיקראו כסדר הכתובות בתורה מתחלה של שבת העבר ואח"כ של שבת זו. [רמ"א (סי' קלה סע' ב) ומ"ב (ס"ק ח). ועי' בבה"ל (ד"ה אם) לענין הדין בזה כשבטלו הקריאה במזיד. ועיי"ש במ"ב (ס"ק ה) שאם בטלו בשחרית ובמנחה הסתלק האונס, אם יש פנאי לקרות כל הסדרה יקראו במנחה קודם התחלת התפלה ויעלו ז' גברי, ואח"כ יאמרו אשרי ובא לציון ויקראו קריאה של מנחה, אבל אם גם במנחה לא הסתלק האונס לא יקראו בב' או בה' אלא יקראו הפרי' של שבת הבא].

בטלו כמה שבתות
אם בטלו כמה שבתות י"א שאין לקרות בשבת הבאה כי אם הסדרה האחרונה הסמוכה לזו. [הר"מ מינץ – עט"ש]. וי"א שצריך להשלים בצבור כל הסדרות שביטלו. [אי"ר (שם) מדמה לה להשלמת התפלה, ושם הלא קיימא לן בסימן ק"ח דאין משלימין אלא תפלה הסמוכה לה]. ומהגר"א משמע כהדעה הראשונה. [מ"ב (ס"ק ו). ועי"י"ש (ס"ק ז) לענין אם היו שתי פרשיות מחוברין ולענין פרי ויחל].

רוב הצבור שמע
אם בטלו הקריאה בביהכ"נ אחת ורוב הצבור מביהכ"נ זה שמעו קרה"ת בביהכ"נ אחרת א"צ להשלים אבל אם רוב הצבור לא שמעו כלל אף על פי שיש שם בתי כנסיות אחרות שקראו שמה כדין מ"מ אותן שלא שמעו הקריאה והם רוב הצבור של ביהכ"נ זה צריכין להשלים הקריאה. [מ"ב (ס"ק ז) בשם שערי אפרים]. ועכ"פ אם הצבור מוחל מחמת שאין טרחא דצבורא ראוי להשלים. [עי' בדינים והנהגות לחזו"א (יא, ז) ומעשה איש (ח"ג עמ' קכא-קכב. ח"ה עמ' יד)].

לא התחייבו בקריאה בצבור
החיוב להשלים הוא דווקא באופן שהתחייבו הצבור בקריאה בעת התפילה אלא שמחמת סיבה ואונס לא קראו את קריאת התורה, כי אז חלה עליהם חובת קריאת התורה, אבל במצב שבית הכנסת היה סגור, לא חלה החובה על הציבור, לכן אין חיוב להשלים את הפרשיות החסרות. [שערי אפרים (שער ז אות לט), וכן מסתבר כי לא חלה חובת קריה אלא על עשרה כמבואר בבה"ל (סי' קלה). ועי' בבצל החכמה (ח"א סי' ז אות יב) הביא שיש חולקים אולם ראיותיו ניתן לדחות שקראו לא מכח חיוב אלא משום שראוי להשלים, פרט לראייתו משבות יעקב (ח"ג סי' ו) שמשמע שחייבים]. ואם הצבור מוחל שאין משום טרחא דצבורא ראוי להשלים. [עי' בדינים והנהגות למרן החזו"א (יא, ז) ומעשה איש (ח"ג עמ' קכא-קכב וח"ה עמ' יד)].

קריאת שני וחמישי
דוקא קריאה של שבת יש לה תשלומים אבל אם בטלו הקריאה בשני וחמישי אין לו תשלומין ליום שאחריו. [בה"ל (שם ד"ה שבת אחת) בשם האחרונים דלא כעטרת זקנים].

פסח

תענית בכורות

להשתתף דרך הטלפון
הבכורות מתענין בערב פסח. [שו"ע (סי' תע סע' א)]. ונוהגים כיום להקל ולאכול בסעודת סיום מסכת, והמנהג שמתקבצים להמסיים קודם ששיים ומסיים לפניהם המסכת ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואחר כך עושין סעודה. [מ"ב (שם סס"ק י)]. ואם אין בידו לבוא להשתתף בסיום, בשעת הדחק, כמו במצבנו עתה, יכול לסמוך על שמיעת הסיום דרך הטלפון וכדו'. [הגרשז"א זצ"ל (מעדני שלמה ח"א עמ' ב). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ח].

מכירת ושריפת חמץ

מכירה על ידי שליח או דרך הטלפון
ישראל רשאי למכור או לתת במתנה גמורה חמצו לאינו יהודי, אפילו שיודע שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו. [שו"ע (סי' תמח סע' ג)]. ובזמנינו נהגו למכור החמץ על ידי שליח, והיינו שהקהל נותן לרב שטר הרשאה לבית הדין למכור החמץ עבורו. ומי שאין בידו למסור לשטר הרשאה בעצמו, יכול למנות שליח במקומו, ויכול לעשות כן אף ע"י הטלפון. [הגרשי"א זצ"ל (סידור פסח כהלכתו פי"א אות ד)].

חובת בדיקה במקומות שלא יכול לבדוק מחמת סגר על העיר
תקנו חז"ל שבתחלת ליל י"ד בניסן בודקים החמץ לאור הנר, בחורין ובסדקין, בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ. [שו"ע (רסי' תלא)]. ואם לא בדק בלילה בודק ביום י"ד בברכה. ואם לא בדק בודק בפסח בברכה. [שו"ע (סי' תלה סע' א) ומ"ב (ס"ק ה)]. ואם לא בדק אף תוך הפסח יבדוק לאחר הפסח ללא ברכה. [שו"ע ומ"ב (שם)]. ואם אין לו צורך להשתמש במקומות אלו יכול להשכיר אותם לעכו"ם במכירת חמץ ע"מ להפטר מהבדיקה.

ביעור חמץ
נצטווינו בתורה לבער או לאבד החמץ מרשותנו. [שו"ע (סי' תמג) ומ"ב (ס"ק א)]. ועל כן נכון שלא למכור לעכו"ם כל החמץ הנשאר ברשותו, על מנת לקיים מצות השבתה בשעה ששית בחמץ שלו. ולכל הפחות ישאיר כזית חמץ. [מ"ב (סי' תמה ס"ק י וסס"י תלו)]. [ובתי הדינים מההכשרים המהודרים מתנים עם עכו"ם במכירת החמץ, שיקנה החמץ רק בסוף השעה הששית, על מנת שיוכלו בעליהם לקיים מצות שריפה בחמץ שלהם].

אין בידו לשרפו
אם אין בידו לשרפו, ניתן לאבדו על ידי שמפורר החמץ לפירורים דקים וזורה אותם לרוח, או זורקו לים. וכמו כן ניתן לזרקו בכיור, באסלה וכדו'. [שו"ע ורמ"א (סי' תמה סע' א) ומ"ב (שם)].

שימוש באלכוהול ג'ל
מותר להשתמש באלכוהול ג'ל בפסח ללא אישור מיוחד, ומ"מ לכתחלה יזהר שלא יגיע למגע באוכל. [ע"פ מומחי כשרות. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קע"ט]. ומותר להשתמש בג'ל זה בשבת ויו"ט אם הוא עשוי כנוזל הנספג בגוף ללא צורך במים. [ששי"כ (פ"מ אות יד)].

טבילת כלים

השתמשות בכלי שאינו טבול
כלי מתכת או זכוכית שנקנה מעכו"ם חייב טבילה. ומלבד חובת הטבלתו יש איסור להשתמש בכלי כל זמן שאינו טבול. ואיסור זה הינו מדרבנן. [בה"ל (סי' שכג סע' יז), ואכמ"ל].

אין בידו להטבילו
אף אם אין בידו להטביל הכלי, וכגון שאין בור הטבילה פתוח וכדו', אסור להשתמש בו ללא טבילה (אפילו לדעת הפוטרים כלי מלון וכדו' מחמת שאין בידו להטבילם). [הגרשז"א זצ"ל (ספר טבילת כלים פי"ד הגה ד). ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליונות ק"ג וקפ"ו].

כלים שאולים שאין בידו להטבילם
יש מי שאומר שאם שואל כלי החייב טבילה אם אין בידו להטבילו מחמת אונס כגון במקומות שהמקווה כלים סגור ראשי להשתמש בו ללא טבילה. [עי' בספר טבילת כלים (פי"ד הגה ד) בשם הגרשז"א זצ"ל שכתי' דאע"פ שלדעתו כלי שהוא אנוס על הטבלתו ראשי להשתמש בו ללא טבילה מ"מ עד כאן לא היקל אלא בכלים שאולים שעיקר חובת הטבילה מוטלת על הבעלים (עי' במנח"י (ח"א סי' מד) דחיוב השואל הוא רק מדרבנן), משא"כ כשהבעלים עצמם לא יכולים להטבילם. ולפי דבריו במקום אונס ראשי לתת הכלים לחברו במתנה ולחזור לקחת אותם בהשאלה. אולם המהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה אות קלו) כתי' דאין זה מהני. ועי' עוד בצי"א (ח"ח סי' כו אות ד"ה גלמד) ובחוט שני (טב"כ עמ' נח)].

לתת אותם לעכו"ם במתנה או להפקירם
במקומות שהמקווה כלים סגור, יתן הכלי לעכו"ם במתנה ולאחר מכן כשיפתחו אותם יחזור ויקנה אותו ממנו ויטבילנו בברכה. [עי' בדרכ"ת (סי' קכ ס"ק קיב) בשם שלחן גבוה, באי"ח (מטות שנה ב' אותיות ח ויא) ומנחי"י (ח"ה סי' קכו אות ב). ואף המ"ב (סי' שכג ס"ק לה) אפשר דיודה בנ"י. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון ק"ז]. ואם אין בידו להשיג עכו"ם יפקיר הכלי לפני שלשה וישתמש בו ולאחר מכן כשיהיה אפשרי להטבילו יחזור ויזכה בו ויחזור ויטבילנו. [מנח"ש (ח"ב סי' סו אות טז). ועי' במהרי"ל דיסקין (שם). ובאופן שהעכו"ם עצמו מפקיר הכלי כשחוזר וזוכה בו יטבלם בלא ברכה. דיעוי' בהר צבי (יו"ד סי' קט) ובמשנה הלכות (ח"ה סי' קה) שנח' האם גוי שהפקיר כלי יש חובה לטבול וע"כ יטבלם בלא ברכה].

ליל פסח

הלל ביחידות בליל פסח
המתפלל ביחידות בליל יו"ט של שפסח אומר הלל בברכה (לנוהגים כן חברך עליו בצבור). [ברכ"י (סי' תפז אות ח) בשם הרמ"ע מפאנו והובא בכה"ח (שם אות מב). וכן מבואר בתשובה מאהבה (ח"א סי' צ) בשם הנוב"י]. ויש מי שאומר שיש לאמרו בלי ברכה. [הגרישי"א זצ"ל (הגדה של פסח עמ' 21)].

אמירת ההגדה
מצות עשה מה"ת לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, ומצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, אין לו בן אשתו שואלתו, אין לו אשה שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה, ואפילו היו כולן חכמים, היה לבבו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה. [רמב"ם (חו"מ פי"ז ה"א-ג)].

הלל שבהגדה
אומרים הלל בהגדה, ולכתחלה יש לגמרו (עם הברכה) קודם חצות. [רמ"א (סי' תעז סע' א) ומ"ב (שם ס"ק א)]. מצוה לחזר אחר זימון באמירת הלל כדי שא' יאמר ויענו אחריו "הודו לה'". ומצוה מן המובחר שיהיו שלשה (כדי ששנים יענו אחריו). [שו"ע (סי' תעט סע' א) ומ"ב (ס"ק ט)]. ויכול לצרף לזימון כדי שיענה אחריו, אף את מי שלא אכל עמהם. [רמ"א (שם)]. ואם אין בביתו ג' אנשים יכול לצרף את אשתו ובניו שהגיעו לחינוך. [מ"ב (שם)]. ובאופן שאין ג' אלא רק שנים שניהם אומרים "הודו". [מ"ב (ס"ק יא)]. ואם הוא לבד יאמר הודו פעם אחת בלבד.

שימוש באמצעים אלקטרונים לשיחות ועידה
אין להשתמש באמצעים אלקטרונים לשיחות ועידה בליל הסדר אף אם המכשיר דלוק מערב יו"ט. ובמקום חשש פקו"נ ישאל שאלת חכם.

תספורת בחול המועד וספירת העומר

תספורת במועד
אין מתגלחים ומסתפרים במועד [שו"ע (סי' תקלא סע' ב) ומ"ב (ס"ק ג)], בין ע"י ישראל ובין ע"י עכו"ם. [בה"ל (שם ד"ה אין)]. ומ"מ השנה מחמת שהמספרות היו סגורות לפני החג או מחמת חשש הדבקות לא היה אפשרות לאנשים רבים להסתפר, כיון שהוא אונס מפורסם וגלוי לכל אם מתאפשר לו להתגלח במועד רשאי להתגלח אם יש צורך בכך. [עי' במ"ב (שם ס"ק ה). ועי' בשעה"צ (סי' תקלב אות ב) שמוכח שבמקום שהוא אנוס מחמת אונס מפורסם אף אם היה בידו להתגל אלא שמחמת טרדה לא עשה כן רשאי להתגלח במועד]. וכן הדין למי שהיה מבודד במלון לפני החג וכדו' ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד כגון שיצא במועד או בעיו"ט סמוך לחשיכה רשאי לגלח במועד. [עי' בשו"ע (סי' תקלא סע' ד) ובמ"ב הנ"ל].

בספירת העומר מחמת צער
יש אומרים שמי שרגיל להסתפר ויש לו צער בגידול השער יכול לגלחו בספירת העומר כי אין זה אלא מנהג. [רדב"ז (סי' תרפז) והגר"ח פלאג'י (הגהות על הרשב"א ח"ה סי' רעא)]. אבל להלכה הדבר אסור אף כשמצטער מריבוי השער. [כן משמע מהבה"ל (סי' תצג) שפסק שהמותרים להסתפר בחוה"מ מותרים להסתפר בעומר, ובחוה"מ אסור להסתפר אף שיש לו צער מחמת שרגיל להסתפר, כמבואר בשו"ע (סי' תקלא), במ"ב ובבה"ל (שם). ויש לדחות דשמא הבה"ל למד מחוה"מ לקולא בלבד כי אין זה אלא מנהג, וצ"ע. ועי' בשעמתא עמיקתא גליון צ"ז]. ומ"מ מותר להסתפר אם צריך לעשות כן לצורך בריאותו. [ערוה"ש (אות ג)], וכן מותר אם ריבוי השער גורם לו מיחוש הראש. [כה"ח (אות יז ואות טו)].

לא הסתפר מחמת אונס
המותרים להסתפר בחול המועד מותרים להסתפר אף בספה"ע, ואם כן בשנה זו שרבים לא היה להם אפשרות להסתפר מחמת שהמספרות היו סגורות לפני החג (או מחמת חשש הדבקות) המיקל להסתפר בימים אלו במקום צורך יש לו על מי לסמוך. [עי' בה"ל (סי' תצג על סע' ב ד"ה נוהגים) שדין ספה"ע כדין חוה"מ. ועי' באג"מ (או"ח ח"ב סי' צו) שתמה על הביאור הלכה והתיר בכה"ג דוקא כשיש משום ניוול. ובמקום צורך יש למיקל על מי לסמוך].

עניני חושן משפט

תשלומים לעובדים המובטלים (גנים, חיידרים וכדו')
עובדים, מלמדים וכדו', שאין בידם למלאות תפקידם מחמת מכת מדינה כגון התפשטות מגיפה [עי' ברמ"א (סי' שכא סע' א) ובש"ך (סי' שלד ס"ק ג)], י"א שההפסד הנגרם מחמת זה הוא על בעל הבית (המעסיק והורי התלמידים) ועליו לשלם משכורתם אע"פ שלא עבדו. [עי' רמ"א (רסי' שלד ושכא)]. וי"א שעליהם להתחלק בהפסד בשווה. [סמ"ע (סי' שכא ס"ק ו)]. וי"א שדוקא אם הממשל לא נתן ללמוד וכדו' והתלמד מוכן לקיים תנאו, ההפסד על בעה"ב, אבל במגיפה או שאר מכת מדינה שגם המלמד נאלץ לברוח וכדו' ההפסד על המלמד. [ערוה"ש (שם). ודעת הנתיבות (רסי' שכא) שאם חלה הנער או שברח מחמת דבר, שנאנס מחמת גוף הדבר ששכרו שאין לו לשמור פטור הבעה"ב מלשלם]. ולמעשה כיון שיש מח' בדבר אם הבעל הבית מוחזק בממון מעיקר הדין אינו חייב לשלם. [עי' במהרי"מ פאדואה (סי' לט) שכתי' שבמקום ספק אזלינן אחר המוחזק]. ומ"מ ראוי להתפשר לשלם חצי (והכל לפי הענין שאם המלמד עדיין מלמדו דרך טלפון וכדו' יש לשלם על כך. מאידך יש לנכות את ההוצאות השוטפות שאין צורך להוציאם כעת כגון הוצאות נקיון, מזון וכדו'). [החת"ס (אורח"מ כלל ז סי' י) במעשה שהיה הורה להתפשר והוא עצמו שילם הכל. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון תכ"ח]. ונראה שבאופנים שפטור מלשלם אלא שהפועל וכדו' נזקק, רשאי לשלם שכרו ממעשר כספים. [ועי' בשמעתא עמיקא גליון שצ"ג בענין לשלם שכר לימוד ממעות מעשר].

הבעל הבית מוחזק בממון
אם העובד או המלמד כבר קיבלו הכסף אינם חייבים להחזיר כי הם מוחזקים בממון. [עי' בקצות (סי' שכב ס"ק א)]. ואם מחזיקים בצ'קים, עי' בהערה. [והמחזיק בצ"ק אם חשיב מוחזק לכאורה תלוי במח' הפוסקים הגדרת צ"ק י"א דחשיב כשטר והנותנו מתחייב לשלם. ודעת האג"מ (חו"מ ח"ב סי' טו) דהוי כתשלום ממש כי אסור לבטלו ע"פ דינא דמלכותא. ודעת הגרשז"א והגר"י פישר זצ"ל (הצ"ק בהלכה פ"א ענף ב הגה 27) שהוא דבר שיש בו ערך עצמי בגין סחירותו. ודעת הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"ב עמ' שלב) דאין זה נחשב מוחזק במעות כי צ"ק הוי הוראת פרעון בלבד. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון שנ"ז. ואם נימא שדינו כתשלום ממש י"ל דחשיב מוחזק אבל לדעת החולקים י"ל דלא חשיב מוחזק. ועי' בפתח"ש (ח"ה פ"ג הגה כב)].

מנהג המדינה – הסכם על דעת החוק
במקום שיש מנהג במדינה בדברים אלו הולכים לפי המנהג. [שו"ע (סי' רלב סע' ו וסע' יט)]. וכן במקומות שיש חוק שהיה קיים לפני העסקה וע"כ הדבר פשט כמנהג ברור הולכים לפי המנהג. [אג"מ (חו"מ סי' עב) והגרש"א זצ"ל (משפט שלמה ח"ג סי' ג ושמרו משפט ח"ד סי' פה אות ב)].

חתמו חוזה או יש תקנון במקום
כל הדינים הנ"ל נאמרו כשלא התנו אחרת במפורש, אבל אם התנאו הכל הולך לפי התנאי. וכן במקומות שיש תקנון מקובל וע"ד כן משתתפים הכל הולך אחר התקנון. [כי כל תנאי שבממון קיים כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' טז סע' ב, סי' עא סע' ג וסי' רכה סע' ה)].

תשלום שכר דירה
שוכר שמחמת מכת מדינה לא יכל לדור בדירה וכדו' פטור מתשלומים. שוכרים שטסו למדינות אחרות ועתה אין בידם לחזור עקב ביטול טיסות של החברות או סגירת שדי התעופה חייבים לשלם עבור השכירות כי אין זה בכלל מכת מדינה, אא"כ מבטלים השכירות ומפנים חפציהם שבאופן זה פטורים מכאן ולהבא. [מקרה הראשון דומה להא שהביא הקצות (סי' שכב ס"ק א) שבמקום שהמכה היא על אנשים אם מיעוט אנשים נשארו בעיר לא הולכים אחר הרוב ואמרינן שהיה שוכרו לזה שלא ברח. וק"ו בנ"ד שלא היו צריכים לברוח מהעיר. ועוד י"ל דאין מכה זו ברוב השוכרים כי שאר הדרים באר"י ממשכים לשכור ולדור בדירות, וע"כ חשיב מכה פרטית. ועי' ברמ"א רסי' של"ד סע' א' שבמכה פרטית הוי ספק דדינא ואזלינן בתר המוחזק. אולם באופן ששכרו דירה לפני התפרצות המגיפה ונתנו מקדמה ומחמת התפרצותה נאלצו להמנע מלבוא דין החזרת המקדמה. שוב שמענו בשם הגר"מ שפרן שליט"א שבני חו"ל שאין בידם לחזור אין הדבר בכלל מכת מדינה אלא בכלל אונס. והוסיף שגם מדין אונס אין יכול להפטר אלא לאחר פינוי הדירה, אבל כל שעדיין לא פינה הדירה, חייב לשלם מלוא השכירות, וגם אם לא פינה באונס, מ"מ זהו חלק מתנאי ההסכם שכל שלא פינה חייב לשלם, ע"כ. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון תכ"ח].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמזח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם לע"נ מינגה בת מרדכי ע"ה – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© שמעתא עמיקתא – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תנ"א | פרשת בראשית | תשפ"א | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

הלכות מצויות בשעת סגר

גליון מיוחד

עקב התפשטות נגיף הקורונה

עניני אורח החיים

תפילה

חובת תפלה בשעת צרה

בזמן צרה חובת תפלה הינה מה"ת לכל הדעות. [דעת הרמב"ם (ספה"מ עשה ה, והל' תפילה פ"א ה"א) שמ"ע מה"ת להתפלל בכל יום ולמד כן מהפס' (שמות פכ"ג) "ועבדתם את ה'". אולם דעת הרמב"ן (השגות עשה ה) שהחיוב להתפלל בכל יום הוא דרבנן. וכת' המ"א (סי' קו ס"ק ב) בשם הסמ"ק שבעת צרה ודאי הוא מה"ת. ויעוי"ן ברמב"ן (שם) שכת' שאם נאמר שהפס' ועבדתם את ה' מדבר על תפילה אולי תהיה הדרשה שמצוה לעת צרה שנאמין שהוא יתי' ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה, ע"כ. והחינוך (סוף מצוה תלג) כת' בשם הרמב"ן שמי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיעו, ביטל עשה זה, ע"כ. ועי' מש"כ הערוה"ש (סי' פט אותיות ד-ה). ומ"מ אף לדעת הרמב"ם נוסח התפילה וזמניה הם מדרבנן עיי"ש ברמב"ם (מצוה י) וכן בפעם א' ביום מה"ת סגי, עי' באבודרהם (ריש שער ב)].

ריבוי תפילות ונתינת צדקה

בשעת מגיפה מרבים בתפלות, באמירת הקטורת ובצדקה וגוזרין תענית בפדיון ומחלקין אותו לעניים. [ערוה"ש (סי' תקעו אות ט) ע"פ הזהר. ועי' באגרות רע"א (שם) איזה תפלות לומר].

תפילה בצבור

במקום שיש חשש פגיעה בבריאותו

אע"פ שיש להשתדל להתפלל בבהכ"נ עם הצבור [שו"ע (סי' צ סע' ט)], מ"מ מי שאין בידו להתפלל במנין מחמת חשש הדבקות יתפלל ביחידות. [דהרי מצינו ביד אליהו (סי' ז ד"ה ומלשון) שפסק שבמקום הפסד ממון אינו מחויב להתפלל בצבור, דאין זה אלא הידור מצוה וע"כ אמרו בלשון "ישתדל" להתפלל עם הצבור. ועיי"ש דבכה"ג יתפלל בביתו ולא בבהכנ"ס כיון שאסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור, אא"כ גלוי לכל ונראה שמחמת האונס מתפלל ביחידי דבכה"ג עדיף שיתפלל בבה"כ. והביאו המ"ב (סי' צ ס"ק כט), ולפי"ז בחשש חולי וק"ו חשש סכנה שא"צ להתפלל בצבור. ועי' מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון קמ"ד]. וכן במקומות שאסור להתפלל בצבור במקום אחד מחמת הוראות הרשויות ע"מ למנוע התקהלויות חייב להשמע על הוראות ואין עליו להתפלל במקומות כאלו. [עי' בשמעתא עמיקתא גליונות תכ"ג ותכ"ה שהבאנו מגדולי הפוסקים שחובה גמורה להשמע על הוראות, ואכמ"ל].

צירוף עשרה בבית כנסת מחולק ע"י מחיצות (קפסולות)

בית כנסת המחולק ע"י מחיצות, אם המחיצות לא מגיעות לתקרה מצטרפים לעשרה לכל הדעות. [שו"ע (שם סע' יט) בשם יש מי שכתב (הסמ"ק). וכן נקטו הכה"ח (שם) והאור לציון (ח"א סי' טו). ואם יש פחות מג"ט תלוי הדבר בהאם אמירנן לבוד להחמיר. ובענין זה נראה דיש להקל כי דעת רוב הפוסקים דלא אמרינן לבוד להחמיר, עי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ד]. אם מגיעים המחיצות לתקרה, מצטרפים אם המחיצות שקופות, לדעת המקילים לעיל בצירוף ע"י ראייה. [ויש לדון האם לדעה ראשונה שהביא השו"ע שם (שו"ת הרשב"א ח"א סי' צ"ו) גם מצטרפים בכה"ג, דהרי ס"ל דבימה של הש"ץ אפי' היא גבוה מאוד מצטרפים דמתבטלת כי היא עומדת לשימוש בהכ"נ. וא"כ אפשר דה"ה מחיצות אלו. אולם נראה שהם אינם בטילות כי הם עומדות רק באופן ארעי ועוד שהם לא באים לשמש את הבהכ"נ, אלא אדרבה היא בא להפריד את הצבור זמ"ז (למעט חשש הדבקות או שלא יצטרכו כולם להיות בבידוד אם מתבדר שא' המתפללים חולה) וע"כ י"ל דגרע מבימה שבא לשמש לצורך התפלה. אלא די"ל דכיון שבלא"ה אסור להם ע"פ חוקי המדינה להתפלל במקום הדבר נחשב כבא לשמש את הבהכ"נ. שוב פירסם הגר"י דינר שליט"א בשם הגרח"ק שליט"א כי הם לא לשם מחיצה ונחשב כריהוט של בהכ"נ ודמי לבימה של ש"ץ].

בהכ"נ מחולק ע"י וילונות

כל הנ"ל כשהבהכ"נ מחולק ע"י מחיצות גמורות אבל אם מחולקים ע"י וילון מצטרפים בכל אופן לכל הדעות. [מ"ב (ס"ק מט). ועיי"ש שאם פרשו וילון ע"מ שתהיה מחיצה המתרת (כגון בפני ס"ת) הוי נמי מחיצה החוצצת לצירוף עשרה (דמיגו דהוה מחיצה לזה הוי מחיצה לזה), והפמ"ג (א"א ס"ק יב) מצדד דבכל גווני מצטרפי, ע"כ. ועיי"ש בפמ"ג דכת' כן כי לדעתו דבר זה תלוי במש"כ הריק"ש (ערך לחם סעי' יח) שאם היו ט' מתפללים בבית וא' בסוכה מצטרפים, כבסי' רע"ג (סע' א) בענין קידוש, ושם מבואר דכיון שאין מחיצת הסוכה עשויה לתשמיש אלא לשם מצות סוכה לא מפסיקה, ע"כ. אולם י"ל דבנ"ד גרע טפי כי המחיצה עשויה להפריד, ועי"ן]. ומ"מ אם יש עשרה במקום א' מצטרפים בכל אופן כמבואר להלן.

צירוף עשרה דרך מרפסות (צירוף ע"י ראייה)

בשעת הדחק ניתן להתפלל כל אחד ברשותו ולהצטרף למנין ע"י שרואים אחת את השני, כגון דרך מרפסות. וזה מועיל אף אם יש מחיצה המפרידה ביניהם. [כן משמע מהשו"ע (סי' נה סע' יד) וכת' המ"ב (ס"ק נג) דמועיל כי רואין זא"ז. ועיי"ש בפמ"ג שכת' שמשמע מהשו"ע בסע' י"ז, י"ח וי"ט היפך מזה, מיירי באופן שאין א' רואה את השני. וכבר נקטו כן הפר"ח (ס"ק יג) והמטה יוסף (ח"ב סי' יג). ועיי"ש בפמ"ג דהכא קיל מזימון, דהתם אף בבית וחדר א' בעינן רואין זה את זה, וכאן בחדר א' א"צ רואין זא"ז. וכן נקט המחב"ר (אות יא) להקל בשעה"ד דומה למצבנו עתה, עיי"ש. והביאו השער"ת (שם). והמ"ב בס"ק נ"ד סתם דמהני רואים, ובס"ק נ"ב כת' דאם אפשר בנקל להחמיר יעשה כן. ובבה"ל (ד"ה ולחוץ ודה"ה ש"ץ) כת' דלכתי יותר טוב להחמיר. ובס"ק נ"ז כת' שבשעה"ד אפשר שיש להקל. ומשמע מכל זה שלמעשה יש להקל בשעה"ד. וביאר הערוה"ש (אות כ) דטעם המקילין כי עיקר השראת השכינה היא על הפנים כדכתיב "כי קרן עור פניו". והערוה"ש (שם) ס"ל דלא מועיל צירוף בכה"ג. וכן פסק הכה"ח (אות ע), וכן מצדד השבה"ל (ח"ט סי' כ). ומ"מ נר' שבשעה"ד כמו במצבנו עתה שיש ביטול הרבה תפלות יש לסמוך להקל אף לשיטתם וכנ"ל בשם השע"ת]. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון תכ"ה.

יש עשרה שמצטרפים והוא שומע מרחוק או מצד השני של רה"ר

היו עשרה במקום א', אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות [שו"ע (סי' נה סע' כ)], והיינו אפי' הוא בבית אחר רחוק לגמרי שכיון שעשרה הם במקום אחד שכינה שרויה ביניהם ואז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה. [מ"ב (ס"ק ס)]. ויכול לענות אמן, איש"ר, קדושה וברכו וכן יכול להוציאו ידי חובתו בתפלה אם אינו בקי. [מ"ב (ס"ק סא). ועי' בשע"ת (סי' נה אות ו), בכה"ח (אות עג) ובערוה"ש (שם אות כג) שבכה"ג נחשב מתפלל עם הצבור. וכן הוא בשו"ת ממעמקים (ח"ד ס' ד ד"ה ונהי). וגדולה מזו כתב בחיי משה (או"ח סי' נה) בשם משנה שכיר (ח"א סי' לד) שכל השומעים את התפלה מהש"ץ מצטרפים למנין אפי' שעומדים בחוץ ואינם רואים אלו את אלו. אולם במ"ב (ס"ק נב ונח) מבואר דנחשב תפלה בצבור ומ"מ אינו כבצבור ממש. ודעת החזו"א (ארחות רבינו ח"א עמ' צד) דלא כהמ"ב. ועי' בהליכ"ש (פ"ה הגה יח) בשם הגרשז"א זצ"ל].

יש טינוף בין המתפללים

י"א שטינוף מפסיק אפילו הוא מרוחק ממנו יותר מארבע אמות כיון שהוא מפסיק בין העשרה לבין זה שרוצה להצטרף עמהם כי גורם לשכינה שאינה שורה בכאן, ואפילו אמן אינו יכול לענות לדעה זו. וכן הדין אם מפסיק עבודת כוכבים או עובד כוכבים. [שו"ע (שם) בשם י"א. ומ"ב (ס"ק סג-סד)]. ויש מקילים. [עי' במ"ב (ס"ק סב) שמדכתב השו"ע דין זה בלשון וי"א משמע דדין זה לא פסיקא ליה וכן משמע מהרמ"א בסי' ע"ט ס"א דלא ס"ל כן. ובכה"ח (סי' נה אות צה) כתב שגם הש"ע סובר כדעת הי"א]. ולמעשה יענה איש"ר וקדושה כי הם רק פסוקים אבל ברכו לא יענה. [מ"ב (שם) בשם חיי"א]. וי"א שאם הטינופת נמצא תוך רשות אחרת (כגון תוך פחים טמונים) או שמתפלל בקומה עליונה שהיא מעל י"ט מהקרקע לא חוצץ כלל. [מנח"א (ח"ב סי' עב). ועי' במחז"ב (שם אות יד) בבן איש חי (ויחי אות ז) שכת' דטינוף או עכו"ם מפסיק, היינו אם זה עומד בבית אחר שדינו הוא שאינו מצטרף עמהם, אבל אם עומד במקום אחד, אפי' שיש באותו מקום עכו"ם, ה"ז עונה עם הציבור כל דבר שבקדושה].

ברכת כהנים מהמפרסות

כהנים השוהים בבידוד ומצטרפים לצבור דרך חלון וכדו' יכול לשאת כפיהם דרך חלון או מרפסת. [עי' לעיל אופן הצירוף למנין. וכן מבואר בשבט הקהתי (ח"ג סי' סה)]. ואם אפשר עליהם להחזיר פניהם כלפי הצבור המתפלל ואם לאו יעשה כלפי העם. [עי' שו"ע (סי' קכח סע' י) ומ"ב (ס"ק לז)].

לשמוע חזרת הש"ץ וקדושה דרך טלפון, רם קול, שידור חי וכדו'

מי שאין בידו להתפלל במנין לכתחלה יתפלל בשעה שהצבור מתפללין [רמ"א (סי' א)], ואם בידו לשמוע קדושה וקדיש דרך הטלפון, רם קול בשידור חי, טוב שיעשה כן ויכוון לצאת יד"ח קדושה וכדו' מדין שומע כעונה. [ועדיף שידיעו לש"ץ שיכוין להוציאו דבעינן כוונת שומע ומשמיע]. והעונה אמן על הברכות ששומע בדרך זו יש לו על מי לסמוך. [עי' במנח"ש (ח"א סי' ט) דס"ל דאין לענות אמן בכה"ג. וכן נקט במועדים וזמנים (ח"ו סי' קה). אולם האג"מ (ח"ד סי' צא אות ד) פסק שיש לענות אמן מספק. ועי' בבאר משה (ח"ג סי' קסו). ועי' עוד בהגה דלהלן לענין שמיעת קרה"ת בכה"ג].

אמירת קדיש ע"י שליח

מי שצריך לומר קדיש על אביו או אמו וכדו' ואין בידו להצטרף למנין יכול למנות שליח לאחר המתפלל בצבור שיגיד קדיש במקומו עבורם כי שלוחו של אדם כמותו. [בנימין זאב (סי' רא). וכן פסק המ"א (סי' קלב ס"ק ב). ועי' במטה אפרים (אלף למטה דיני קדיש יתום שער ד) שביאר דאע"פ דלא שייך שליחות במצוה שעל גופו, קדיש שאני דזכות הוא לאביו שיתקדש שם שמים ע"י זרעו וא"כ ה"ה כשמתקדש ע"י שליח זרעו יש לו זכות בזה].

הפסק בתפלה

להפסיק תפלת י"ח ע"מ לחבוש מסכה

העומד בתפילת י"ח עליו לעמוד כעבד לפני רבו. [שו"ע (סי' צה סע' ג)]. ואסור להפסיק בדבור או ברמיזה ואפי' לדבר מצוה. [שם (סי' קד סע' א)]. ומ"מ במקום חשש סכנה רחוקה מותר להפסיק ע"י הליכה. [עי' בשו"ע (סי' קד סע' ב -ג) שבמקום חשש רחוק מותר להפסיק בהליכה. ובחשש סכנה ממש מותר אף ע"י דבור]. וע"כ נראה שאם שכח לחבוש מסיכה המונעת הדבקה ויש אנשים בקבוצת סיכון מסביבו (או שהוא עצמו בקבוצת סיכון) וכדו' ניתן להפסיק באמצע תפלת י"ח ע"מ לחבוש אותה. בפרט כשהדבר מטריד את כוונת התפלה שבאופן זה רשאי אף להפסיק ע"י רמיזה אם יש צורך בכך כמבואר להלן.

ע"מ שלא לקבל קנס

אפילו במקום הפסד ממון אין להפסיק תפלת י"ח. [מ"ב (שם ס"ק ב). ועי' בכה"ח (אות ו) דהכא לא נאמר הא דמבואר ברמ"א תרנ"ו שאין לבזבז בשביל מצוה יותר מחומש כיון שמדבר לפני המלך אין זה דרך כבוד להפסיק מפני הפסד ממון]. והיינו דוקא כשיש צורך להפסיק ע"י דיבור, אבל ע"י הליכה כיון שהליכה אינו הפסק גמור [עי' במ"ב (ס"ק י) שהליכה אינו כ"כ הפסק כמבואר בשו"ע (שם סע' ב) והמ"א (ס"ק ג)], במקום הפסד מרובה יש מקום להקל. [ברכת הבית (שער מ ס"ק ה) ע"פ משמעות המ"א הנ"ל] ועל כן באופן שעלול לקבל קנס משום אי חבישת מסכה מותר להפסיק בהליכה ע"מ לקחת א' ולחבשה. וכן אם עושה כדי שיוכל לכוון רשאי לעקור מקומו. [מ"ב (סי' קד ס"ק א-ב וסי' צו ס"ק ז). ועיי"ש (סי' קד ס"ק א) שמותר אף לרמוז. ועי' מש"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א. ולענין הפסק בכה"ג בקר"ש עי' בשו"ע סימן ס"ו דבין הפרקים, שואל בשלום אדם נכבד, ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע, שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון: אביו או רבו, או מי שהוא גדול ממנו בחכמה וכ"ש מלך או אנס, ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע הפסוק. ועי' בבה"ל (ד"ה אנס) בשם שלמי שמחה בשם מהרש"ק דאפילו בשביל הפסד ממון מותר להפסיק, ע"כ. ועיי"ש בשו"ע שבפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו שלא יפסיק בהם כלל, אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו, ע"כ].

נפילת אפים

בתפלה המתקיימת בחצר

אין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס״ת בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים. [רמ״א (סי׳ קלא סע׳ ב) ע״פ הרוקח (סי׳ שכד) המובא בב״י (שם)]. וי״א שאם יש שאר ספרים יפול על פניו. [שכנה״ג (שם)]. ויש חולקים. [א״ר (אות ה). ועי׳ במ״ב (ס״ק יא) שהביא פלוגתתם. ונלע״ד שבזמננו שהסדורים יש בהם פרשיות מהתורה דחשיב כספר לענין זה]. ובעל קהילות יעקב זצ״ל (אורחות רבנו ח״ב עמ׳ סז) נהג ליפול על פניו בחדרו, כיון שהיה בו ספרי קודש. [וכן דעת בעל השבט הלוי (מבית לוי קובץ שאלות בענין הנגיף ח״י)].

חצר בהכ״נ ומרפסת שבבית

המתפלל בחצר בהכ״נ נופל על פניו כשיכול לראות מקום הארון הקודש של הבהכ״נ. [רמ״א ומ״ב (שם)]. ולפי״ז י״ל שה״ה למתפלל במרפסת ויכול לראות ארון הספרים בביתו שעליו ליפול על פניו (לדעת המחייבים לעיל).

מנהג ירושלים

מנהג ירושלים ליפול על פניהם בתחנון אפילו במקום שאין ספר תורה, משום שבירושלים בכל מקום נקרא לפני ה׳. [ספר ארץ ישראל (סי׳ א אות סט). ובאשי ישראל (פכ״ה הגה לט) הביא בשם הגרשז״א זצ״ל שמסתפק אם י-ם החדשה בכלל זה].

ברכת מעין שבע

במנין המתקיים בחצר

מנין המתקיים בבתים וכדו׳ כיון שאינו מנין קבוע לא מברכים ברכת מעין שבע. [שו״ע (סי׳ רסח סע׳ י) ומ״ב (ס״ק כד)]. אבל אם יש קביעות על איזה ימים ויש ס״ת אצלם דומה לבית הכנסת קבוע ואומרים אותו. [מ״ב (שם)]. ומנינים המתקיימים חצרות וכדו׳ אם ידוע שיתקיימו כמה ימים (כי ידוע שהרשויות אינם מאפשרים קיום מנינים בבהכ״נ גם בימים הבאים) ויש להם ס״ת יברכו, ואם לא ידוע אם יתקיימו כמה ימים כיון שעומדים להתבטל לא יברכו כי אינו נחשב מנין קבוע. [כנלע״ד].

מנהג ירושלים

מנהג ירושלים לומר ברכת מעין שבע אף במנין שאינו קבוע. [לוח אר״י (שבת שובה). ועי׳ בבן איש חי (שנה ב׳ פר׳ וירא אות י) וכה״ח (סי׳ רסח אות נ) שכן מנהג המקובלים. ודעת הגרישו״א זצ״ל שיש לנהוג כן בכל ירושלים. ודעת הגרשז״א זצ״ל (שש״כ פס״ה הגה נח)שאפשר שזה רק בירושלים שבתוך החומות].

נטלת ידים וטבילת עזרא

חובת נט״י ביציאה מבה״כ עם כפפות (לתפלה וברכות)

הטיל מים ולא שפשף או שלבש כפפות גומי וכדו׳, אף על פי שצריך לברך אשר יצר, אין חייב ליטול ידיו אלא שיש בזה משום נקיות ומשום הכון (מחמת שצריך לברך). [שו״ע (סי׳ ז סע׳ ב)]. וכן הדין אם עשה צרכיו ולא נגע במקומות המכוסים. [שו״ע (סי׳ תריג סע׳ ג)]. ומ״מ לתפלה צריך ליטול אף בלא הטיל מים כלל. [בה״ל (סי׳ ז ד״ה הטיל). ועיי״ש שאם שפשף צריך מדינא ליטול ואם שפשף ביד א׳ א״צ מדינא רק אותו היד כדמוכח במסכתא יומא ל׳ ע״א ת״ר הלכה בסעודה וכו׳ ע״ש והשנייה רק משום הכון].

יצא מבית מבה״כ קבוע

כל הנ״ל אם לא נכנס לבית הכסא קבוע, אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע צריך ליטול ידיו. [שו״ע (סי׳ ד סע׳ יח)]. אלא שבבית הכסא קבוע של זמננו י״א שא״צ נט״י (אם לא נגע במקומות המכוסים). [הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פ״כ אות כד). ועי׳ בחזו״א (או״ח סי׳ יז ס״ק ד ויא) שאם הוא דומה לבה״כ של פרסאי שאין לו דין בית הכסא משום שהצואה אינה נשארת שם אלא נופלת למרחוק, או שכיון שמתעכבת שם עד שישטפוה המים, יש לו דין בה״כ גמור. ועי׳ בזה באג״מ (אה״ע ח״א סי׳ קיד) ובמנח״י (ח״א סי׳ ס) ולמעשה נקטו שיש להחמיר בזה. וכן פסק הגרישו״א זצ״ל (וזאת הברכה פט״ז)].

טבילת עזרא

הנוהג לטבול טבילת עזרא וחושש משום הדבקות או שאין בידו לטבול, יסמוך על שפיכת ט׳ קבין ע״י שפיכת מים נגד ראשו וגופו במקלחת שבבית (ויעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה רק בריווח קצת כדי שיבואו המים גם שם). [עי׳ בשו״ת צור יעקב (סי׳ ט) דס״ל שמועיל שפיכת ט׳ קבין ע״י מקלחת בתנאי שיהי׳ נוזל בלי הפסק. וכן פסקו החלקת יעקב (יו״ד סי׳ קיט) והמנח״י (ח״ג סי׳ טו). אולם דעת החזו״א (דעת נוטה הל׳ קר״ש הגה צח) שלא מועיל משום שצריך שפיכה בפעם א׳, וזה א״א כשיש חורים קטנים. והשבט הלוי (ח״א סי׳ כד) כתי׳ להקל בזה במקום שא״א לו לטבול. ושיעור ט׳ קבין לחזו״א (מידות ושיעורי תורה) הוא כ- 21.6 ליטר. ולגר״ח נאה השיעור הוא 12.44 ליטר. וכתבנו עוד מזה במילי דטהרה - קדושת הבית]. ומ״מ נראה שסופר סת״ם המדקדק לטבול לפני הכתיבה אם מיקל בימים אלו לשפוך ט׳ קבין יודיע לקונה שלא טבל ממש. [כי הדבר תלוי במח׳ אם מהני ט׳ קבין בכה״ג ויש בזה משום הונאה].

קריאת התורה

טלטול ס״ת ממקום למקום לצורך צבור

צבור שאין להם ס״ת ואין בידם להגיע למקום שיש ס״ת, מותר להביא להם ממקום אחר. ועל כן המקיימים בימים אלו מנינים מצומצמים בבתים רשאים להביא מהבכ״נ ס״ת ע״מ לקרא בצבור. [שו״ע (סי׳ קלה סע׳ יד), בה״ל (שם על סע׳ יד ד״ה אין) ובית שערים (או״ח סי מח). ועי׳ בשמעתא עמיקתא גליון ש״ג]. ואף אם חלק שמעו הקריאה אם יש לפחות ששה שלא שמעו מותר. [בה״ל (סי׳ קמג ד״ה בפחות)].

לצורך יחידים

אין להביא ס״ת לצורך יחידים שאינם יכולים להגיע לשמוע הקריאה, פרט לצורך פרשת פרה וזכור. [שו״ע (שם), בה״ל (שם) ומ״ב (ס״ק מו)]. אמנם לצורך אדם חשוב בתורה מותר בשעת צורך להביא ס״ת לצורכו, וטוב לקבוע מקום לס״ת כמבואר בסמוך. [רמ״א (שם) ומ״ב (ס״ק נ). ועיי״ש בה״ל (ד״ה ואם הוא) שצידד קצת שמחמת עושר חשיב חשוב].

מכין ארון קודש במקום

אם מכינים ארון ומכניסים שם הס״ת יום או יומיים, אין איסור להוציא הס״ת אף לצורך יחיד. [רמ״א (סי׳ קלה סע׳ יד)]. ויש מקילים שאם הכינו מקום לס״ת אפילו לצורך אותו יום בלבד מותר להוציאו משם. [מ״א (ס״ק כב), א״ר (אות יח), פמ״ג (מ״ז ס״ק יב) ומהרש״ם (דעת תורה שם ד״ה אבל). ועי׳ בערוה״ש (אות לב) שהמנהג לדקדק שיקראו בו ג״פ דזה מקרי כקביעות. אולם דעת הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש תפלה פי״ב אות לח) שאין למנהג זה יסוד. ודעת האג״מ (יו״ד ח״ד סי׳ סא אות יג) שיש להשתדל לכתחלה לקרוא ג״פ]. ויש מפוסקי בני ספרד שאוסרים אף כשמכינים מקום לס״ת. [כה״ח (אות פג) כי לפי הזוהר שאוסר אף להוציא מבהכ״נ לבהכ״נ אף כשמייחד לו מקום אסור].

ברכה על הקריאה

בשעת הצורך ניתן לסמוך שהעולים לתורה יברכו מריחוק מקום כגון מהמרפסת שם הם מתפללים ויוצאים יד״ח ע״י הבעל קורא מדין שומע כעונה אפילו אינם רואים את הכתב. [עי׳ ברמ״א (סי׳ קלט סע׳ ג) ומ״ב (ס״ק חב-יג). וכן פסק הגר״מ שטרנבוך שליט״א במכתב]. וכמו כן הבעל קורא יכול לברך ולקרא קצת פסוקים ויברך לאחריהם, וחוזר לברך תחילה וקורא קצת פסוקים ומברך לאחריהם, וכן יעשה כמה פעמים, כמספר העולים של אותו היום. [עי׳ בשו״ע (סי׳ קמג סע׳ ה) שפסק כן לענין בהכ״נ שאין בהם מי שידע לקרות אלא א׳. ועיי״ש במ״ב. ויעוי׳ במשנה במגילה (כב.) שמבואר שעיקר התקנה היתה שרק הראשון מברך ברכה ראשונה והעולה האחרון היה מברך ברכה אחרונה וחילוק העליות היה ע״י שכל א׳ היה קורא ג׳ פס׳, ומבואר בגמ׳ שם (כא:) דלאחר מכן גזרו שכל א׳ יברך לפניה ולאחריה גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין, ועיי״ש (כב. – כב:) דגזירה זו אינה קבועה ובאתריה דרב דמיעל עיילי ומיפק לא נפקי, היו נכנסין ולא יוצאין ברכו רק לפניה ולא לאחריה. ולפי״ז העירוני די״ל דבמנין ע״י מרפסות שכל מהותם צירוף של יחידים מעיקרא לא שייך בזה גזירת נכנסין ויוצאין שכל הנכנס ויוצא הוא במקום שאין ציבור, והשומעים ברחוב ודאי לא שייך לגביהם רק לנכנסים למקום שיש עשרה ורואים שאין מברכין. ועי׳ מש״כ על גמ׳ זו הט״ז (סי׳ תכח ס״ק ה), השפ״א (מגילה כא:) והחת״ס (או״ח סי׳ קע ד״ה וראיתי)].

שמיעת קריאת התורה דרך טלפון, שידור חי וכדו׳

מי שאין בידו לשמוע קה״ת מחמת שהוא בבידוד וכדו׳, ובידו לשמוע דרך טלפון או שידור חי, טוב להדר לעשות כן. [דאע״פ שאם לא התפלל בצבור לא חל עליו חובה לשמוע כמבואר בבה״ל (סס״י קלה ד״ה אין מביאין), מ״מ עיי״ש שעכ״פ יש לו מצוה לשמוע, וע״כ יש מקום להדר בנ״ד לשמוע ע״י טלפון וכדו׳ כי לפי רוב הפוסקים יש לצדד שמועיל, וכן מבואר בשבה״ל (ח״ה סי׳ פד) ובאג״מ (ח״ב סי׳ קח וח״ד קכו), דלא כהמנח״ש (ח״א סי׳ ט) דס״ל שלא מועיל. ועי׳ בשמעתא עמיקתא גליון קנ״ח].

לקרא מתוך חומש (במקום שאין ס״ת)

מקום שאין להם ספר תורה נכון לקרא בחומש בלא ברכה שלא תשכח תורת קריאה. [מ״ב (סי׳ קמג ס״ק ט). ועי׳ בבה״ל (סי׳ רפד ד״ה אסור) שהביא מח׳ אם אחר קריאה כזו בצבור אם מפטירים אחריה].

השלמת פרשיות שלא שמע

אם הפסיד קה״ת מחמת שישב בבידוד וכדו׳ אינו חייב להשלים אותה הקריאה. [עי׳ בבה״ל (סס״י קלה ד״ה אין מביאין) שמבואר שעיקר חובת קה״ת חלה רק על הציבור (ועיי״ש שמ״מ אף ליחיד כשיכול לילך לבהכ״נ מצוה עליו ללכת לשמוע קה״ת בצבור). ועי׳ בתוספות מעשה רב (סי׳ לד) מובא שכשיצא הגר״א מבית האסורים קרא לבעל קורא שיקרא לפניו כל ד׳ סדרות מד׳ שבועות אשר ישב. ודעת הגרשז״א זצ״ל (הליכ״ש פי״ב אות ו ופט״ז הגה כו והגה 17) שאין זו אלא מדת חסידות שנהג הגר״א. ועי׳ עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע״ח].

ועי׳ בשמעתא עמיקתא גליון תכ״ה בענין דין תשלומין לצבור שבטלו קה״ת.

קריאת שם לבת

במקום שאין מנין מי שנולדה לו בת יקרא לה השם בבית ולאחר מכן כשיחזרו לשגרה יעלה לתורה ויעשה לה מי שברך. [עי׳ במ״א (סי׳ רפב ס״ק יח) שאבי הבת מקבל עלייה לתורה. וכי׳ בזכרון יוסף (או״ח סי׳ ה) שמצוה לש״ץ לעשות מי שבירך לאשתו ולהילד ואגב נתפרסם שם הילד ברבים הן זכר או נקיבה ועיי״ש שכתי׳ ומי שאינו רוצה להיות חיוב לעלות לתורה ראוי לענשו שאינו מקיים מנהגו של ישראל שהוא תורה מטעם שכתוב במ״א ואם הוא עולה לתורה ורק שאינו מקרה שם לבתו ע״י מי שבירך כנ״ל ורק שסומך על קריאת השם בבתי גואי נ״ל דאין עליו כלום, ע״כ]. ונראה שאם יכול לשלוח שליח למקום שיש צבור יעשה כן וכן אם יכול לעשות בעצמו דרך טלפון יעשה כן (ביום חול).

ברכות

ברכות הנהנין

האוכל מאכל ולא מרגיש טעמו מחמת שאין לו חוש טעם מחמת חולי, כמו שמצוי אצל חולי קורונה, חייב לברך. [עי׳ בשו״ע (סי׳ תעה סע׳ ג) שפסק דמי שבלע מצה יצא יד״ח, אע״פ דע״י בליעה לחוד לא מרגישים טעם האוכל כמ״ש המ״ב (שם ס״ק כט), וכתי׳ במו״ק (שם) דלא בענין טעם מצה, דומיא דברכת המוציא דלא בענין נמי טעם לחם בחיך דבבלע נמי סגי. והגר״ז (אות כו) כתי׳ דאע״פ שלא הרגיש טעם מצה בפיו כיון שנהנה גרונו ממנה הר״ז נקראת אכילה. אולם בערוה״ש (אות יד) יצא לחדש שאף דקיי״ל הנאת גרון אסרה תורה מ״מ גם בהנאת מעיים סגי. ולפי״ז יוצא דמי שאין לו חוש טעם מברך ברכת הנהנין וכהא דבלע מצה דמבואר דלא צריך הרגשת טעם כי סוף סוף הגרון נהנה בשעת בליעה, ולהערוה״ש כי עכ״פ איכא הנאת מעיים. וכן פסק הגרמש״ק שליט״א (עיטורי מרדכי הל׳ מגיפה). אולם האוכל דרך זונדה פטור מלברך ואם בידו לצאת ידי חובה ע״י מישהו אחר ראוי לעשות כן, כמבואר כ״ז בלבושי מרדכי (או״ח סי׳ לב) הובא במנח״י (ח״ג סי׳ יח אות כד). ועי׳ בכל זה בשמעתא עמיקתא גליון תכ״ט].

ברכות הריח

מי שאין לו חוש ריח כמו שמצוי אצל חולי קורונה או שנסתמו נחיריו מחמת קרירות וכדו׳ אינו מברך ברכת בשמים. [המרדכי (ברכות סי׳ קפח) בשם הרבינו אפרים אינו מברך על הבשמים ואינו יכול להוציא רבים יד״ח בבשמים של הבדל. אבל דעת האורחות חיים (הל׳ הבדלה סי׳ ח) שיכול לברך אף אם לא מוציא רבים יד״ח, דאע״פ שאינו מרגיש בריח הנאה יש לו שמחזק ראשו וגופו. והביאו הב״י (סי׳ רצז). ודעת השבות יעקב (ח״ג סי׳ כ) דאף יכול לברך לעצמו כיון שהנשמה נהנה]. ולענין ברכת בשמים בהבדלה, עי׳ להלן בדיני שבת.

ברכת הגומל

מי שחלה בקורונה לדעת השו״ע (סי׳ ריט סע׳ ח) אם נפל למשכב מחמת החולי צריך לברך. ולהרמ״א (שם) אע״פ ששייך בו סכנה מ״מ אם חלה במצב קל אינו מברך, אבל אם חלה באופן שמחללין עליו את השבת מברך. [ועי׳ בזה בשמעתא עמיקתא גליון תל״ה].

מתי מברכים

אין לברך ברכה זו עד שיתרפא לגמרי. ואחר שיצא מהחולי אף אם עדיין יש רושם מהמחלה מברך. [שבט הלוי (ח״ד סי׳ קנב ד״ה ולדידי)]. ועל כן חולה קורונה אחר שהתרפא ויצא לגמרי מסכנה, אף אם עדיין סובל מחולשה וכדו׳, מברך. [ועי׳ בזה בשמעתא עמיקתא גליון תל״ה].

ברכות הראייה

דרך זכוכית או משקפת

ראייה דרך זכוכית כגון דרך חלון, משקפים וכדו׳, בכלל ראיה גמורה. [הלק״ט (ח״א סי׳ צט וסי׳ רעד) וברכ״י (או״ח רסי׳ רכד וסי׳ תכו אות ד)]. וכן הדין בראייה דרך משקפת. [פתח הדביר (סי׳ רכד אות י ד״ה גם) ובצל החכמה (ח״ב סי׳ טז) בשם משיב נפש (ח״ב סי׳ רמד). וכן פסק הגרנ״ק זצ״ל (חוט שני שבת ח״ג קובץ עניינים או״ח אות ו). ועי׳ במ״ב (סי׳ תכו ס״ק כא ושעה״צ אות כה) ע״פ המהרש״ל, שבשעת קידוש לבנה לכתחלה לא יברך דרך חלון (אבל המשקפים א״צ להסיר). ואפשר שבזה״ז שהזכוכיות שקופות לגמרי שרי אף לכתחלה, וצ״ע. ועכ״פ נר׳ שגם למהרש״ל א״צ להסיר את בתי העיניים כי עוזרים לו לראות ובטלים לגופו].

באמצעות מראה

ראייה באמצעות מראה גם בכלל ראיה, אלא שבמקום שיש לחוש לטעות שלא רואה דבר הנכון (כגון בברכת הלבנה) אין לברך באופן זה. [כן יוצא מדברי הדבר שמואל (סי' רמב). וכ"כ השבות יעקב (ח"א סי' קכו), והברכ"י (חו"מ סי' לה) הביאו הפת"ש (חו"מ סי' ס"ק ח). וכן פסק בפתח הדביר (סי' רכד אות י ד"ה ועל מה)]. ויש מי שמחמיר בכל אופן. [עי' בכה"ח (סי' קצה אות א)].

באמצעות מסך אלקטרוני

ראייה באמצעות מסך אלקטרוני כגון משקפת או מצלמה אלקטרונית וכדו', אין הדבר פשוט אם נחשב כראייה, ועל כן לא יברך עד שיראה בעצמו. אלא שאם כבר בירך נראה שאינו חוזר ומברך (אולם על הנר של הבדלה לא מהני ראייה בכה"ג כי אינו נהנה מאור הנר). [לכאו' י"ל שראייה דרך מסך מצלמה, דרך משקפת אלקטרונית ומצלמת וידיאו, הדבר בכלל ראייה, דלא גרע ממראה שרואה דבר המשתקף עליה ומהני (אלא שכ"ז בשעת אמת אבל אם צילמו המקום ואח"כ רואה את התמונה או ההסרטה לא מהני דאין זה אלא כציור בעלמא שלא מברכים עליו). אלא שאפשר דיש לחלק בין השתקפות טבעית כגון על מראה או מים, לבין השתקפות על מסך אלקטרוני די"ל דפנים חדשות באו לכאן והוי כתמונה שלא מברכים עליה (אולם לענין עדות לא נראה לחלק בזה)]. וכל זה כשעומד במקום שנמצאים אותם דברים שמברכים עליהם (אפי' הוא בריחוק מקום), אבל אם אינו עומד כלל באותו מקום, כגון שיושב בביתו ובידו לראות רק ע"י אמצעיים אלקטרונים, אינו יוצא יד"ח ברכות הראייה כלל. [בצל החכמה (ח"ב סי' יח). ועי' מש"כ בכל זה בשמעתא עמיקתא גליון תל"ו].

רואה את חברו

הרואה את חברו החביב עליו ביותר דרך אמצעים אלקטרונים בשידור חי אף אם לא ראה אותו יותר משלשים יום אינו מברך ברכת שהחיינו (אף לנוהגים לברך אף בזה"ז), ומ"מ נראה שאם שוב ראהו תוך ל' יום מראייה זו אינו מברך (ומ"מ אם ראהו דרך תמונה או סרטון שהוסרט ודאי אינו כלום). [עי' במקורות הנ"ל. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תל"ו].

שבת

לבצע בדיקת קורונה בערב שבת

מותר לבצע בדיקות קורונה בער"ש אע"פ שיש יהודים שיתנו תשובות הבדיקה בשבת, כי עסוקים הם הצלה מפני חשש פקו"נ. [עי' בשו"ע (סי' רמח סע' ד) שמבואר שמותר לגרום מער"ש היתר דפקו"נ בשבת אם עושה כן לצורך מצוה. וא"כ ה"ה בענינו דאיכא משום צורך מצוה כי עד קבלת התוצאות צריך להיות בבידוד ויצטרך להמנע מלהתפלל בצבור, לימוד בצוותא ועוד. ואף יצטרך להתבטל מפרנתו ולצורך פרנסה י"א דחשיב דבר מצוה כמבואר בפוסקים שם. ואף לדעת המ"ב (פתיחה לסי' רמח וס"ק כו) שבאופן שבודאי יצטרך לחלל את השבת לא מקילינן, מ"מ הכא אינו אלא ספק כי יתכן שהתוצאות יהיו עוד לפני שבת או במוצ"ש. ואע"פ שאם ישאר בבידוד כמה ימים לא צריך להבדק מ"מ ראשי להיבדק כי אינו מחויב להשאר בבידוד ע"מ למנוע הבדיקה כי עושה בהיתר כנ"ל. ובר מן דין יש להתיר בנ"ד כי באיחור הבדיקה יש משום חשש פקו"נ, כי במידה שיתברר שהנבדק חולה יש לשלוח לבידוד כל אלו שהיו בסבבו ע"מ למנוע הדבקות. ומה"ט נרא' שבדיעבד אם באו לבודקו לביתו בשבת, יבדק ואין בזה משום חילול שבת והכל לפי הענין. ועי' בשמעתא עמיקתא גליונות קל"ב, שס"ט ותל"ג. ועי' עוד לקמן בענין לענות לטלפון בשבת ע"מ לקבל התוצאה. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ה].

יציאה לרה"ר עם מסיכה בפנים

הלובש מסיכה על פניו ע"מ למנוע הדבקות ומחמת זה מקפיד שלא להסירה מעל פניו ברשות הרבים, רשאי לצאת בה בשבת במקום שאין עירוב, ומ"מ יזהר שלא לטלטלה. [עי' בשו"ע (שם סע' נא) שמותר לצאת במצנפת שתולים בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, וכן בסמרטוטין הכרוכים על היד או על האצבע שיש בה מכה, ע"כ. וביאר המ"ב (ס"ק קפ) שכל אלו אינם נחשבים להם משאוי אלא הם כתכשיט להם, ע"כ. ועיי"ש במ"ב (ס"ק קפב) ובבה"ל שסתימות השו"ע שאף אם לא יצא בהם מבעו"י שרי. ועי' בשו"ע (סי' שג סע' כד) שאשה יוצאת באבן תקומה (אבן ידועה שכשהיא על אשה לא תפיל), ובמשקל ששקלו כנגדו שלא תפיל, ואפי' לא נתעברה עדיין. מבואר שדבר שבא לשמש את האדם אע"פ שאין רפואה בעצם הדבר אלא מניעה מפגיע של חולי וכדו' חשיב מלבוש. ולפי"ז נמצאנו למדין שתכשיט אין פירושו דוקא דבר הנעשה לנוי, אלא דבר שאדם עונד אותו על גופו ומשמשו. וכ"כ השש"כ (פי"ח אות יא). ולפי"ז ה"ה בנ"ד דניתן לצורך מניעת הדבקות שאין בו משום הוצאה. בפרט באופן שיש משום חימום הפנים כמבואר להלן. וכן פסק הגרח"ק שליט"א עקב התפשטות נגיף הקורונה. ועי' בשמעתא עמיקתא גליונות שע"ג ותמ"ד].

חלה בנגיף הקורונה והחלים

אף מי שכבר חלה ואינו לובש מסיכה ע"מ שלא להדבק אלא מחמת שהרשויות מחייבים לעשות זאת רשאי לצאת בה בשבת. [כי חשיב מלבוש כי דרך העולם לצאת בו והוי דבר המתלבש על הגוף כמו שבארנו בשמעתא עמיקתא גליונות תמ"ד, ועיי"ש עוד טעם לזה].

יציאה לרה"ר עם כפפות מגומי

הלובש כפפות על ידיו למנוע הדבקות ומחמת זה מקפיד שלא להסירם ברשות הרבים, רשאי לצאת בהם בשבת במקום שאין עירוב, ומ"מ יזהר שלא לטלטלם בידיו. [עי' בשו"ע (סי' שא סע' לז) ובמ"ב (ס"ק קלט וקמא) שמותר ללבוש כפפות בשבת (ואף נהגו להתיר בזה) והטעם שהם מלבוש גמור שעשויין להגן מפני הקור, אלא שראוי לחוש למחמירים כי לפעמים צריך למשמש בידיו להסיר ממנו כנה או פרעוש העוקצתו וחיישינן שמא ישכח ואתי לאתויי ד"א בר"ה, ע"כ. ונר' בנ"ד להתיר לכו"ע לא מבעי' אם מחמם את גופו דשרי לדעה ראשונה, (ועי' עוד באג"מ או"ח ח"א סי' ק"ח-ק"י) וגם לדעה השניה י"ל דכיון שלובש אותם ע"מ לא להדבק אין לחוש שיוציאם, אלא אף אם נימא שלא משתמש לחמם הגוף י"ל כיון שעושה כן ע"מ לא להדבק במחלה לא חשיב משאוי וכמו שביארנו בהגה דלעיל. וכן שמענו מגדולי הפוסקים שליט"א. ועי' בשמעתא עמיקתא גליונות שע"ג ותמ"ד].

הוצאת אישור יציאה

במקומות שהוטל סגר על העיר ע"מ למנוע התפשטות הנגיף והיציאה מהבית לצורך תפלה וכדו' מותרת רק כשנושא אישור מודפס מטעם הרשויות ואם אינו עושה כן צפוי לקנס גבוה, מותר לצאת בשבת ולהוציא האישור אם עושה כן ע"י שינוי או יוצא ברשות כרמלית (ומ"מ במקום האפשר יש לחבר האישור לקצבות החגורה באופן שהתירו בענין יציאה עם מפחות בשבת, עי' מ"ב סי' ש"א ס"ק מ"ה). [עי' במהר"ש ענגל (ח"ג סי' מג) שהתיר לצורך מצוות תפילה בציבור וכדו' להוציא מרשות לרשות תעודה מזהה כשהחוק מחייב, במקום תרי דרבנן כגון כרמלית ומשאל"צ (וכן הוא בנ"ד כי מוציא מחמת הרשויות, עיי"ש) וכ"ש במקום מלאכה כלאח"י. ועיי"ש שכתי' שא"צ להחמיר ולישב בביתו כל יום השבת. והביאו השש"כ (פי"ח אות כב). והמהר"ם בריסק (ח"ב סי' סז) כתי' להתיר במקום דאיכא תלתא דרבנן. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג].

הרטבת כפפות גומי

מותר להרטיב כפפות גומי או פלאסטיק אף בשעת הדחה כלים וכדו'. [שש"כ (פי"ב אות יד ופי"ד אות טו). וכן הוא באחרות שבת (פי"ג אות ו)]. אבל אסור לרוחצן בכוונה לכבסן. [ארח"ש (שם)].

שימוש בג'ל לחיטוי ידים

מותר להשתמש בג'ל המיוחד לחיטוי ידים העשוי כנוזל הנספג בגוף ללא צורך במים כי בחומר זה אין חשש משום ממרח. [שש"כ (פ"מ אות יד). והארכנו בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תל"ז].

להתרחץ בחמים לאחר טבילת מצוה

עקב המצב מומלץ להתרחץ היטב לאחר טבילה ע"מ למנוע הדבקות, וע"כ במקום טבילת מצוה יש להתיר להתרחץ אחר הטבילה, ואם יש צורך בזה יש להתיר אף במים חמים שהוחמו מער"ש או בשבת בהיתר. ויש להיזהר מסחיטת השיער. [דלא גרע ממש"כ בחי' הרע"א (סי' שז על סע' ה וסי' שכו) דמצטער רשאי אפי' בשבת לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מער"ש. וכן פסק בבה"ל (רסי' שכו). ועי' באור לציון (ח"ג רפכ"א) שחדר אמבטיה שבבית אינו בכלל מרחץ ולא שייך לגביו גזירת הבלנים. וא"כ שעושה משום חשש הדבקות יש להקל במקום הצורך בפרט בטבילת מצוה שיש חשש שימנעו מלטבול מחמת זה].

מדידת חום

מותר למדוד חום בשבת באמצעות מד חום כספית. [עי' בשו"ע (סי' שו סע' ז) ובמ"ב (ס"ק לו). וכן דעת הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פ"מ הגה ג)]. אולם אין להשתמש לצורך זה במד חום חשמלי או דיגיטלי. וכן אין להשתמש במד חום שמכח חום הגוף מופיעות עליו אותיות או מספרים, מחשש מלאכת כותב. ועי' בהערה. [אורחות שבת (ח"ב פ"כ אות קסו). ומ"מ אם אין בידו להשיג מד חום רגיל וצריך לדעת רמת החום ע"מ לטפל בחולה, נראה שמותר להשתמש בו, כי אינו אלא כתב שאינו מתקיים שלא כדרך כתיבה כמו שבארנו בגליון תי"ד דבכה"ג חשיב מלאכה כלאח"י וידליקנו ע"י עכו"ם או קטן ואם א"א יעשה בעצמו בשינוי]. אולם באופן שהאותיות נכרות כבר לפני השימוש, אלא שהם מתחזקות במגע על האדם, ולאחר זמן חוזרות למצבם הראשון, מותר להשתמש במד חום בשבת. וכמו כן מותר להשתמש בגלאי חום שעל ידי שינוי בדרגת החום משתנה בו הצבע. [שש"כ (פ"מ אות ב)]. ובמידה שיש חום יש לנהוג ע"פ ההנחיות.

מדידת חום בכניסתו למקום ציבורי

על מנת למנוע התפשטות נגיף הקורונה בהרבה מקומות חלה חובה למדוד חום הגוף באמצעי שאינו פולשני לפני כניסה למקומות ציבוריים כמו בתי חולים. **א'** אם הבדיקה מתבצעת עם מד חום חשמלי ע"י ישראל, אין להכנס לבה"ח אא"כ סיבת הביקור הינה לצורך טיפול בחולה שאין בו סכנה. ומ"מ אף באופן זה לכתחלה יש להעדיף להכנס דרך כניסה שיש בה שומר עכו"ם, ואם אין שומר עכו"ם עדיף להכנס דרך כניסה שיש בה מצלמה תרמי כמבואר בסמוך. **ב'** אם הבדיקה מתבצעת ע"י עכו"ם מותר להכנס במקום צורך. [הטעם להתיר באופנים אלו כי הבדיקה היא לצורך מניעת חשש סכ"נ. ובשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג בארנו בס"ד אמאי הישראל אינו מחויב להימנע מלבוא לבקר ע"מ למנוע מלאכה אע"פ שהיא תהיה מחמת חשש נפשות, עיי"ש באורך עוד פרטים בזה]. **ג'** אם הבדיקה מתבצעת ע"י מצלמה תרמית אין להכנס לבה"ח אלא כשיש צורך גדול. [כמו שהתירו הפוסקים לעבור דרך גלאי מתכות בשבת בשבת עי' בחשב האפוד (ח"ג סי' פג), וכן דעת הגרישז"א זצ"ל (ארחות שבת פכ"ו הגה מד ואשרי האיש ח"ב פי"ט אותיות לח ומא). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג].

אמירת תהילים עקב המצב

אין צועקים ולא מתריעין בשבת על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בשבת באמירת עננו בתפלה. [שו"ע (סי' רפח סע' ט וסי תקעו סע' י) ומ"ב (שם). ועיי"ש במ"ב שמפני צרת מזונות אף מתענין בחול. ומ"מ כתי' השו"ע (שם) שצרת המזונות היינו כשהזלו שהוזלו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהם, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה]. ומ"מ אם מחמת אנשים הנמצאים בסכנה עכשיו, מתפללים עבורם בשבת, והכל לפי המקום והזמן והוראות גדולי הפוסקים שבכל אתר ואתר. [עי' בארחות רבנו (ח"א עמ' קכד) שבשעת מלחמה הורה בעל הקהלות יעקב זצ"ל לומר תהילים].

ברכה על בשמים של הבדלה כשאין לו חוש ריח

מי שאין לו חוש ריח כמו שמצוי אצל חולי קורונה, או שנסתמו נחיריו מחמת קרירית וכדו' פטור מברכת בשמים בהבדלה ואינו מוציא רבים ידי חובתם. [מ"ב (סי' רצז ס"ק יג) ע"פ הט"ז והמ"א, דלא כהשו"ע (שם סע' ה) דפסק שיכול להוציא אחרים שאינם יודעים לברך. ומ"מ החיד"א (יוסף אומץ סי' יז) סמך על דעת השו"ע במקום שנחלה חולי קרירות לפעמים מריח ולפעמים אינו מריח כיון שעל הרוב הוא מריח אף שיש לו קרירות נראה שבכה"ג יסמוך לברך להוציא בני ביתו, ואף אם עכשיו הוא ספק מ"מ בצירוף סברת האורחות חיים שסובר שיכול לברך על הבשמים, יכול לברך. וכן פסק בכה"ח (אותיות לד- לה). ועי' בשמעתא עמיקתא גליונות פ"ו ותכ"ט].

קידוש לבנה

תוך הבית

אין מקדשין הלבנה תחת הגג אלא תחת כיפת השמים. והטעם לזה כי קידוש הלבנה הוא כקבלת פני השכינה ואין זה דרך כבוד שיהא עומד תחת הגג לפיכך יוצאין מתחת הגג לרחוב כדרך שיוצאין לקראת מלכים [רמ"א (סי' תכו סע' ד) ומ"ב (ס"ק כט)]. ומ"מ כ"ז רק לכתחלה אבל מי שאין בידו לצאת מביתו מחמת חובת בידוד וכדו' יקדש בביתו דרך חלון או פתח הפתוח נגד הלבנה. [עי' מ"ב (שם)].

ענייני יורה דעה

טבילת כלים

השתמשות בכלי שאינו טבול

כלי מתכת או זכוכית שנקנה מעכו"ם חייב טבילה. ומלבד חובת הטבלתו יש איסור להשתמש בכלי כל זמן שאינו טבול. ואיסור זה הינו מדרבנן. [בה"ל (סי' שכג סעי' יז), ואכמ"ל].

אין בידו להטבילו

אף אם אין בידו להטביל הכלי, וכגון שאין בור הטבילה פתוח וכדו', אסור להשתמש בו ללא טבילה (אפילו לדעת הפוטרים כלי מלון וכדו' מחמת שאין בידו להטבילם). [הגרשז"א זצ"ל (ספר טבילת כלים פ"ד הגה ד). ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליונות ק"ג וקפ"ו].

כלים שאולים שאין בידו להטבילם

יש מי שאומר שאם שואל כלי החייב טבילה אם אין בידו להטבילו מחמת אונס כגון במקומות שהמקווה כלים סגור רשאי להשתמש בו ללא טבילה. [עי' בספר טבילת כלים (פ"ד הגה ד) בשם הגרשז"א זצ"ל שכתי' דאע"פ שלדעתו כלי שהוא אנוס על הטבלתו רשאי להשתמש בו ללא טבילה מ"מ עד כאן לא היקל אלא בכלים שאולים שעיקר חובת הטבילה מוטלת על הבעלים (עי' במנח"י (ח"א סי' מד) דחיוב השואל הוא רק מדרבנן), משא"כ כשהבעלים עצמם לא יכולים להטבילם. ולפי דבריו במקום אונס רשאי לתת הכלים לחברו במתנה ולחזור לקחת אותם בהשאלה. אולם המהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה אות קלו) כתי' דאין זה מהני. ועי' עוד בצי"א (ח"ח סי' כו אות ד"ה נלמד) ובחוט שני (טב"כ עמ' נח)].

לתת אותם לעכו"ם במתנה או להפקירם

במקומות שהמקווה כלים סגור, יתן הכלי לעכו"ם במתנה ולאחר מכן כשיפתחו אותם יחזור ויקנה אותו ממנו ויטבילנו בברכה. [עי' בדרכ"ת (סי' קכ ס"ק קיב) בשם שלחן גבוה, בא"ח (מטות שנה ב' אותיות ח ויא) ומנח"י (ח"ה סי' קכו אות ב). ואף המ"ב (סי' שכג ס"ק לה) אפשר דיודה בנ"ד. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון ק'). ואם אין בידו להשיג עכו"ם יפקיר הכלי לפני שלשה וישתמש בו ולאחר מכן כשיהיה אפשרי להטבילו יחזור ויזכה בו ויחזור ויטבילנו. [מנח"ש (ח"ב סי' סו אות טז). ועי' במהרי"ל דיסקין (שם). ובאופן שהעכו"ם עצמו מפקיר הכלי כשחוזר וזוכה בו יטבלם בלא ברכה. דיעוי' בהר צבי (יו"ד סי' קט) ובמשנה הלכות (ח"ה סי' קה) שנח' האם גוי שהפקיר כלי יש חובה לטבול וע"כ יטבלם בלא ברכה].

טבילת מצוה

מקלחת לאחר הטבילה

מותר להתקלח אחר הטבילה במקווה על מנת למנוע חשש הדבקה. [עי' ברמ"א (בי' רא סע' ה) שנהגו להחמיר לא לרחוץ במים שאובין אחר הטבילה. מ"מ אין זה אלא חומרא ובמקום צורך מקילינן כמבואר באג"מ (יו"ד ח"ב סי' צז)]. ולענין שימוש במים חמים לצורך זה בשבת עי' מש"כ לעיל בדיני שבת.

טבילה בים

במקום שלא ניתן לטבול במקווה ניתן לעשות כן בים. [והחול אינו חוצץ כי הוא דק ולא דמי להא דסימן קצ"ה סע' ל"ג. וכמו כן תלבש בגד רחב ותטבול עמו משום צניעות, עי' שו"ע (סי' קצה סע' מו), באג"מ (אה"ע ח"ד סי' יד ד"ה הנכון לענ"ד) ובמנח"י (ח"ד סי' לה). וצריך שחברתה תעמוד על גבה ע"מ לראות שכל גופא נכנס במים כמבואר בשו"ע (שם סע' מ), ואם אין לה מי שתעמוד על גבה עיי"ש שצריכה לכרוך שערה על ראשה בחוטי צמר או ברצועה שבראשה, ובלבד שתרפם או בשרשרות של חוטים חלולות או קושרת בגד רפוי על שערותיה, ע"כ].

ביום

במקום שזקוקה לטבול בים, אין לעשות זאת בלילה משום חשש טביעה ועל כן עליה לטבול ביום ותעשה כן ביום השמיני. [עי' שו"ע (סי' קצו סע' ד). ועי' בפת"ש (ס"ק יא) בשם חמודי דניאל שבמקום אונס לכל הנשים שבעיר ודאי מותר לטבול ביום. ועי' באג"מ (יו"ד ח"ד סי' יז אות כד) ובשיעורי שבט הלוי (אות א) שעכ"פ באונס ניכר ודאי מקילינן. וכן הורה הגרמ"ש קליין שליט"א]. ובשעת הדחק גדול אפשר להקל לעשות כן ביום השביעי בתנאי שאינם מתייחדים במקום אחד עד הלילה, אלא לא יתראו כלל או יפגשו במקום שיש אנשים אחרים. [עי' בחת"ס (יו"ד סס"י קצז ד"ה אך) הובא בפת"ש (סי' קצז ס"ק ט), בשואל ומשיב (ק' ח"א סי' ו) ובאג"מ (יו"ד ח"ג סי' ס ד"ה ונראה)].

התרת נדרים

דרך הטלפון

במקום הצורך ניתן לעשות התרת נדים דרך הטלפון. [שבט הקהתי (ח"ד סי' רלט)].

התרה על חומרא שאינו יכול לקיים מחמת אונס

מי שנוהג איזה חומרה שקיבל על עצמו ועתה נאנס מחמת בידוד וכדו' ואין בידו לקיימה באופן זמני י"א שכיון שדעתו לחזור למנהגו (בשנה הבאה) אינו צריך התרה. [דגמ"ר (יו"ד סי' ריד)]. ויש מחמירים בזה. [ש"ך (שם ס"ק ב)]. וי"א שאם אינו מוצא מי שיתיר לו יש להקל במקום הדחק. [מ"ב (ס"ק יט) ושער הציון (אות לג)]. ולמעשה מורים להקל בזה אף לכתחלה. [שבט הלוי (ח"ד סי' לא אות ב), תשובות והנהגות (ח"ד סי' רז), אור לציון (ח"ד פ"ה אות יז ד"ה ומכל). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון רנ"ה].

אבילות

על קרובים בימי מגיפה

בעת הדבר יש מקומות שנהגו שלא מתאבלים, כי יש לחשוש שמחמת פחד "ביעתותא" יבאו לידי סכנה. והכל לפי הענין. [מהרי"ל (סי' מא) והביאו הרמ"א (יו"ד סי' שעד סע' יא) וכתב שקצת נהגו כן. ובכסא אליהו (סי' שצא סע' ד) כתי' שלא נהגו כן. אולם הערוה"ש (אות ט) הביאו וכתי' שבודאי אם יש חשש פחד בזה הוי כפק"נ וכן נ"ל דכל חולה אף שאב"ס אם האבלות יגרום תוספת חולי אין לו להתאבל. ועי' להלן בשם הי"ש והדברי שאול]. וי"א שאף אם חלו הרבה בנ"א אף אם לא מתו כיון שהמצב מורה על שינוי אויר וקלקולו לא מתאבלים. [דברי מלכיאל (ח"ב סי' צ)]. ומ"מ אף אלו שנהגו כן אם עבר הדבר תוך שלשים יום צריך להתאבל. [פת"ש (סי' שצו ס"ק ג) בשם חת"ס (סי' שמב). ועיי"ש בדברי מלכיאל בשם הי"ש (ב"ק פ"ו סי' כו) שטעם מנהג זה הוא משום סכנה מחמת הצער והדאגה. וכן הוא בערוה"ש הנ"ל והעירוני שבדברי שאול (יו"ד שם) כתי' שהוא כי אבילות אינו אלא במקום שיש מנחמים, וכיון שבימי המגיפה כל א' מסתגר הרי שאין מנחמים ולפיכך אין אבילות נוהגת].

עניני חושן משפט

חובת שמירת הגוף והנפש

איסור לסכן עצמו בשעת מגיפה

מי שעלול להסתכן מחמת מגיפה וכדו', עובר על "ונשמרתם" כמבואר לעיל. ומ"מ במצב שיש בו חשש רחוק של סכנה, אין בו משום "ונשמרתם", וע"כ מותר לטוס למקום שהחשש הדבקות קיים באחוזים נמוכים אע"פ שהם גבוהים מאשר ממקום מוצאו. והכל לפי הענין. [ואפי' באופן שמותר לחלל שבת ע"מ להצילו, מ"מ ע"פ הדין מותר לו להכנס למצב זה וכמו שבארנו להלן. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון שכ"ג].

איסור לסכן אחרים

אם מסכן אחרים כגון שעלול להדביק אחרים, עובר אף על "לא תשים דמים", כי נצטווינו במצוה זו להסיר כל מכשול העלול להביא אחרים לידי סכנה. [רמב"ם (רוצח פי"א ה"יד). וי"ל שגם עובר על עוד איסורים כמו שבארנו בס"ד בשמעתא עמיקתא גליונות תמ"ג ותמ"ה].

להכנס לבידוד בזמן מגיפה

אמרו חז"ל שאם יש דבר בעיר "כנס רגליך", כלומר הסתגר בביתך ואל תצא לחוץ. ואם יש רעב בעיר "פזר רגליך", כלומר לך לחפש מזון. [ב"ק (ס:) ובה"ל (סי' תקנד ד"ה דבמקום חולי)]. ואם יש צורך לצאת עכ"פ ילבש מסיכה סביב לחוטמו ופיו. [עי' בה"ל (שם) בשם פתחי עולם (שם סס"ק י) לענין מחלת החלערי"א, עיי"ש].

למנוע התכנסויות

יש למנוע מהתכנסויות גדולות אף בתפלה בצבור וכדו'. [עי' באגרות הרע"א (סי' עא) שכך הנהיג בזמנו שלא יהיו בבהכ"נ יותר מט"ו איש, ואף כתי' שיש מקום למנות שוטר שיעמוד על פתח בית הכנסת ע"מ לעקוף על שמירת ההוראה]. והכל לפי הוראות השלטונות בכל מקום ומקום וכמו שנבאר להלן.

הטלת סגר כללי ע"מ למנוע התפשטות מגיפה

הטלת סגר כללי על מנת לעצור או למעט התפשטות מחלה, כשהדבר גורם לשינוים חמורים בסדרי העולם כגון איבוד הפרנסה ושיבושים בחיי בני אדם, אין חובה מהתורה להטילו אלא על היחידים לשמור על עצמם. ומ"מ הכל לפי המקום והזמן לפי גודל הנזק שיתכן שיגרם וגודל ההצלה כתוצאה ממנו. והדבר תלוי בהחלטת מנהיגי הדור. [עי' בחת"ס (חו"מ סי' מד) שמותר לצאת למלחמת הרשות אע"פ שהדבר מסכן חיי אדם מפני שיש בזה משום תיקון המדינה וצורך הנהגתה. והנצי"ב (העמק דבר בראשית פ"ט פס' ה) כתי' כי כך נוסד העולם נמצא שאין לחוש לחשש נפשות כשהוא תיקון המדינה וצורך הנהגתה, וכן הוא בנ"ד. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ה].

חובה להישמע להוראות ע"מ למנוע הידבקות

חובה להישמע להוראות השלטונות ע"מ למנוע התפשטות של נגיף, כי אסור לסכן את עצמו ואחרים. וכל או"א מחויב לנהוג לפי הוראות המדינה שנמצא בה. וכבר גדולי עולם בשעתם שיתפו פעולה עם הרשויות והפליגו בהזהרות ע"מ לעצור מגפות שפרצו בזמניהם.

[טעם החובה היא כי הוראותיהם מבוססות ע"י רופאים וכבר מבואר בסימן תרי"ח דרופא אפי' עכו"ם נאמן במקום חשש סכנה. ואע"פ שיש מדינות שמקילות יותר בכללים אלו, מחויב לעשות כהוראות המקום שנמצא שם כי יש בזה משום תקנת המדינה כמבואר בסמוך. ועוד י"ל דלפעמים הוי בכלל ספק סכנה ולחומרא. ועוד טעם לחיוב זה הוא ע"פ החת"ס (חו"מ סי' מד) שכתי' שתקנות שנעשו ע"י שלטון לטובת הצבור למנוע אסונות ואם לא נעשו על ידם היה חיוב עלינו לעשות כזה, אסור לעבור עליהם, ואין לזה שייכות לדד"ד. וכן הוא בשבט הלוי (ח"י סי' רצא) ובפתח"ש (ח"ד עמ' יד). וכן הורו גדולי הפוסקים שליט"א עקב התפשטות נגיף הקורונה. ועי' באגרות הרע"א (סי' עא) ששיתף פעולה עם הרשויות ע"מ למנוע המגיפה. ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג].

להימנע מהזכרת שם המגיפה

י"א שיש להימנע שם המגפה בשעתה ואף לאחר שהיא חלפה. [עי' בבן יהוידע (נדרים מא:) שהביא ע"פ דברי הש"ס בנדרים שאין להזכיר שם של מחלה, וכתי' לבאר כי על כל מין חולי יש ממונה בפנ"ע ואלו הממונים על חולי זה מידתם להתפעל בשומעם שם החולי הזה בפי בנ"א, שאז יכבידו החולי על כל אותם בנ"א שהם חולים בו. ובטעמי המנהגים (עמ' תקע) בשם ספר המאור הגדול כתי' שאם יש ח"ו מגפה בעולם, הוא סכנה לזכור שם המגיפה, אפי' אחר המגיפה].

דיני ממונות

תשלומים לעובדים המובטלים (מוסדות חינוך וכדו') מחמת מכת מדינה

עובדים, מלמדים וכדו', שאין בידם למלאות תפקידם מחמת מכת מדינה כגון התפשטות מגיפה [עי' ברמ"א (סי' שכא סע' א) ובש"ך (סי' שלד ס"ק ג)], י"א שההפסד הנגרם מחמת זה הוא על בעל הבית (המעסיק והורי התלמידים) ועליו לשלם משכורתם אע"פ שלא עבדו. [עי' רמ"א (רסי' שלד ושכא)]. וי"א שעליהם להתחלק בהפסד בשווה. [סמ"ע (סי' שכא ס"ק ו)]. וי"א שדוקא אם הממשל לא נתן ללמוד וכדו' והמלמד מוכן לקיים תנאו, ההפסד על בעה"ב, אבל במגיפה או שאר מכת מדינה שגם המלמד נאלץ לברוח וכדו' ההפסד על המלמד. [ערוה"ש (שם). ודעת הנתיבות (רסי' שכא) שאם חלה הנער או שברח מחמת דבר, שנאנס מחמת גוף הדבר ששכרו שאין לו לשמור פטור הבעה"ב מלשלם]. ולמעשה כיון שיש מח' בדבר אם הבעל הבית מוחזק בממון מעיקר הדין אינו חייב לשלם. [עי' במהר"ם פאדואה (סי' לט) שכתי' שבמקום ספק אזלינן אחר המוחזק]. ומ"מ ראוי להתפשר לשלם חצי (והכל לפי הענין שאם המלמד עדיין מלמדו דרך טלפון וכדו' יש לשלם על כך. מאידך יש לנכות את ההוצאות השוטפות שאין צורך להוציאם כעת כגון הוצאות נקיון, מזון וכדו'). [החת"ס (אורח"מ כלל ז סי' י) במעשה שהיה הורה להתפשר והוא עצמו שילם הכל. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון תכ"ח]. ונראה שבאופנים שפטור מלשלם אלא שהפועל וכדו' נזקק, רשאי לשלם שכרו ממעשר כספים. [ועי' בשמעתא עמיקא גליון שצ"ג בענין לשלם שכר לימוד ממעות מעשר]. ועי' עוד בזה ובענין שכירות בתים וכדו' **בשמעתא עמיקתא** גליון תכ"ח.

מובטלים מחמת סגר חוזר, האם הוא בכלל מכת מדינה

סגר שהוטל על מנת למנוע התפשטות נגיף הקורונה אע"פ שבהתחלת התפשטות המגיפה הדבר היה בכלל מכת מדינה (עי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון תכ"ח) נראה שעתה שהתמודדות עם המגיפה נהפך לשגרה ודבר ידוע הוא שצפויים סגרים חוזרים, הדבר אינו בכלל מכת מדינה אלא בכלל אונס ידוע שאם לא התנו מראש ידו של הפועל על התחתונה.

[שו"ע ורמ"א (סי' שלד סע' א). ועי' ברמ"א (שם) בענין שכירות דירה דבעל הבית הוי כפועל. ויש חולקין וע"כ לא מוציאים מיד המוחזק. ועי' עוד בשו"ע (סי' שיא סע' ג) בענין מטלטלים שכתי' שבאונס ידוע לשוכר והמשכיר, ידו של המשכיר על התחתונה].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

העלון נתרם לע"נ מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא – להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תכ"ג | פרשת כי תשא – פרה | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

בענין החיוב להישמע להוראות מניעת הידבקות נגיף "הקורונה"

א. התפשטות נגיף הקורונה וסכנתו

נגיף הקורונה (COVID-19) המתפרץ בימים אלו בעולם, מדבק בנ"א ששוהים בקרבת מקום או באים במגע עם נושא נגיף זה. לפי מקורות שונים לעת עתה רוב האנשים הנדבקים (כ - 80%) אין להם צורך בטיפול רפואי וברוב המקרים מדובר במחלה קלה. עד 20% מהחולים המאובחנים מפתחים סיבוכים ושיעור התמותה (ר"ל) הינו כ - 4 % - 2 מהחולים. לפי הנראה המחלה קשה יותר בקרב מבוגרים ואנשים הסובלים מפגיעה במערכת החיסון וממחלות כרוניות דוגמת סכרת או מחלת לב. שיעור התמותה אצל מבוגרים מגיל ששים הוא כ - 8% ומגיל שבעים הוא כ - 15%. ואצל הסובלים בעיות רפואיות שונות הוא בין 11% - 6.

ב. הוראות השלטונות למניעת ההתפשטות

בעולם מחייבים את החולים להיות בבידוד עד שיתרפאו, וכן את אלו שהיו בקרבתם כמו כן הנושאים את הנגיף אפילו אם חשים בטוב, או מי שיש להם סימפטומים המצביעים לנגיף, חייבים להיות בבידוד באופן מידי למשך שבועיים למנוע הדבקות. ובמידה שמתברר שאכן הינם חולים, הרשויות בארי" ממנים אחראים לאתר את אלו שהיו בקרבת החולה ע"מ להודיע להם שיכנסו לבידוד באופן מידי. אע"פ שאין בכח הוראות אלו למנוע התפשטות מוחלטת, מ"מ הדבר מציל חיים כי ע"י מניעת התפשטות מהירה, ניתן לתת לחולים טיפול תומך מיטבי.

בעקבות זאת רבים שואלים האם חובה להישמע להוראות השלטונות בפרט כשהדבר גורם לביטול מצוה. וכמו כן נשאלנו האם מותר לעובדים באיתור חולים או העלולים להיות חולים לחלל שבת לצורך זה.

ג. חובה להתרחק מסכנה

איתא **בחולין** (י.) חמירא סכנתא מאיסורא. וכתב **הרמ"א** (יו"ד סי' קטז סע' ה) דעל כן יש ליזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה.

ויעו' **בט"ז** (או"ח סי' סו ס"ק א) שלמד **מהגמ' ברכות** (לב.) שהמסכן עצמו עובר על (דברים פ"ד פס' טו) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". וכן נראה **מהמ"א** (סי' קד ס"ק א). וכן הוא **בזהר הרקיע** (מצוה קיח) **וברשב"ש** (רסי' א ד"ה הצעיר).

וכן נראה (שיש בזה איסור מה"ת) **מהרמב"ם** (רוצח פי"א ה"יד) שכתי' שכל מכשול שיש בו סכ"נ מ"ע להסירו ולהשמר ממנו וליזהר בדבר יפה יפה שנא' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מ"ע ועבר על לא תשים דמים, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (חו"מ סי' תכז סע' ח). וכן נקטו **המרחשת** (ח"א סי' כ אות ה) **והעמק דבר** (שם פס' טו) שהוי מה"ת. אולם **הבאר הגולה** (אות ע) כתי' שאיסור זה הוא מדרבנן ואסמכינהו אקרא א"נ קים להו שהם מדאו' ואין לוקין עליהם. **והפמ"ג** (יו"ד סי' פד מ"ז ס"ק ב) כתי' שבמקום שיב"ס משמע דהוה דבר תורה מקרא דונשמרתם. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"י.

ד. הסכנה רחוקה

אלא דצ"ע בזה שהרי **הרמב"ם** (רוצח פי"א ה"ה-ו) כתב' דהרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכ"נ, לא ישתה מים מגולים וכו'. משמע שאין בזה אלא איסור דרבנן. וכן הוא **בלבוש** (יו"ד רסי' קטז). וע"כ לחלק בין סוגי הסכנות ולומר דאין כל המידות שוות, והיכן שהסכנה ממשית י"ל דאיכא איסור דאו', אבל היכן דאיכא רק חשש סכנה י"ל דהוי מדרבנן. וע"כ לומר כן דאל"כ דברי **הלבוש** סותרים, שהרי לעיל כתי' שהוא איסור מדרבנן, ומאידך בחו"מ סי' תכ"ו (אות יא) כתי' שהוא איסור דאו'. וכ"כ לחלק **האג"מ** (חו"מ ח"ב סי' עו). ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון ק"י.

ה. גדר סכנה המתירה לחלל שבת

ויש לעיין מה בכלל סכנה רחוקה וסכנה אינה רחוקה. והנה **במ"א** (סי' של ס"ק ג) **ובמ"ב** (ס"ק ה) מבואר דעכ"פ אף אם א' מאלף עלול למות חשיב ספק סכנה לחלל את השבת. **ובשבו"י** (ח"א סי' יג) כתי' שספק נפשות אפי' במקום שיש כמה ספיקות מחללים.

אלא דצ"ע **מהמ"א** (סי' שטז ס"ק כב) גופא שכתי' דאסור להרוג השממית בשבת, ואף דיש לחוש שתפול תוך המאכל, מ"מ מילתא דלא שכיחא היא ויכול לכסות המאכל, וגם א' מאלף שהיא מסוכנת במאכל. ומשמע דא' מאלף אינו בכלל סכנה. **ובתו"ה** (ח"ה סי' שצט) כתי' לחלק דמה שא' מאלף אינו בכלל סכנה היינו לחשוש שמא יהא סכנה והוא בגדר על צד הריחוק שיצמח מזה סכנה. וכתי' **החזו"א** (אהלות סי' כב ס"ק לב) **שבזמן שמתריעין משום חולי מהלכת, אף שאין בשעה זו חולה קמן**, הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר כדאיתא **בעירובין** (מה.) ומיהו בשעת שלום לא חשבינן ליה פק"נ אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה, כי לא מקרי ספק פק"נ בדברים עתידים שבהוה אין להם כל זכר, ע"כ.

ויעויין עוד **במהרי"ל דיסקין** (קו"א סי' ס) שהביא **מתוס'** (סנהדרין כו. ד"ה משרבו) בשם הירושלמי שיש לעבוד השדה בשביעית ע"מ שיהיה להם לשלם הארנונה למלך, ואע"פ דהויא איסור דאו', מ"מ משום פק"נ התירו, דאם ישאל המלך מהם לתת את המס ולא יהיה להם ממה לפרוע ימותו בתפיסת המלך. והוכיח מכאן שבמקום חשש סכ"נ מתירין אף לעשירים לעבוד את הקרקע ולעבור על איסור תורה משום חשש פקו"נ של יחידים. ועי' בכל זה בשמעתא עמיקתא גליונות קצ"א ושכ"ט.

ומבואר מהנ"ל שבמקום שיש חשש סכנה אפי' חשש רחוק מחללין שבת, וכמו כן אם מחלה מתפשטת אפי' אין חולה לפנינו מחללין שבת ע"מ למנוע התפשטות. ואף אלו שלא עלולים להסתכן מחמתה חייבים לשמור ואף לחלל שבת אם צורך בכך ע"מ שהדבר לא יגרום סכנה עקיפה לאחרים. ובנ"ד שהסכנה היא סכנה דרבים נראה דחמיר טפי וע"כ יש מקום יותר גדול לחלל במקום הצורך, וכן מבואר **בחזו"א** (יו"ד רסי' סט וסנהדרין סי' כה) **ובאג"מ** (יו"ד ח"ב סי' קעד ענף ד ד"ה וא"כ). ועי' בגליון רל"ו.

ו. גדר סכנה שחייבים להתרחק ממנה

אלא די"ל דעל אף שהותר לחלל שבת בכה"ג, מ"מ אכתי י"ל שאין זה בכלל סכנה שאסור לאדם להכנס אליה. תדע דלא מצינו שאדם מחויב ללכת להתרפאות ממומחה גדול אף כשאפשר לו, כשיש לו רופא מוסמך אחר המוכן לרפואתו, ומאידך לענין שבת מבואר בפוסקים (עי' מש"כ בזה בגליון קפ"ב) דמותר לחלל עבור הבאת רופא מומחה יותר. והיינו טעמא דכיון שהשבת נדחית מפני פק"נ דכתיב "וחי בהם" הותר לחלל עבור החולה כל מה דצריך ליה להצילו אפי' בצד רחוק, וגדולה מזו כתב **במגיד משנה** (שבת פי"ב הי"יד) **הובא בשו"ע** (סי' שכח סע' ד) דכל שרגילים לעשות לחולה שיב"ס בחול אע"פ שאין במניעת הדבר משום סכנה עבדינן כיון שהחולי יש בו סכנה, ע"כ. וכעין חילוק זה מבואר **בתוס'** נדה (מד. ד"ה איהו), ע"י"ש.

שו"מ שדעת **הגרשז"א זצ"ל** (ששי"כ פל"ב הגה ב) דכל שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש, מותר אדם לסמוך "על שומר פתאים ה'", וממילא דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה. ובדרך זה כתי' **במנח"ש** (תנ' סי' לז אות ב ד"ה ולענין).

ולפי"ז במקומות שהסכנה רחוקה אין לחוש דשומר פתאים ה', וכן מוכח מזה שלא מצינו איסור לנסוע מעיר לעיר אע"פ שהדרכים בחזקת סכנה כדאיתא **בשו"ע** (סי' ריט סע' ז). ומבואר **במו"ק** (יד.) שיצאו לצורך טיול לחו"ל ולא חששו לסכנת הדרכים.

ובמקום שיוצא לצורך פרנסה מותר אפי' לסכן עצמו כי התורה התירה זאת, וכמ"ש **בנוב"י** (יו"ד תני' ססי' ס), ומשמע מדבריו שם דאפי' סכנה גדולה. והביאו **האבנ"ז** (או"ח ססי' תכח אות יא). וכ"כ **הקרן אורה** (מו"ק יד. ד"ה שוב). **ובאג"מ** (חו"מ ח"א סי' קד) כתב שמותר בכה"ג רק כשאיכא חשש סכנה באופן רחוק. ומ"מ עי' בשמעתא עמיקתא גליון פ"ח דאסור להסתכן לצורך מצוה.

ולפי הנתונים שהובאו לעיל ודאי חשש הדבקות נגיף הקורונה בכלל סכנה ויש בזה משום ונשמרתם, כי אנשים חוששים ממנו ועוד כי אצל אנשים מבוגרים והסובלים מפגיעה במערכת החיסון וכדו' שיעור התמותה של המחלה גבוה. ומ"מ במקומות שהחשש הדבקות אינו גדול מותר לבנ"א ללכת לשם לצורך כמבואר לעיל, והכל לפי הענין.

ז. להימלט ממקום מגיפה

אלא דיעויין **בב"ק** (ס.) שאמרו שאם יש דבר בעיר "כנס רגליך" כלומר הסתגר בביתך ואל תצא לחוץ. ואם יש רעב בעיר "פזר רגליך", כלומר לך לחפש מזון. ולמדו כ"ז מקראי.

ועי' **ביש"ש** (שם פ"ו סי' כו) שכתי' שיש שדקדקו מזה שלא אמרו לענין מגיפה לצאת לעיר אחרת כמו שאמרו לענין רעב, שבדבר לא אומרים שיצא לעיר אחרת, ואסור לברוח משום סכנה כי הרי אמרו "כנס רגליך". ולמדנו נמי כן מהא דאמרינן **בסנהדרין** (כט.) שב שנין הוה מותנא, ואינש בלא זימנא לא שכיב, ומוכח שאם לא הגיע זמנו למות לא ימות.

אמנם **המהרי"ל** (סי' נ) כתי' דרשאי לברוח ומש"כ כנס רגליך הוא שלאחר שהתחיל והתחזק הדבר וכבר ניתן למשחית רשות. ודחו הא דסנהדרין דאינו אלא משל בעלמא. **ובחגיגה** (ד.) אמרינן יש נספה בלא משפט, כלומר יש זמנים ששלוחו של מלאך המות טועה וממית גם את מי שלא הגיע זמנו. **והיש"ש** (שם) הסכים למהרי"ל.

פניני הלכה

האם מותר לומר "לבריאות" בבית הכנסת

א - תניא (ברכות נג.) של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני ביטול בית המדרש. ופרש"י מרפא - לאדם המתעטש שרגילים לומר אסותא.

והובא לדינא **ברמב"ם** (פי"ד מהלי' ת"ת ה"ט) בזה"ל - ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד. אפי' מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש, ואין צריך לומר שאר דברים. וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת. ע"כ. וכהההיא לישנא איתא **בטור ובשו"ע** (סי' רמ"ו סי"ז).

ויל"ע דבגמ' מבואר דהא דאין אומרים "רפואה" בבית המדרש, הוא משום ביטול בית המדרש. ואילו מלשון הרמב"ם [והטור והשו"ע שהחזיקו אחריו], נראה דהוא משום דאין משיחין בבית המדרש אלא דברי תורה בלבד מפני קדושת בית המדרש.

ויעויין **בגר"ז** (הל' ת"ת פי"ד ה"י וי"א) שכתב שקדושת בית המדרש גדולה וחמורה מקדושת בית הכנסת, ולפיכך אסור להשיח שיחה בטילה בבית המדרש כמו שאסור בבית הכנסת, ואפי' מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש, ואפי' שלא בשעת הלימוד, ואצ"ל בשעת הלימוד שעונשו גדול כמו שאמרו חכמים שמאכילין אותו כגחלי רתמים. עכ"ל.

ומלשונו, וכן מדקאמר דאסור לומר אסותא אף שלא בשעת הלימוד, מבואר דס"ל דהאיסור אינו רק מחמת הפסקת הלימוד אלא אף מחמת קדושת בית המדרש.

ב – ועל עיקר האי דינא כתב **הפרישה** (יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ל"ו) דאפשר דזהו דוקא בימיהם שלא ראו מספריהם לחוץ, כ"ש שלא היו משיחין, אבל עכשיו דבלאו הכי לא נזהרין אומרים רפואה. והביאו **הש"ך** (ס"ק ט"ז).

אולם **הט"ז** (ס"ק ו') כתב להשיג על דברי הפרישה שלא היה לו לכתוב דבר זה לבדות קולא מלבו, דאף דמצינו באו"ח סי' ע' סברא כזו לענין חתן שקורא ק"ש עכשיו כיון שגם שאר בני אדם אינם מכונים, היינו משום שנמשך מזה דבר טוב שיקרא ק"ש, משא"כ כאן שימשך מזה דבר מגונה שהשומע סבר מדהותרה עכשיו לומר רפואה הותרה הרצועה וישיח גם כן שיחה בטלה, וכבר אנו מוזהרין בזה בעונש גחלי רתמים ח"ו, ע"כ אין להשגיח בזה להקל, ואדרבה יהיה הרב מזהיר ע"ז וילמדו ק"ו לאיסור שיחה בטלה, והמרבה בכבוד התורה הרי זה משובח.

ג - והנה אי מטעם ביטול תורה אתינן עלה, ודאי דל"ש ההיא דינא אלא בבית המדרש, אולם אי מדינא דקדושת בית המדרש אתיא עלה, יש מקום לאסור הדבר אף בבית הכנסת.

ואכן **באליה זוטא** (או"ח סי' קנ"א ס"ק ג') כתב - ומצאתי כתוב המתעטש בבית הכנסת אין אומרים לו רפואה (מימוני).

אולם **באליה רבא** (ס"ק א') כתב - ועתה עיינתי ולא מצאתי היכן הוא בהמיימוני כן, ואדרבה מדכתב פי"ד מהלי' ת"ת, וכן בטור יו"ד ושו"ע סי' רמ"ו דין זה על בית המדרש, משמע בבית הכנסת מותר, שהרי כתבו עלה דקדושת בית המדרש חמיר מקדושת בית הכנסת, ואין לפרש כוונת מצאתי כתוב הוא נמי על בית המדרש, דא"כ קשה מאי חידוש בזה על השו"ע, הא השו"ע גופיה כתבו ביו"ד כדאמרן, ועוד הא כתב הכ"מ וב"י שם דמקורו הוא מש"ס פ' אלו דברים (ברכות נג.), ושם איתא של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא מפני ביטול בית המדרש, וא"כ בבית הכנסת מנלן. ודחוק לומר דהוי ביטול תפילה. ועוד דגם בבית המדרש כתב הש"ך שם (ס"ק ט"ז) בשם הפרישה (ס"ק ל"ו) דוקא בימיהם וכו' אף שהט"ז

ח. חובה או רשות (יש עצות נוספות להישמר מהדבקות)

והנה מלשון **המהרי"ל** הנ"ל משמע דאין חובה לברוח אלא טוב לעשות כן. וצ"ע דהרי איכא חיוב לברוח מסכנה. ובאמת **ביש"ש** (שם) שם ע"פ המהרי"ל כת' שמחויב לברוח, ועיי"ש שהוסיף שמ"מ אם יש בידו להציל בגופו ובממונו, חלילה שימנע עצמו, ויפרוש מצרת הציבור, ולא יראה בנחמת ציון, ע"כ. **והרמ"א** (יו"ד סי' קטז סע' ה) פסק ע"פ המהרי"ל שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר, ולא בסופו. ומשמע דהוי חיוב. שו"ר **שהזרע אמת** (יו"ד ח"ב סי' לב ד"ה הרי נר') הקשה על הישי"ש שבמהרי"ל משמע שאינו חיוב וביאר שכוונת הישי"ש שאם יכול לקיים "כנס רגליך" ולא לצאת מביתו אז אין חיוב לברוח והוא רק עצה טובה, אבל אם אינו יכול שלא לצאת מביתו אז מחויב לברוח. ועי' **בבה"ל** (סי' תקנד ד"ה דבמקום חולי).

ולפי"ז יוצא דהכל לפי הענין דאם ניתן למנוע הדבקות באופן סביר ע"י הסגרה וכדו' אין חובה להימלט למקום שאין חשש הדבקות, אבל באופן שלא ניתן למנוע ההדבקות יש לצאת למקום שאין בו סכנה.

ט. איסור לסכן אחרים

והנה **ברמב"ם** הנ"ל שכת' ד"כל מכשול שיש בו סכ"נ מ"ע להסירו ולהשמר ממנו שנא' השמר לך ושמור נפשך ואם לא הסיר, והמניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מ"ע ועבר על לא תשים דמים", מבואר שיש חובה להרחיק כל חשש סכנה מחברו ולדעת רוב הפוסקים במקום שאין החשש רחוק הוא איסור תורה וה"ה בנ"ד שחייב מה"ת להתרחק שלא להדביק את חברו.

ויעוי' **בסנהדרין** (עג.) דתניא מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או לסטים באים עליו שהוא חייב להצילו, ת"ל (ויקרא פי"ט פס' טז) לא תעמוד על דם רעך. וכן פסקו **הרמב"ם** (רוצח פ"א הי"ד) **והטשו"ע** (חו"מ סי' תכו). ואם מחויב להציל חברו מסכנה ק"ו שאסור להכניס אותו בזה. ואף במקום שאינו סכנה ודאית נראה שיש משום לאו זה, דעי' **בתשב"ץ** (ח"ג סי' לז ד"ה וגם) שכת' דמחללין שבת עבור חולה מסוכן משום "יחי בהם" ומשום "לא תעמוד על דם רעך". וכן הוא **בלבוש** (סי' שכח אות ב) **ובמ"ב** (שם ס"ק ד - ו) ומבואר דבסכ"נ הדוחה שבת שהיא אפי' במקום כמה ספקות כנ"ל יש משום לא תעמוד על דם רעך.

ועי' עוד **בסנהדרין** (שם) שלמדו דחובה לרפאות חברו, דכתיב "והשבותו" לרבות אבידת גופו. וכן הוא **בשו"ע** (סי' שלו). וא"כ י"ל דכ"ש שאסור להכניסו בחולי. והעירוני שבדרך זה מצינו **ברש"ש** (כתובות יח), **בחלקת יואב** (חו"מ סי' כ) **ובקהלות יעקב** (ב"ק סי' א).

י. סמכות הרשויות – דינא דמלכותא דינא

ונר' שיש חובה גמורה להישמע להוראות השלטונות אשר קובעים הרחקות ע"מ למנוע התפשטות הנגיף, ראשית כי הוראותיהם מבוססות ע"י רופאים וכבר מבואר בסימן תרי"ח דרופא אפי' עכו"ם נאמן במקום חשש סכנה, והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ל'. ואע"פ שיש מדינות שמקילות יותר בכללים אלו מחויב לעשות כהוראות המקום שנמצא שם כי יש בזה משום תקנת המדינה כמבואר בסמוך. ועוד י"ל דלפעמים הוי בכלל ספק סכנה ולחומרא.

ועוד יש כאן משום דינא דמלכותא דינא. דהנה **הרמ"א** חו"מ סי' שס"ט (סע' ח) הביא בשם י"א דלא אמרינן דד"ד אלא במסים ומכסים התלוים בקרקע, אבל בשאר דברים לא, וי"א דאמרינן בכל דד"ד, וכן הוא עיקר. וביאר **הש"ך** (יו"ד סי' קסה ס"ק ח) דס"ל להרמ"א דד"ד נאמר בכל דבר. ועיי"ש (חו"מ סי' עג ס"ק לח) שתמה על **הרמ"א** כי בודאי לא אומרים בכל דבר דד"ד כי מה שהוא נגד דין תורתנו אינו בכלל זה. ומבואר דכל חוקי המלכות שהם לתיקון המדינה אמרינן בהו דד"ד, ואף **להש"ך** י"ל שהדין כן אם אינן נגד חוקי התורה. ואף תיקוני הדרכים וכדו' שאינם נוגעים לממון המלכות י"ל שהם בכלל זה, וכמבואר בלשון **ספר התרומה** (שער מו ח"ח אות ה) שכתב דד"ד אינו נוהג כי אם בדברים שהם עסקי המלך כגון "ענייני הדרכים" והטסקאות, ע"כ. ולפי"ז חוקים שיש בהם משום שמירת הגוף והנפש י"ל שהם נמי בכלל עסקי המלך לצורך בני המדינה ואמרינן דד"ד.

וגדולה מזו מצינו **בחת"ס** (חו"מ סי' מד) שתקנות שנעשו ע"י שלטון לטובת הצבור למנוע אסונות ואם לא נעשו ע"י היה חיוב עלינו לעשות כזה אסור לעבור עליהם ואין לזה שייכות לדד"ד. וכן הוא **בשבט הלוי** (ח"י סי' רצא) **ובפתח"ש** (ח"ד עמ' יד). ועי' **מאגרות הרע"א** (סי' עא) אשר הפליג באזהרות ע"מ לעצור מגפת החלערי"א ומנע מהתכנסויות גדולות אף בתפלה בצבור, עיי"ש.

יא. חובה לצום בזמן מגיפה

והנה תנן **בש"ס תענית** (יח: - יט.) עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וכו', איזהו דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר, ע"כ. ואמרו **בגמ'** שם (כא.) עיר שיצאו הימנה תשעה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר ועיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר. וכן פסקו **הטשו"ע** (או"ח סי' תקעו סע' ב). וביאר **בב"י** (שם) דטעמא דבעינן שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר, משום דכשמתו ביום א' או בד' ימים אין זה קבע אלא אקראי בעלמא, ע"כ. ונראי לפי"ז שבזמננו שידוע שהנגיף מתפשט יש לצום בכל גוונא כי ידוע שאין זה אקראי בעלמא.

ועי' **בב"י** (שם) שכת' לחלק מהא דפסק שם סע' ה' דמתענין על החולאים, דהיינו שירד חולי אחד לאנשים הרבה באותה העיר, כגון אסכרה ואף אם לא מתו בשלשה ימים זה אחר זה, דדבר הוא בא מכח שינוי אויר הממית בלי שהיית זמן בחולי וכל שאינו באותו ענין שמתו שלשה בשלשה ימים בעיר המוציאה חמש מאות רגלי אינו דבר קבוע אלא אקראי בעלמא ואינו עשוי להתעכב הילכך אין מתענין עליו. וכ"כ **בתפאר"י** (אבות פ"ה אות נח וסוטה פ"ח אות נח), וכן הביא **הדברי מלכיאל** (ח"ב סי' צ ד"ה ועיקר) וכת' דהחולי שנקרא חלערי"א, כיון שנראתה מחלה זו באיזה בנ"א ניכר שנשתנה ונתקלקל האויר ולזה נראה שאם חלו הרבה בנ"א על מחלה זו שפיר מיקרי שהוחזקה מחלה זו, עיי"ש. **והחו"י** (סי' קצז) כתי' שכל מיתת בנ"א רבים בזמן קצר חוץ לטבע נקרא דבר. ועיי"ש משי"כ לחלק בין מגפה לדבר. ועי' **בזרע אמת** (שם) משי"כ על דברי **השל"ה**, **והמ"ב** (ס"ק יד) הביא דברי השל"ה. ועי' עוד **בחי' הגר"א** (אבות פ"ה מ"ח). וי"ל שנגיף הקורונה שהוא דבר בלתי נראה בכלל שינוי אויר הוא ואינו מחלה כהא דסע' ה', וכן נראה מהזרע אמת שם ואף השל"ה אפשר דמודה לו בענין זה, עיי"ש.

יב. בזמן הזה

ועי' **במ"א** (ס"ק ב) שכת' דהאידנא אין מתענין כלל בשעת הדבר דמנוסה הוא כשאינו אוכל ושותה קולט ח"ו שינוי האויר, ועי' יו"ד סע' שע"ד, ע"כ. וכן פסקו **הערוה"ש** (אות ט) **והמ"ב** (ס"ק ב). **והברכ"י** (אות ד) כת' בשם **מהר"מ בן חביב** (החדשות סס' עה) דהאידנא אין גוזרים תענית צבור על הדבר, וכן אמרו משם **האר"י ז"ל**, וכן יש סברא בתלמוד דף כ"ב, ע"כ. והביאו **השער"ת** (שם אות ב). ועיי"ש **בערוה"ש** שמרבים בתפלות, באמירת הקטורת ובצדקה וגוזרין תענית בפדיון ומחלקין לעניים.

והנה מלשון המ"א שכת' דהאידנא אין מתענים כלל וכן מסתימת הברכ"י משמע דאף באופן שלא ידוע שיש חשש סכנה בצום מ"מ נהגו שלא לצום משום שמצינו בזה חשש סכנה. אלא שי"ל שתעניות אחרות כגון תענית אסתר וכדו', אם לפי הרופאים אין מניעה לצום כי אין הדבר מעלה חשש ההדבקות בנגיף, אין לפטור מהצום (ושמענו שכן הוא לענין נגיף הקורונה לאלו שאינם חולים כי המערכת החיסונית אינה נפגעת מחמת הצום), ואינו דומה להא דלעיל שי"ל שחששו לתקן צום בעיתים אלו שלא יבואו לידי סכנה משא"כ בצום שחיובו מטעם אחר. והכל לפי הענין.

מסקנא דדינא

העולה לדינא **א'** חובה להישמע להוראות השלטונות ע"מ למנוע התפשטות של נגיף כי אסור לסכן את עצמו ואחרים. וכל או"א מחויב לנהוג לפי הוראות המדינה שנמצא בה. **ב'** מי שאינו שומר על ההוראות באופן שמסכן את עצמו, עובר על "ונשמרתם", וכיון שמסכן גם אחרים עובר אף על "לא תשים דמים", כי נצטווינו במצוה זו להסיר כל מכשול העלול להביא אחרים לידי סכנה. וי"ל שגם עובר על עוד איסורים כמבואר לעיל. **ג'** מחללין שבת ע"מ למנוע התפשטות מחלה העלולה להמית אפי' עדיין לא היו מתים מחמתה. וכל שדרך רוב בני אדם לברוח מאותו ענין מחמת חשש סכנה שבו, הרי זה בכלל ספק פקוח נפש, על כן במקום הצורך מחללין שבת ע"מ לאתר מי שעלול להדביק אחרים בנגיף כדי להכניסו בבידוד. ואף בנ"א שסכנת הנגיף אצלם רחוקה מ"מ חייבים לשמור על הכללים ואף לחלל שבת אם יש צורך בכך ע"מ שהדבר לא יגרום סכנת חיים עקיפה לאחרים.

ד' מצב שיש בו חשש רחוק של סכנה, אע"פ שמחללין שבת מחמתו, מ"מ ע"פ הדין מותר להכנס אליו ואין בו משום "ונשמרתם", וע"כ מותר לטוס למקום שהחשש הדבקות קיים באחוזים נמוכים אע"פ שהם גבוהים מאשר ממקום מוצאו. **ה'** אע"פ שבזמן חז"ל היו מתקנים תענית צבור בשעה שהתפשטה מגיפה, מ"מ בזה"ז אין מתקנים כלל כי חששו שיסתכנו בשעת המגיפה מחמת חולשה הנגרמת מחוסר אכילה ושתיה. מ"מ מרבים בתפלות, באמירת הקטורת ובצדקה וגוזרין תענית בפדיון ומחלקין אותו לעניים. **ו'** בצומות אחרים כגון תענית אסתר, אם לפי הרופאים אין מניעה לצום כי אין הדבר מעלה חשש ההדבקות בנגיף, אין לפטור מהצום.

החמיר היינו משום כבוד התורה עיי"ש וכו'. אלא נראה לי ליישב וכו', ובין כך ובין כך נראה להקל בבית הכנסת.

אלא **דבפמ"ג** (סי' קנ"א ס"ק משב"ז ס"י ד') כתב דאין לומר אסותא בבית הכנסת, והא דאמרינן דשל בית ר"ג לא היו אומרים מרפא מפני ביטול בית המדרש, אין לומר דבבית הכנסת שרו, די"ל דבבית המדרש דהוא בי רבנן ס"ד לכתחילה שרי, קמ"ל דאסור, וכ"ש בית הכנסת. וכ"כ **בבאר היטב** (סי' קנ"א ס"ק ה') - המתעטש בבית כנסת אין אומרים לו רפואה, מיימוני, עטרת זהב (ס"ק ב'). וכ"כ לדינא **בחסד לאלפים** (סי' קנ"א ס"ה) דאין אומרים בבית הכנסת חיים טובים או רפואה. וציין מקורו לבאר היטב.

וכן **הבן איש חי** (ש"ר פרשת ויקרא ס"י) הביא לדינא דברי הפמ"ג דהמתעטש בבית הכנסת אין אומרים לו חיים טובים.

וע"ע **בכף החיים** (לגר"ח סופר זצ"ל - סי' קנ"א ס"ק כ') דהביא דברי העטרת זקנים והאליה זוטא הנזכרים דהחמירו בדבר, והדר הביא דברי האליה רבא דהעלה להקל, וסיים - אבל האחרונים העלו להחמיר, וכן ראוי להורות וגם מטעם שב ואל תעשה עדיף.

אולם יעויין **בברכ"י** בסי' רמ"ד (ס"ק א') דכתב בתוך דבריו שם - והרי קדושת בית המדרש יותר גדולה מבית הכנסת, והיו עוסקים בתורה תמיד, ואפי' לומר אסוותא אין לומר בבית המדרש. עכ"ל. ומשמע דס"ל דהאי דינא אינו אלא בבית המדרש.

ד - ליישב דברי הרמב"ם הטור והשו"ע, דמשמע מדבריהם דהאיסור לומר אסותא בבית המדרש הוא משום קדושתו, ואילו מדברי הגמ' נראה דטעמא מפני ביטול בית המדרש.

נראה לבאר דסבירא להו דאי איסור אמירת אסותא הוא מפני ביטול תורה בלבד, לא ה"ל לגמ' למימר אין אומרים אסותא בבית המדרש, אלא ה"ל למימר דאין לומר אסותא באמצע לימודו, ומדקאמר אין אומרים אסותא בבית המדרש, משמע דבבית המדרש הדבר אסור אפי' שלא בשעת לימודו, והא דקאמר דטעמא מפני ביטול בית המדרש, היינו דקדושת בית המדרש נובעת מחמת היותו מקום המיוחד לתורה [כמבואר בלבוש סי' רמ"ו סי"ז דמהאי טעמא קדושתו חמורה מקדושת בית הכנסת דת"ת עדיף], ועל כן כל דאית ביה משום ביטול בית המדרש בשעת הלימוד חשיב כשיחת חולין בבית המדרש, ותו אין לאומרו אף שלא בשעת הלימוד מחמת קדושת בית המדרש.

ואם כנים דברינו י"ל דההיא דינא איתא רק בבית המדרש, דטעם קדושתו מחמת היותו מקום מיוחד לתורה, משא"כ בית הכנסת דקדושתו מחמת היותו מקום מיוחד לתפלה, כל שאין באמירתו משום שיחת חולין אין איסור לאומרו.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

מעלת וקדושת השבת (טז)

שבת מעין עולם הבא - השבת היא עיקר האמונה בהקב"ה שברא את העולם - "השבת היא עיקר האמונה בהקב"ה שברא עולמו בששת ימים וביום השביעי שבת וינפש, וכל שאינו שומר שבת אין לו אמונה, ולכן דימו חז"ל בכל הש"ס מחלל שבת לעובד כוכבים וכל המחלל את השבת ככופר בכל התורה כולה.

ולכן תיכף שיצאו ישראל ממצרים נצטוו על השבת בפ' בשלח עוד קודם מתן תורה, לפי שיציאת מצרים הוא עדות על השגחתו יתברך בעולמו לשלם טוב לעושי טוב, ולהיפך לעושי רע כמו המצרים וכיוצא בהם, והוא עדות על יכולתו יתברך לשנות את הטבע, כמכות מצרים וקריעת ים סוף וירידת המן והשליו והבאר, ואם אינם מודים שהקב"ה ברא עולמו הרי כופרים בכל הדברים, ולכן נתן להם השבת תיכף ביציאתם ממצרים". (ערוך השולחן סי' רמ"ב ס"ג)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052–767–0503

© **שמעתא עמיקתא** – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תכ"ח | פרשת אח"מ – קדושים | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם חייבים לשלם למוסדות חינוך בזמן מגיפת נגיף הקורונה

א. שכר דבר ונאנס או היתה מכת מדינה. **ב.** מכת מדינה בשכירות קרקע. **ג.** אונס בשכירות פועלים. **ד.** מכת מדינה בפועלים ומטלטלים. **ה.** גדר מכת מדינה.
ו. חוק המלכות אם חשיב מכת מדינה. **ז.** גורם חיצוני. **ח.** דין ניכוי להבא. **ט.** במקום ספק. **י.** מנהג המדינה, הסכם על דעת החוק.

א. שכר דבר ונאנס או היתה מכת מדינה

תנן **בב"מ** (עח.) השוכר את החמור ומתה חייב להעמיד לו אחר. **ובגמ'** שם (עט.) ס"ל לשמואל דאם לא העמיד לו רשאי השוכר למכור הבהמה וליקח בה בהמה אחרת, ואם אין בדמים ליקח בהמה אחרת, שוכר בדמים בהמה אחרת עד שיגיע למקום שפסק עמו. וכן הובא **בטשו"ע** (חו"מ סי' שי סע' א).

ותנן עוד שם (קג: - קד.) המקבל שדה מחבירו והיא בית השלחין או בית האילן, יבש המעין ונקצץ האילן אינו מנכה לו מחכירו. **ובגמ'** היכי דמי אילימא דיבש נהרא רבא אמאי אינו מנכה לו מחכירו נימא ליה מכת מדינה היא, דתנן שם (קה.) המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מחכירו, אמר רב פפא יבש נהרא זוטא דאמר ליה איבעי לך לאתויי בדוולא. וכן פסק **השו"ע** (סי' שכא סע' א). ועי' עוד **בגמ'** שם **ובתוס'** (ד"ה דאפשר) דהיכן שיש מכת מדינה אלא שאפשר ע"י טורח אינו מנכה לו. וכן פסק **הרמ"א** (שם סע' א). מבואר שבמקום אונס אינו מנכה מהשכר, אבל במקום מכת מדינה מנכה לו.

ב. מכת מדינה בשכירות קרקע

וכתי **בהגה"מ** (משפטים סי' כז) בשם **הר"ש משאנץ** שהשוכר בית ונשרף יחד עם כל הבתים שבעיר, הוי מכת מדינה, וגם אם שילם, צריך להחזיר לו כי במכת מדינה ההפסד על המשכיר, דאמרינן דמזלו של המשכיר גרם. ועפ"ז פסק **הרמ"א** (סי' שיב סע' יז) שאם נשרף הבית דינו כנפל (ומנכה לו) ואם נשרף כל העיר, הוי מכת מדינה ומנכה לו מן משכירותו מה שלא דר בו. והקשה עליו **הסמ"ע** (ס"ק לד) דהלא בלא נשרף כל העיר ג"כ מנכה לו משכירותו, וע"כ הגיה בדברי הרמ"א נשרף הבית דינו כנפל, וי"א שצריך ליתן לו כל שכרו, מיהו אם נשרף כל העיר מנכה לו. **והט"ז** (שם) הסכים לסמ"ע, וכתי דעיקר לדינא שדינו כנפל. והובאו דברי הסמ"ע **בביאור הגר"א** (אות לט) **ובקצות** (ס"ק ח). וכן דעת **החת"ס** (חו"מ סי' קסא). ועי' מש"כ בזה **הנתיבות** (בי' ס"ק יג) ומש"כ שם בשם **המחנ"א** (שכירות סי' ג). ועי' עוד **פתח"ש** (שכירות פ"ו הגה כג מד"ה והנה"מ).

ואם השוכר נאנס מצינו מחי' הובא **ברמ"א** (סי' שלד סע' א), לדעת **המרדכי** (ב"מ סי' שמה) מי ששכר בית לדור בו, ומת בתוך זמן השכירות, א"צ לשלם לו רק מה שדר בו, דבעל הבית הוי כפועל והו"ל להתנות. מיהו לדעת **הב"י** (ססי' שיב) בשם **הרשב"א** (ח"א סי' אלף כח) שצריך לשלם בכה"ג. ומסיק **הרמ"א** (שם) דלכן אם קבל השכר כולו, א"צ להחזיר כלום, ע"כ. **והש"ך** (ס"ק ב) נקט כהמרדכי. וכן נראה דעת **הנתיבות** (סי' שלה ס"ק א וסי' שטז ס"ק ב). **והחזו"א** (סי' כג ס"ק יב-יג) כתי דהוי ספיקא דדינא.

ג. אונס בשכירות פועלים

ואיתא **בב"מ** (עז.) אמר רבא השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק, פסידא דפועלים, אם דרכו להפסיק, אם הוא בן באותה העיר פסידא דפועל, אבל אם אינו מבן העיר פסידא דבעל הבית. וכתי **הרא"ש** (שם) אם אין דרכו להפסיק פסידא דפועלים כי כל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו אי נמי תרוייהו איבעי לאסוקי אדעתייהו, פסידא דפועלים, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. ואם רגיל להפסיק אי הוא בן העיר פסידא דפועל, אם הוא מעיר אחרת פסידא דבעל הבית, כי היה לו להתנות ע"ז מתחילה, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (סי' שלד סע' א).

וכתי עוד **הרא"ש** (שם סי' ג) בשם **ה"ר יואל הלוי** שמי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד, אם אינו רגיל באותו חולי או אפי' אם רגיל והמלמד מן העיר ומכיר בו פסידא דמלמד, אבל אם רגיל בחולי ואין המלמד מכיר בו כגון שאינו מן העיר פסידא דבע"ה הוא. וכתי **הב"י** (סי' שלד) בשם **מהרי"ל** (סי' מא) שאם שינוי אויר בעיר והבריח הבן דינו שוה להא דרבינו יואל. וכן הביא **הרמ"א** (שם סע' א) בכל אונס שאירע לפועל, בין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לבא או ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל כו', לכן אם קבל השכר כולו, א"צ להחזיר כלום, ואם ברחו מחמת שינוי אויר, הוי כשאר אונס, והוי פסידא דפועל או המלמד.

ד. מכת מדינה בפועלים ומטלטלים

אלא דעי' **במרדכי** (ב"מ סי' שמג) שאם ביטל המלמד מחמת המושל בעיר הוי מכת מדינה וההפסד של בעל הבית. וכן הוא **במהר"ם פדאווה** (סי' פז). וכן פסק **הרמ"א** (רסי' שלד ושכא). וכן מצינו **בהגהות אשר"י** (ב"מ פ"ו סי' ו) שאם הביטול הוא מחמת גזירות המושל בעיר וא"א למלמדים ללמוד הו"ל מכת מדינה ונותן לו כל שכרו, והביאו **הש"ך** (סי' שלד ס"ק ג). אלא שמסתבר שמ"מ בכה"ג אינו משלם אלא כפועל בטל כהא שמצינו בריש סי' של"ג ושל"ד, ויעוי' **בשו"ע** (סי' שלד סע' ד) **וברמ"א** (סי' שלה סע' א) שמבואר שאם לפי ראות עיני הב"ד המלמד נהנה בלמודו יותר מבטולו צריכין לתת למלמד שכרו מושלם. ועי' בסמוך.

ה. גדר מכת מדינה

איתא **בב"מ** (קה.) היכי דמי מכת מדינה אמר רב יהודה כגון "דאישדוף רובא דבאגא". **ופרש"י** (ד"ה רובא) "רוב הבקעה" שזו בתוכה. וכן פסק **השו"ע** (סי' שכב סע' א) דהחוכר או השוכר שדה מחבירו, ואכלה חגב או נשדפה, אם אירע דבר זה "לרוב השדות של אותה העיר", מנכה לו מחכירו הכל, לפי ההפסד שאירעו, עכ"ל.

ועי' **בש"ך** (סי' שלד ס"ק ג) שכתי **המהר"ם פדאווה** (שם) לענין דבר משמע דאף שהרוב ברחו לא הוי מכת מדינה. וכתב עליו **הש"ך** דאין דבריו נראין לי דהא מבואר בב"מ שם דברוב סגי, ומה שנקט ההגהות היינו דוקא במושל דהוי מילתא פסיקא משא"כ בחולי שהיו צריכין לראות אם הרוב חולים, אבל אה"נ אם ידוע שהרוב חולים או שהרוב ברחו מהעיר הוי מכת מדינה, ע"כ. וכן מבואר **בט"ז** (סי' שלד על סע' א) שכתב בענין דבר **שבמקום שצריכים הרוב לברוח** ודאי הוה מכת מדינה.

ועי' **בקצות** (סי' שכב ס"ק א) שכתי ע"פ **המהר"ם מרוטנבורג** (סי' שפח) דהא דאמרינן שאם פשטה המכה ברוב השדות הוי מכת מדינה ולא אזלינן בתר מיעוטא, כי המכה היא על שדות וזו השדה נמי נשדפה והיא בכלל הרוב ואם היה משכיר זו השדה לאיש אחר ג"כ לא היה משלם כיון דנשדפה, אבל במקום שהמכה היא על אנשים שהיו צריכים לברוח משום סכנה, אם מיעוט אנשים נשארו בעיר לא הולכים אחר הרוב ואמרינן שהיה שוכרו זה שלא ברח, ע"כ. אלא דעיי"ש במהר"ם שנקט שמ"מ בכה"ג יחלוקו, והקצות תמה עליו דבגוונא שהוא ספק קיי"ל שעל המוציא להביא ראיה.

ולפי"ז אע"פ ששוכר בית ולא יכול לדור בה מחמת מכת מדינה פטור מלשלם כמבואר להלן באות ח' (עיי"ש האם דינו בדין ניכוי מכאן ואילך), מ"מ שוכרים שטסו למדינות אחרות ועתה מחמת התפשטות נגיף הקורונה אין בידם לחזור עקב ביטול טיסות של החברות או סגירת שדי תעופה, י"ל שחייבים לשלם (אא"כ מבטלים השכירות) דדמי להא שהביא **הקצות** הנ"ל שבמקום שהמכה היא על אנשים אם מיעוט אנשים נשארו בעיר לא הולכים אחר הרוב ואמרינן שהיה שוכרו לזה שלא ברח. וק"ו בנ"ד שלא היו צריכים לברוח מהעיר. ועוד י"ל דאין מכה זו ברוב השוכרים כי שאר הדרים באר"י ממשכים לשכור ולדור בדירות, וע"כ חשיב מכה פרטית. ובכה"ג מצינו בסימן של"ד שנחלקו בזה הפוסקים כנ"ל אות ב' וע"כ הולכים אחר המוחזק.

שוב שמענו בשם **הגר"מ שפרן שליט"א** שבני חו"ל שאין בידם לחזור אין הדבר בכלל מכת מדינה אלא בכלל אונס. והוסיף שגם מדין אונס אין יכול להפטר אלא לאחר פינוי הדירה, אבל כל שעדיין לא פינה הדירה, חייב לשלם מלוא השכירות, וגם אם לא פינה באונס, מ"מ זהו חלק מתנאי ההסכם שכל שלא פינה חייב לשלם, ע"כ.

ומי ששכר אולם שמחות, צימר וכדו' ונתן מקדמה אלא שנאלץ לבטל השכירות מחמת שהמדינה אסרה לקיים שמחות וסגרה מקומות נופש, הדבר בכלל מכת מדינה כמבואר בסמוך, וע"כ יש חובה להחזיר המקדמה. ואף באופן שאינו אלא מכה פרטית כיון ששכירויות אלו אינם בכלל שכירות קרקע אלא בכלל שכירות שימושים באותו מקום וכמו שבארנו בשמעתא עמיקתא גליון שצ"ב, נראה שלכו"ע על המשכיר להחזיר המקדמה כי לא חלה שכירות כלל ע"י נתינת מעות בלבד (ופעמים חל מדין סיטומתא, עי' מש"כ בגליון שס"א), ומשום שכירות הפועלים לצורך השירות באופן שחל קנין הדין כדלהלן אותיות ח' - ט'.

ו. חוק המלכות אם חשיב מכת מדינה

מעתה י"ל שבזמננו בזמן התפשטות נגיף הקורונה שהאנשים הפסיקו לשלוח את בניהם למוסדות וכדו' ע"מ למנוע הדבקות חשיב מכת מדינה. ועוד כיון שע"פ הוראות הרשויות היה אסור לקיים לימודים או ללכת למקומות עבודה חשיב מכת מדינה כמבואר **בהגהות אשר"י** (שם) שכתי דאם הביטול מחמת גזירות המושל בעיר וא"א למלמדים ללמוד הו"ל מכת מדינה ונותן לו כל שכרו. והביאו **הש"ך** (סי' שלד ס"ק ג). וכן הוא **במרדכי** (ב"מ סי' שמג) הביאו **הרמ"א** (רסי' שכא).

פניני הלכה

האם אפשר לברך ברכת האילנות על אילן הגדל בעציץ שאינו נקוב

בעקבות המצב הקיים כעת מחמת מגפת הקורונה, ישנם רבים שעדיין לא ברכו ברכת האילנות, ואין בסביבתם אילנות מאכל שיש בהם פריחה, ועלתה השאלה אם אפשר לברך ברכת האילנות על אילן הנטוע בתוך עציץ שאינו נקוב.

[וכבר מבואר במשנ"ב (סי' רכ"ו ס"ק א') משמיה דהאחרונים דהא דקאמרינן בימי ניסן, אורחא דמילתא נקט שאז דרך ארצות החמים ללבלב האילנות, וה"ה בחודש אחר כל שרואה הלבלוב פעם ראשון מברך. ע"כ. וה"נ אם לא ראה לבלוב האילנות בחודש ניסן יכול לברך אף כעת בחודש אייר].

אמרינן **בברכות** (מג:) האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהם בני אדם.

וכן פסקו **הטור והשו"ע** (סי' רכ"ו) - היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם.

וי"ל אי שרי לברך ברכת האילנות על אילן שגדל בעציץ שאינו נקוב.

דהנה איתא **בירושלמי** (פ"ז דכלאים ה"ו) עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה, ותרומתו אינה מדמעת, ואין חייבין עליה חומש. רבי יוסי בעי מהו לומר על פיתו המוציא לחם מן הארץ.

ומבואר דמספק"ל לירושלמי אם גדלו חיטין בעציץ שאינו נקוב ועשה מהן פת, אי מצי לברך על הפת המוציא לחם מן הארץ או לא.

ואכן **בחיי אדם** (הל' ברכת הפירות כלל נ"א סי"ז) כתב - אחד מחמשת מיני דגן שגדל בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת, אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ, דאינו נקרא לחם (כדאיתא בירושלמי כלאים ספ"ז). אלא מברך עליו בורא מיני מזונות. ומ"מ מברך עליו ברכת המזון (כדאיתא בברכות ריש פרק ג' שאכלו באכל טבל דמוקי דנזרע בעציץ שאינו נקוב, ועי' במג"א סי' קס"ח ס"ק ט"ז).

[ומ"ש דמ"מ מברך עליו ברכת המזון, ה"נ איתא **בציון ירושלים** (הנדפס על גליון הירושלמי שם) וז"ל - נשאלתי מק"ק טארניפאל למה נקט דוקא המוציא ולא שאל על ברכת המזון. והשבתי בפשיטות דעיקר הבעיא אי עציץ שאינו נקוב נקרא ארץ דשייך לומר המוציא לחם מן הארץ וכו', ולכן לא בעי על ברהמ"ז וכו' ע"ש].

ובפתח הדביר (סי' ר"ג ס"ק א') כתב דמדברי הירושלמי נשמע דפרי שמברכין עליו בורא פרי האדמה כשגדל בקרקע, אם גדל בעציץ שאינו נקוב קאי בספק אם מברכין עליו בורא פרי האדמה או שהכל.

וכ"כ **בחיי אדם** הנזכר - ונ"ל דה"ה דאינו מברך בורא פרי האדמה דלא נקרא אדמה אלא במחובר. אלא דהוסיף וכתב - אמנם על פירות האילן צ"ע אם מברך בורא פרי העץ, אם מקרי פרי, וגם אם נקרא עץ. וציין לדבריו **בנשמת אדם** בסוף הל' לולב.

ושם (כלל קנ"ב נ"א ס"ק א') האריך לדון בלולב הגדל בעציץ שאינו נקוב אי שרי לצאת בו ידי חובה, והניח הדבר בצ"ע. ובתוך דבריו שם כתב דנ"ל דה"נ מבעיא ליה לירושלמי אם מברכין על הפירות הגדלים בעציץ שאינו נקוב בורא פרי האדמה, דאדמה הוא נמי דוקא במחובר. אבל לברך בורא פרי העץ נ"ל דלא מספקא לירושלמי כלל דודאי מקרי עץ, ע"ש.

הרי דס"ל לדינא כהירושלמי אלא דנתספק אם ה"ה לענין ברכת בורא פרי העץ, ונטה יותר לומר דלענין ברכת בורא פרי העץ מצי לברך עליו, אך לענין מצות לולב הניח הדבר בצ"ע, וכן בהל' ברכות הניח הדבר בצ"ע אף לענין ברכת בורא פרי העץ.

ז. גורם חיצוני

וכתב **בתשובת הראנ"ח** (סי' לח) בעובדא שהשכירו חנות ושוב הטילה המלכות קצבה על הסחורות באופן שלא היו מרויחים, וכתב שאין המום בהחנות שהרי החנות לפניהם ואם לא ימכרו סחורה יעשו בה מלאכה, ולא דמי ליבש המעין, משום שנהר הוא צורך השדה וכשחוכר השדה הו"ל כחוכר שדה ומעין, אבל הכא הוי דבר הבא מבחוץ בעלמא ואיננו בדין זה, ע"כ. וציין לדבריו **הש"ך** (שם ס"ק א), וכת' ע"ז **החת"ס** (חו"מ סי' קסא) דסברא נכונה היא. והביאו **הפת"ש** (ס"ק א).

אלא דעי' **בט"ז** (רסי' שלד) שכת' שדבר חשיב מכת מדינה דא"א לדור בבתים שבעיר, ואין לומר דהא בבית גופא ליתא שום מכה, דהא בגזירות המושל שלא ללמוד דבמרדכי פסק דלא הוי מכת מדינה כיון דרוב העיר לא ברחו. ועיי"ש דזה דלא **כהמהר"מ מטיקטין** המובא **בש"ך** (ס"ק ג) דס"ל דבכה"ג על השוכר לשלם. וביאר **המחנ"א** (שכירות סי' ז) דנר' טעמו משום דס"ל דהמכה לא נגזרה על הבתים אלא על האנשים, והמשכיר א"ל הא ביתא קמך. ועיי"ש **בש"ך** שהשאיר דברי המהר"ם בצ"ע. ומבואר דאף כשהגורם חיצוני אם מחמתו א"א להשתמש בגוף הבית חשיב מכת מדינה. ונר' דלא פליג עם הראנ"ח כי שאני הכא שהמכה מחייבת לברוח וע"כ חשיבא כמכה בגוף הבית, משא"כ בהא דהראנ"ח שהבית ראוי למכירות אלא שיש מניעה צדדית לרווחים.

ח. דין ניכוי להבא

ויעו' **במהר"מ פדואה** (סי' לט) שכת' שמה שמבואר שבמקום מכת מדינה מנכה לו מהשכירות אינו שייך אלא על מה שעבר, **אבל להבא יש לו דין אחר והיינו דין חזרה** כדין המשכיר חמור ומת או בית שנפל שנתבאר לעיל אות ג' שיכול לחזור, ולא דמי למשכיר חמור וחלה שאם ראוי עדיין למקצת מלאכה, שאין השוכר יכול לחזור בו כמבואר בריש סי' ש"י, דשאני התם דראוי במקצת לכל המלאכה שהשכיר לו, אבל במקום שנתקלקל מקצת השכירות לגמרי חוזר דמה לי קטלא כולא או מה לי קטלא פלגא (ובנדון דשם מיירי שמפסיד מחמת גזרת השלטון חלק מהריחוח מהלואות באמנה וה"ז כמתה לענין זה), ומ"מ מה שיכול לחזור היינו דוקא כשחוזר בו מיד שראה הקלקול, אבל אי נשתמש בו אח"כ אמרינן דמחל כמבואר בסי' רל"ב לענין מום במקח, ע"כ.

ועי' **בפתח"ש** (שם הגה כט ד"ה ומדברי) שכת' שמה שאומרים שאם לא חזר מחל היינו בדבר שצריך מעשה בחזרה כגון במקבל שדה שהיא ברשותו, וכשרוצה לחזור צריך להחזיר השדה לרשות המשכיר, אבל במקום שאין מעשה בחזרה כגון במלמד שאינו לומד, וכ"ש בבית שנשרף שאין מה להחזיר, לא אומרים שמזה שלא חזר הפסיד, וממילא דנים דין ניכוי על העבר, ע"כ.

אולם **הדרכ"מ** (רסי' שכא) תמה על המהר"ם פדואה דמאי מייתי' ראיה מדין שכירות חמור שמת דאינו מכת מדינה לדבר שהוא מכת מדינה, וכן משמע מהא **דהמרדכי** (שם) דאף על מה שלהבא שייך מכת מדינה ולא יוכל בעל הבית (התלמיד) לחזור בו. ולא דמי לקרקע דאכלה חגב דמנכה לו מן חכירות ולא אמרינן דכל ההפסד על השוכר ולא על המשכיר (וכן ביאר דבריו בסמ"ע), ד"ל דדוקא בקרקע שעדיין עומדת בחזקת המשכיר בזה אמרינן דגם הוא יפסיד משא"כ בשאר משכיר ולכך הוה כל ההפסד של שוכר מהא דבית שנשרף הנ"ל, ע"כ. ועי' **ברמ"א** (רסי' שכא) שהביא מח' לענין מלמד וכת' דהעיקר דאין חילוק במה שעבר או להבא. וכן מבואר בסי' של"ד (סע' א) ובסימן שי"ב (סע' יז) לענין שכירות קרקע.

והסמ"ע (סי' שכא ס"ק ו) דחה דברי הרמ"א דאין טעם לומר שצריך הבעה"ב לשלם למלמד כל ההפסד, ואדרבה מסתברא לומר כיון שמכת מדינה היא המשכיר והשוכר שוין בדבר ואין לומר שמזלו של שום אחד גרם, ועוד דקיי"ל בסי' של"ד שדבר שאינו שכיח ולא הו"ל למידע לא לבעה"ב ולא למלמד, הוה פסידא דמלמד ודפועל דהן באים להוציא, ולא חילקו שם בין מכת מדינה לאין מכת מדינה. וזה דמי להא דאיתא בסימן שי"א סע' ב' דאם א"ל ספינה זו ויין זה שחולקים ההפסד, ע"כ.

והט"ז (שם) כת' שהסמ"ע לא דק **דבהגהות אשר"י** (שם) כת' בפירוש שנותן לו כל שכרו. ומהא דסימן של"ד לא קשה, כי לא מיירי ממכת מדינה ולא הוי פסידא רק לזה לחוד, אבל בכל מקום שיש מכת מדינה אה"נ דכל ההפסד על בעה"ב דמזל דידיה גרים, וכן הוא במהר"מ פאדווה בסי' פ"ו שבמכת מדינה הוי כל ההפסד של בעה"ב, ע"כ. וביאר **בפתח"ש** (שם ד"ה והט"ז) דלשיטת הט"ז צ"ל שבההיא דמלמד בעה"ב הוא כעין משכיר, אע"פ שלמעשה הוא שוכר את המלמד.

וכן **הש"ך** (ס"ק א) דחה דברי הסמ"ע, אלא דשוב כת' דמטעם אחר נרא' שאין דברי המרדכי במלמד סתירה לדברי מהר"מ פדאוו' דהתם לא למד מכאן ואילך ולא היה אפשר לו ללמוד עוד א"כ **כשהגיע סוף הזמן הוי כמו לעבר**, משא"כ בחנות וכה"ג דהחזיק החנות עדיין תחת ידו י"ל דה"ל לחזו' ולא חזר מחל וזה לא שייך במלמד ולא בבית שנשרף, והשתא א"ש דהלא מהר"מ גופיה בתשו' סי' פ"ו כתב במלמד כהמרדכי, ע"כ. ומשמע דלמעשה מסכים למהר"ם פדאווה.

והנתיבות (סי' שלד ס"ק א) כת' שהעיקר כהרמ"א, וביאר דהא דבאכלה חגב אינו מנכה לו ובשוכר חמור ההפסד על המשכיר אף במכה פרטית, כי בשוכר חמור נעשה האונס בגוף הבהמה של המשכיר, ודמי באמת לנמצא מום במקח. ועוד שאינו יכול לומר להשוכר מזלך גרם, כיון שגופה של בהמה ששייך להמשכיר איתרע ובמזלו של משכיר נעשה, משא"כ באכלה חגב דנעשה האונס רק בפירות ולא בגוף השייך להמשכיר כלל. ועיי"ש שטעם שבמלמד ההפסד על בעה"ב, היינו משום שעיקר שכרו הוא שימור ובזה לא גזר המושל, כיון שלא נאנס בגוף הדבר ששכרו לעשות דהיינו השימור, חייב לשלם, **משא"כ בחלה הנער או שברח מחמת דבר, שנאנס מחמת גוף הדבר ששכרו שאין לו לשמור דפטור**, ע"כ. ועי' **בחת"ס** (סי' קסא) המובא **בפת"ש** (שם).

ט. במקום ספק

ובמקום שיש ספק כת' **המהר"מ פאדואה** (סי' לט) שאם הוא בקרקע, קרקע בחזקת המשכיר קיימא (כמבואר **בשו"ע** סי' שי"ב סע' ט"ו) והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואע"ג דהשוכר עדיין לא נתן השכירות, צריך לשלם. ועי' **בפתח"ש** (פ"ה הגה נו ופ"א אות ח).

ויעו' **בקצות** (סי' שכב ס"ק א) שכת' ע"פ **המהר"ם מרוטנבורג** (סי' שפח) שבמקום ספק כיון דקיי"ל כל היכא דקיימא ממונא תיקום, ואפי' בספיקא דתיקו, א"כ הכא נמי אין המשכיר צריך להחזיר כלום. אלא דעיי"ש שמ"מ כת' שיחלוקו ותמה ע"ז הקצות דכיון שיש ספק המוציא מחברו עליו הראיה. ומסיק שודאי שבכה"ג מוקמינן ביד המוחזק.

והמחזיק בצי"ק אם חשיב מוחזק לכאורה תלוי במח' הפוסקים דחשיב כשטר והנותנו מתחייב לשלם. ודעת **האג"מ** (חו"מ ח"ב סי' טו) דהוי כתשלום ממש כי אסור לבטלו ע"פ דינא דמלכותא. ודעת **הגרשז"א והגר"י פישר זצ"ל** (הצ"ק בהלכה פ"א ענף ב הגה 27) שחשיב כדבר שיש בו ערך עצמי בגין סחירותו. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון שנ"ז. ועל כן יש להמנע מלהפקידם או להעבירם לאחר, כיון שהוא ספק מוחזק.

מעתה י"ל דבנ"ד כיון שמדי פלוגתא לא יצאנו המוציא חברו עליו הראיה. ומ"מ כבר הורה **החת"ס** (אורח"מ כלל ז סי' י) במעשה שהיה שראוי להתפשר לשלם חצי. וכן הורו מחשובי הדיינים שליט"א באר"י. אלא שמ"מ הכל לפי הענין שהרי עם המלמדים מוסרים שיעורים דרך הטלפון וכדו' ודאי שע"ז צריך לשלם. מאידך יש לנכות את ההוצאות השוטפות שאין צורך להוציאם כעת כגון הוצאות נקיון, מזון וכדו'. וכן אם המלמדים הוצאו לחל"ת. וכן כל כיוצא בזה. וכן פסקו בענין זה **בב"ד צדק - ב"ב**. ונראה שכן אם הפועלים או המלמדים קבלו שכר על הבטלה מביטוח לאומי (עי' מש"כ בגליון תי"ג בשם האור שמח).

ובמקום שאין חובה לשלם אם הפועל או המלמד הוא נזקק נראה שניתן לשלם לו מכספי מעשר, ועי' בשמעתא עמיקא גליון שצ"ג בענין לשלם שכר לימוד ממעות מעשר.

י. מנהג המדינה, הסכם על דעת החוק

ומ"מ עי' **בשו"ע** (סי' רלב סע' ו ויט) שבמקום שיש מנהג במדינה הולכים לפי המנהג. ויעו' **באג"מ** (חו"מ סי' עב) שבמקומות שיש חוק שהיה קיים לפני העסקה וע"כ הדבר פשט כמנהג ברור הולכים לפי המנהג. וכן פסק **הגרי"ש א זצ"ל** (משפט שלמה ח"ג סי' ג).

וכמו כן כל הדינים הנ"ל נאמרו כשלא התנו אחרת במפורש, אבל אם התנאו הכל הולך לפי התנאי. וכן במקומות שיש תקנון מקובל וע"ד כן משתתפים הכל הולך אחר התקנון. כי כל תנאי שבממון קיים כמבואר **בשו"ע** (חו"מ סי' טז סע' ב, סי' עא סע' ג וסי' רכה סע' ה). וע"כ במקום שחתמו הסכם ע"פ דיני המדינה אמרינן דעל דעת כן ירד.

מסקנא דדינא

העולה לדינא, **א'** עובדים, מלמדים וכדו', שאין בידם למלאות תפקידם מחמת מכת מדינה כגון התפשטות מגיפה, י"א שההפסד הנגרם מחמת זה הוא על בעל הבית (המעסיק והורי התלמידים) ועליו לשלם משכורתם אע"פ שלא עבדו. וי"א שעליהם להתחלק בהפסד בשווה. ולמעשה כיון שיש מח' בדבר אם הבעל הבית מוחזק בממון מעיקר הדין אינו חייב לשלם. ומ"מ ראוי להתפשר לשלם חצי. (והכל לפי הענין שאם המלמד עדיין מלמדו דרך טלפון וכדו' יש לשלם על כך. מאידך יש לנכות את ההוצאות השוטפות שאין צורך להוציאם כעת כגון הוצאות נקיון, מזון וכדו', וכן אם המלמדים הוצאו לחל"ת או קבלו שכר מביטוח לאומי). **ב'** אם העובדים או המלמדים כבר קיבלו משכורתם אינם חייבים להחזיר כי הם מוחזקים בממון. ואם מחזיקים בצ'קים הדבר שנוי במח' ועל כן יש להמנע מלהפקידם או להעבירם לאחר. **ג'** במקום שיש מנהג במדינה או תקנת ב"ד הולכים לפי המנהג או תקנת הב"ד. וכן אם חתמו הסכם ע"ד החוק וכדו', או שיש תקנון מקובל וע"ד כן משתתפים, הכל הולך אחר התקנון. **ד'** נראה שבאופנים שפטור מלשלם אלא שהפועל וכדו' נזקק, רשאי לשלם שכרו ממעשר כספים. **ה'** שוכר שמחמת מכת מדינה לא יכל לדור בדירה וכדו' פטור מתשלומים (ולענין דין ניכוי, עי' לעיל אות ח'). **ו'** שוכרים שסטו למדינות אחרות ועתה אין בידם לחזור עקב ביטול טיסות של החברות או סגירת שדי התעופה חייבים לשלם עבור השכירות כי אין זה בכלל מכת מדינה, אא"כ מבטלים השכירות ומפנים חפציהם שבאופן זה פטורים מכאן ולהבא. (ולענין שכירות אולמות וכדו' עי' מש"כ לעיל אות ה').

אולם **בפתח הדביר** נקט דלא קימ"ל כהירושלמי, מהא דאיתא בבבלי (ברכות מ"ז ע"ב) דחיטין שגדלו בעציץ שאינו נקוב ועשה מהן פת מברך על הפת ג' ברכות, וכיון דברכינן עליה ג' ברכות מברך בתחילה המוציא, כדאיתא בתוספתא (פ"ד דברכות) כל שמברך עליו תחילה המוציא מברך עליו ג' ברכות, וה"ה איפכא. ע"ש שהאריך בזה והביא טעמים נוספים. והעלה לדינא דעל פת מחמשת מיני דגן הגדל בעציץ שאינו נקוב המונח בארץ מברך המוציא לחם מן הארץ. ועל פרי הגדל בו מברך בורא פרי האדמה.

וכן העלה לדינא **השדי חמד** (מערכת הכ' כלל ק') דעל פת מעציץ שאינו נקוב מברך המוציא לחם מן הארץ. אלא דע"ש דביאר דמ"ש פתח הדביר "שעציץ שאינו נקוב המונח על הארץ". היינו משום דאם אין העציץ מונח על גבי קרקע אינו נקרא גידולי קרקע כלל.

ויעויין עוד **בקרן אורה** (מנחות ע:) דנקט דספק הירושלמי קאי דוקא לענין ברכת המוציא לחם מן הארץ, מחמת נוסח הברכה המוציא לחם מן הארץ, דכיון שגדל בעציץ שאינו נקוב לא מקרי גידולו מן הארץ. אבל מדאורייתא ודאי דמקרי לחם, וה"נ לענין ד' מינים שפיר הוי פרי העץ אע"ג שגדל בעציץ שאינו נקוב. וסיים דנראה דגם בורא פרי העץ יכול לברך, רק בורא פרי האדמה למאי דקי"ל דיצא גם על פירות האילן, בעציץ שאינו נקוב איכא לסיפוקי כמו המוציא לחם מן הארץ, אבל מלשון המשנה בברכות דתנן על דבר שאין גידולו מן הארץ כלל מברך שהכל משמע שיכול לברך בורא פרי האדמה על הגדל בעציץ שאינו נקוב ע"ש.

והנה לדעת החיי אדם, יל"ע בזה אף בעציץ נקוב המונח ע"ג מרצפות, דאפשר דחשיב כאינו נקוב מחמת הרצפות. ובפרט בבית שאינו קומת קרקע. וכמו שהאריכו האחרונים בזה לענין איסורי שביעית.

[ויעויין **במנחת שלמה** (ח"א סי' מ"א ס"ק ב') דכתב דעציץ נקוב שעומד ע"ג רצפה אפשר דכיון דהרצפה קבועה ומחוברת יפה עם הקרקע רואים את הרצפה כצונמא שע"ג קרקע, ואם הניח אפר ע"ג צונמא וזרע בתוך העפר הרי פשוט דחשיב ממש כזורע בארץ. והניח הדבר בצ"ע].

וה"נ יש להסתפק אי מצי לברך על אילן הגדל בעציץ שאינו נקוב ברכת האילנות, שהרי נוסח הברכה "שברא בריות טובות ואילנות טובות [וי"ג טובים]", ושמא לא מקרי אילן.

ואף דהחיי אדם בהל' ברכות ציין לדבריו בנשמת אדם בהל' לולב ושם נטה לומר דשפיר מיקרי עץ. מ"מ בהל' ברכות הניח הדבר בצ"ע. וא"כ לדעתו אכתי יש להזהר בדבר. [וכן להבנת השדי חמד בדברי פתח הדביר כל שאין העציץ מונח ע"ג קרקע לא מקרי גידולי קרקע כלל].

העולה לדינא - היכא דאפשר לא יברך ברכת האילנות על אילן הגדל בעציץ שאינו נקוב [או על אילן הגדל בעציץ נקוב המונח ע"ג רצפות ובפרט שלא בקומת קרקע]. מיהו בשעת הדחק יכול לברך אף על אילן זה.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

מעלת וקדושת השבת (יז)

כל מלאכתך עשויה ע"י ההתדבקות בקדושת השבת - "ועשית כל מלאכתך, כשתבוא שבת יהא בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה (רש"י). כל מלאכתנו עשויה? וכי איך זה אפשר? הרי יודע האדם שכמה וכמה דברים הניח באמצעיתם בערב שבת, ויצטרך לסיימם בשבוע הבא?

אך דבר זה נדרש מהאדם, שהתדבקותו בקדושת השבת תהיה כה גדולה שאף אם יעמוד בערב שבת באמצע עסק גדול ומטריד מאד, משיכנס השבת לא ימצא בנפשו שום נטיית רצון להרהר בו כלל. כי לעומת עוצם קדושת השבת כל דברי העולם הזה כאין וכאפס נחשבים לו, כי כולם כאחד אינם אלא הכנות לתכלית, והשבת הרי היא התכלית הרוחנית של הבריאה עצמה". (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 14)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© **שמעתא עמיקתא** – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תכ"ט | פרשת אמר | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם חולה קורונה שאין לו חוש טעם פטור מברכות הנהנין

א. גדר אכילה באיסורים. **ב.** במצוות. **ג.** ברכות הנהנין. **ד.** הוכחה מדין טעימת איסור. **ה.** אין המאכל ערב עליו. **ו.** לא מרגיש טעם המאכל.
ז. אין לו חוש הטעם מחמת חולי. **ח.** מי שאין לו חוש הריח בברכת בשמים.

נגיף הקורונה בעוה"ר ממשיך להתפרץ בימים אלו בארץ ובעולם ומסימפטומי המחלה הם: חום, בעיות נשימתיות, שיעול, וכמו כן **רבים מאבדים חוש הטעם והריח**, ויש לעיין האם חולים אלו מברכים ברכות הנהנין, כיון שגרונם אינו נהנה בשעת אכילתם, ודלמא בברכות הנהנין הנאת גרון בעינן, או דלמא די בהנאת מעיין.

א. גדר אכילה באיסורים

והנה **בחולין** (קג:) נחלקו רב יוחנן וריש לקיש בענין מאכלות אסורות, האם הנאת גרון אסרה תורה או הנאת מעיים. ועי' **ברמב"ם** (מא"א פי"ד ה"ג) שפסק כרב יוחנן דהנאת גרון אסרה תורה. וכתי' **המנ"ח** (מצוה שיג) שאפי' לדעת ר"ל דס"ל דהנאת מעיים אסרה תורה, מ"מ בלי הנאת גרון פטורים עליה משום דבענין תרתי הנאת גרון והנאת מעיים. אולם **במנח"י** (ח"ג סי' יח אות ב) הביא **מהעטרת חכמים** להפך והיינו דאף לר"י דס"ל דהנאת גרון אסרה תורה, מ"מ מודה דגם במעיים יש איסור אלא דקמוסיף אף הנאת גרון. וכן הוא **בערוה"ש** (סי' תעה אות יד). ועי' **בכת"ס** (או"ח סי' קיז ד"ה והא) שנקט שר"ל מודה לר' יוחנן בענין שתיה שתלוי בהנאת גרון. ועי' **באחיעזר** (ח"ג סי' סא), **במקראי קדש** (פסח ח"ח סי' נב) **ובהר צבי** (או"ח ח"ב סי' ט). ובענין גדר אכילה ביוה"כ, עי' **בשאג"א** (סי' עה) **ובאחיעזר** (שם), ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ה.

ב. במצוות

ומוכח **במ"א** (סי' רי ס"ק א) שגדר אכילה במצות כאכילת דברים אסורים, שהרי ציין שם לדברי **השו"ע** בסי' תע"ה סע' ו' להוכיח לשיעור זמן אכילה לענין איסורים וברכה אחרונה. אולם **המחצה"ש** (סי' תעה ס"ק ד) ביאר כוונת המ"א דשיעור כדי אכילת פרס שלמידין מהלמ"מ נאמרה רק באיסורים ולא במצות, עי"ש. אולם **הפמ"ג** (שם) כתי' דפשיטא שאכילה שוה בב' המקומות. וכן **המהר"ם שיק** (או"ח סי' רנ) כתי' דמסברא נר' דאכילה דמ"ע שיעורו כאכילת דל"ת ובהנאת גרונו משערינן, וכן מצאתי שכתי' **אדמ"ו הג' בעל חת"ס**, ודברי **המחצה"ש** (שם) אינם מוכרחים והדרינן לסברא דאכילה דמ"ע בהנאת גרונו, ע"כ. וכן מוכח דמצות שווה לאיסורים בדברי **הערוה"ש** (שם) **והלבושי מרדכי** המובא לקמן. וכן מבואר **במנ"ח** (מצוה ו אות א ומצוה י אות ב) שדימה אכילה במצוה לאכילה באיסורים כי אכילה כתיבי בתרוייהו. ועיי"ש שכתי' דע"כ אם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל אותו חצי זית יצא דנהנה גרונו בכזית כמבואר לענין איסור.

ג. בברכות הנהנין

מעתה יש לדון לענין ברכת הנהנין האם לומדים מאיסורים ובמצות לענין זה. והנה בענין טעימת תבשיל פסק **הרמב"ם** (ברכות פ"א ה"ב ותענית פ"א ה"י"ד) דא"צ ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית. וכתי' **בכס"מ** (שם) שמוכח שאפי' בולע א"צ ברכה, ושיש לתת סמך לדבר דטעמא משום דכתיב "ואכלת וברכת" שיהא לו כוונת אכילה משמע, ע"כ.

אבל **הרא"ש** (ברכות פ"ב סי' ו) נקט שהטועם פטור מברכה דוקא אם אינו בולע אלא חוזר ופולט **כיון שאינו נהנה בתוך מעיו**. ופירש **הב"י** (סי' ר') דס"ל להרא"ש **שברכה לא בטעימת חיך תליא אלא באכילה תליא** כדכתיב (דברים ח, י) "ואכלת וברכת" **ואכילה היינו הנאת מעיים**, ע"כ. וכדבריו משמע **מרש"י** (ברכות לה:) דכתב שהטעם שלא מברכין על שמן זית הוא משום דמזיק ליה לגופי ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה "ואכלת" כתיב, ע"כ. ועי' **בראש יוסף** (שם ד"ה אמר ר' יהודה) מש"כ בביאור דברי רש"י.

ובאמת י"ל **שהרמב"ם** (שם) מודה שאכילה תלויה בהנאת מעיים, אלא דס"ל שכונת אכילה נמי בעינן, והרא"ש פליג על הרמב"ם דלא בעינן כוונת אכילה, וע"כ אף הטועם את התבשיל ובולע מברך. ועי' **בשו"ע** (סי' רי סע' ב) שהביא פלוגתת הרמב"ם והרא"ש. ועכ"פ נמצא **דלהרא"ש** אין גדר אכילה של ברכות הנהנין כאכילת איסורים התלויים בהנאת גרון כנ"ל. וכן ביאר **המחצה"ש** (סי' תעה סס"ק ד) בדעת הב"י. וכ"כ **הארץ צבי** (ח"א סי' כח ד"ה ובעיקר) שלהרא"ש לא תיקנו ברכות הנהנין דומיא דאכילת איסורין.

ובדרך זה מצינו **בפנים מאירות** (ח"ב סי' כז) שכתי' דע"כ לא לגמרי ילפינן ברכות הנהנין מאכילת איסורים דהא מדאו' אכילה כדי שביעה בעינן וכו', ולכך נראה דפטרו מטעמת ופולטת מן הברכה כמו שכתוב בסי' ר"י, וכ"כ **הרא"ש** (שם). ומבואר כנ"ל דגדר ברכת הנהנין אינו נלמד לגמרי מאיסורים. ועי' **בעולת תמיד** (סי' רז אות א) שכתי' שאף בברכות הנהנין ע"מ להתחייב בברכה אחרונה בעינן אכילת כזית בכדי אכילת פרס ושתייה בכדי שתית רביעית כמו שמצינו בענין אכילה ושתיה ביוה"כ. ושוב ציין לדברי **הכנה"ג** דמחלק בין ברכת הנהנין לאכילה ביוה"כ בסי' תרי"ב, דהתם ביתובי דעתא תליא מלתא וביותר מכדי אכילת פרס לא מתיתבי דעתא, אבל הכא בהנאה תליא כיון שהחיך נהנה רביעית או כזית גם ביותר מכא"פ מצטרף, ולמעשה צ"ע, ע"כ.

אולם עי' **במ"א** (סי' רי ס"ק א) שלמד מהלכות יוה"כ בסי' תרי"ב (סע' ג) דאם שהה יותר מכדי אכילת פרס אינו מברך אחרונה כי אין מצטרף משום דלא מיתבא דעתיה בהכי, ושכן משמע **מרש"י** (ברכות לט. ד"ה בצר). ועיי"ש שהביא דברי העולת תמיד ודחה דבריו דאין לחלק דהא כל איסורים שבתורה שוין ליוה"כ בזה. וכן דעת **הפר"ח** (מים חיים סי' א). ולפי דבריהם מוכח שברכות הנהנין נתקנו על אכילה שחייבים עליה באיסורים, ולפי"ז הנאת גרון בעינן.

ד. הוכחה מדין טעימת איסור

ויעוי' **בריב"ש** (סי' רפח ד"ה מיהו) שכתי' שאע"פ דטעימה באיסורים אסורה, מיהו לא אסיר מדאו', דאל"כ אמאי הטועם את התבשיל א"צ ברכה, ואפשר דטעמא דטעימה אסורה אפי' באיסורי אכילה היינו כדי שלא יבא לבלוע מעט, ואתי לידי אסורא דאו', ע"כ. והובא **ברמ"א** (יו"ד סי' קח סע' ה). נמצא מדבריו כנ"ל שחיוב ברכה אף בברכה ראשונה תלוי בגדר אכילה באיסורים. וכן מוכח **מהרשב"א** (ברכות לט. ד"ה ההוא) שכתי' בענין חובת ברכה אחרונה אחר אכילת בריה שאם נחתכה או נמוחה לא חשיב בריה בשום מקום בכל איסורים שבתורה שחייבים עליה ברכה אחרונה. וכ"כ **בפמ"ג** (סוף שער התערובות ד"ה אכתוב) ע"פ דברי **הרשב"א** אלו. וכן משמע **מהשערי דורא** המובא **במ"א** (סי' רי ס"ק ד). וכן משמע דבעינן הנאת גרון אף בברכת הנהנין מהא דקיי"ל **בשו"ע** (סי' רד סע' ז) שלא מברכים על מים אם אינו שותה לצמאו. וביאר **המ"ב** (ס"ק מ) שהוא משום שאינו נהנה ממנה.

שו"מ שכ"כ **המהר"ם שיק** (או"ח סי' רנ) ע"פ דברי **הריב"ש** הנ"ל, וביאר דאע"פ שהטועם ופולט החיך נהנה ובאיסור בהנאת גרונו חייב, מ"מ כיון דפולט אינו כדרך אכילה ושלא כדרך אכילה פטור ולא מקרי אכילה. וכ"כ **המהרש"ג** (ח"א סי' כ ד"ה והנה מצאתי).

יוצא דלדעת **הרא"ש** לפי הבנת **הב"י** אין גדר האכילה בברכת הנהנין תלויה בגדרי אכילת איסורים, משא"כ להריב"ש ודעימיה. מיהו י"ל דלעולם מודה הב"י דגדר אכילה בברכות הנהנין הוא כאיסורים, אלא דס"ל דבענין נמי הנאת מעיים דילפינן ברכה ראשונה מברכה אחרונה דברכת המזון ד"שבעת" כתיב בה וע"כ בעינן נמי הנאת מעיים. וכ"כ **הפמ"ג** (סי' רי א"א ס"ק א) שהנאת מעיו בעינן דאכלת ושבעת כתיב. וכן **בארץ צבי** (שם ד"ה אך) כתי' שגם הרא"ש הנ"ל מודה שהכל תלוי בהנאת גרונו אך כיון דילפינן ברכה לפניה מברכה לאחריה לא תיקנו ברכה לפניה רק היכא דשייך ברכה לאחריה דכל דתקון רבנן כעין דאו' תיקנו. ועי' **בגר"ז** (סי' רב אות י), **באגלי טל** (מלאכת טוחן אות סב), **באבנ"ז** (או"ח סי' קנג אות ח) **ובפר"ח** (ליקוטיו סי' רב ס"ק ד) בענין המח' האם מברכים על שמן זית. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון נ"א בענין ברכה על מאכילים המזיקים את הגוף.

פניני הלכה

השוחט תרנגול ואינו מעוניין לאכול את בשרו האם יברך על השחיטה ועל כיסוי הדם

יש הנוהגים שכאשר יש איזה חולה או צרה בביתם לוקחים תרנגול ושוחטים ומכסים את דמו ככפרה על האדם, כדרך שנוהגים ביום הכיפורים, אלא שלאחר מכן משליכים התרנגול לאשפה. [ואי משום דרכי האמורי אכ"מ, ויעויין בכיוצ"ב בשו"ת **חת"ס** (יו"ד סי' קע"ט) **ובנהר מצרים** (הל' ניחוש וכישוף אות ב')].

ויש להסתפק אי בכה"ג שרי לברך על השחיטה וכיסוי הדם, או שמא כיון דאין כוונתם כלל לאכול התרנגול אלא להשליכו לאשפה, אין לברך על השחיטה וכסוי הדם, ואדרבא אם יברכו יבואו לידי ברכה לבטלה וגרעו ולא הועילו.

א - כתב **הרמב"ם** (פ"א מהל' שחיטה ה"ב) השוחט בהמה או חיה או עוף מברך תחילה אקב"ו על השחיטה. והובא לדינא **בטור ובשו"ע** (יו"ד ריש סי' י"ט).

וכתב **בד"מ** (ס"ק א') **באור זרוע** הל' כיסוי הדם (סי' שפ"ז) והני מילי דלא אתיליד ריעותא, אבל איתיליד ריעותא שוחט בלא ברכה ובודק אחר הרעותא ואם נמצא כשר מברך, ודלא כרש"י שכתב בתשובה שעכ"פ מברך קודם הואיל ומטהרה מידי נבלה.

וכ"כ לדינא **בהגהותיו** (שם) ואם שחט דבר דאיתיליד בו רעותא וצריך בדיקה, ישחטנו בלא ברכה וכשימצא כשר מברך על השחיטה, ובלבד שיהא סמוך לשחיטה. ע"כ. [ויעויין שם **בש"ך** ס"ק ג' וד').

ב - ומצינו בשו"ת **שער אפרים** (סי' נ"ז) שנשאל בראובן שמחוייב ליתן בשר לגויים וגם לשחוט הבהמות, והוא אינו בקי בהלכות בדיקה וגם אין עם איש שבקי בבדיקה, אם רשאי לשחוט בברכה הואיל ואין סופו לאכול ממנה. ומסיק שם דבכה"ג לא יברך. וכ"כ בהגהת בן המחבר שם דבכה"ג שבודאי לא יאכל הישראל ממנה פשיטא דלא ישחט בברכה.

והפר"ח (קו"א יו"ד סי' י"ט) הביא דברי הרב שער אפרים ונשא ונתן בדבריו ע"ש, וכתב דמאי דמספק"ל לשואל אי מצי לברך על השחיטה, הך שאלה א"צ לפניסו הויא מילתא דפשיטא דלא מצי לברך, דהא מדרבנן לא חזיא ליה דהא ליכא התם בקי בבדיקה. מיהו ודאי דאי איכא התם בקי בבדיקה ובעי לשחוט ולבדוק אף שאין דעתו לאכול ממנה אלא להאכילן לפועליו הגויים מצי לברוכי עלה דהא חזיא ליה.

ובליקוטי יו"ד שבסוף או"ח סי' י"ט כתי' - למה שהעלתי דאי איכא בקי בבדיקה אע"פ שאין דעתו לאכול ממנה מצי לברוכי, מצאתי דכ"כ הריב"ש השוחט את המסוכנת אע"פ שאין דעתו לאוכלה מברך על השחיטה. ע"כ. [לא מצאתיו בריב"ש שלפנינו].

ובשמלה חדשה (יו"ד סי' י"ט ס"א) כתב - השוחט כשירה ויש בודק לבודקה, כיון שיכולה לבא לידי אכילה אע"פ ששחטה להאכילה לעכו"ם או לכלבים ה"ז מברך שאם ימלך יאכל ממנה.

וכתב שם **בתבואות שור** (ס"ק ד') דמלשון הפר"ח בקו"א משמע דקפיד הפר"ח נמי שיהיה דעתו לבודקה, אבל אי לא בעי לבודקה אע"ג דיש בודק לא מהני, אבל לא נ"ל כן, דכל שיש בודק קרי ביה ואכלת, כיון דאי בעי מימליך ובדיק לה ואכיל לה. ע"ש.

ויעוי' **בפמ"ג** (ש"ד סי' י"ט ס"ק ב') וז"ל - שחט לרפואה או לכלבים יברך אם יראה, כיון דאי בעי אכיל מיניה, ובתנאי שיש בודק, הא לאו הכי אין בודק ולא יבא הבשר לידי אכילה כלל לא יברך, כ"כ **בלח"י** (לגר"צ הירש מווילנא – יו"ד סי' י"ט אות ב') **והתבא"ש** (ס"ק ד') בשם **שער אפרים** (סי' נ"ז). וכ"כ **בחכמ"א** (שחיטה כלל ה' ס"א).

ומשמע דס"ל לדינא דסגי במה שיש כאן בודק שיכול לבדוק הריאה ע"מ לברך על השחיטה.

אולם **בערוה"ש** (שם ס"ב) כתי' - שפשוט הוא שאם מבהמה זו לא יאכל ישראל כלל ולא יבדוק הריאה, ישחוט בלא ברכה, דעיקר הברכה היא על האכילה, אבל אם יבדוק הריאה אף שעיקר השחיטה הוא בעד החיל מ"מ כיון שמהדר לבדוק הריאה יכול להיות שגם ישראל יאכל מעט ממנה וצריך לברך (פר"ח בק"א ושפתי דעת סס"ק ב').

ומבואר דס"ל דבעינן שיבדוק בפועל הריאה, ולא סגי במה שיש כאן בודק, וכמשמעות הפר"ח, ודלא כדברי התבואות שור ומשמעות הפמ"ג.

ועוד י״ל שלעולם טעמו של הב״י אינו משום שלא דמי לאיסורין אלא משום שמעשה אכילה בעינן ואין זה דרך אכילה כמ״ש **המהר״ם שיק**. אלא דזה דלא כהבנת **המחצה״ש** הנ״ל, ולפי״ז מדויק שהב״י לא כתב בדעת הרא״ש שבעינן הנאת מעיים משום ד״ושבעת״ כתיב, אלא משום ד״ואכלת״ בעינן וליכא.

ועי׳ **בלבושי מרדכי** (או״ח סי׳ לב) שכתב שלפי המ״א אכילה בברכות היא כאכילה באיסורים, וע״כ מי שאוכל דרך שפופרת לא עדיף מכורכן בסיב דלא יצא י״ח אכילת מצה והרי מצות הוי כאיסורים, אבל לפי הפנים מאירות בנ״ד חייב ברכה, ע״כ. ועיי״ש שכתב דכיון שע״י שפופרת המביא המאכל לקיבה אינו אפשר אלא ע״י דברים צלולים כמו מרק ומשקה וכיו״ב וא״כ דינן כמו שתייה, הרי כבר כתב הכת״ס בשם החת״ס בענין אכילה ביוה״כ דלכו״ע שתייה בהנאת גרונו תליא וא״כ אפשר דה״ה לענין ברכה. ומסיק שם דע״כ אם אפשר יצא ידי כולם דבין בברכה ראשונה ובין באחרונה יהדר אחר מי שישתה או יאכל ויצא י״ח ברכה ע״י. והביא דבריו להלכה **במנח״י** (ח״ג סי׳ יח אות כד). ועי׳ עוד **בחלקת יעקב** (או״ח סי׳ נב) שכת׳ בענין הנידון של הלבושי מרדכי דבברכה בעינן הנאת גרון והנאת מעיו דהא **ביומא** (פא:) מדמה הגמ׳ דין יוה״כ לברכה.

ה. אין המאכל ערב עליו

מעתה י״ל שמי שאינו נהנה מאכילתו כי אין המאכל ערב עליו (ורוב העולם נהנה ממנו), חייב ברכה דהרי דומיא דאיסורים תיקנום, והרי לא מצינו דמי שאינו ערב עליו אחד מהאיסורים יהיה מותר לו באכילתם, אע״כ אמרינן דבטלה דעתו אצל כל אדם. וכן מבואר להדיא בדברי תלמידו של המהרש״ל **המטה משה** (סי׳ שסג) שכת׳ בשם מהר״ם על אותן שאוהבים שומים ובצלים חיים יותר מבושלים, דבטלה דעתן לענין ברכת הנהנין, וכמ״ש מהרא״י על אותם שאין נהנין דבטלה דעתן, ע״כ. (ודלא **כהמנחת אלעזר** (ח״ד סי׳ יז ד״ה אמנם) הסובר שדבר התלוי בטבע האדם לא שייך בטלה דעתו. והארכנו בזה בס״ד בגליון כ״ב).

וכן משמע קצת **מהמ״ב** (סי׳ רד ס״ק מח) שפסק בענין מי שאוכל מאכל של איסור מפני הסכנה דמברכים עליו, דאם הוא דבר שנפשו קצה בזה א״כ אין החיך נהנה ממנו וא״צ לברך, ע״כ. נמצא שדוקא אם הוא קץ באכילתו אינו בכלל נהנה מהמאכל, משא״כ אם רק אינו נהנה מהטעם המאכל עליו לברך, דבכה״ג נחשב אכילה.

אולם במקום שרוב העולם לא נהנה מאותו מאכל פטור מברכה. וכן הוא **בחכמת שלמה** (סי׳ קעב על סע׳ א) שכת׳ שלענין ברכה בתר רוב עולם אזלינן, וע״כ אם המאכל אינו ראוי לשאר אדם אע״פ שראוי לדידיה, כגון אם הכניס מים בפיו ועדיין לא בירך עליהם, שוב אינו מברך עליהם, ע״כ.

אלא דעי׳ **בשד״ח** (ח״ו אסה״ד ברכות אות לג מד״ה והנה בהא דקי״ל) שמסתפק במי שאינו שותה יין מפני שמזיקו וחייב לדחוק עצמו לקיים מצות ד׳ כוסות בפסח כמבואר בסי׳ תע״ב סע׳ י׳ אי יברך, דסוף סוף כיון דברכת הנהנין הוא ואין לו בזה הנאה של כלום ואדרבה מזיק לו אמאי יברך וכו׳ וצ״ע. ועי׳ **במנח״ש** (סי׳ יח אות ו ד״ה גם התוס׳) שדן בקושית השד״ח הנ״ל וכתב דכל שאינו נהנה פטור ודאי מלברך. ועי׳ **בספר וזאת הברכה** (עמ׳ 113) בשם א׳ מגדולי הדור. ויוצא מדבריהם שהולכים אחר אדם האוכל, אולם לפי המבואר לעיל בשם המטה משה מבואר דמברך בכה״ג וכן יוצא מסתימת הפוסקים בהא דד׳ כוסות כמ״ש השד״ח גופא.

שו״ר שכדברינו כתב **הגר״מ קארפ שליט״א** (משמרת ליל שמורים סי׳ טו אות ג), אולם הוכחתו מהרמב״ם נדחית **מהמ״ב** (סי׳ רד שם).

ובביאור דברי הרמב״ם שהביא שם, עי׳ **בנוב״י** (יו״ד ק׳ סי׳ לה).

ועי׳ **במחז״ב** (סי׳ רד אות א) שכת׳ דהאוכל חלמון ביצה כמות שהוא חי לצחצח הקול יברך כיון שהוא מזוניי אף שאינו נהנה בטעם אכילתו, אבל אם בירך על שקד בחושבו שהוא מתוק ונמצא מר אינו מועיל אם אוכלו שלא תהיה ברכתו לבטלה דאין זה נהנה משא״כ חלמון ביצה אף שאינו נהנה בטעמו הוא נהנה במזונו, ע״כ. ונראה דמש״כ שאינו מברך על דבר שאינו ערב היינו בכה״ג דמיירי שהוא דבר מר לכולם וע״כ לא שייך בטלה דעתו (ומש״כ שעל שביעת מעין מברכינן נראה שדבריו תלויים במח׳ הנ״ל).

ו. לא מרגיש טעם המאכל

ואף אם לא מרגיש טעם כלל באכילתו נראה דחייב לברך, דפסק **השו״ע** (סי׳ תעה סע׳ ג) ״בלע מצה יצא״, אע״פ דע״י בליעה לחוד לא מרגישים טעם האוכל כמ״ש **המ״ב** (שם ס״ק כט). ועיי״ש שהפוסקים סתמו ולא העירו מידי דאם בלע מצה ברכתו לבטלה, ואדרבה **במו״ק** (שם) כת׳ דבלע מצה יצא, דלא בעינן טעם מצה, דומיא דברכת המוציא דלא בעינן נמי טעם לחם בחיך דבבלע נמי סגי, ע״כ. **והגר״ז** (שם אות כו) ביאר דיצא דאע״פ שלא הרגיש טעם מצה בפיו כיון שנהנה גרונו ממנה הר״ז נקראת אכילה.

אולם **בערוה״ש** (שם אות יד) יצא לחדש שאף דקיי״ל הנאת גרון אסרה תורה מ״מ גם בהנאת מעיים סגי.

ועי׳ **בנוב״י** (יו״ד ק׳ סי׳ לה) שהוכיח שבליעה נחשבת לדרך אכילה, דלא **כהתורת חיים** (חולין קכ. ד״ה לחם) דס״ל שאינה נחשבת אכילה כיון שאין בה הנאה, ומצה שאני דמצות לאו ליהנות נינהו. ועי׳ **בהר צבי** (יו״ד סי׳ צז). ודעת **הגרשז״א זצ״ל** (הליכ״ש פסח פ״ד הגה ז ופ״ט הגה קיא) כת׳ שהסכמת האחרונים דלא כהתורת חיים דבליעה נחשבת דרך אכילה.

ז. אין לו חוש הטעם מחמת חולי

מעתה נראה דאף מי שאין לו חוש הטעם מברך ברכת הנהנין וכהא דבלע מצה דמבואר דלא צריך הרגשת טעם כי סוף סוף הגרון נהנה בשעת בליעה, ולדעת הערוה״ש עכ״פ איכא הנאת מעיים. ומ״מ על אכילת מרור בליל פסח נראה שאינו מברך שהרי פסק **השו״ע** (סי׳ תעה סע׳ ג) דאם בלע מרור, לא יצא דטעם מרור בעינן וליכא. וכן פסק **הגרמש״ק שליט״א** (עיטורי מרדכי הל׳ מגיפה). [אולם אם אוכל דרך זונדה וכדו׳ כיון שליכא מעשה אכילה תלוי בפלוגתא הנ״ל באות ד׳ אם בכה״ג מברך כיון שעכ״פ איכא הנאת מעיים, וסב״ל].

ומהא דפסק **המ״ב** (סי׳ קצז ס״ק כח) בענין מי שאוכל אחר שהוא כבר שבע אכילה גסה כיון שאם אינו נהנה גרונו אינו ראוי לברך לא לפניה ולא לאחריה לפי שזו אינה חשובה אכילה כלל. אין סתירה דשאני התם שאין זה נחשב אכילה לכל העולם.

ח. מי שאין לו חוש הריח בברכת בשמים

והנה כמבואר לעיל חולי קורונה לפעמים מאבדים גם חוש הריח ויש לדון האם יכולים לברך על בשמים בהבדלה ולהוציא אחרים ידי״ח מברכה זו.

נחלקו הראשונים האם מי שאין לו חוש הריח מברך ברכות הריח דעת **המרדכי** (ברכות סי׳ קפח) בשם **הרבינו אפרים** שאינו מברך על הבשמים ואינו יכול להוציא רבים ידי״ח בשמים של הבדלה. אבל דעת **האורחות חיים** (הל׳ הבדלה סי׳ ח) שיכול לברך אף אם לא מוציא רבים ידי״ח, דאע״פ שאינו מרגיש בריח, הנאה יש לו שמחזק ראשו וגופו. והביאו **הב״י** (סי׳ רצז). ודעת **הטור** (סי׳ רצז) בשם **הרא״ש** דיכול להוציא אחרים. וביאר **הב״י** (שם) דאע״ג דאינו חובה כיון שחכמים קבעו אותו מנהג הוה ליה מצוה ודמי לקדושא וברכת המוציא של מצוה דיכול להוציא רבים ידי חובתם אע״פ שהוא אינו יוצא ידי חובה.

והנה **השו״ע** (שם סע׳ ה) פסק כדעת הרא״ש שאפשר להוציא אחרים שאינם יודעים לברך. **והשבות יעקב** (ח״ג סי׳ כ) כת׳ שכן עיקר אלא שלא מטעם השו״ע אלא כי אף לעצמו יכול לברך כיון שהנשמה נהנית. אלא דעיי״ש שמ״מ לא סמך להקל אלא כשמוציא אחרים ידי״ח. והביאו **השע״ת** (אות ה).

אבל **הט״ז** (ס״ק ח) דחה דברי השו״ע דהכא אפי׳ מצוה לא הוה כשאר מצות שצריך לחזור אחריהם, אלא מנהג הוא בעלמא וע״כ אין להקל נגד רבינו אפרים להוציא מי שאינו יודע, וכן נקט **המ״א** (ס״ק ד). ועיי״ש שהביא דברי האורחות חיים וכתב שהם אמת בריח חזק ביותר. ולמעשה כבר פסק **המ״ב** (שם ס״ק יג) כדעת הט״ז והמ״א ורוב האחרונים דמי שאין לו חוש הריח אינו מוציא משום ד״בשמים״ אינם חובה. ולפ״ז מי שאי לו חוש ריח אינו מברך כי ידי פלוגתא לא יצאנו וקיי״ל סב״ל. ומי שאינו מריח כי נסתמו נחיריו י״ל שלכו״ע אינו מברך, כי אין הריח נכנס לגופו, וכמ״ש **ההלכות קטנות** (ח״ב סי׳ קפג) אליבא דהארחות חיים הנ״ל דאם יש לו נזילה אינו מברך שהרי מחמת האוטם אינו עולה הריח למוח ולא דמי למי שאין לו חוש הריח דהצינורות פתוחים וע״כ עולה הריח למוח. ועי׳ עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון פ״ו.

מסקנא דדינא

א׳ האוכל מאכל שרוב העולם נהנה ממנו אף אם הוא אינו נהנה כי אין טעמו ערב עליו מברך כי בטלה דעתו אצל כל אדם.

ב׳ האוכל מאכל ולא מרגיש טעמו כי אין לו חוש טעם מחמת חולי (כמו שמצוי אצל חולי קורונה וכדו׳), חייב לברך.

ג׳ האוכל דרך זונדה וכדו׳ פטור מלברך ואם בידו לצאת ידי חובה ע״י אחר ראוי לעשות כן. **ד׳** מי שאין לו חוש ריח (כמו שמצוי אצל חולי קורונה וכדו׳) או שנסתמו נחיריו כגון מחמת קרירות, אינו מברך ברכת בשמים. וכמו כן פטור מברכת בשמים בהבדלה ואינו מוציא רבים ידי חובתם (ואם כבר הוציא שוב אינו מברכים משום ספק ברכות להקל).

ג - ובגמת וורדים (לגר״א הלוי זצ״ל - קונטרס גן המלך ס״ק נ״ה) כתב - השוחט וצריך לדם חייב לכסות ולעשות המצווה כהלכתה, ואמנם על השחיטה נ״ל דלא יברך, דגבי כיסוי לא תלה הכיסוי כשיהיה רוצה לאכול, אלא אמר בסתמא ושפך את דמו וכסהו בעפר, ואמר אשר יאכל להודיע דדוקא במין בשר שראוי לאכילה הוא דמחייב לכסות דמו ולא בעוף טמא דלאו בר אכילה הוא, אבל גבי מצוות שחיטה אמר וזבחת ואכלת, מה שאתה זובח אתה אוכל, וא״כ אם אינו רוצה לאכול מאותו זבח אינו טעון זביחה כראוי, וכן משמע מדברי הרמב״ם ריש פ״ה ע״ש.

הרי דסתם דכל ששוחט לצורך הדם לא יברך על השחיטה אע״פ דמצי לאכול מהבשר. והובא **בשולחן גבוה** (סי׳ כ״ח ס״ק מ״ב) **ובדרכ״ת** (יט, י׳ וסי׳ כ״ח ס״ק ק״ל).

ויעויין **במחז״ב** (סי׳ י״ט אות א׳) דהביא דברי הפר״ח. ומאידך בסי׳ כ״ח **בקו״א** אות ב׳ הביא דברי גן המלך דהשוחט אע״פ שאינו צריך אלא לדם חייב לכסות ועל השחיטה אינו מברך, וסיים ע״ש מילתא בטעמא.

וע״ע **בזבחי צדק** (סי׳ י״ט ס״ק ו) דהביא לדינא דברי הפר״ח והשמלה חדשה דאף שאין דעתו לאכול ממנה מצי לברך דהא חזיא ליה ואם ימלך יאכל ממנה, ודוקא דאיכא בודק. וסיים דבריו - ודלא כגן המלך, ועי׳ לקמן סי׳ כ״ח אות פ״ב. ושם כתב דגן המלך יחיד הוא בדבר, ואף שהעתיקו במחזיק ברכה אין ראיה שיסבור כוותיה, וכמ״ש בהקדמתו דמה שמביא בשם הפוסקים אין ראיה שסובר כן אלא דוקא שכתב ולענין דינא או וכן עיקר. והראיה דבסי׳ י״ט הביא דברי הפוסקים החולקים על דבריו.

ד - וראיתי מי שכתב דנידון דידן דשוחטים העוף לכפרה תלוי במח׳ האחרונים הנזכרת אי מברך על השחיטה כאשר אין כוונתו לאכול מהבשר.

ונראה דנידון דידן גרע טפי מההיא דהפר״ח והתבואת שור, דהתם טעם דבריהם דמצי להמלך ולאכול ממנה, משא״כ הכא דהני אנשי מקפידים שלא לאכול התרנגול, וי״ל דבכה״ג כו״ע יודו דאין לברך על השחיטה. [ויעויין **בפחד יצחק** ערך בית הקברות].

ה - ולענין כסוי הדם, הנה מלשון הגמ׳ (חולין פה:) השוחט וצריך לדם חייב לכסות. משמע דדוקא בצריך לדם חייב לכסות [אע״פ דאינו רוצה לאכול הבשר], אבל אם א״צ אפי׳ לדם א״צ לכסות.

ואף דמצינו **בתוספתא** (פ״ו דחולין ס״ב) - השוחט לרפואה, לאכילת עובדי כוכבים, לאכילת כלבים, חייב לכסות. מ״מ אכתי ליכא ראיה להיכא דא״צ כלל לא לבשר ולא לדם.

אולם יעויין **בב״ח** (סי׳ כ״ח ס״ק ט״ו) דביאר דטעמא דהברייתא דלא תימא דווקא בצריך לאוכלו כדכתיב אשר יאכל, דליתא, דאשר יאכל להוציא עוף טמא וטריפה או נוחר ומעקר ונתנבלה בידו אתי. עכ״ל. ומשמע דכל ששוחט חיה או עוף טהורים כדין חייב בכיסוי הדם.

וכן נר׳ **מערוה״ש** (סי׳ כ״ח סל״ה) שכתב - השוחט לרפואה שצריך הדם לרפואה או לכלבים ואין כוונתו להבשר, מ״מ כיון ששוחט כהוגן והבשר כשר לאכילה חייב בכיסוי וכך שנינו בתוספתא (פ״ו), ויכסה בברכה, ולא אמרינן כיון דכתיב אשר יאכל בעינן כוונתו לאכילה, דאינו כן אלא שיהיה כשר לאכילה.

העולה לדינא - השוחט עוף ככפרה ומקפיד שלא לאוכלו אין לו לברך על השחיטה. אולם לענין כיסוי הדם נראה דמחוייב בכיסוי הדם ומצי לברך על כיסויו.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

מעלת וקדושת השבת (יח)

החדרת קדושת השבת לימי המעשה - ״גדר השבת הוא הכניסה הגמורה לרוחנית. ולא עוד אלא שעל קדושת השבת לחדור גם לתוך ימי המעשה, שמעשי האדם בששת הימים יהיו באופן שלא תהיה כל סתירה ביניהם לגדר קדושת השבת. זוהי מצות ׳זכור את יום השבת לקדשו׳, עי׳ ספורנו (שמות כ, ח) ״היה תמיד זוכר את יום השבת בעסקיך בימי המעשה... לקדשו, וזה תעשה כדי שתוכל לקדשו, הזהיר שיסדר האדם עסקיו בימי המעשה, באופן שיוכל להסיח דעתו מהם ביום השבת״, פירוש שבלבו לא יהיה דבק במעשים ההם כשלעצמם, אלא יהיה דבק בתכליתם הרוחנית שהיא גדר קדושת השבת״. (מכתב מאליהו ח״ב עמ׳ 14)

נערך ע״י מחבר סדרת ״עבודת המועדים״

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח״ס שמעתא עמיקתא שליט״א בקול הלשון – טל׳: 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך ״נדרים פלוס״ – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב׳ 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל׳ 052–767–0503

© **שמעתא עמיקתא** – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא״ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תל"ג | פרשת בהעלותך | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר להיכנס בשבת למקום שבודקים חום למבקרים ע"י מכשיר חשמלי

א. צדדים לאסור. **ב.** לפני עור כשעושה איסור באונס. **ג.** להכניס עצמו במצב של היתר מחמת פקו"נ. **ד.** במקום איסור דרבנן או אמירה לנכרי.

ה. חילוק בין ערב שבת לשבת עצמה. **ו.** המעשה אינו מחייב חילול שבת. **ז.** הבדיקה מתבצעת על ידי עכו"ם. **ח.** הבדיקה מתבצעת על ידי מצלמה תרמית.

על מנת למנוע התפשטות נגיף הקורונה באר"י חלה חובה למדוד חום הגוף (באמצעי שאינו פולשני) לפני כניסה למקומות ציבוריים כמו בתי חולים. יש מקומות שבודקים ע"י שומר המודד באמצעות מד חום חשמלי אינפרה-אדום. ויש מקומות שמותקנות מצלמות תרמיות שמלבד צלם מודדות חום הגוף באופן אוטומטי באמצעות חיישן. בשני אמצעים אלו המדידה נעשית ללא מגע עם אנשים דבר המונע חשש הדבקות. ונשאלנו אם מותר להכנס במקומות אלו בשבת.

א. צדדים לאסור

והנה העירוני שחכם אחד שליט"א כתב לאסור בזה אם לא במקום שהביקור הוא משום פקו"נ. **א'** כשהמדידה מתבצעת ע"י ישראל אסור, כי שימוש במכשיר חשמלי אסור בשבת וע"כ נמצא המבקר מכשיל את השומר, והדין כן בין אם הנבדק יודע שאין לו חום ובין אם הוא מסופק בדבר, ואין לומר שמחמת שהשומר צריך למדוד ע"מ למנוע סכנה (שלא יכנס חולה קורונה למקום) הרי הוא עסוק במצוה ואין כאן מכשול, דהגע עצמך האם יהיה מותר לאדם שביתו חשוך בשבת לצעוק שיש בביתו חולה הצריך לאור החשמל כדי ששכנו יבוא וידליק את האור, ונמצא שהשכן זכה במצוה כיון שחשב שעסוק בהצלת נפשות. אע"כ הוא בכלל מכשיל את חברו בעשיית איסור באונס, ויעו' **באג"מ** (יו"ד ח"א סי' ג) שאף כשהנכשל אנוס יש משום לפנ"ע. וכמ"כ יש לדמות זאת למה שפסק **הרז"ה** המובא להלן שאם נשפכו בשבת המים חמים לצורך התינוק לא מלים אותו שאם ימול אותו יצטרך לחלל שבת כדי לחמם מים עבור התינוק מחמת סכ"נ, ומבואר שאסור להכניס עצמו במצב של פקו"נ, וה"ה הכא י"ל שנמצא מביא את השומר להיתר של פקו"נ כי אם ימנע מלהיכנס לא יצטרך לבודקו. ואף ע"י עכו"ם יש לאסור כי מעשה הנכרי מתייחס להנהלת בית החולים (שהם יהודים) שציוותה עליו לבדוק את כל הנכנסים, ונמצא שמי שנכנס שלא לצורך או שלא באופן המותר, מכשיל את הנהלת בית החולים. **ב'** כשהמדידה מתבצעת ע"י מצלמה תרמית יש לאסור כי כשעוברים מולה נוצרים שינויים דיגיטליים, וכל מלאכה שנוצרת בעקבות כך נחשבת עשייה של האדם המהלך או עומד כנגדה, ולא דמי למצלמות אבטחה שהתירו הפוסקים כי שם אינו מכוון לכתוב על המסך, עכת"ד. אולם נלע"ד שדבריו לא מוכרחים וכמו שנבאר בס"ד.

ב. לפני עור כשעושה איסור באונס

ראשית מה שיצא לאסור כי נמצא מכשיל את הישראל באיסור באונס ויש בזה משום לפנ"ע כמבואר **באג"מ**, איברא שכדעת האג"מ כבר כתי' **הפמ"ג** (סי' שמג מ"ז סס"ק א), מ"מ אין זה מילתא דפשיטא כי מאידך מצינו להמהר"י עייאש **בבית יהודה** (יו"ד סי' יז ד"ה ומעתה) **והחלקת יואב** (סי' א ד"ה ואין להקשות) שחולקים ע"ז, והארכנו בס"ד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ס"ז.

ובר מן דין נראה שנ"ד אינו נוגע לזה, כי באמת אין כאן מעשה עבירה כלל כי חיוב רמיא על השומר לבדוק כל או"א לצורך מניעת סכנה, אפי' כשבאמת הנכנס יודע ואף מגלה שאין לו חום, כי על השומר שלא להאמינו כדי להבטיח שלא יכנס שום חולה, וע"כ עוסק במצוה הוא אף שכלפי שמיא גליא שבאמת אין אדם זה חולה. וגדולה מזו מצינו **בשו"ע** (סי' שכח סע' טו) דאם אמדוהו הרופאים שצריך גרוגרת א' ורצו עשרה והביאו לו כל א' גרוגרת, כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפי' הבריא בראשונה. ומה"ט פסק **הגרשז"א זצ"ל** (נשמ"א רסי' שלח) שחולה שיב"ס שצלצלו עבורו לאנשי הצלה, ובינתיים החולה יצא מסכנה, אסור לצלצל אליהם כדי למנוע חילול שבת לשוא, מכיון שעושים בהיתר. [ומ"מ נר' שאם אין משום עשיית מלאכה יש להודיע למצילים, ואע"פ שאין כאן מעשה עבירה מ"מ רצון התורה שאדם ישבות ממלאכה בשבת, וכעין זה מצינו **בקובש"ש** (קוד"ס סי' ב)].

ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון ה' שכל זה כשקריאת אנשי ההצלה היתה מחמת מצב של פקו"נ אלא שחלף, אבל אם הקריאה היתה בטעות, י"א שבכה"ג כיון שכלפי שמיא גליא שאין זה אלא טעות נחשב שאנשי ההצלה עושים מעשה איסור באונס. ומ"מ הכא אין הדבר בכלל זה כי על השומר לבדוק את כל המבקרים מחמת חשש פקו"נ הקיים בעולם.

אלא שבמקום שיכול לעשות הבדיקה באופן שאין צורך במלאכה צריך לעשות כן, שהרי אף במצב של פקו"נ במקום שניתן לעשות בהיתר ללא שיהוי לכו"ע צריך לעשות כן, כמבואר **בשו"ע** (סי' שכח סע' טז) **ובבה"ל** (סי' רעח ד"ה מותר), והארכנו בגליון רל"ז. ואם השומר אינו שתו"מ ומשתמש באמצעי אלקטרוני, אע"פ שבידו להשתמש באחד שאין בו צורך בעשיית איסור, כיון שעושה ע"ד עצמו אין כאן משום לפנ"ע כמבואר **במנח"ש** (ק' סי' ז ענף ד אות ג), ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון כ"ז.

ג. להכניס עצמה במצב של היתר מחמת פקוח נפש

ואם משום שגורם להכניס את השומר במצב של היתר עשיית מלאכה מחמת פקו"נ, כי אילו לא היה בא לבקר לבית חולים לא היה צריך למדוד לו חום, נראה שאין הדבר פשוט לאסור וכמו שנבאר בעז"ה.

כתי' **הרז"ה** (שבת נג. ברי"ף) שמכשירי מילה אינם דוחים את השבת, ועל כן אסור למול כשאין לו מים חמים לרחוץ את התינוק לאחר המילה ואע"פ שמילה דוחה שבת ורחיצת התינוק אחר המילה יש בה משום פקו"נ שגם דוחה את השבת מ"מ אסור למולו כי בכה"ג אין השבת נדחית, וראיה לדבר מההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה כדאיתא **בעירובין** (סח.), ע"כ. וכן דעת **הרשב"א** (שט"מ ביצה ח: ד"ה אלא). אולם **הרמב"ן** (שבת קלד: ד"ה אבל) התיר למולו כי אין לדחות המילה מפני דחיית שבת שתבא לאחר מכן.

ועי' **בטור** (יו"ד סי' רסו) שכתי' שאם מלו הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו הסממנים או נשפכו החמין עושין הכל בשבת. ודייקו **הב"י** (שם) **והב"ח** (אות ח) שדוקא אם נתפזרו אחר המילה הדין כן אבל אם נתפזרו לפני המילה אסור וכסברת הרז"ה (ושכן דעת הרמב"ם והרי"ף). וכלשון **הטור** כתי' **השו"ע** (סע' ג), ועי"ש **בש"ך** (ס"ק ו) **ובביאור הגר"א** (אות י). **והמ"ב** (סי' שלא ס"ק כד) מחמיר בזה וביאר דמוטב תדחה המילה ולא יביא עצמו לידי חלול שבת כיון שהיה אפשר להכין מאתמול.

נמצא לכאורה דלדעת הרז"ה יש לאסור להכנס במצב של פקו"נ ואף לדעת הרמב"ן שמתיר י"ל דדוקא דומיא דהתם שמצוה (הדוחה את השבת) רמיא עליה, משא"כ בנ"ד שביקור חולים אינו דוחה שבת.

ד. במקום איסור דרבנן או אמירה לנכרי

ואף אם נימא שמדידת חום בכה"ג אינה אסורה אלא מדרבנן מ"מ אכתי לכאורה יש לאסור. דיעויין **בשו"ע** (יו"ד סי' רסו סע' ג) שהביא שאם לא שחק כמון מערב שבת עבור התינוק, לועס בשבת בשיניו. ועי' **בהגהות רע"א** (שם על הש"ך ס"ק ו) שהטעם שמתירין (אף לדעת המחמירים לעיל) אם לא שחק כמון מע"ש כתי' **הר"ן** דמיירי שנודע לו אחר המילה, אבל **הרשב"א** (שם) כתב דשבות דלית ביה מעשה מלאכה גמורה לא דחינן המילה מחמת שבות דלאחר המילה, ע"כ. מבואר שנחלקו הפוסקים אם במקום איסור שבות בשוא"ת דרבנן התירו להכניס עצמו להיתר של פקו"נ. ולכו"ע שבות דאית ביה מעשה אסור.

ואף להכנס במצב של פקו"נ שיצטרך מלאכה ע"י עכו"ם אסור כמבואר **בעירובין** (סח.) דאמרו ההוא ינוקא (תינוק שמילתו בשבת) דאישתפוך חמימיה (לפני המילה), אמר להו רבא נישיילה לאימיה אי צריכא נחים ליה נכרי אגב אימיה. **ופרש"י** שיש לחמם מים תוך הכלי שמחממים מים עבור אמו ע"י גוי, ע"כ. ומבואר שאסור למול אף ע"ד שיעשה ע"י עכו"ם (וזו הראייה של הרז"ה לאסור למולו כנ"ל, ולהרמב"ן צ"ל שאין זה אלא דין לכתחלה, אבל אם אין עכו"ם מלים אותו ולאחר מכן יחמם מים). אלא שי"ל שכ"ז כשיצטרך לעשות מלאכה דאו' ע"י עכו"ם דבכה"ג לא התירו אמירה לנכרי, אבל במקום שיצטרך לעשות מלאכה דרבנן ע"י עכו"ם י"ל שמותר כי שרי אמירה לנכרי בכה"ג כמבואר **בשו"ע** (שם סע' ה). ואם נאמר שמדידת חום ע"י מכשיר אלקטרוני הוא איסור דרבנן י"ל דשרי להכניס עצמו בהיתר זה.

פנינים הלכה

נאנס ולא הבדיל במוצאי יו"ט עד מתי יכול להבדיל

א. איתא **בפסחים** (קו.) אמרי בני רב חייא מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך בכל השבת כולו, ועד כמה, א"ר זירא עד רביעי בשבת. כי הא דיתיב רבי זירא קמיה דרב אסי ואמרי לה רב אסי קמיה דר' יוחנן ויתיב וקאמר לענין גיטין חדא בשבתא תרי ותלת בתר שבתא, ארבע וחמשא ומעלי יומא קמי שבתא. א"ר יעקב בר אידי אבל לא על האור.

עוד איתא שם (קז.) אמר רבא הלכתא טעם מקדש וטעם מבדיל, ומי שלא קידש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו עד מוצ"ש, מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת כולו (**ופרש"י** כל השבת - כדלעיל עד יום רביעי). אמימר פתח לה להא שמעתא דרבא בהאי לישנא אמר רבא הילכתא טעם מקדש טעם מבדיל, מי שלא קידש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו, מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל היום כולו.

וכתי' **התוס'** (ד"ה אמימר) דבסוף מילתא גרסי' כל היום כולו, דאי לאו הכי היינו לישנא קמא, והלכא כלישנא קמא דמבדיל עד ד' בשבת כרב חייא לעיל. וכן פסק **הרא"ש** (סי' י"ג) דהלכתא דמי שלא הבדיל במוצ"ש הולך ומבדיל כל השבת כולה והיינו עד ד' בשבת.

אולם **הרי"ף** כתי' (כא.) - ומסקנא אמר רבא הלכתא טעם מקדש טעם מבדיל ומי שלא קידש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו, ומי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל היום כולו, אבל לא על האור. ומהא שמעינן דאי לא אבדיל אכסא בלילא אע"ג דטעם מצי לאבדולי למחר, כדאמרינן טעם מקדש טעם מבדיל.

וכתב **הטור** (סי' רצ"ט) שכח ולא הבדיל במוצ"ש כתבו הגאונים שאינו יכול להבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, וכ"כ **הרי"ץ גיאת** (ח"א עמ' י"ח). **והתוספות** כתבו שמבדיל עד סוף יום השלישי וכ"כ **רב עמרם** (בסדורו ח"ב סי' מ"א). ודוקא בפה"ג והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הבשמים והאש אינו מברך אלא במוצ"ש. כתב **בה"ג** (הל' קידוש י"ג ע"ג) הני מילי דמבדיל ביום ראשון דלא טעים מידי אבל טעים מידי לא, ואע"ג דקימ"ל טעם מבדיל, ה"מ היכא דאבדיל לאורתא אבל אי מבדיל למחר אי טעים מידי אינו מבדיל.

ולדינא כתי' **המחבר** (שם ס"ו) - שכח ולא הבדיל במוצ"ש מבדיל עד סוף יום שלישי, וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר. ודוקא בורא פרי הגפן והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת. ויש מי שאומר דהא דקימ"ל טעם מבדיל הני מילי היכא דהבדיל בליל מוצ"ש אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם אינו מבדיל.

וכתי' הרמ"א דהעיקר כסברא א'. וביאר **בא"ר** (ס"ק ט') דקאי על שני הי"א. והובאו דבריו **במשנ"ב** (ס"ק י"ט). ולפי"ז לרמ"א מצי בכל גווני להבדיל עד סוף יום ג'.

אולם בני ספרד אע"ג דנהגו בכל דוכתי כדעת המחבר, היכא דאיכא ספק ברכות נהגו לחשוש אפי' נגד דעת המחבר, וא"כ למנהגם אינו יכול להבדיל אלא ביום ראשון היכא דלא טעם מידי. וכן כתב לדינא **בכה"ח** (לגר"ח סופר זצ"ל – סיק רצ"ט ס"ק כ"ו).

[ומלשון **הבן איש חי** (ש"ש וי"צא אות כ"ג) נראה דבכל גווני לא מצי להבדיל בשם ומלכות אלא בליל מוצ"ש שבת. וצ"ע דהא ביום ראשון מצי להבדיל לכו"ע כל היכא דלא טעם מידי].

ב. וילי"ע במוצאי יו"ט אם שכח ולא הבדיל עד מתי יכול להבדיל, דהא דג' ימים ראשונים נגררים אחר השבת שעברה ל"ש ביו"ט, אולם הא דמצי להבדיל כל יום א' אפשר דה"ה ביו"ט דיכול להבדיל בכל היום שאחר יו"ט.

ומצינו **בזרע אמת** (ח"ג סי' נ"א) דנשאל בזה, והשיב דליו"ט אין תשלומין כלל אחר שעבר הלילה, ואינו ענין להבדלה של שבת, דלא מבעיא לרוב הפוסקים דס"ל דיכול להבדיל עד יום ד' משום דג' ימים ראשונים בתר שבת אזלי דל"ש זה ביו"ט, אלא אף להרי"ף דאינו מבדיל אלא ביום א' בלבד, ע"ז אין ללמוד משבת ליו"ט, כיון דלא מצינו דתקנו כן אלא בשבת דחמירא קדושתה כו' ואין לנו לדמות מילתא למילתא כו' ובפרט דלא קימ"ל כוותיה דהרי"ף.

ה. חילוק בין ערב שבת לשבת עצמה

אלא שצ"ע על דברי **הרז"ה** שהרי הוא עצמו ז"ל כתב (שבת ז. ברי"ף) שמותר להפליג בספינה ער"ש לצורך מצוה ומיום רביעי אם הוא לדבר הרשות אפי' אם ודאי יכנס בהיתר דפקו"נ, ועי' באורך **בשמעתא עמיקתא** גליון שס"ט. ומבואר שמותר להכנס בהיתר דפקו"נ, וצ"ל דכיון שכבר חל חובת איסור שבת מוזהר מעתה שלא להכניס עצמו במצב של חילול. שו"ר **בשו"ת מצפה אריה** (ח"א סי' לא) שכתב כדברינו. **ובקובץ הערות** (רסי' כג) כתי' שצ"ל שאין זה אלא מדרבנן כמו בהפלגת ספינה דאל"כ דבריו סותרין זא"ז. **והמנח"ש** (שם) כתי' שבכה"ג אסור משום שגורם בידים שהתינוק יהיה חולה. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות קל"ב וקל"ד.

ו. המעשה אינו מחייב חילול שבת (ועוד חילוקים)

אלא דנראה שבנ"ד אע"פ שמחמתו השומר יעשה מלאכה מ"מ י"ל דאין לאסור מטעם הרז"ה, כי י"ל שעד כאן לא אסר הרז"ה אלא מעשה היוצר מצב של פקו"נ המחייב לחלל עליו את השבת וע"כ חשיב כמתנה לחלל את השבת, משא"כ מעשה שאינו מחייב חילול שבת כי במציאות ניתן למדוד חום באופן המותר בשבת אלא שהשומר לא יעשה כן מחמת הוראות השלטונות ע"מ למנוע הדבקות י"ל דלא חשיב כמתנה לחלל את השבת. ובדרך זה מצאתי **באבנ"ז** (או"ח סי' תכח אות ט) שדן בענין לאכול פרי חדש בשבת שבתוך ט' הימים משום עונג שבת ושוב יהיה עליו לברך ברכת שהחיינו, ורצה לפשוט לאסור ע"פ הרז"ה, ושוב דחה דבשלמא במילה אם לא היה אפשר לו להשיג חמין על לאחר המילה היה אסור לו למולו לסכן התינוק, וכל עצמו של מילתו משום שיוכל להחם לאחר המילה והוא כמתנה לעבור על איסור שבת, אבל בנידון דידן הלא אף אם לא יברך זמן כלל מותר לאכול. ואין אכילתו על סמך שיברך וע"כ אף שאחר כך ידחה ויברך לית לן בה, ע"כ.

ועוד היה מקום לומר דס"ל להרז"ה שמחמת שהתורה חידשה שמכשירי מילה אינם דוחים את השבת כי אפשר לעשותם מבעוד יום, בכלל זה שלא למולו ע"ד לעשותם אחר המילה. וכן נראי מדברי המ"ב הנ"ל שכתי' דס"ל לרז"ה שאסור למול בכה"ג כיון שהיה אפשר להכין מאתמול, משמע שזה סברא דוקא במכשירי מילה וכדו', אבל להכנס במצב של היתר של פקו"נ שאינו בכלל זה דינו כמפליג בספינה מער"ש שמותר במקום מצוה.

ובר מין דין י"ל דהכא שאני שסיבת הסכנה כבר נמצאת בעולם (התפשטות הנגיף) והשאלה האם מותר להכנס למצב שמחמת הסכנה הקיימת יצטרכו לעשות מחמתו מלאכה ובזה לא מיירי הרז"ה. ובפרט בנ"ד שעושה מעשה היתר והולך לדרכו אלא שכתוצאה מזה יהיה צורך בחילול שבת ובכה"ג י"ל שאין זה בכלל "מכניס עצמו" להיתר דפקו"נ ואינו דומה למילה שע"י ממש מכניס עצמו למצב של פקו"נ שאינו עתה בעולם. וכעין זה מצינו **בתורת חסד** (אה"ע סי' מב אות לו) שהתיר לקיים תשה"מ אע"פ שאח"כ תהיה מוכרחת להוציא במוך שז"ל ע"מ שלא להתעבר מחמת סכנה. ובדרך זה כתי' **הנטע שורק** (אה"ע סי' ו ד"ה אבל נ"ל) הובא **באוצה"פ** (אה"ע סי' כג עמ' קה) [ואע"פ שכתי' כן ע"פ הרמב"ן מזה שכתי' כן בפשיטות והשמיט דברי הרז"ה משמע דס"ל שבכה"ג לא פליגי]. **ובחת"ס** (יו"ד ססי' שלח ד"ה בודאי) משמע שלא כדברינו. ועי' עוד **בשמעתא עמיקתא** גליון י"ט.

ואם כנים דברינו י"ל דאין בכה"ג איסור להכניס עצמו להיתר של פקו"נ במקום מצוה דומיא דמפליג בספינה מער"ש. ואע"פ שמצינו שבמצב של פקו"נ יש למעט בחילול שבת כמ"ש לעיל אות ב', שאני התם דכל שניתן לעשות בהיתר האיסור לא הותר וכמ"ש **הישועות יעקב** (ססי' שכח) משא"כ הכא שמכניס עצמו במקום של היתר של פקו"נ. ומה"ט י"ל דלא חלה חובה על בית החולים לאסור הכניסה לאותם שבאים לצורך הכרחי לבה"ח (אף שאין בזה פקו"נ) אע"פ שמחמת כניסתם יצטרכו לחלל את השבת מחמת חשש פקו"נ.

ולולי דברים הנ"ל מ"מ נראה שעכ"פ במקום שיש בכניסתו צורך בטיפול חולה שאין בו סכנה יש לסמוך ע"ז כי לדעת רבים שימוש במכשיר הנ"ל אינו אסור אלא מדרבנן ובמקום חולי התירו איסור דרבנן ע"י **בשו"ע** (סי' שכח סעי' יז), **במ"ב** (ס"ק קב) **ובשמעתא עמיקתא** גליון רפ"ג, ואף הא דהרז"ה הוא איסור דרבנן כנ"ל, וכן מבואר **בחלקת יואב** (ח"א דיני אונס ענף ג ד"ה וגם). וכ"כ **במנח"ש** (סי' ז ענף ב אות ו ד"ה הן) ושכ"כ **העטרת חכמים** (או"ח סי' ד ד"ה ותורף).

ז. הבדיקה מתבצעת על ידי עכו"ם

ומש"כ אותו חכם שליט"א שיש לאסור אף ע"י עכו"ם כי מעשה הנכרי מתייחס להנהלת בית החולים שציוותה עליו לבדוק את כל הנכנסים, ונמצא שמי שנכנס שלא לצורך או שלא באופן המותר מכשיל את הנהלת בית החולים. נלע"ד דאף לסוברים דאמירה לנכרי היא משום שליחות כמ"ש **רש"י** (שבת קנג. ד"ה מאא), מ"מ כל שהציווי הוא בהיתר אין כאן משום איסור אמירה לנכרי (ועי' **רש"י** ע"ז (טו. ד"ה כיון) שהוא משום מדבר דבר, ואכמ"ל), וכן יוצא **מתוס'** (גיטין ח: ד"ה אע"ג) ודעימייהו דס"ל שאין איסור אמירה לנכרי לריבוי בשיעורים (ועי' עוד בזה בגליון רל"ז), נמצא שאע"פ שהעכו"ם עושה עבור הישראל כיון שאין עיקר המעשה מחמת ציווי הישראל שרי, ה"ה הכא מחמת שעיקר הציווי הישראל הוא לעשות בהיתר. ואף **להרשב"א** (ביצה יז.) דס"ל שיש איסור בכה"ג היינו כי מצווה את העכו"ם על הריבוי שיש איסור לישראל לעשותו משא"כ כשהציווי הוא על היתר ואינו לעשות איסור דשרי. וק"ו לפי מש"כ **הרע"א** (סי' שז על המ"א ס"ק כט) שאף לרש"י אין זה משום שליחות ממש אלא דמי לשליחות. ואין לאסור בזה מחמת שהישראל מעמיד עצמו עבור הבדיקה, דאין זה אלא מסייע, ומסייע אין בו ממש וכמו שפסק **הנקה"כ** (יו"ד סי' קצח על הט"ז ס"ק כא) **והמ"ב** (סי' שמ סס"ק ג), ואף לדעת **הט"ז** (יו"ד שם) דס"ל שמסייע יש בו ממש, י"ל דבכה"ג אינו בכלל מסייע כלל כי רק עומד בלבד ולא עושה מעשה להזמין עצמו למלאכה, ובכה"ג מבואר **בט"ז** גופא באו"ח (סי' שכח ס"ק א) **ובחזו"א** (חו"מ ליקוטים על מכות כ:) דאין משום מסייע. וכתבנו עוד בזה בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון פ"ט.

מעתה כיון שהשומר העכו"ם בודק מחמת חשש פקו"נ מותר להכנס לבה"ח אף כשאין משום מצות ביקור חולים. אולם כשאין בביצוע הבדיקה משום חשש פקו"נ אסור, אא"כ בעלי המקום הם עכו"ם שבאופן זה מותר לו להיכנס אם יש צורך בכך כי המעשה נעשה ע"ד המצווה בלבד והם עכו"ם. וכן הוא **בבצל החכמה** (ח"ו סי' סה) **ובתשובות והנהגות** (ח"ב סי' קפט), עי"ש.

ח. הבדיקה מתבצעת על ידי מצלמה תרמית

ונראה שאף באופן שעוברים דרך מצלמה מעיקר הדין אין לאסור במקום צורך. דהרי כבר התירו הפוסקים לעבור דרך מצלמות כשאינו מתכוון להופיע במסך כי רק עושה דרך הילוכו ואינו ניחא ליה, הוי כתיבה שאינה מתקיימת ועוד טעמים להתירא, וכן הוא **בחשב האפוד** (ח"ג סי' פג), וכן דעת **הגריש"א זצ"ל** (ארחות שבת פכ"ו הגה מד ואשרי האיש ח"ב פי"ט אותיות לח ומא).

והכי נמי י"ל בנ"ד ואע"פ שלא יתנו לו להכנס למקום ללא בדיקת חום מ"מ אין זה אלא מחמת הבדיקה שאינו ניחא ליה בה. ואף אם נימא דחשיב ניחא ליה כי לא יתנו לו להכנס בלא"ה, אכתי י"ל דחשיב פס"ר דלא ניחא ליה כי בע"כ בודקים אותו מחמת ציווי הרשויות ע"מ למנוע חשש סכנה אבל הוא עצמו א"צ לזה (ואם מסתפק אם יש לו חום גבוה י"ל דחשיב ניחא ליה בזה ע"מ לא לסכן אחרים). ועי' **בבה"ל** (סי' שכ ד"ה דלא) שנקט דפס"ר ד"לא ניחא" ודי"לא איכפת ליה" דינם שווה.

וכעין זה מצינו **למהרי"ק** (שורש קלז) שכתי' שמי שכפו אותו לבשל בשבת ואם לאו יהרגו אותו חשיב מלאכה שא"צ לגופא. וכ"כ **הפמ"ג** (סי' שכח מ"ז ס"ק ד), **המהרי"א** (יו"ד סי' כו) **והשו"מ** (מהדו' תנ' ח"ב סי' כז). וביאר **באג"מ** (או"ח ח"א סי' קכא) דכיון שמחשבתו היא להנצל מהפחד, הוי זה כמבשל שלא לצורך כלל אלא לזרוק לים, שיש להחשיב זה לאין צריכה לגופה, דלדידיה אינו כלום צורך האחר, כשאינו רוצה בצרכו, ע"כ. מבואר שאע"פ שרוצה לעשות המלאכה ע"מ להנצל, מ"מ כיון שע"כ הוא לא חשיב שצריך למלאכה עצמה, וק"ו הכא כיון שאין רצונו למדוד חום אלא ע"כ צריך לעשות כן ע"מ שיתנו לו להכנס י"ל דהוי פס"ר דלא ניחא ליה. ועי' **בט"ז** (סי' שמ ס"ק ב) **ובאבנ"ז** (או"ח סי' רי אות ח) שמבואר שהשווה אלו להדדי.

ועי' **ברשב"א** (שבת קז:) דס"ל שמותר לנעול לכתחלה ביתו לשמור ביתו וצבי שבתוכו, ואע"פ שע"י כך ניצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד. וביאר **השלט"ג** (שם לח. ברי"ף אות ג) דאע"ג דקי"ל דפס"ר אסור, היינו דוקא שבאותו מעשה דעביד הפס"ר אינו מתכוין ואינו עושה דבר היתר עמו, אבל אם באותו הפס"ר שעושה ג"כ דבר היתר עמו ויתכוין גם לדבר היתר, אז אפי' עביד פס"ר ומכוין גם לו שרי, ע"כ. **ובחשב האפוד** (שם) צירף דעת הרשב"א, עי"ש **ובשמעתא עמיקתא** גליון רנ"ו. וכן נקטו הפוסקים בענין לעבור דרך גלאי מתכות בשבת (עי' **מנחת איש** פל"ו הגה 174 בשם **הגריש"א זצ"ל**). וע"כ נראה שיש להקל בזה במקום מצות ביקור חולים או שעת הדחק וכדו'.

שוב העירוני **מהחת"ס** (שבת קמה:) שכתי' שאם מקצת ניחא ליה ומקצת לא ניחא ליה, לענין פס"ר חשיב לא ניחא ליה. ולפי"ז י"ל דה"ה בנ"ד כמו שכתבנו דאף דניחא לי שיתנו לו להכנס מ"מ כיון שא"צ לה ולא אכפת ליה חשיב לא ניחא ליה.

מסקנא דדינא

כניסה בשבת למקום שמבצעים בו בדיקת חום למבקרים ע"י מכשיר אלקטרוני כגון בית חולים וכדו' ע"מ למנוע התפשטות נגיף הקורונה, דינה כדלהלן: **א'** אם הבדיקה מתבצעת עם מד חום חשמלי ע"י ישראל, אין להכנס לבה"ח אא"כ סיבת הביקור הינה לצורך טיפול בחולה שאין בו סכנה. ומ"מ אף באופן זה לכתחלה יש להעדיף להכנס דרך כניסה שיש בה שומר עכו"ם, ואם אין שומר עכו"ם עדיף להכנס דרך כניסה שיש בה מצלמה תרמי כמבואר בסמוך. **ב'** אם הבדיקה מתבצעת ע"י עכו"ם מותר להכנס במקום צורך. **ג'** אם הבדיקה מתבצעת ע"י מצלמה תרמית אין להכנס לבה"ח אלא כשיש צורך גדול.

וכיוצ"ב מצינו בהגהות **הרעק"א** (סי' רצ"ט) דכתב משמיה דספר **לשון חכמים** דבמוצאי יו"ט אין לו תשלומין ומעיד שכן הסכימו כל רבני חכמי פראג. אולם הרעק"א גופא צדד דעדיין י"ל דיש לו תשלומין ביום ראשון שאחר יו"ט, דהא לדעת הי"א דאינו מבדיל אלא כל יום ראשון הטעם משום דהיום הולך אחר הלילה, ממילא ה"ה ביו"ט הכי הוא. ואף דקימ"ל דמבדיל עד סוף יום ג' מטעמא דהוי בתר שבת, מ"מ ס"ל ג"כ היסוד דלענין יום ראשון א"צ דטעם דבתר שבת. והאריך להוכיח סברא זו. אלא דסיים דבריו דהעומד לנגדו קצת ממ"ש הבה"ג דהא דטעם מבדיל ה"מ דמבדיל בליל מוצ"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל, וזהו שכתב המחבר ויש מי שאומר וכו', מזה נשמע דעיקר זמן הבדלה רק בליל מוצ"ש, דאי נימא דיום א' עם ליל מוצ"ש הכל אחד, מהיכי תיתי לחלק לענין טעם.

ויעוי' **במשנ"ב** (סי' רצ"ט ס"ק ט"ז) דהביא דברי הלשון חכמים והגרע"א, ולא חתך בסכינא חריפא, אך נראה דנוטה יותר דיכול להבדיל בכל היום שאחר יו"ט.

ומצינו ראיה להגרעק"א **מהכל בו**, דאע"ג דבדיני הבדלה של שבת (סי' מ"א) פסק דאם לא הבדיל בלילה מבדיל עד יום ד', מ"מ בדיני יו"ט (סי' נ"ח) כתי' דאם לא הבדיל בלילה, מקדש ומבדיל למחר כל היום.

ויעויין בשו"ת **בצל החכמה** (ח"א סי' כ"ג) דהתפלא על כל המחברים הדנים בדין תשלומין להבדלת יו"ט שלא הזכירו דברי הכל בו. והעלה שם כדבריו ע"ש.

אך למעשה נראה דאכתי לא נפשט ספיקא דידן לגמרי, דהא י"ל דהבה"ג המוזכר בשו"ע פליג על הכל בו וס"ל דהלילה והיום לאו חדא נינהו, ומש"ה ס"ל דאם אכל שוב לא יבדיל ביום שלמחרתו [ואכן הכל בו סתם וכתב דלעולם מבדיל עד יום ד', ולא חילק אם אכל או לא, ובהמשך דבריו שם סתם וכתב דאם שכח ואכל או שתה קודם שיבדיל, מבדיל אחר שאכל].

אלא דלנוהגים כהרמ"א י"ל דמאחר שלא חשש לבה"ג, ומאידך כהרעק"א מצינו בכל בו, הכי נקטינן.

ג - ובשו"ת בית יהודה (לגר"י עייאש זצ"ל - ח"ב סי' כ"ח) נשאל נמי היכא ששכח להבדיל במוצאי יו"ט ולמחרתו נתענה תענית חלום אם יוכל להבדיל לילה שאחריו. ויצא לידון בדבר חדש להוכיח מדברי הש"ך (חו"מ סי' מ"ג) דט"ו יום אחר הרגל מישך שייכי לרגל, אלא דמסתברא דלענין הבדלה אין לאחר כ"כ כיון דהשבת מפסיקה וכיון שבא זמן הבדלה של מוצאי שבת לא נשאר שייכות של מוצאי יו"ט, אך נפ"ק דהיכא דחל יו"ט ביום שני ושכח ולא הבדיל יהיה זמנו נמשך עד יום שישי. וחזר לחזק דבריו בספרו **מטה יהודה** (סי' רצ"ט ס"ק א').

ודבריו מחודשים מאד, וכבר כתי' **הברכ"י** (סי' תצ"א) דאין ראייתו מכרעת. **ובמחז"ב** (שם) כתי' דאחר זמן שמע מא' מגדולי דורו שאין דעתו נוחה מזה ולא שמיע ליה הוראת הבית יהודה ואין לסמוך עליו למעשה.

העולה לדינא - שכח ולא הבדיל במוצאי יו"ט, אם רוצה להבדיל ביום שלמחרת יש לו על מה שיסמוך, אולם לאחר מכן לא יבדיל. ובני ספרד שנהגו לחשוש יותר לספק ברכות נראה דלא יבדילו אף ביום שלמחרת. ובפרט היכא דטעם מידי קודם הבדלה.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

זכירת השבת בימי השבוע (ג)

ע"י שזוכר את השבת מראה שחביבה עליו - "מבואר בספרי יראים דכל מצוה קודם עשותה צריכה הכנה, להכין עצמו לעשותה בקדושה ובטהרה, ולהכי אמרינן לשם יחוד קודשא כו' קודם עשיית המצוה שהוא הכנה למצוה.

והיוצא מזה, מחמת שמכין עצמו מגלה דעתו שחביבה מצוה בעיניו ומצפה ומשמח לעשותה, ואח"כ בעשותה יעשנה בלב שלם שלא יחללנה ויפגמנה בעשותה שהרי נשרש בלבו אהבה של המצוה ההיא.

ומעתה יצא לנו בטוב טעם ודעת להבין דעת הרמב"ן ז"ל דכתב המצות להזכיר בכל ימי השבוע את יום השבת, ביום א' יאמר היום יום א' בשבת וכן בכל ימי השבוע...

דהפעולה היא ע"י שזוכר שבת בכל יום, א"כ מצפה בכל יום ליום השבת לעשותו, אז בהגיע השבת ישמרנו כדת שלא לחלל ח"ו כיון שחביבה עליו שהיה מצפה עליה". (קדושת לוי, בשלח)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© **שמעתא עמיקתא** – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תל"ה | פרשת קרח | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם חולי קורונה שהתרפאו מברכים ברכת הגומל

א. ברכת הגומל. **ב.** החייבים לברך. **ג.** נוסח הברכה. **ד.** לפני עשרה. **ה.** נתרפא מחולי. **ו.** חולי עיניים (חולה שיב"ס ולא נפל למשכב). **ז.** בזמננו שמצויות תרופות. **ח.** חלה בקורונה. **ט.** חלה מחמת פשיעה. **י.** מתי מברכים. **יא.** עד מתי מברכים. **יב.** לברך עבור אחרים.

א. ברכת הגומל

איתא **בברכות** (נד:) אמר רב יהודה אמר רב ד' צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים כו', מי שחלה ונתרפא דכתיב אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אכל תתעב נפשם וגו' ויזעקו אל ה' בצר להם וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' יודו לה' חסדו, ע"כ. וכן הוא **בטשו"ע** (או"ח סי' ריט). ועי' **בא"ש** (פ"ט סי' ג) דברכת הגומל במקום תודה נתקנה. ועי' מש"כ בזה **החת"ס** (או"ח סי' נא), **המהר"ם שיק** (או"ח סי' כז ופח) **והאבנ"ז** (או"ח סי' לט). ועי' עוד **במ"א** (רסי' ריט) שברכה זו היא רשות ולא חובה. אולם **הפמ"ג** (שם) פליג עליו דחובה היא. **והגרשז"א זצ"ל** (נשמ"א סי' ריט ס"ק א) פסק כהמ"א.

ב. החייבים לברך

וכת' **האבודרהם** (עמ' שמ) שי"א שארבעה בלבד צריכין להודות, אבל אחרים שבירכו הויא ברכה לבטלה. וכן פסק **ה"ר שם טוב פלכו** בשם **התוס'** דאלו הארבעה דוקא, וה"ה בכל מקום שמזכיר התלמוד מספר, ע"כ.

אבל **הריב"ש** (סי' שלז) כת' דארבעה לאו דוקא, וע"כ אם נפל עליו כותל או ניצל מדריסת שור וכיו"ב חייב לברך דלא הוזכרו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים, וכ"ש הנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה, ע"כ.

ועי' **בשו"ע** (סע' ט) שהביא בדעה הראשונה כהריב"ש ובשם י"א כהאבודרהם, **והלבוש** (שם) השמיט דעת האבודרהם. **והלחם חמודות** (שם אות ט ומלבושי יו"ט ס"ק ו) תמה עליו אמאי השמיטו. אולם **הט"ז** (ס"ק ז) כתב שראה נוהגין הרבה כסברא ראשונה ומסתבר כן דכל סכנות נכללו בהולכי מדבר. וכן נקט **הא"ר** (אות טו) ושכ"כ **השלט"ג** (מג. אות ג) בשם **ריא"ז**. וכן פסק **המ"ב** (ס"ק לב) ושכן הוא המנהג. ודעת **הכה"ח** (אות נב) שאינו מברך.

ג. נוסח הברכה

ועיי"ש **בברכות** שאמרו מאי מברך אמר רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים. אלא שגירסת **הרי"ף** (מג.), **הרמב"ם** (פ"י ה"ח) **והרא"ש** (סי' ג) מאי מברך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. וכת' **הב"י** (שם) דגירסת הני רבוותא עיקר ופירוש הברכה דאפי' לאותם שהם חייבים דהיינו שהם רשעים דתרגום (בראשית פי"ח פס' כג) רשע חייבא, עם כל זה גומל להם טובות, וגם אני כא' מהם שאע"פ שאיני הגון גמלני כל טוב. ועיי"ש **ברמב"ם** דהשומעים אומרים אשר גמלך כל טוב וכו'. וכן פסק **השו"ע** (סע' ב).

ד. לפני עשרה

ואיתא **בברכות** (שם) אביי אמר צריך לאודויי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם וגו', מר זוטרא אמר ותרין מינייהו רבנן שנא' ובמושב זקנים יהללוהו. מתקיף לה רב אשי ואימא בי עשרה שאר עמא ותרי רבנן, קשיא, ע"כ.

ויעויין **ברי"ף** (שם) שפסק שצריך לאודויי באנפי עשרה כדאמר אביי, ותרי מינייהו רבנן כדאמר רב הונא. וכ"כ **הרמב"ם** (שם) **והסמ"ג** (עשין כז ברכת ההודאה קיד ע"א). **והתוס'** (נד: ד"ה ואימא) סוברים דבעינן עשרה ועוד תרי רבנן דהו"ל תריסר כיון דאותיבנא לרב הונא ואסיקנא בקשיא. ועי' עוד **בבה"ל** (ד"ה ותרי) מש"כ בדעת הרי"ף. וכת' **המרדכי** (סי' ריב) ומיהו אי ליכא רבנן יברך. ועי' **בארחות חיים** (הל' שני וחמישי אות כה) שנהגו להודות אחר קה"ת לפי שיש שם עשרה.

וכתב **הטור** (שם) שאם בירך אפי' בפחות מעשרה א"צ לחזור ולברך. וביאר **הב"י** (שם) שזו היא סברת עצמו דדייק מלישנא דגמרא, ואין הדיוק נראה בעיני דאדרבה לישנא דצריך משמע שיש עיכוב בדבר, וכן דעת **ה"ר יונה**, ע"כ.

וז"ל **השו"ע** (סע' ג) צריך לברך ברכה זו בפני י', ותרי מינייהו רבנן, ואם לא שכיחי רבנן, לא יניח מלברך, ונהגו לברך אחר קה"ת, לפי שיש שם י', ואם בירך בפחות מעשרה, י"א שיצא, וי"א שלא יצא, וטוב לחזור ולברך בפני י' בלא הזכרת שם ומלכות, ע"כ.

ה. נתרפא מחולי

ועי' **בא"ש** (פ"ט סי' ג) בשם **ה"ר יוסף** דהא דחולה שנתרפא צריך להודות היינו דוקא חולה שנפל למטה, אבל אם חש בראשו או במעיו א"צ לברך אבל בערוך משמע אפי' חש בראשו ובמעיו. וכן הביא **התוס'** (ד"ה ואימא). וכת' **הטור** (שם) שכ"כ **הראב"ד** דוקא במכה של חלל שיש בו סכנה.

ועיי"ש **בטור** (שם) שכת' בשם **הרמב"ם** שבכל חולי צריך להודות. וכת' **הב"י** (שם) שאין זה מבואר בדבריו אלא דממה ששינה הולכי מדברות האמור בגמ' וכת' במקומה בפרק י' (ה"ח) הולכי דרכים, משמע דבכל הולך דרך קאמר. ומינה למד הטור דחולה ונתרפא בכל חולי קא' ואפשר **דהרמב"ן** גרסינן בנו"ן שכ"כ **בתורת האדם** (שער המיחוש ענין הרפואה) דלאו דוקא בחולי שיב"ס ולא במכה של חלל דוקא אלא כל שעלה למטה וירד צריך להודות שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון כדאיתא **בשבת** (לב.) (פי' מעלות שעושין דיינים לשבת כשדנין). וכ"כ **הרשב"א בתשובה** (ח"א סי' פב) וסיים דאין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע לבוא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע, ואע"פ שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל ממנו מן השמים רחמוהו ולאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא, ע"כ. **ובמאירי** (שם) כת' דכל שעלה למטה וירד מברך כו', דכל חולי הוא בחזקת סכנה. **ובארחות חיים** (אות כד) כת' שבירושלמי משמע דאפי' חש בראשו או בעיניו צריך להודות, וכ"כ **בערוך**, **ושהתוס'** חולקין דדוקא עלה למטה, ושכ"כ **הראבי"ה**, עיי"ש.

ועי' **בשו"ע** (סע' ח) שפסק שבכל חולי צריך לברך, אפי' אינו חולי של סכנה, אלא כל שעלה למטה וירד, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון (פי' מעלות שעושין דיינים לשבת כשדנין), ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן, ובין שאינו קבוע. ועי' **במ"א** (ס"ק ז) שאע"פ שפעמי' רבות נתרפא ממנו מ"מ לאו בכל יומא מתרחיש ניסא, ע"כ. וכת' **המחצה"ש** דהיינו כדאמרינן **בנדרים** (מא.) גדול הנס הנעשה לחולה, יותר מנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה כו', ע"כ.

אולם **הרמ"א** כת' די"א דאינו מברך רק על חולי שיב"ס, כגון מכה של חלל וכן נוהגין באשכנז. וכת' **הט"ז** (ס"ק ה) אליבא דהרמ"א דה"ה בחולה שמוטל במטה יותר מג' ימים כנ"ל דהא צריך לבקשת רחמים מאחרים כדאמר רבא עד ג' ימים טרוקו גלי כו', ע"כ. אולם **הבה"ל** (שם ד"ה כגון) דחה דברי הט"ז, עיי"ש.

והב"ח (אות ד) הסכים לשו"ע. **והמ"א** (ס"ק ח) כת' שכן נוהגים קצת. **והא"ר** (אות יג) כת' שכן עיקר, כי אף לה"ר יוסף כל שירד למטה מברך, והראב"ד הוא יחידאה. וכת' **המהרי"ל** דחולה קדחת צריך לברך, ע"כ. **והערוה"ש** (אות יא) כת' שהמנהג כהרמ"א. **והמ"ב** (ס"ק כח) הביא בשם **המגן גבורים** שכל שחלה בכל גופו שכיוצ"ב מחללין עליו את השבת ע"י עו"ג מברך הגומל, וכעין זה כת' ג"כ **החיי"א** (כלל סה אות ו), אך שכת' שמ"מ לא יברך אא"כ נפל למטה לא פחות מג"י. ומ"מ אם חלה בחולי שיב"ס אפי' בפחות מג"י נמי צריך לברך, ע"כ. וכהחיי"א כת' **הבן איש חי** (פר' עקב אות ז). אולם דעת **האור לציון** (ח"ב אות מד) שמסתימת השו"ע משמע שאף אם חלה ונפל למשכב לרגע מברך. בפרט בחולה שיב"ס, לכו"ע א"צ שיפול למשכב ג"י, ע"כ.

ו. חולי עיניים (חולה שיב"ס ולא נפל למשכב)

ועי' **בשו"ת שדה הארץ** (ח"ג או"ח סי' י) שמנהג העולם הוא שלא לברך על מי שהיה חולה בעיניו אע"פ שהוא חולי שיב"ס, כי מהשו"ע משמע שמברכים אם חלה ועלה למטה. וכן הוא **בעיקרי דינים** (או"ח סי' ו אות כד). והביאו **הארחות חיים** (סי' ריט ס"ק י). וכן הוא **בבן איש חי** (שם). ועי' **בצי"א** (חכ"א סי' סד ועיי"ש חי"ב סי' יח) שמ"מ אם עבר ניתוח עין לכו"ע צריך לברך דהרי עלה למטה. ודעת **הגרשז"א זצ"ל** (נשמ"א שם ס"ק ב ושלח"ש ערכי רפואה ח"ג) שהעובר פעולת צינתור בלבו, ניתוח שבר וכדו' אף אם רק היה הרדמה מקומית מברך. אולם דעת **הגריש"א זצ"ל** (שם) שלא מברכים אלא בניתוח תחת הרדמה כללית.

פניני הלכה

האם מותר לנגב ידיו בשעה שמברך

א - אמרינן **בפסחים** (ז:) כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה דאכתי גברא לא חזי.

ופרש"י דאכתי גברא לא חזי - כגון טבילת בעלי קרי דקיימא לן בברכות (כ:) שאסור בד"ת ובברכה וכו', ומשום האי טבילה תקנו בכל הטבילות ברכתן לבסוף. אולם **התוס'** שם (ד"ה על הטבילה) כתבו משמיה דר"ח בשם הגאון דדוקא בטבילת גר דלא חזי קודם טבילה דלא מצי למימר וציונו דאכתי נכרי הוא. אבל שאר חייבי טבילות כגון בעל קרי וכיוצ"ב מותר לברך וכו', אע"פ כן אומר ר"י דאין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה כיון דאיכא טבילת גר דלא מצי לברך לא חילקו חכמים, וכן בנטילת ידים לא חילקו בין נטילה שאחר בית הכסא דלא מצי לברך קודם, ומיהו בנטילה יש טעם אחר לברך אחר נטילה קודם הניגוב כדאמרינן האוכל לחם בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. ע"כ. וכיוצ"ב איתא **בא"ש** שם (ס"ק י).

וע"פ דבריהם כתב **הטור** (סי' קנ"ח) - ולא יברך עד אחר הנטילה, אע"ג דכל המצות מברכין עליהם קודם לעשייתן שאני הכא שפעמים אין ידיו נקיות ואינו יכול לברך קודם הילכך תקנו שלעולם יברך אח"כ. ועוד כיון דמברך קודם הניגוב הוי שפיר קודם לעשייתן שגם הניגוב הוא מן המצוה.

ובב"י השיג עליו דלא ה"ל לכתוב לא יברך עד אחר הנטילה, דלא משמע מהתוס' והרא"ש דבדוקא צריך לברך אחר הנטילה אלא דמטעמים אלו נוהגים לברך אחר הנטילה, אלא כך ה"ל לכתוב ומברך קודם נטילה כדקי"ל (סוכה לט:) כל המצוות מברך עליהם קודם לעשייתן, ומיהו נהגו העולם לברך אחר נטילה משום דלפעמים אין ידיו נקיות. **והרמב"ם** (פי"ו מהל' ברכות ה"ב) כ' סתם כל הנוטל ידיו מברך. **ור' ירוחם** (נת"ז ח"ו קמז:) כ' שראה לרבותיו נוהגים אחר שפושן ידים מברכין קודם שיטלו עליהם מים שניים כיון שהם נקיות כבר, ולדברי כולם צריך לברך קודם הניגוב עכ"ל.

ובד"מ (ס"ק ג') הביא דברי **ההגהות אשר"י** (פ"ק דברכות סו"ס י"ג ופ"ק דחולין סי' ב') **בשם או"ז** (הל' נט"י סי' ע"ט) דבכל המצוות אם לא בירך קודם לעשייתם מברך אחריהם. ולדינא כתב **המחבר** (סי' קנ"ח סי"א) מברך קודם נטילה שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן, ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה משום דפעמים שאין ידיו נקיות, ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשף ידיו שכבר נקיות קודם שיטיל עליהם מים שניים.

והרמ"א בהגהותיו כתב - גם יכול לברך עליהם קודם ניגוב, שגם הניגוב מן המצוה ומקרי עובר לעשייתן. ואם שכח לברך עד אחר ניגוב מברך אח"כ.

מיהו למעשה מנהג העולם בין אצל בני ספרד ובין אצל בני אשכנז כדברי הרמ"א לברך קודם הניגוב.

ודעת **הט"ז** (ס"ק י"ב) דאם לא בירך אחר הניגוב תו לא יברך, אולם הכרעת **המשנ"ב** (ס"ק מ"ד) דבדיעבד יכול לברך אף אחר הניגוב.

ודעת **פוסקי ספרד** (יעויין בן איש חי פרשת שמיני אות ז' וכה"ח לגר"ח סופר זצ"ל סי' קנ"ח ס"ק פ"ה) דאם לא בירך קודם הניגוב לא יברך אחריו דספק ברכות להקל. אלא יגע במקומות המכוסים שבגופו ויחזור ויטול ידיו ויברך.

ב - איתא **בירושלמי** (ברכות פ"ב ה"ה) תנן הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית הרי אלו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירושלים ושל ארץ וחותמין בשל ארץ, אבל אם היו עושין עמו בסעודתן או שהיה בעל הבית אוכל עמהן הרי אלו מברכין ד' ברכות. א"ר מנא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה בשעה שיברך, דלכן מה אנן אמרין יעשה מלאכה ויברך. [פי' דאל"כ הא יכולים לעשות מלאכתן ולברך].

ומצינו **בט"ז** (רסי' קצ"א) שהעתיק דברי הירושלמי וכתב - העתקתי זה כדי שלא תטעה לומר דוקא בשעת בהמ"ז אסרו בעשיית מלאכה ולא בשאר ברכות או תפילה, אלא דודאי גם בכל מילי דמצוה לא יעסוק בשיחה אחרת, ולא הזכירו זה כאן בבהמ"ז אלא לתרץ קושיא, אבל בודאי בכל המצוות לא יעשה אותם ועוסק בדברים אחרים כי זה הוא מורה על עשייתו המצוה בלי כוונה אלא בדרך עראי ומקרה, וזה נכלל במאמר תורתנו (ויקרא כ"ו כ"א) ואם תלכו עמי

ז בזמננו שמצויות תרופות

ולכאורה בזמננו ששכיח תרופות להרבה חוליים כגון שפעת, מחלת השושנה וכדו', אפי' שיש מהם שאם לא מטפלים בהם יש בהם סכנה, מ"מ כיון שיש להם תרופה אינם נחשבים כסכנה. וכן נראה שמנהג העולם שלא לברך עליהם. ואע"פ **שהט"ז** (ס"ק ו) כתי' לחלק בין ברכת הגומל לברכת שעשה לי נס שפסק **השו"ע** בסי' רי"ח (סע' ח) דלא יברך אא"כ ניצל ע"י נס מעל הטבע, דשאני ברכת הנס שניתקן בדבר שהוא חוץ לטבע לגמרי והכל מודים שאצבע אלקים היא, אבל הגומל הוא אע"פ שנעשה לו תשועה שאפשר דרך הטבע מ"מ הוא מחזיק טובה לו ית' ותולה בהשגחה, ע"כ, מ"מ י"ל דבכה"ג שדרכו של עולם שלא להחשיבו כסכנה לא מברכים. ושוב העירוני שכן פסק **בעל האג"מ** (מסורת משה עמ' נז).

ח. חלה בקורונה

ויש לדון בענין חולי קורונה שהתרפאו האם מברכים ברכה זו דהרי ברוב היא מחלה קלה ושיעור התמותה (ר"ל) הינו כ - % 3 מהחולים. אלא שבקרב מבוגרים ואנשים הסובלים מפגיעה במערכת החיסון וכדו' הוא גבוה עד כ - % 11. ולעת עתה אין תרופה או חיסון לחולי זה. אמנם יש טיפול תומך.

ונראה שלהשו"ע הנ"ל אם עלה למטה מחמת החולי צריך לברך, בפרט שאין תרופה לחולי. אלא שלהרמ"א י"ל דאע"פ ששייך בו סכנה מ"מ אם חלו במצב קל אינם מברכים, אבל אם חלו באופן שמחללין עליהן את השבת מברכים.

ט. חלה מחמת פשיעה

ואם נדבק בחולי מחמת פשיעה י"ל שאינו מברך. דיעו' **במנחת אלעזר** (ח"ד סי' מז) שנקט שאדם שהכניס עצמו לסכנה כדי להציל רכושו וניצול בדרך נס אינו מברך הגומל, כיון שאין ראוי לעשות נס מחמת מעשה ההוא כיון שנעשה נגד רצון ה'. וכסברא זו כת' **המנח"י** (ח"ב סי' מז). **ובישכיל עבדי** (ח"ב סי' ז ועי' ח"ו סי' טו) כת' דברכה זו לא שייכת אלא בחולי שבא לו בידי שמים שאז שייך לומר דהוא בא מכח חטאיו וראוי לברך לה' שגמלו חסד שלא שילם לו כרוב פשעיו כמבואר **במהר"ם מינץ** (סי' יד), משא"כ בחולי שבא מחמת שלא שמר את גופו כראוי. ועיי"ש שהביא ראייה לדבריו **מהמחז"ב** (סי' ריט) שכת' שמברכים דוקא על צרה הבאה לאדם בעל כרחו ושלא מדעתו ונעשה לו נס, אבל בדבר שהוא בציווי ה' לעשותו כגון עקידת יצחק אינו חייב לברך, ע"כ. **והלב חיים** (ח"ג סי' נג) כת' שבכה"ג מברך, והביא ראיה מהחמז"ב הנ"ל לאידך גיסא דדוקא אם נכנס בסכנה מחמת ציווי אינו מברך משא"כ במקום שנכנס בסכנה ע"ד עצמו. והביאו **הכה"ח** (שם אות מח). ועכ"פ מידי ספקא לא יצאנו והוי סב"ל. וע"כ אם נדבק בחולי מחמת פשיעה אינו מברך ברכה זו. וכן פסק **הצי"א** (ח"י סי' כה פכ"ג).

י. מתי מברכים

ועי' **בעטרת זקנים** (סע' ו) שכת' שאין לברך עד שיצא מהצרה לגמרי, וכן בחולה עד שיחזור לבוריו לגמרי וכמואר **במכילתא** (פר' משפטים פרשה ו) דכ"ז שאינו הולך על בוריו עדיין הוא בספק סכנה, וא"כ לענין ברכת הגומל אין הטובה שלימה. והביאו **הא"ר** (אות א) וכן פסק **הגר"ז** (פסקי הסידור פי"ג אות ה). וכ"כ **בא"א בוטשאטש** מהדו"ק (שם) אלא שבמהדו"ת לא הכריע. וכן משמע מהמ"ב (שם ס"ק ב) שכת' שמברך אחר שנתרפא והולך כבר על בוריו.

אלא דיש לדון כשנתרפא לגמרי ויצא מהסכנה אלא שהמחלה השאירה רושם בגופו לזמן ממושך, כמו שמצוי בחולי קורונה שאחר שהתרפאו רבים עדיין סובלים ממנה במערכות שונות. ומסתבר דבכה"ג מברך כי יצא מהסכנה לגמרי. שו"ר **בשבט הלוי** (ח"ד סי' קנב ד"ה ולדידי) שכתב שנראה שאם התרפא ויכל לרדת ממטתו כי יצא מעצם הסכנה, אפי' אם צריך עוד איזה טיפול כי עדיין נשאר לו רושם מהמחלה, יברך ברכת הגומל כי עכשיו נעשה לו טובה ונס מן השמים, ע"כ. ולפי דבירו ק"ו בנ"ד שמברך כי יצא לגמרי מהמחלה אלא שיש עדיין רושם ממנה. **והדברי יציב** (או"ח סי' פו) נקט שאינו מברך עד שיבריא לגמרי ולא ירגיש שום חולשה מהמחלה. ונראה שיודה במקום שהסכנה ודאי חלפה כמו בנ"ד.

יא. עד מתי מברכים

כתב **הטור** (שם) שאם איחר מלברך יש לו תשלום לברך כל זמן שירצה. אבל **הב"י** (שם) כת' בשם **הארחות חיים** בשם **הרמב"ן** דעד שלשה ימים מברכין. ואני מצאתי כתוב דטעמא מדאמרינן **בעירובין** (סה.) הבא מן הדרך לא יתפלל עד שלשה ימים נראה דעד שלשה ימים קרוי בא מן הדרך ועוד מצאתי כתוב **שהרשב"א** קיבל **מה"ר יונה** דעד חמשה ימים יכול לברך, ע"כ.

ועי' **בשו"ע** (סע' ו) שאם איחר, יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה, ונכון שלא לאחר שלשה ימים. וכת' **הערוה"ש** (אות ז) שאם הפליג זמן רב עד שנשכח העניין אין לו לברך, ע"כ.

ויעו' **בא"ר** (אות יב) בשם **הכנה"ג** (הגהב"י) דיברך אפי' ביום דליכא ס"ת, כדי שלא יתאחר יותר מג"י. וכן נקט **המ"ב** (ס"ק כ). אלא דעיי"ש (ס"ק ח) בשם הלכות הרא"ה שע"מ לברכה בי' ימתין עד ג"י. אלא שכמדומה שמנהג הפשוט להמתין בכל גוונא ליום שיש בו ס"ת. וכן מבואר **בשערי אפרים** (ש"ד אות כז) כי יש טורח לחזור אחר עשרה ולאוספם תוך ביתו וכיון שיש לה תשלומין, לכן מאחרין אותה עד שהולך לבהכ"נ ועולה לתורה, ע"כ.

יב. לברך עבור אחרים

איתא **בברכות** (שם) רב יהודה חלש ואתפח על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן, אמרי ליה בריך רחמנא דיהבד ניהלן ולא יהבד לעפרא, א"ל פטרתון יתי מלאודויי כו', והא איהו לא קא מודה, לא צריך דעני בתרייהו אמן, ע"כ. ולמד מכאן **הטור** (שם) שא' יכול לברך עבור חברו אפי' אינו חייב לברך בעצמו, ולא חשיב ברכה לבטלה כיון שהם לא נתחייבו בה, שהם נתנו שבח והודאה למקום כדרך בנ"א שמשבחים למקום על הטובה שמזמין להם, ע"כ. וכן **השלט"ג** (מג. ברי"ף אות ו) כת' בשם **ריא"ז** (ברכות פ"ט ה"א אות ד) דנר' שאם רצה אדם לברך הגומל על אוהבו ועל קרובו שהוא כואב עליו הרשות בידו, ע"כ. והביאו **הדרכ"מ** (אות א).

והב"י (שם) כת' שיש ללמוד מזה על מה שנוהגים קצת אנשים שכשיולדות נשותיהם עומדים ומברכים ברכת הגומל דלאו ברכה לבטלה היא, אבל **הרשב"א** (נד. ד"ה הרואה) כת' דאע"ג דבעיא היא **בירושלמי** (ברכות פ"ט ה"א) מהו לברך אניסא דרביה ולא פשטוה, איכא למיפשטה מהא דרב חנא בגדתאה דרבנן לא בריכו על רפואת רב יהודה אלא לפי שהיה רבם, וכ"כ **ה"ר מנוח** (ספר המנוחה פ"י ה"ט). ולפי דבריהם אין ללמוד משם למי שאינו רבו אע"פ שהוא חביב עליו כגופו שיברך על רפואתו. ומ"מ מצאתי **לה"ר מנוח** (שם) שכת' אבל אחרים אין צריכים ומסתברא דאי אית להו תועלת בהצלתם שמברכין, ע"כ. וכת' **הב"י** דלענין הלכה כיון דלדברי הכל אינו חייב לברך לא יברך, ואם בירך גוערין בו דדילמא ברכה לבטלה היא.

ובשו"ע (סע' ד) כת' שאם בירך אחר ואמר: בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב, וענה אמן, יצא. וכתב **המ"א** (ס"ק ד) שמשמע דס"ל דכל מי ששמח בו רשאי לברך, וכ"ש על אשתו שילדה, דלא כמ"ש בב"י, ע"כ. אבל **בא"ר** (אות ה) כת' שהעיקר הוא כדברי הב"י שזולת בן או תלמיד אינם רשאים לברך, וכ"כ **בעולת תמיד** שכן דעת רוב הפוסקים. ומ"מ עיי"ש **בא"ר** (אות יב) דכת' דבעל לאשתו יכול לברך דבזה יש לסמוך על הפוסקים דמברכין דאשתו כגופו, ע"כ.

ועי' **במ"ב** (ס"ק יז) שכת' שעל אשתו שהיא כגופו כ"ש שרשאי לברך ומזה נוהגים קצת אנשים שכשיולדות נשותיהם וחוזרות לבורין עומדים ומברכים ברכת הגומל וכשהיא תענה אמן על ברכתו יוצאת בזה, ואם בירך שלא בפניה יאמר שגמל לאשתי כל טוב ואם הוא מברך על אביו [או רבו] יאמר בא"י אמ"ה שגמל לאבי [או לרבי] כל טוב ואם בפניו יאמר שגמלך כל טוב, ע"כ. ועי' **בבה"ל** (ד"ה ואין זה) שפקפק על דין זה כי לא מצינו ברכה שאינו מחויב כלל ואפ"ה רשאי לברך (פרט כשמברך מחמת אביו או רבו, עיי"ש). **והכה"ח** (אות כז) כת' שנוהגים שלא לברך עבור אחרים. ודעת **בעל האג"מ** (שם) שלא נהגו לברך עבור אביו או רבו.

מסקנא דדינא

א'. מי שחלה ונתרפא מברך ברכת הגומל. **ב'** לדעת השו"ע אפי' חלה בחולי שאין בו סכנה שמחמתו נפל למשכב והתרפא מברך, ואף אם חלה ונפל למשכב לזמן קצר. וי"א שלא יברך אלא אם נפל למטה ג' ימים אא"כ הוא חולי שיש בו סכנה שבאופן זה אף בפחות משלשה ימים מברך. אולם לדעת הרמ"א אינו מברך רק על חולי שיב"ס אף אם חלה פחות משלשה ימים. וכן נוהגים רוב בני אשכנז. **ג'** אם חלה בחולי מחמת פשיעה כגון שנדבק מאחרים מחוסר זהירות אינו מברך ברכה זו. **ד'** בזמננו ששכיח תרופות להרבה מחלות כגון לשפעת, לשושנה וכדו', אפי' שיש מהם שאם לא מטפלים בהם יש משום סכנה, מ"מ כיון שיש להם תרופה ובעיני אדם אינם נחשבים כסכנה כלל המנהג שלא מברכים עליהם. **ה'** מי שחלה בקורונה להשו"ע אם נפל למשכב מחמת החולי צריך לברך. ולהרמ"א אע"פ ששייך בו סכנה מ"מ אם חלה במצב קל אינו מברך, אבל אם חלה באופן שמחללין עליו את השבת מברך. **ו'** אין לברך ברכה זו עד שיצא מהסכנה לגמרי. ואחר שיצא מהסכנה אף אם עדיין יש רושם מהמחלה מברך. ועל כן חולה קורונה אחר שהתרפא ויצא לגמרי מסכנה, אף אם עדיין סובל מחולשה וכדו', מברך.

בקרי וכו', ואפי' עוסק במצוה זו ועוסק במצוה אחרת עמה אינו נכון כי אחד מבטל חבירו. עכ"ד.

וכבר הקשה **הפמ"ג** (משבצ"ז ס"ק א') מהגמ' בברכות (טז.) דהאומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, ואמרינן התם ב"ה אומרים עוסקין במלאכתן וקורין, וכ"כ **הרמב"ם** (ק"ש פ"ב ה"ד) דאפי' בבעה"ב כן, וכן פסק המחבר (סי' סג סע' ז) (דרק בפרשה ראשונה צריך להתבטל ממלאכתו). וצ"ע. ואף אם נאמר דפרשה ראשונה דין תורה לחוד, מ"מ למה יגרע ממצוות דרבנן. ואפשר דכלימוד תורה חשיב ושרי לעסוק במלאכתו בעת לימוד תורה, ודוקא בעוסק במצוה לבד מדברי תורה אסור לעסוק במלאכה. עכ"ד.

ואף **המשנ"ב** בסי' ס"ג (ס"ק י"ט) כתב דמשמע מדברי המחבר דאחר פרשה ראשונה מותר לעסוק במלאכתו אפי' בברכות קריאת שמע, וכן מבואר בהדיא בסי' ס"ו בב"י. ועיין לקמן סי' קצ"א בט"ז ס"ק א'. וצע"ג. אלא דמ"מ בסי' קצ"א ס"ק ה' העתיק לדינא דברי הט"ז דאין לעשות שום מלאכה או אפי' תשמיש קל ואפי' לעיין בדברי תורה בין בברכת המזון ובין שעוסק בתפילה או באיזו בריאה אחרת.

ג - ומצינו **בחסד לאלפים** (סי' קנ"ח אות ג') שכתב - ולא יברך בהיותו מנגב ידיו כמנהג המון העם, שהרי אסור לעשות שום עסק אפילו כל דהו בשעה שמברך. והובאו דבריו **בבן איש חי** (ש"ר שמיני אות ז' ועוד יוסף חי ויצא ס"ב). וכיוצ"ב כתב **בכף החיים** (לגר"ח פלאג'י - סי' כ"ב אות ד') - יברך קודם הניגוב ולא יהיה נוגב ומברך. ע"כ. [אך לא נתפרש בדבריו בהדיא דהוא מחמת עשיית מלאכה בשעת הניגוב. ואפשר דמטעמא אחרינא קאמר].

אולם מצינו **בקיצור של"ה** (דף ס"ג ע"ב) שכתב - ולעולם צריך לברך על נטילת ידים אחר הנטילה קודם הניגוב או בשעת הניגוב שגם הניגוב מן המצוה.

וביפה ללב (ח"א אות ט') כתב להעיר עוד מלשון המחבר בסי' קס"ה ס"א - העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול שתי פעמים וכו', ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת, לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר, ואח"כ **בשעת הניגוב** יברך על נטילת ידיים. ע"כ. וע"ש דהעלה לדינא דשפיר יכול לברך בשעת הניגוב. ומה דאסור לעשות שום עסק בשעה שמברך היינו כשהוא עסוק בעסק של חולין ודבר רשות לא שהוא עסוק במצווה עצמה דעסיק ביה.

וכיוצ"ב מצינו בשו"ת **שלמת חיים** (הנמ"ח סי' קנ"ז) דנשאל **הגרי"ח זוננפלד זצ"ל** על ברכת על נטילת ידים בשעת הניגוב מדברי הט"ז הנזכרים, והשיב דמבואר באו"ח סי' קנ"ח סי"ב שגם הניגוב שייך למצוה ע"פ הגמ' בסוטה ד:, ופשיטא דאין בזה קפידא. [ויעו' **בהליכ"ש** תפילה פכ"ב דבר הלכה אות ט' ובאורחות הלכה].

ובאורחות רבינו (הנמ"ח ח"א עמ' י"ג) העיד **דהגאון רבי ישראל קנייבסקי זצ"ל** בדרך כלל היה מנגב ידיו ויושב ומברך ברכת אשר יצר, ופעמים ראיתיו שמברך בשעת הניגוב, וכן בברכת על נטילת ידים לסעודה ראיתיו מברך בשעת הניגוב. ומשמיה **דהגרח"ק שליט"א** הביא **שהחזו"א זצ"ל** כשיצא מבה"כ ונטל ידיו כמה פעמים ראהו שמנגב ידיו בשעה שמברך.

העולה לדינא - נח' הפוסקים אם מותר לנגב ידיו בשעה שמברך, אף בכה"ג שהניגוב הוא חלק מן המצווה כגון אחר נטילת ידיים. ומ"מ יקפיד שלא יסיח דעתו מברכתו.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

זכירת השבת בימי השבוע (ד)

זכירת השבת ע"י לימוד הלכות שבת - "וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך, כשהוא אומר שמור, הרי שמירת לב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהי' שונה בפיך". (תורת כהנים בחוקותי, א) - "שתהא שונה בפיך. פי' הלכות שבת". (פירוש הראב"ד, ור"ש משאנץ שם)

- "ושמעתי על גדול הדור אחד שהיה לומד עם תלמידיו בכל יום שיעור הקבוע לו היה מכוין להזכיר בתוכו קצת מעניני שבת כדי לקיים מצות זכור". (שם עולם להח"ח, ח"א פרק ד')

קיום מצות 'זכור' ע"י שימת לב למלאכות שבימות החול - "ונכון לזכור כשיעשה מלאכה בחול, והוא דבר שאסור לעשות בשבת וקרוב הדבר להכשל בו ח"ו בשבת, כי הוא מהדברים שאינם נזהרים בו כל כך, שיזכור זה בפיו שיש בשבת איסור אם עשה זה, ובזה מקיים בחול מצות עשה של זכור את יום השבת". (מרגניתא טבא אות ל', נדפס בסוף ספר אהבת חסד)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© **שמעתא עמיקתא** – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תל"ו | פרשת חוקת – בחו"ל קרח | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מברכים ברכות הראיה כשרואה באמצעים דיגיטליים

א. ברכות התלויות בראיה. **ב.** רואה המקום מרחוק. **ג.** דרך זכוכית או משקפת. **ד.** דרך מראה. **ה.** דרך אמצעים דיגיטליים. **ו.** בברכות הראיה. **ז.** צירוף לתפלה.

א. ברכות התלויות בראיה

שנינו **בברכות** (נד:) הרואה מקום שנעשה לו נס מברך שעשה לי נס במקום הזה. הרואה הרים, גבעות, ימים, נהרות או מדברות מברך עושה בראשית. רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול. ועיי"ש **בגמ'** (נח: - נט:) דגם הרואה קשת, חמה, לבנה בטהרתה, קברי ישראל, מלכי ישראל או עכו"ם מברך על ראייתם. ואמרו עוד שם (מג:) שהרואה עצים שמלבלבים אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום. וכן הוא **בשו"ע** (סי' ריח, רכד, רכה, רכו ורכט). ועיי"ש (סי' רכד סע' ג) **ובבה"ל** (סי' ריח על סע' א ד"ה במקום) שלא מברכים ברכות אלו אלא פעם בל' יום. ועי' עוד **בשו"ע** (רסי' תקסא) הרואה ירושלים בחורבנה אומר ציון היתה מדבר שממה, וקורע. וכשרואה בהמ"ק אומר בית קדשינו ותפארתנו וגו', וקורע. ויעוי' עוד **בברכות** (נח:) **ובשו"ע** (רסי' רכה) הרואה חבירו החביב עליו הרבה ושמח בראייתו לאחר ל' יום אומר שהחיינו ואחר י"ב חודש מברך מחיה המתים.

ויש לדון ברואה ע"י אמצעי דיגיטלי כגון שרואה ממרחק ע"י שמקרב הדבר באמצעות משקפת דיגיטלית או זום מצלמה, שידור חי וכדו', האם מברך ברכות אלו, דשמא י"ל שאין זה בכלל ראיה (אך אם רואה תמונה או סרטון שהוסרט פשוט דלא מהני כי אין זה אלא ציור בעלמא), ואת"ל שאינו מברך אכתי צ"ע האם רשאי לברך כשיראה בעצמו תוך ל' יום מראייה זו.

ב. רואה המקום מרחוק

כת' **המהריט"ץ** (ישנות סי' פז) בענין מי שנעשה לו נס בעליית ביתו (בא גנב וחנקו ושבה נפשו אליו ויחי) והוא עולה אליה פעם בחודש, שעליו לברך כשנכנס לשם, ואע"פ שהוא דר בקומה התחתונה מ"מ מברך כי העליה הוי מקום בפנ"ע. והביא ראיה לדבריו מהמדרש שיוסף הצדיק כשהלך עם אחיו נפנה מהם לעמוד ע"פ הבור ובירך ברוך שעשה לי נס במקום הזה, ומדאצטריך יוסף לפנות מאחיו ולא בירך שם בחשאי דרך הילוכו משמע דבעינן ממש במקום, וא"כ מכ"ש עליה שחלק רשות לעצמו ומקום לעצמו מקרי, ע"כ. והביאו **הא"ר** (סי' ריח אות ד), **החיי"א** (כלל סה אות ה) **והשער"ת** (אות ד). נמצא שע"מ לברך צריך לראות המקום עצמו, שהרי בנדון של המהריט"ץ העומד בבית רואה את מבנה העליה אלא שמחמת שאינו רואה תוך הרשות עצמה אינו מברך.

אלא שנר' שאף **המהריט"ץ** מודה שא"צ לעמוד באותו מקום ומהני ברכה אף מרחוק אם רואה תוך הרשות שהיה בה נס, ושאני הא דיוסף שי"ל שמרחוק לא יכל לראות תוך הבור שהוא רשות אחרת. שו"ר **בפרי הארץ** (סי' ז ד"ה איברא) שלמד **מהמהריט"ץ** שצריך לברך כשעומד בתוך המקום דוקא. אלא שדחה דבריו וראייתו, וצידד שאם רואה בדרך העברה בעלמא היה מברך ולא היה לו צורך ללכת ע"פ הבור, והמדרש י"ל דמיירי שהיה בריחוק מקום שלא היה רואה הבור כלל. ועיי"ש שלמד **מהמהריט"ץ** שאם ראה קברי ישראל מרחוק, כשילך לבה"ק אפי' תוך ל' יום מברך כי לא נפטר ע"י ראייה הראשונה.

אלא שלכאו' דברי הפרי הארץ אליבא דהמהריט"ץ אינם מוכרחים (ואף אם נימא כההפרי הארץ היה מקום לומר שלא כת' כן המהריט"ץ אלא לענין ברכה על הנס שמברך שעשה לי נס "במקום הזה" משא"כ בשאר הברכות). וכן ראיתי **בברכ"י** (סי' רכד אות ד) שהביא שכבר השיג על הפרי הארץ **הצרור הכסף** (ספי' א ד"ה ולי ענ). והובא **בשער"ת** (סי' רכד). ועיינתי **בצרור הכסף** ושם שכת' כדברינו דשאני בהא דהעליה שאם אינו נכנס בה אינו רואה מקום מיוחד שנעשה בו נס, והוי דומיא דיוסף הצדיק דהגם שברחוק מנגד בקרוב מיל ואפי' בצד הבור לא היה רואה קרקע הבור מקום שנחשים ועקרבים היו שם, וע"כ אם ראה קברות מרחוק שוב אינו מברך תוך ל' יום. שו"מ שכ"כ נמי **בבאר משה** (ח"ב סי' כ אות ח). **והערוה"ש** (סי' רכד אות ח) כת' בענין ברכת ראיית קברי ישראל שיברך כשהוא סמוך לקברים תוך ד' אמות, וכהן שא"א לו לקרב עצמו לקברים נר' שיכול לברך מרחוק כיון שרואה אותם וכן ההולך לדרכו או נוסע בעגלה כיון שרואה הקברים נר' שמברך. ועי' להלן בשם הפוסקים דמהני כשרואה דרך משקפת, וחזינן שלא צריך לברך דוקא במקום. ועי' עוד **בקצות השלחן** (סי' סו ס"ק א) **ובשד"ח** (מע' ברכות סי' ב אות יז).

ג. דרך זכוכית או משקפת

והנה **בהלק"ט** (ח"א סי' צט וסי' רעד) הוכיח שמותר לקרות בס"ת בבתי עינים כי חשיב ראיה גמורה ע"י זכוכית כההיא **דברכות** (כה:) שאמרו דערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה משום לא יראה. ומבואר דזה בכלל ראיה.

וכעין זה מצינו **במ"א** (רסי' תכו) שפסק שאפשר לקדש הלבנה מאחורי זכוכית שקופה. ועיי"ש **בפמ"ג** (מ"ז ס"ק ד) **ובשעה"צ** (אות כה) דמש"כ **המ"א** (ס"ק יד) **שהמהרש"ל** פתח את החלון לקדש הלבנה, היינו רק לכתחלה היכא שאפשר. וכן הוא **בתפאר"י** דלהלן (ואפשר שבזה"ז שהזכוכיות שקופות לגמרי אפשר דשרי אף לכתחלה, וצ"ע. ועכ"פ נר' שגם **למהרש"ל** א"צ להסיר את בתי העיניים כי עוזרים לראות ובטלים לגופו). וכן מצינו **במ"א** (סי' רחצ ס"ק כ) בענין ברכה על הנר של הבדלה שפסק ע"פ **הרשב"א**, שאם הנר מאחורי זכוכית מקרי רואה את השלהבת, דלא **כהאור"ח** (סח:) המובא **בב"י** (שם). וביאר **הבה"ל** (שם) דמהני משום דדמי לערוה בעששית. [ועיי"ש **בבה"ל** שכת' בדעת המחמירים, די"ל דלגבי ברכת מאורי האש שתקנו חז"ל לברך על ראיית האור לא תקנו אלא כשהאור הוא בגלוי בלי כסוי, ומסיק שם דמה"ט נכון להחמיר לכתחלה. ועי' **בערוה"ש** (אות יח) **ובכה"ח** (אות עא)].

וכ"כ **בשבות יעקב** (ח"א סי' קכו) בדין חליצה דאף אם רואה ע"י בתי עינים שפיר קרינן ביה "ויורקה לעיני הזקנים". וכן נקט **הקול אליהו** (ח"ב או"ח סי' יז) בענין קידוש לבנה אחורי זכוכית. וכן **בברכ"י** (או"ח רסי' רכד וסי' תכו אות ד) כת' שפשוט דמהני אף כשרואה דברים הנזכרים בסי' רכ"ד. וכן נקט **התפאר"י** (נגעים פ"ב בועז אות ד) ושכן הדין בכל ברכה על הראייה, ודלא כהדבר שמואל דלהלן, ע"כ. וכן הביא **הפת"ש** (אה"ע רסי' קסט סדר חליצה בקצרה). ועי' **בשע"ת** (סי' רכד אות ג) **ובדרכ"ת** (סי' א ס"ק קצג).

ועי' **בפתח הדביר** (סי' רכד אות י ד"ה גם) שנוקט שהרואה את המלך ע"י משקפת, אם רואה ראייה ברורה מברך, כי בכה"ג חשיב ראיה אפי' להעיד וכ"ש בראית המלך שא"צ להכיר היטב צלם דמות תבניתו. וכ"כ **בבצל החכמה** (ח"ב סי' טז) בשם **משיב נפש** (ח"ב סי' רמד) שגם בענין ברכה על נס. וכן פסק **הגרנ"ק זצ"ל** (חוט שני שבת ח"ג קובץ עניינים או"ח אות ו).

ד. דרך מראה

והדבר שמואל (סי' רמב) דן בענין הרואה הלבנה דרך זכוכית או מראה וכדו' האם יכול לברך עליה, והביא מהגמ' **בר"ה** (כד.) **והרמב"ם** (קדה"ח פ"ב ה"ה) בענין קידוש החודש שאם העדים אמרו ראינוהו במים ראינוהו בעששית ראינוהו בעבים אין מעידין עליו, והיינו כי חיי' דראו כוביתא דעיבא, כלומר מפני נגהה ובהירותה של המראה המלוטשת בהרת כהה על עיגול עב לבן כל שהוא נראית בה עזה ומזהיר כאור לבנה להטעות את עין הרואים, ולפי"ז בענין ברכת הלבנה נר' דיש לחוש לכתח' לספק זה שאין בידינו בירור מתוך ספרי התלמוד והפוסקים לחלק בין חומרת דין הראיה לחומרת דין ברכה לבטלה, וי"ל ספק ברכות להקל ולא לברך. אמנם הסברא נותנת שאם באותו פרק באותו מקום שרואה אותה מתוך המראה היו עדים מבחוץ רואים הלבנה עצמה ברקיע ומעידים לו עליה אז הרואה במראה יכול לסמוך על עדותם שזו היא דמות הלבנה ולברך עליה כדי שלא להחמיץ המצוה, ומה גם אליבא **דהמהרש"ל** (סי' עז) אף סומא מברך ברכות הלבנה, ע"כ. והביאו בקצרה **הבה"ט** (רסי' תכו).

והנה **מהדבר שמואל** משמע דמיירי כשמסתכלים ללבנה ע"י השתקפות בזכוכית או במראה ואינו מסתכל אליה ישירות דרך המראה, דבכה"ג ס"ל שאינו מברך כי י"ל שיש לחוש לטעות אא"כ יש עדים שרואים שהלבנה אכן נמצאת שבכה"ג אף אם הוא ראה דרך המראה מברך. וכ"כ **השבות יעקב** (שם) אליבא **דהדבר שמואל** (דלא כהבנת **התפאר"י** אליבא דהדבר שמואל דמיירי שמסתכל ישירות דרך הזכוכית. ומ"מ גם לתפאר"י הדבר שמואל מיירי אף כשרואה דרך מראה).

שו"ר **בהלכות קטנות** (ח"ב סי' פב) שנשאל בעדים שראו עובר עבירה בתוך מה שנצטייר במראה של זכוכית לבנה והכירו הכל בפירוש, וכת' שיש לצדד בזה לפי המבואר בגמ' בר"ה הנ"ל.

פניני הלכה

האם יש משום הידור מצוה בטלית קטן נאה

תניא (שבת קלג:) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה, וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן, וכורכו בשיראין נאין.

ובלשון הגמ' שלפנינו יש לבאר דאין צריך להקפיד אלא על הציצית שהיא גוף המצוה, אבל לא על הבגד שנותן עליו הציצית.

אולם **ברש"י** בב"ק (ט: ד"ה בהידור מצוה) איתא - דתניא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לך ס"ת נאה לולב נאה טלית נאה וציצית נאה. עכ"ל. [ונראה דכך היתה גירסתו בגמ'].

וכן הלשון **בר"ף** בסוכה (טז.) - זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות בלולב נאה בסוכה נאה בשופר נאה בטלית נאה.

[וכן מצינו במדרש **שכל טוב** (פרשת בשלח פט"ו אות כ"א) - זה אלי ואנוהו ר' ישמעאל אומר וכי אפשר לבשר ודם להנות לקונהו, אלא אתנה לפניו במצות, אעשה לכבודו טלית נאה ומצויצת כהלכתה, תפילין נאות, ס"ת נאה, לולב נאה וסוכה נאה.

ויעוי' **בס"ח** (סי' תתע"ח) שכתב - חשתי ולא התמהמתי לשמור מצוותיך, לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות כגון טלית נאה וס"ת נאה, שלא יאמר אדם כיון שיש לי טלית לקנות אמתין עד שיבא לידי טלית יפה מאד, אלא יקנה מיד טלית אע"פ שאינו יפה כל כך. עכ"ל].

ומבואר דאף שהטלית גופא אינה מצוה, מ"מ כיון דנותן הציצית עליה, יש לעשותה נאה משום זה אלי ואנוהו.

ויעוייין **בדבר אברהם** (ח"ב סי' כ"ה אות ג') שכתב לתמוה מה שייך הידור בטלית, והלא הטלית אינה מצוה ורק הציצית מצוה. אך למעשה הדברים מפורשים ברש"י וברי"ף.

ויל"ע לפי"ז האם נימא דה"נ יש הידור בדירה נאה משום שנותן על הפתח מזוזה. ואכן **באילת השחר** (בשלח ט"ו) כתב דלפי"ז י"ל דמי שיעשה בית נאה וכוונתו בכדי שהמזוזה תהא מונחת בבית נאה יש לו שכר. [אלא דסיים דאולי לא כתב כן רש"י אלא למ"ד דציצית חובת מנא ע"ש. עכ"ד. מיהו יותר נראה דכך הייתה גירסת הרש"י בגמ', וכדחזינן דאף הרי"ף כתב טלית נאה].

אולם **האדר"ת** (עובר אורח - סי' ר"א) כתב לחלק דשאני טלית דניכר למצוותו יותר מהבית שהוא לדירתו, ומכ"ש שאנו לובשים גם הטלית קטן רק לשם מצות ציצית ולא שמטילין ציצית בבגד שלובשים אותו גם בלעדי המצוה. ואין המזוזה ניכרת על הבית כמו שהציצית ניכרת על הטלית.

ובארץ צבי (פרומר – ח"א סי' א') כת' לבאר בשם ת"א דרש"י כת' טלית נאה משום דכבר בזמנו היה המנהג כמו בזמנינו דקנו הטלית רק כדי לקיים בו מצות ציצית, ולולי המצוה לא היו לובשים הבגד כלל, וע"כ אף הבגד הוא מהמצוה, משא"כ בזמן הגמ' שהיו נותנים הציצית על הבגד שהיו לובשים בלא"ה, וע"כ לא נזכר בגמ' טלית נאה, וה"נ בית דאין קונה הבית בשביל המצוה אלא ע"מ לדור בו וע"כ לא חשיב מן המצוה. א"נ דשאני מזוזה דאינה מצוה מחוייבת רק אם יש לו בית חייב במזוזה, וע"כ אין לבית שייכות למצוה, משא"כ ציצית דמצווה לכניס עצמו בחיוב ציצית וכיון שא"א לקיים המצוה אלא ע"י צירוף בגד ע"כ גם הבגד מן המצוה.

[ולביאורו הא' מ"ש רש"י טלית נאה אינו משום דכך היתה גירסתו בגמ', אלא מפני שנשתנה הדבר. ויותר נר' דכך היתה גי' בגמ' וכדחזינן דאף ברי"ף כתב כן].

ובאמת אף לדעת **הדבר שמואל** שמצדד דלא מהני ראייה כזו היינו כי יש לחוש לטעות, אבל בגוונא דלא שייך טעות מהני, וכן י"ל אליבא דההלכות קטנות. ושו"ר שכ"כ נמי **הברכ"י** (חו"מ סי' לה) בענין עדים שראו את הדבר בתוך מה שנצטייר במראה זכוכית, דאם אינו מסתכל בדבר כלל רק הסתכלותו הוא במראה, נסתפק בזה **ההלק"ט** (שם), והגם דנראה דעת **הדבר שמואל והשבות יעקב** הנ"ל דבכה"ג לא מיקרי ראיה, י"ל דשאני התם דיש מציאות דראו כוביתא דעיבא, אבל בנ"ד אם הוא באופן שלא יש להסתפק בשום מציאות, אפשר דמיקרי ראיה, ע"כ. והביאו **הפת"ש** (חו"מ סי' לה ס"ק ח). ועי' **בעין יצחק** (אה"ע סי' לא אות ג) שכתי בענין עגונה ע"י היכר תמונה, דשאני הא דגמ' בר"ה דהא כתיב כזה ראה וקדש, וע"כ בענין דוקא דיראו את עצם הלבנה ולא ע"י דמיון וכיוצא, ועוד יש לחלק משם לנ"ד בכמה גווני, ע"כ. ועי' **בזרע אמת** (ח"ג סי' כד וסי' מג) **ובשער הזקנים** (דף קי ע"ג).

ועי' עוד **בפתח הדביר** (סי' רכד אות י ד"ה ועל מה) שנשאל ברואה את המלך דרך מראה אם חייב לברך ברכת שחלק מכבודו, וכתי שנסתפק בזה **בבית עובד** (מע' הבית) לפי מש"כ הרמב"ם (פהמ"ש כלים פ"ל מ"ב) דאספקלריא שאינה מאירה הוי ספק ראי' שלא יראה בשיעורו ובקומתו האמיתי. **ובפתה"ד** כתי עליו שלפי דברי הברכ"י יוצא שבאופן שאין לחוש לטעות חשיב ראייה וה"ה בנדן זה, ע"כ. ומ"מ על הנר של הבדלה ודאי אינו מברך עליו בכה"ג שהרי אינו נהנה מאור הנר, ובפרט אם רואה ע"י אמצעי דיגיטלי שאינו נהנה אלא מאור המסך, והרי פסק **השו"ע** (סי' רצח סע' ד) שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה אחרת, ע"כ. ועי' עוד להלן אות ז' מש"כ בשם הפתח הדביר.

ה. דרך אמצעים דיגיטליים

ולפי הנ"ל י"ל שראייה דרך מסך מצלמה, דרך משקפת אלקטרונית ודרך מצלמת וידיאו, הדבר בכלל ראייה, דלא גרע ממראה שרואה דבר המשתקף עליה ומהני. אלא שכ"ז בשעת אמת אבל אם צילמו המקום ואח"כ רואה את התמונה או ההסרטה לא מהני דאין זה אלא כציור בעלמא שלא מברכים עליו.

אלא דלכאו' יש לחלק שעד כאן לא פסק הברכ"י להקל אלא לענין עדות דבעינן בירור, אבל בדבר שצריך ראייה ממש י"ל דע"ז לא מקילינן להחשיב ראייה דרך מראה. אלא **שמהדבר שמואל** שדימה אותם לא משמע כן. וכן **בפתח הדביר** הנ"ל מבואר דלא ס"ל לחלק בזה (ועי' מש"כ בשמו להלן אות ז'). אולם אפשר דמה"ט **הבית עובד** לא הביא ראיה מדברי הברכ"י.

אלא שאפשר דיש לחלק בין השתקפות טבעית כגון על מראה או במים, לבין השתקפות על מסך אלקטרוני די"ל דפנים חדשות באו לכאן והוי כתמונה שלא מברכים עליה (אולם לענין עדות לא נראה לחלק בזה).

אולם אף אם נימא כן אכתי י"ל שעכ"פ מידי ספקא לא נפקא, וזה ע"פ **האג"מ** (או"ח ח"ב סי' קח וח"ד קכו) שכתב בענין שמיעה דרך רמקול בשידור חי דאף אם נימא שהאמת כאמירת המומחים שלא נשמע קול האדם אלא קול אחר שנעשה מקולו, מטעם שכיון שעכ"פ רק כשהוא קורא נשמע הקול יש להחשיב זה כשמיעת קולו של המדבר, דהרי קול זה שנשמע הוא כקולו ממש. ומטעם זה אפשר דאין למחות ביד אלו שרוצים לקרא המגילה ע"י המיקרופון מצד ההלכה. אך מ"מ כיון שלא ברור להיתר והוא ענין חדש, יש למחות כדי למונעם מלרדוף אחרי חדשות, ע"כ. **והשבט הלוי** (ח"ה סי' פד) הסכים להאג"מ. ועיי"ש שכתי שמ"מ אם אחד כבר שמע (קריאת המגילה) בדיעבד ע"י רמקול, הייתי מחייבו לשמוע פעם ב' אבל בלי ברכה, כיון דמעיקר הדין קרוב שיצא.

והחזו"א (מנח"ש ח"א סי' ט ד"ה קצור) נקט דיתכן דכיון שהקול הנשמע נוצר ע"י המדבר וגם הקול נשמע מיד כדרך המדברים "אפשר" דגם זה חשיב כשומע ממש מפי המדבר או התוקע, וכמדומה לי שצריכים לומר לפי"ז דמה שאמרו בגמ' אם קול הברה שמע לא יצא, היינו מפני שקול הברה נשמע קצת לאחר קול האדם משא"כ בטלפון ורם - קול, ע"כ. והארכנו בזה בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון קנ"ח. ולפי"ז נרא' דחשיב ראייה בכה"ג עכ"פ לחומרא שאם ראה דרך אמצעים דיגיטליים ובירך אינו חוזר ומברך דסב"ל.

ו. בברכות הראיה

מיהו אף אם נימא שראייה בדרך זו בכלל ראייה מ"מ נראה שעל ברכות הראייה אינו מברך כי י"ל שברכות אלו נתקנו על ראייה מתוך התפעלות, ואם רואה הרים גבוהות וכדו' מביתו דרך מצלמות אין כאן התפעלות (וכן ברכת הלבנה, האילנות וכדו' י"ל שתיקנו במקום היכן שהתחדש הלבנה ואילנות מלבלבים). וכן אם רואה את חברו אחר ל' יום בשיחה דרך מצלמות אינו מברך שהחיינו שאין שמחה כ"כ בראייתו כי אין כאן קירבה כל כך. ומ"מ אם פגשו תוך ל' יום מהראיה דרך המצלמה נר' שאינו מברך כי מסתבר דבכה"ג אין שמחה כ"כ, ונרא' דעדיף ממש"כ **המ"ב** (שם ס"ק ב) שאם קבל מכתב ממנו או שאנשים הודיעוהו מה שלמה תוך ל' דהוי מח' וסב"ל. ועי' **בערוה"ש** (אות ב). (וכ"ז לנוהגים לברך ברכה זו בזה"ז. אולם רבים אינם נוהגים לברכה. וכן דעת **הגריש"א זצ"ל** (שער העין עמ' תכז) כיון ששכיחים אמצעי קשר ועוד משום שלא ברור מה הגדר של חביב עליו. ודעת **הבא"ח** (פר' עקב אות יד) שיש לברך ללא שם ומלכות).

שו"ר שבדרך זה כתי' **בבצל החכמה** (ח"ב סי' יח) שלא מברך בראיה בשידור חי כי אין כאן התפעלות. אלא שעיי"ש שכתי שההלכות קטנות שצדד דמהני ראיה ע"י מראה היינו בענין עדות שהוא בירור, משא"כ לענין ברכות הראי' שתקנו חז"ל לברך על ראית דברים מיוחדים, א"א לברך רק כשרואה עצם הדבר עליו הוא מברך, ע"כ. אולם **בדבר שמואל** מבואר להדיא דלא כדבריו שהרי דימה עדות לברך ראיית הלבנה, וכן הוא בפתח הדביר וכמ"ש לעיל. ואע"פ שמצינו **למהרש"ל** (שם) דס"ל דסומא מברך דלא כדעת המהריק"ש והרדב"ז דס"ל דלא מברכים. וביאר **הבה"ל** (סי' תכז ד"ה ונהגינן) דאף שלא מברכים עד שיהנה מאורו מ"מ די בזה שהעולם יאותו לאורה כי ברכה זו על בריאת עולמו וחידושו קאי, (ומ"מ צריך לבנה הראויה שהעולם יכולה להינות ממנה ואם יש ענן שמסתיר לא מברכים) ומבואר שאין זו ברכת הראייה לגמרי, ע' **בדבר שמואל** שבאמת רק צירף דעת המהרש"ל.

וע"כ נראה שאם עומד במקום, אלא שמחמת המרחק אינו רואה בבירור, בכה"ג י"ל דחשיב ראייה דומיא דמשקפת ואע"פ שרואה דבר המשתקף על המסך הרי שראייה דרך המראה ג"כ חשיבא ראייה כשהיא ברורה. אלא שיש מקום לדחות כמו שדחינו לעיל דהכא גרע ממראה כי אינה השתקפות טבעית, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וסב"ל ואם בירך בכה"ג אינו חוזר ומברך.

ז. צירוף לתפלה או זימון

ונראה פשוט שכל זה הוא בענין דברים התלוים בראייה. אבל דבר שהוא תלוי בצירוף כתפלה בצבור, דבעינן השראת השכינה כמ"ש **המ"ב** (סי' נה ס"ק ס), אף באופנים שסגי בראייה, עי' בזה **בשו"ע** בסי' נ"ה **ובשמעתא עמיקתא** גליון תכ"ו, היינו דוקא בראייה טבעית שבכה"ג שיערו חז"ל ששכינה שרייה, וזה לא שייך בראייה שאינה טבעית, וע"כ לא מצטרפים.

אלא שגם בזה יש לחלק בין אם נמצאים במקומות רחוקים לגמרי לבין אם נמצאים במקומות קרובים ששייך לראות א' את השני ע"י ראייה טבעית אלא שעשו כן ע"י מצלמה וכדו', דבכה"ג יש לדון בזה ע"פ צדדים הנ"ל. וכעין זה מצינו **בפתח הדביר** (רסי' קצה) דשתי חבורות הרואות זא"ז דרך זכוכית מצטרפים אולם ע"י מראה לא מצטרפים כי ראיה זו לא חשיבא ראיה ודאית כמבואר בהלכות קטנות והברכ"י הנ"ל. אבל דרך זכוכית ודאי מועיל. והביאוהו **השד"ח** (אסה"ד מע' הזי"ן אות ו) **והבצל החכמה** (שם) בקצרה. ולפי מה שבארנו לעיל שבאופן שהראייה היא ברורה י"ל דמהני ה"ה בכה"ג. ועי' **בכה"ח** (שם אות א) שהחמיר אף כשרואה דרך זכוכית כי יש לחוש לדעת **האור"ח** המובא לעיל באות ג', ולפי דבריו ק"ו שיש להחמיר במראה, אולם **להבה"ל** שהבאנו שם אין מקום להחמיר בזה. (ועי' לעיל שהבאנו בשם הפתח הדביר גופא שגם נקט שאם הראייה ברורה מהני אף ע"י זכוכית או משקפת, אלא דע"כ שלא סמך להקל אלא במקום שהוא רואה דרך שם אבל במראה שהוא השתקפות לא נקט להקל למעשה). ולמעשה הדבר תלוי במש"כ לעיל באות ה' בשם האג"מ והשבה"ל, וע"כ אין הדבר אלא ספק, וע"כ אין לסמוך ע"ז.

מסקנא דדינא

א' ברכות הראייה כגון ראיית הים הגדול וכדו', ניתן לברכם אף מריחוק מקום כל זמן שרואה את הדבר שהוא מברך עליו באופן ברור (אלא שבברכת שעשה לי נס צריך לראות תוך הרשות שהיה בה הנס). **ב'** ראייה דרך זכוכית כגון דרך חלון, משקפים, משקפת וכדו', בכלל ראיה. ומ"מ בשעת קידוש לבנה לכתחלה לא יברך דרך חלון (אבל המשקפים א"צ להסיר). **ג'** ראייה באמצעות מראה גם בכלל ראיה, אלא שבמקום שיש לחוש לטעות (כגון בברכת הלבנה) אין לברך באופן זה. ויש מחמירים בזה בכל אופן. **ד'** ראייה באמצעות מסך אלקטרוני כגון משקפת, מצלמה אלקטרוניות וכדו', אין הדבר פשוט אם נחשב כראייה, ועל כן לא יברך עד שיראה בעצמו. אלא שאם כבר בירך נראה שאינו חוזר ומברך. (אולם על הנר של הבדלה לא מהני ראייה בכה"ג כי אינו נהנה מאור הנר). **ה'** כל זה כשעומד במקום שנמצאים אותם דברים שמברכים עליהם (אפי' הוא בריחוק מקום), אבל אם אינו עומד כלל באותו מקום, כגון שיושב בביתו ובידו לראות רק ע"י אמצעיים אלקטרונים, אינו יוצא יד"ח ברכות הראייה כלל. **ו'** הרואה את חברו החביב עליו ביותר דרך אמצעים אלקטרונים בשידור חי אף אם לא ראה אותו יותר משלשים יום אינו מברך ברכת שהחיינו (אף לנוהגים לברך אף בזה"ז), ומ"מ נראה שאם שוב ראהו תוך ל' יום מראייה זו אינו מברך (ומ"מ אם ראהו דרך תמונה או סרטון שהוסרט ודאי אינו כלום). **ז'** במקום שמועיל ראייה לצירוף כגון לתפלה בצבור או זימון, לא מועיל ראיה דרך מצלמה. ודרך מראה י"א דלא מהני.

ובאג"מ (ח"א סי' קפ"ז) כתי' דמשמעות הרש"י שגורס כן בברייתא, אלא דכוונתו על הטלית שלובשין בשעת התפילה (וכן בזמננו שלובשין בגד של ד' כנפות רק לקיים המצווה), אף שזהו רק מנהג בעלמא ולא מצוה אף מדרבנן, כיון דעכ"פ הוא עושה כן לכבוד שמים יש עליו מצוה שיעשה בהידור מקרא דואנוהו, והוא גם מדאו' אף שעצם המעשה אינו מדאו', אבל אחרי שעושה זה לקיום איזה מצווה ומנהג שהוא נחשב לכבוד שמים הוא קפידת התורה בואנוהו.

ומ"מ איך שנבאר הדברים מבואר דבטליתות שלנו שנעשין לצורך מצוה הסכמת האחרונים דלדעת רש"י יש בהם משום זה אלי ואנוהו. וכן מבואר בר"ף.

וכדברי הרש"י והרי"ף איתא לדינא **במג"א** (ריש סי' כ"ד) - יזהר לעשות טלית נאה משום זה אלי ואנוהו (גמ'). והביאו **החסד לאלפים** (סי' כ"ד אות ה') והוסיף בדרך תוכחה - וכמה מהגנות והבושה למי שמתלבש מלבושים נאים כאשר תשיג ידו, והטלית בלוי וקרוע, ילבש בושה ויתעטף כלימה ונפשו תהיה עגומה עליו וידאג מן הנקמה ר"ל. עכ"ל. וציין לדבריו **הכף החיים** (לגר"ח פלאג'י זצ"ל ריש סי' י') ע"ש. והובאו דבריהם **בכף החיים** לגרי"ח סופר דצ"ל (סי' כ"ד ס"ק ג').

וכ"כ לדינא **במשנ"ב** (סי' כ"ד ס"ק ס"ק ט') משמיה דהאחרונים דמצוה לעשות טלית וציצית נאה.

ואף בטלית קטן שלובש תחת בגדיו יש מצוה לעשותו נאה, דכבר מצינו **במחבר** בהל' תפילין (סי' ל"ב סי"ד) דכתי' דהסופרים הזריזים עושים ג' מיני קלפים, העב יותר לכתוב בו פרשת שמע שהיא קטנה, והדק ממנו לפרשת והיה אם שמוע שהיא יותר גדולה, ולפרשת קדש ולפרשת והיה כי יביאך שהם ארוכות מאד עושים קלף דק מאד, ובזה יתמלאו הבתים בשוה וזהו נוי לתפילין. [וע"ש **בגר"א** (סי"ק ל"ו) הובאו דבריו במשנ"ב (סי"ק ל"ג)]. וחזינן דאף בדבר שאינו נראה לעין יש בו משום זה אלי ואנוהו.

וכן מצינו **ברמ"א** (סי' ל"ב ס"י"ד) דכתב דלכתחילה יכתוב הכתיבה של פרשיות התפילין בכתיבה גסה קצת שלא יהיו נמחקים מהרה וכן מצוה ליפותן מבחוץ ומבפנים. ומקורו מהמרדכי (הלכות קטנות ע"י דף צ"ו) הביאו הד"מ שם (סי"ק א') דכתב דמצוה ליפות המצוה מבחוץ ולמראה עינים וכ"ש מבפנים שהרי בבית המקדש מבפנים זהב טהור. ע"ש. וה"נ חזינן דאיכא משום זה אלי ואנוהו אף בדבר שאין נראה לעין.

העולה לדינא - מצוה שתהיה הטלית נאה ונקיה, בין בטלית גדול ובין בטלית קטן.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

זכירת השבת בימי השבוע (ה)

הציפיה לשבת - "ושמרו בני ישראל את השבת... על דרך אומרו "ואביו שמר את הדבר", פירוש ממתין ומצפה מתי יבא, והכוונה בזה לצוות שלא יהיה השבת בדבר טורח, לצד מניעת מלאכת הרצון ומצוא החפץ [והיינו שהסיבה שאסור בשבת לעשות מלאכות וחפצי חול יכולה לגרום שהשבת תהיה עליו לטורח, וזו המצוה לשמוח בשבת ואדרבה לצפות מתי תבוא], אלא צריכים לשמוח בו בשלימות הרצון וחפץ בדבר, ותמיד יהיה ממתין ומצפה מתי יבוא". (אור החיים, שמות לא, טז)

קדושת השבת היא כפי ההכנה בימות החול - "אשר כל אדם רואה ומבין אשר יש השראת קדושה לכל אדם בשבת, ואינו דומה קדושת שבת לכל אדם בשוה, רק יש בני אדם אשר מרגישים יותר קדושה בשבת - ויש שאינם מרגישים כל כך, רק מעט מן המעט. ויש שיש להם הרבה קדושה מאד...

והכל הוא לפי הכנת בנ"א אשר מכין מער"ש לשבת, וכל שכן מֵחַד בשבת לשבת, אשר ממשיך על עצמו קדושת שבת בכל ששת ימי המעשה. וכפי המשכתו בששת ימי המעשה כך מרגיש קדושת שבת בשבתו, כל חד וחד לפום קדושתו ופרישתו בימי החול כך מרגיש בשבת יותר קדושה". (מאור ושמש, פרשת כי תשא)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© **שמעתא עמיקתא** – להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תל"ז | פרשת בלק – בחו"ל חוקת בלק | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר להשתמש באלכוהול ג'ל בשבת

א. מלאכת ממחק וממרח. **ב.** ממרח על בנ"א ושאר בעלי חיים. **ג.** איסור ממרח במשחה. **ד.** משחה נוזלית וכדו'. **ה.** דבר מוצק שהופך לנוזלי. **ו.** נבלע בגופו.
ז. דבר שאינו נמרח אטו דבר הנמרח. **ח.** איסור מוליד. **ט.** מיד נעלם - אינו ניכר לעין.

א. מלאכת ממחק וממרח

תנן **בשבת** (עג.) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כו', הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבד את עורו והממחקו כו'. **ופרש"י** ממחקו - מגרר שערו. ויעויין שם (עה:) שכן השף בין העמודים בשבת חייב משום ממחק. **ופרש"י** ששף קרקעית שבין עמודי חלונות. **ותוס'** בשם **ר"ח** כת' דשף העור על העמוד כדי להחליקו. וכן פסק **הרמב"ם** (שבת פי"א ה"ו).
ועוד איתא **בשבת** (עה:) הממרח רטיה חייב משום ממחק. **ופרש"י** (עירובין קב: ד"ה שהוא) משום שמחליק גומות שברטיה. ויעוי' **ברמב"ם** (שם) שכת' דהממרח רטיה כל שהיא או שעוה או זפת וכיוצא בהן לדברים המתמרחין עד שיחליק פניהם, חייב משום מוחק. וכן הביא **השו"ע** (סי' שכח סע' כה - כו). ועי' **במ"א** (סי' תקיד ס"ק ו) שאם מדביק נר שעוה אינו בכלל ממרח כי כל שאינו משפשפו לא הוי מירוח. וכן פסק **המ"ב** (ס"ק יח). מבואר מכל הנ"ל שהמחליק משטח או חומר מסויים עובר על מלאכת ממחק.

ב. ממרח על בנ"א ושאר בעלי חיים

ויעויין **ברמב"ם** (שם ה"ה) שכת' דאיזה הוא מוחק זה המעביר שיער או הצמר מעל העור אחר מיתה עד שיחליק פני העור, ע"כ. ומשמע שאין משום ממרח בבע"ח אלא לאחר מיתה. וכן דקדק **החמדת ישראל** הובא **במנח"י** (ח"א סי' סג אות ט). וכן פסק **הגרנ"ק זצ"ל** (תורת המלאכות, ממחק אות ה ד"ה אולם וסוף אות ג). דלא **כהחת"ס** (על סי' שמ) דס"ל שיש משום ממחק באדם חי. וכן דלא **כהדעת תורה למהרש"ם** (סי' שכח על סע' כו) שהוכיח שאף על גוף בע"ח יש משום ממרח דאיתא **בשבת** (עד:) דממרט מעוף הוי ממחק, עי"ש. אולם יש לדחות בפשיטות דאיירי בעוף מת. ומ"מ י"ל שהחת"ס והדע"ת מיירי דוקא כשעי"ז מחליק עור הבע"ח, משא"כ בסתם סיכה שרק מרכך המקום. ועכ"פ לכו"ע אסור למרוח דבר שיש בו משום ממרח אף על גוף אדם.

ג. איסור ממרח במשחה

והנה לכאורה **מרש"י** שפירש בהא דרטיה שיש משום ממרח מחמת שמחליק גומות הרטיה, משמע שבמריחת הרטיה על המכה ליכא משום ממרח. ולפי"ז י"ל שאין איסור במריחת משחה על הגוף. אולם **המאירי** (שבת שם) פירש בהא דרטיה שמחליק תחבושת על המכה. וכן הוא **בתוס' רי"ד** (שם). ומשמע שיש איסור בעצם המריחה על המכה. ועי' **בט"ז** (ס"ק יח) **ובמ"ב** (ס"ק פא) שהביא להלכה את פירוש רש"י. אולם **החזו"א** (או"ח סי' נב סס"ק טז) כתב בפשיטות כשמושחין על פצע לא ימרחו רק ישליכו את המריחה, ע"כ. ומבואר דס"ל שיש איסור ממרח במשחה על הגוף (אבל בהנחתה בלבד אין איסור, וכן יוצא מדברי **המ"א** המובא לעיל אות א'). וכן נקט **השבט הלוי** (ח"ה סי' לא ס"ק ג). ואע"פ שבכה"ג בד"כ אין כוונת האדם להחליק את המשחה אלא לפזרה בגופו, ביאר **הגרנ"ק זצ"ל** (חוט שני ח"א פי"ד אות א והגה יד) שיתכן שאין רצונו שתיבלע כל המשחה בתוך הגוף מיד, ולפיכך רצונו להחליקה ע"ג הבשר כדי שתיבלע מעצמה לאט לאט בתוך הגוף, ע"כ. אולם לכאורה זה ניחא במשחות שמטרתם להחליק הבשר, אולם במשחות תרופתיות בד"כ אין צורך שישארו על פני העור. והכל לפי הענין.

ד. משחה נוזלית וכדו'

ועי' **בשבת** (קכא:) דאמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו. **ופרש"י** לפי תומו שאין מתכוין למרח ולאשוויי גומות, ואע"ג דממילא ממרח הוא כי לא מכוין שרי משום מאיסותא. ובדרך זה כתבו **הר"ן** (שם), **הטור** (סי' שטז) **והשו"ע** (שם סע' יא). ועי' **בפמ"ג** (שם א"א ס"ק כד) שכת' שמשמע שברוק גם שייך מירוח אם רוצה להשוות ולהניח שם על גבי מכה וכדו', ע"כ. ולפי"ז יוצא לכאו' שאפילו בדבר נוזלי שייך ממרח.
אלא דעי' עוד **בשבת** (קיא.) דתנן החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן, ולא שמן וורד, בני מלכים סכין שמן וורד על מכותיהן שכן דרכן לסוך בחול (אף בלא מכה). רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם, ע"כ. **ופרש"י** לא יסוך בהן יין וחומץ - דאין אדם סך אותו אלא לרפואה. אבל לא שמן וורד - לפי שדמיו יקרין, ואינו מצוי, ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, ע"כ. ומבואר לכאורה שבדבר נוזלי אין משום ממרח (ואיכא רק משום גזרת שחיקת סממנין).
ועי' **בדעת תורה** (שם) שכת' שבאמת בשמן ליכא משום ממרח כי הוא נבלע בגוף ובאופן זה מבואר **במ"א** דלהלן דליכא משום ממרח. וזה דוחק שהרי מבואר להלן שיש חולקים על המ"א וא"כ עכ"פ לדידהו אכתי קשה אמאי אין בשמן משום ממרח, אע"כ שבדבר נוזלי ליכא איסור. ומהא דרוק צ"ל דרש"י מיירי בסמיך או מעורב בקרקע. ועי' להלן אות ז' שמבואר שאפי' בשמן עב (שאפשר לסתום בו חבית) ליכא משום ממרח.
ובשו"ת מטה לוי (הורוויץ ח"ב סי' כא) כת' שמותר לסוך תינוקות במשחה בשבת ולא שייך בו משום ממרח, דדוקא ברטיה שעל גבי מכה שהיא קשה שהיו נותנים על כל מכה שייך גביה משום מירוח, אבל במשחה שהיא רכה לא שייך כלל שימרח ולא הוי רק כמו סיכה, והרי חזינן שאפילו לרחוץ ידיו בבורית דודאי דומה לממרח אף לאותן שאסרו היינו רק משום שנימוח על ידו והוי נולד כמ"ש **הרמ"א** (סי' שכו סע' י), ע"כ. והביאו **הצי"א** (ח"ז סי' ל). ועי"ש שהקשה עליו ע"פ מה דאיתא בסי' שי"ד המובא להלן אות ז' דיש לגזור שמא יבא למרוח. אולם לכאו' דבריו תמוהים לפי מה שיתבאר בס"ד להלן דאין גזרה זו בכל מקום ודבר.
ועכ"פ לפי הנ"ל יוצא שבחומרים נוזליים כגון אלכוהול ג'ל נוזלי לא שייך איסור ממרח.

ה. דבר מוצק שהופך לנוזלי

ונראה דאף סוג האלכוהול ג'ל שהוא מוצק ונהפך לנוזלי ע"י שפשוף הידים דינו כנ"ל, דהרי בשעת המריחה אינו אלא נוזל. ועי' **בבאר משה** (ח"א סי' לו אות ב) שכת' ליישב קושיית הפוסקים מהא דמשמע מהרמ"א שבבורית ליכא משום ממרח אלא משום נולד והרי בסע' כ"ב מבואר דאיתא משום ממרח בחלב, דלעולם בעושה על בשר אדם כיון שע"י חום בשר האדם השומן והחלב יהיה נמחה ויהיה לח, מעיקרא אין כאן משום ממרח רק משום נולד. ויעויין **באבני ישפה** (ח"ב או"ח סי' לב) שכתב עוד חילוק שאם הדבר שמורחים הוא נוקשה ואינו רך א"כ אע"פ שהוא נמס ע"י השפשוף אין בו משום ממרח, והטעם הוא דרק בדבר רך יש שם ממרח, אבל בדבר קשה אין זה נקרא ממרח אלא הוא נמס, והרי זה דומה למשפשף קרח שאין בו משום ממרח. ובאמת יסוד זה כבר מפורש **במ"ב** סי' שכ"ו ס"ק ל', דדוקא דבר רך יש בו איסור ממרח, עי"ש. ומבואר מכל הנ"ל שאין משום ממרח אלא כשהדבר נמרח, אבל אם הוא נמס ולח אין משום ממרח אע"פ שראשיתו הוא מוצק. וכן משמע מדברי **הערך ש"י** דלהלן.

ו. נבלע בגופו

ובר מן דין יש להתיר ע"פ **המ"א** (סי' שטז ס"ק כד) שדקדק מלשון **השו"ע** הנ"ל באות ד' שכת' לא ישפשף ברגליו רוק ע"ג קרקע ומשמע דע"ג ספסל לכו"ע שרי, וצ"ע דליתסר משום מירוח עצמו, וי"ל דממרח לא שייך אלא כשכונתו שיתמרח דבר ע"ג חבירו אבל הכא רוצה שיבלע בקרקע, ע"כ. וכן פסק **המ"ב** (ס"ק מט). ועי' **בערך ש"י** (סי' שכח על סע' כב) שכת' דהא דסך בחלב על גילדי מכה לא שייך משום ממרח, כיון דנימוח לא נשאר דבר לומר עליו שהחליק פניו, וכן זה הטעם בדורס רוק אינו שייך לומר שהחליקו כיון שנבלע ולא נשאר בו ממשות, אבל כשממרח ונשאר בו גוש בעין חייב משום ממרח, ע"כ. ולפי"ז י"ל דבנ"ד שרי ואע"פ שכוונתו בהתחלה לפזרו על כל ידו ע"מ להרוג החיידקים שבידו, מ"מ כיון שסוף סוף אינו נמרח על ידו אלא נבלע מיד בידיו נר' דלא שייך ממרח לשיטה זו.
ויעויין בדעת תורה **למהרש"ם** (סי' שכח סע' כו) שלמד מדברי המ"א דה"ה לענין מריחת משחה לצורך ריפוי חולי שיש להתיר ע"פ המ"א, ושוב כת' שלפי משי"כ **הא"ר** (סי' שטז) דלרש"י, ר"ן וטור, שנקטו בענין רוק שגם באופן שהדבר נבלע איכא משום מירוח צ"ע אם להקל בזה וכו', וסיים דמ"מ במקום חולי שאב"ס יש לסמוך על דברי המ"א ותליא בדיעות דסי' שכ"ח סעי' י"ז וחילוקים הנזכרים שם, ע"כ. וכן מבואר **בערך ש"י** דלסברת המ"א יש להקל אף במשחה. [ועי' **בהגהות על הדעת תורה** שמיישב שהמ"א מפרש כוונת רש"י, ר"ן וטור, דמה שהזכירו לשון ממרח לא משום מלאכת ממרח רק דבמירוחו משוה גומות עי"ש].
אולם שו"ר **בצי"א** (ח"ז סי' ל אות ח) שכת' לדחות דברי הדעת תורה דאינו דומה מריחת משחה ע"מ להבליעה להא דרוק, שכל המטרה של שפשוף הרוק הוא רק לשם המטרה שיבלע בקרקע ובלעדי זה אין לו כל כוונה תועלתית בזה, אבל במשחה כגון משחת שיניים שיש לו גם כוונה תועלתית מוקדמת שתעלה שכבת המשחה על השיניים ותשאר ככה לרגעי קט ורק לאחר מיכן הוא דרצונו שתסמסמס ותיבלע, וא"כ י"ל דבכה"ג שפיר הוא דאוסר דהרי אין שיעור למירוח לא בכמותו ולא באיכות השהייתו ובכל שהוא חייב, ע"כ. וכן הקשו **השש"כ** (פל"ג הגה סד) **והגרנ"ק זצ"ל** (חוט שני ח"ד סי' שכח הגה שעד).

פניני הלכה

האם אפשר לבצוע בסעודת שבת על ג' חלות

אמרינן **בשבת** (קיז:) אמר ר' אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה. אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב (דמשמע אחיזה אבל בציעה לא כתיב משנה). רבי זירא בצע אכולה שירותיה, אמר ליה בינא לרב אשי והא מחזי כרעבתנותא, א"ל כיון דכל יומא לא עביד והאידנא הוא דקעביד לא מחזי כרעבתנותא.
ופרש"י בצע לכוליה שירותיה - פרוסה גדולה ודי לו בה לאותה סעודה, ולכבוד שבת, ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה. ע"כ. אולם **הרשב"א** פי' דר"ז בצע על כל הככרות דמנחי קמיה.
ולדינא כתבו **הטור** (סי' רע"ד) **והשו"ע** (שם ס"א) כפי' רש"י. אולם **השל"ה** (שבת נר מצוה ד"ה ולאכול) כתב **דרש"ל** נהג לבצוע על שניהם. וכן דעת **הגר"א** (סי' רע"ד ס"ק א'), וכפי' הרשב"א ע"ש.
ויל"ע אם יש לפניו כמה ככרות אם יכול לבצוע על יותר מב' ככרות, או כיון דבעינן תרתי כנגד לחם משנה בעינן דוקא ב' ולא יותר.
[ואין שאלתנו באותם הנוהגים כדברי הזוהר והאר"י לבצוע על י"ב או על ד' חלות, אלא באדם הנוהג כפי הפשט].

א - איתא **בפסחים** (קג:) דכי אתא רבא לאבדולי במוצ"ש פתח ואמר המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה, א"ל ריב"א למה לך כולי האי והאמר רב יהודה אמר רב המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של ר"י הנשיא, א"ל אנא כהא ס"ל דאמר ר"א אמר רבי אושעיא הפוחת לא יפחות מג' והמוסיף לא יוסיף על ז', א"ל והא מר לא תלתא אמר ולא שבע אמר, א"ל איברא בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא (פרש"י - ולאו ממנינא הוא).
ומדהקשה לו דמר לא שלש אמר ולא שבע, אלא ארבע, משמע דהיכא דתקנו חז"ל מנין אין להוסיף עליו. וכן מבואר בדברי **התוס'** שם (ד"ה ומר לא תלת) דכתבו - ומסתמא או ג' או ז' תיקנו כנגד שום דבר שלא לפחות או להוסיף, כדאמר בהתכלת (מנחות לט.) לא יפחות מז' כנגד ז' רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אוירים.

ב - אלא דמאידך שנינו **במגילה** (כא.) דבשבת קורין בתורה שבעה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן. ואמרינן **בגמ'** שם (כג.) דהני שבעה כנגד שבעה תיבות שבפסוק השלישי דברכת כהנים, או כנגד שבעה רואי פני המלך ע"ש. וחזינן דאע"פ דנתקן כנגד איזה דבר אפ"ה שרי להוסיף עליו.
ומצינו **בראש"ש** בר"ה (פ"ד ס"ג) דמהא יליף ראבי"ה דשרי להוסיף על פסוקי מלכויות, אע"פ דמניינם נתקן כנגד איזה דבר כמבואר בגמ' שם (לב.). וכן הוא **במרדכי** שם (סי' תש"כ) דכן שמע ראבי"ה מרבינו אפרים. והובא לדינא **בטור ובשו"ע** (סי' תקצ"א ס"ד).
וברמב"ן (ר"ה לב.) כת' גבי פסוקי מלכויות - ואמרו הגאונים ז"ל אין פוחתין מעשרה אבל מוסיפין עליהם, וכיון שקבלה היא נקבל, ואע"פ שהיה נראה לכאורה שמצוה מן המובחר בעשרה כנגד עשרת הדברות או כנגד עשרה מאמרות, דעשרה הוו ולא יותר, הרי מצינו כיוצא בה במגילה (כא:) אין פוחתין מי' פסוקים בבהכ"נ, ואמרו עלה כנגד מי', כנגד עשרה מאמרות ועשרת הדברות, ואעפ"כ מוסיפין עליהן.

ג - ואיתא **במהרי"ל** (הל' שבת סי' א') דנשאל על אשה ששכחה ולא הדליקה נר בשבת, והורה לה שתהא זהירה כל ימיה להוסיף על כל נר של מצוה יותר ממה שהיתה רגילה בשיעורם עד עתה.
וכתב **הד"מ** (סי' רס"ג ס"ק א') דאינו אלא חומרא רחוקה, ואדרבה נראה דכל המוסיף על הנרות גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושמור, אבל הנשים נוהגות כמהרי"ל שכל ששכחה פ"א מדלקת כל ימיה ג' נרות, ונר' שסמכו על המרדכי במסכת ר"ה פרק י"ט, דיכולין להוסיף על דבר המכוון, וכ"כ שם האשר"י. ע"ש.
ואע"ג דהשיג על המהרי"ל, מ"מ לדינא **בהגהותיו** (סי' רס"ג) כת' כדבריו - ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו. האשה ששכחה פ"א להדליק מדלקת כל ימיה ג' הנרות. כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות.

אלא שלכאורה אין חילוק זה מוכרח, שהרי התירו של המ"א הוא משום שבמריחתו אינו אלא מבליעו במקום ובכה"ג ולא שייך איסור ממרח כי אינו מחליק את הדבר וכן הוא במשחה, ופיזורה בידיו או בגופו אינו לשם מריחה אלא כדי לפזרה בכל מקום. וכן **בשש"כ** (שם) הביא בשם **הגרשז"א זצ"ל** דאם ממרח את המשחה עד שכולה נמסה ונבלעת בגוף האדם לא מיקרי ממרח, ולא אסר אלא כשהמשחה נשארת והוא רוצה להחליקה על פני הגוף, ע"כ. ועי' **במאור השבת** (ח"יד עמ' תקלו) בשם **הגרשז"א זצ"ל** שהדין כן בין אם רצונו להבליעה בגוף לצורך רפואה ובין אם עושה כן משום שלא תישאר בחוץ שלא יתלכלך דבכל גווני שרי. **והמנח"י** (ח"ז סי' כ) פסק כהמהרש"ם וכתב דנראה דכל זה במשחה שיש קפידה ע"פ דרכי הרפואה שלא להשאיר כלל בעין רק להבליע כולה בתוך הגוף, דאל"כ בודאי משאירים ג"כ בעין, והרבה פעמים יש ג"כ תועלת לרפואה מהנשאר בעין ובאים לידי חשש מלאכה דאו', ע"כ. ועי' **באג"מ** (או"ח ח"ב סי' עט). ובאמת י"ל שבנ"ד אף המחמירים יודו כי משחת שינניים וכדו' שאני כי רצונו שתישאר שכיבה על גופו משא"כ הכא שכוונתו שתבלע לגמרי (ולא שייך סברת הגרנ"ק זצ"ל המובאת לעיל אות ג').

ז. דבר שאינו נמרח אטו דבר הנמרח

ונראה שבנ"ד אין לאסור משום גזרה שמא יבוא למרוח בדבר הנמרח וכמו שנבאר. תנן **בשבת** (קמו.) חבית שהיתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. ונח' **בגמ'** (קמו:) בענין מישחא רב אסר ושמואל שרי, מאן דאסר גזרינן משום שעוה, ומאן דשרי לא גזרינן, אמר ליה רב שמואל בר בר חנה לרב יוסף בפירוש אמרת לן משמיה דרב מישחא שרי. **ופרש"י** משחא שמן עב. ועי' **בשו"ע** (סי' שיד סע' יא) שפסק כרב לאסור. וביאר **המ"ב** (ס"ק מה) דאע"ג דאין מירוח בשמן, אסור, דגזרינן אטו שעוה, ודוקא שמן עב כיון דשייך בו קצת מירוח אתי לאחלופי, ע"כ. ובדרך זה מצינו בסימן רנ"ב (סע' ה) **ובמ"ב** (שם ס"ק לח) בענין הנחת קילור על המכה בשבת דחיי' לשמא ימרח.

ועי' **בב"י** (סי' שיד) שמ"מ לא אסרינן אלא בשעוה וכיוצא בו שהוא דבר המתמרח, וכן בשמן עב אע"פ שאין מירוחו ניכר כ"כ מ"מ אסור כיון דשייך ביה מירוח קצת דאתי לאיחלופי בשעוה, אבל בשאר כל הדברים מותר לסתום החבית, ע"כ. ומסתבר דגזרה זו אינה אלא במקום סתימת נקב או על הקילור וכדו', שיש לגזור הא אטו הא. וכן דייקו **בארחות שבת** (פי"ז הגה מ) **מהגר"ז** (אות כא), ועי"ש בשם **הגרישא"א זצ"ל** שע"כ התיר להשתמש בסבון נוזלי. ולפי"ז ה"ה אלכוהול ג"ל נוזלי דלא שייך איסור ממרח שאין לאסור בשימוש. [וע' **בשבט הלוי** (שם) שכתי' שבדבר שיש חשש ממרח כמו משחה וכדו' מותר לתת ללא מריחה לצורך חולה, דאע"פ שבסי' שי"ד סי"א לענין הנחה בנקב גזרינן אפי' בהנחה בלי מרוח, היינו במקום שאין מתירין גזירת שחיקת סממנין].

ח. איסור מוליד

אלא שבסוג אלכוהול ג"ל שהוא קרוש וע"י שפשוף הידים נהפך לנוזלי אכתי יש לדון בו משום איסור מוליד.

דכתב **האגור** (סי' תפו) בשם **בעל התרומה** (ע"י סי' רלה) דאסור לרחוץ הידים במלח מפני שנימוח והוי נולד. וכן הביא **הרמ"א** (סי' שכו סע' י) דאסור לרחוץ ידיו במלח, וכ"ש בבורית שקורין זייפ"ף בל"א, או בשאר חלב שנימוח על ידיו והוי נולד, ע"כ. וכתי' **המ"ב** (ס"ק ל) דדמי לריסוק שלג וברד שנתבאר לעיל בסימן ש"כ שאסור ג"כ מטעם זה, ע"כ. **והמ"א** (ס"ק יא) הביא בשם **השלט"ג** דיש מתירין, דדוקא ברד ושלג שעומדין למשקין אסור. וכן הביא **המ"ב** (שם) שיש מתירין בזה דס"ל דמה שאסרו חז"ל לרסק שלג וברד הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדין למשקין שאף השלג וברד למימיהם הם עומדים, וא"כ בורית ושאר חלב שאינם עומדים למשקין מותר לכתחלה, ע"כ. ולפי דברי המ"א בנ"ד ודאי שרי.

ט. מיד נעלם – אינו ניכר לעין

ונראה דאף **לרמ"א** הנ"ל יש לדון להתיר, וזה ע"פ דברי **המ"א** (סי' שכ ס"ק יג) שכתי' בשם הרמב"ן, הר"ן, הרמב"ם והמ"מ שמותר לרסק קרח בידים לתוך כוס שיש בו מים כי טעם האיסור שמא יסחוט פירות העומדין למשקין וכיון שנתערב במים לא גזרו, ודלא **כהשו"ע** שמשמע שאוסר בכה"ג. ולפי"ז י"ל דה"ה בנ"ד כיון שאינו ניכר מחמת שנבלע, אלא דיש לדחות דשאני התם שמיד מתערב משא"כ בנ"ד שרק אחר שנהיה נוזלי נבלע בגוף. וכן משמע קצת **בט"ז** (סי' שכו ס"ק ג). ובלא"ה דעת **המ"ב** (סי' שיח שעה"צ אות קמו) דטוב להחמיר דלא כהמ"א.

אלא די"ל דבנ"ד כיון דאינו אלא קצת ואינו ניכר אין משום נולד ואפשר דליכא משום מוליד. דאיתא **בשבת** (נא.) אין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו. **ופרש"י** (ד"ה כדי) דטעמא דאין מרסקין בשבת משום דדמי למלאכה שבורא המים. **והרמב"ם** (פכ"א הי"ג) כתב דאסור משום גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין. **ובעל התרומה** (סי' רלה) פירש שהוא משום מוליד בשבת וע"כ נקט דאסור להחם בשבת פשטיד"א (או אינפאנדה) שהיא פת כפולה הממולאת בחתיכות שומן, אצל המדורה, משום דשומן הנקרש נימוח והוה ליה נולד, ע"כ.

ויעוי' **ברמב"ן** (שם נא: ד"ה והא) שהקשה על ספר התרומה, דשומן כיון דלעולם אוכל הוא אפי' לרסק ולסחוט מותר. **והסמ"ק** (סי' רפב והגהות אות יג) כתי' דלמעשה אין לאסור כיון שלא עושה בידים. וכתי' **הרי"ו** (ח"ג נתיב יב סט ע"ד) שנראה עיקר כהמתירין. ועי' **בר"ן** (כב: ברי"ף ד"ה ואין).

ודעת **השו"ע** (סי' שיח סע' טז) להקל. **והרמ"א** (שם) כתב דנהגו להחמיר, וביאר **המ"ב** (ס"ק קח) דהיינו משום איסור מוליד. מיהו כתב **הרמ"א** (שם) שבמקום צורך יש לסמוך על דעת המקילין. וכתי' **הגר"ז** (אות כז) שאפי' לכתחלה יש לסמוך במקום הצורך על סברא זו כי כן עיקר. וכן פסק **המ"ב** (ס"ק קז). [ומה שאסר **השו"ע** (סי' שכ סע' ט) לרסק קרח. ביאר **המ"ב** (ס"ק לב) דהיינו משום דדמי למלאכה שבורא המים הללו או משום גזרה שמא יסחוט, ולא מטעם נולד וכמ"ש **השעה"צ** (אות לה). ועי' עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון רס"ט].

ועי' עוד **בבעל התרומה** (שם) שכתי' שאם בער"ש הוציא השומן שבתוך הפשטיד"א, מותר לחממה בשבת. ודקדק **הב"י** (שם) דנראה מכאן שאפי' לדעת המחמירים מותר להחם בשבת חתיכת בשר שמן ואע"פ שמקצתו זב, דאל"כ אע"פ ששפך המים והשומן הו"ל לאסור מפני חתיכות בשר שמן שבתוך האינפנאד"ה שהם נפשרים וזבים, והטעם משום דכיון דדבר מועט הוא הדבר הנפשר לא חשיב ושרי. וכן פסק **המ"ב** (ס"ק קח) דאפי' להיש מחמירין אינו אסור כ"א כשיש הרבה שומן על הפשטיד"א שכשיהיה נימוח יהיה זב לחוץ ויהיה מינכר בפ"ע, אבל אם אין על הפשטיד"א כ"כ שומן, או שמעמידו כ"כ בריחוק מקום מן החום שלא יהיה נימוח עד שיזוב לחוץ, אלא מעט ממנו יהיה נימוח בתוכו לבד, מותר לחמם הפשטיד"א לכו"ע, ואף שעדיין נפשר וזב מהבשר שומן שבתוכו דבר מועט הוא ושרי לכו"ע, ע"כ. ועי"ש שאם מתערב מיד עד שאינו ניכר נמי שרי. ולפי"ז י"ל דה"ה בנ"ד כל שאין הנוזל זב לחוץ מותר לכו"ע כיון שהוא בכלל דבר מועט וכיון שאין משום נולד י"ל דליכא משום מוליד. וכן מבואר **בדרישה** (סי' שיח אות ו) שכתי' על מה שפסק **השו"ע** (סי' שיח סע' יט) שאסור לטוח שמן ושומין בצלי בעודו כנגד המדורה אפי' נצלה הצלי מבעו"י דמ"מ יתבשל השום והשמן, דמכאן נראה להביא ראיה שמותר לטוח שומן אווזא שנקפה על גבי מיני קמחין וקטניות כגון אטריות או אורז שעל הצלחת שאף שנמחה על גבה והוא בעין מ"מ הואיל ואינו מתבשל על גבה מותר דהרי שמן ושומין ג"כ נקרש קצת ונמחה אצל האש. ואע"ג דאין מרסקין הברד והשלג בידים, שאני הכא שהיה נמחה כבר ועדיין אינו קפוי כ"כ בקושי כמו גלד, ואף שבחמימות הפשטיד"א נגד האש יש אוסרין שאני התם שהשומן נמחה והוא בעין וגם מתחלה היה בטל אצל האוכל ועכשיו נעשה משקה משא"כ בזה, ע"כ. ומבואר שבאופן שהדבר נמחה ואינו ניכר מיד שרי אף כשעושה בידים.

אלא דעי' **בא"ר** (סי' שיח אות מא) שתמה על דבריו **מהכל בו** (דף לב:) בשם **ספר התרומה** (סי' רלח) שכתי' שסכין לאדם דוקא בשמן אבל בחלב או בשומן אסור לפי שהוא נתך ונמס על ידו ונעשה נולד ותנא **בשבת** (נא.) אין מרזקין השלג והברד, ע"כ. וכתב דדוחק לומר דע"ז יד מיקרי בעין יותר מעל גבי דבר מאכל חם שנבלע, ע"כ. ולכאורה בנ"ד שהמקשה נבלע ומתייבש מיד יש לחלק מהא דהספר התרומה דהרי שם מיירי בשומן וכדו' שאף כשנימוח ניכר ממש, ודמי למש"כ **המ"ב** (ס"ק קח) דשומן התערב מיד וצף חשיב ניכר ואסור. ועי' **במ"ב** (שם ס"ק קיח) שהיקל כהדרישה היכן שנמחה מאליו ולא כשעושה בידים. וביאר **השעה"צ** (אות קמו) שאע"פ שכמה פוסקים סוברים שמותר לרסק ברד לתוך כוס שיש בו משקים משום שהמים מתערבים מיד, וא"כ ה"ה הכא מותר לרסק, מ"מ טוב להחמיר לכתחלה, דגם שם מהשו"ע משמע להחמיר, ע"כ. ולפי"ז לכאורה טוב להחמיר גם בנ"ד, אולם י"ל דגם המ"ב יודה בנ"ד להקל כי הרי המ"ב מיירי באופן שהדבר ניכר כהא דהדרישה, אבל בנ"ד שנבלע ואינו ניכר כלל שרי לכו"ע. ואף אם נדחה צד זה אכתי בכה"ג אינו אלא בגדר טוב להחמיר, ובמקום צורך אפי' קצת יש להקל כנ"ל **במ"ב**.

ועי"פ כל הנ"ל נראה שמותר להשתמש באכלהול ג"ל בשבת. וכן פסק **השש"כ** (פ"מ אות יד). [ומותר להשתמש באלכוהול ג"ל בפסח ללא אישור מיוחד כי בד"כ אין בו חשש חמץ (ע"פ מומחי כשרות), ומ"מ לכתחלה יזהר שלא יגיע למגע באוכל. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון קע"ט].

מסקנא דדינא

א' אסור למרוח על גופו משחה בשבת, ואם יש בה צורך משום ריפוי ניתן להניחה על מקום הצריך טיפול ללא מריחה (באופן שאין איסור משום שחיקת סממנין, כגון בחולה שאין בו סכנה וכיוצ"ב). **ב'** י"א שאם מורח משחה ודעתו להבליעה לגמרי בגופו אין בזה משום איסור ממרח. ובמקום הדחק יש לסמוך להקל (באופן שאין איסור משום שחיקת סממנין כנ"ל). **ג'** מותר לכתחלה להשתמש באלכוהול ג"ל בשבת, אף אם הוא מוצק ונהפך לנוזלי ע"י שפשוף הידים, ואין לחוש בזה משום איסור ממרח או מוליד בשבת.

ואכן **המאמ"ר** (רסי' רס"ג) כתב – שנר' ברור דיותר טוב שלא להוסיף, דמפסיד מיהא הכוונה במקצת וכ"מ בד"מ, אלא שכדי להרבות בנרות משום כבוד שבת נהגו להוסיף. והנה המנהג במדינתנו להדליק ב' עששיות של זכוכית ופתילה בכל א', ומדליקים עוד פמוטא א' של מתכת בששה או בשמונה נרות, ויש מדליקים עוד באמצע הבית ובחדרים אחרים כפי הצורך, ונ"ל שהוא מנהג נכון דבכה"ג איכא היכרא לב' נרות שהם כנגד זכור ושמור, ואין תוספת שאר נרות מפסיד הכוונה כלל, ואין ספק שהמנהג הוקבע מתחילה לכך הלכך אין לשנות.

ד - וחזינן דמבואר במרדכי והרא"ש דשרי להוסיף על פסוקי מלכויות אע"פ שהן מכוונים כנגד איזה דבר, וכן נפסק לדינא בטור ובשו"ע. ובמהרי"ל מבואר דשרי להוסיף על ב' נרות השבת אע"פ שהם מכוונים כנגד זכור ושמור, וכתב הד"מ דמקור ההיא דינא מדברי המרדכי והרא"ש הנזכרים, וכן פסק בהגהותיו לדינא. וצ"ע מדברי הגמ' בפסחים הנזכרת לעיל גבי הבדלה דמבואר דאין להוסיף כנגד דבר המכוון.

ומצינו דעמד בזה **החת"ס** (או"ח סי' ע"ה, ופסחים ק"ד ע"א) וכתב דודאי בסדר הבדלות דלולי תיקון חז"ל לא היו מונין הבדלות כלל, וכן בציצית דלולי תיקון חז"ל מהיכי תיתי לעשות חוליות כלל, הם אמרו והם אמרו, ואין לשנות המנין. משא"כ בהדלקת נרות שבת דמצווה להרבות בנרות כדכתיב (ישעי"ה כ"ד ט"ו) באורים כבדו ה', ואמרו במדרש (ילקוט שם) בפנסים, ואיך יבואו חז"ל ויאסרו להוסיף על ב' נרות משום רמז דידהו. וכן בקה"ת בשבת שאין בו ביטול מלאכה לעם היו יכולים לקרות כל היום ולהזמין גברי טובא, הלא בימיהם לא היה תוספת ברכה שאינה צריכה, כי הראשון מברך לפניו והאחרון לאחריו, ואיך יבואו חכמים לאסור שלא יקראו יותר מז' משום רמז דידהו, ע"כ די להם שלא יפתחו אבל המוסיף שפיר כמוסיף. וכן בפסוקי דר"ה דמלכויות שהוא בתוך התפילה וסיפור שבחיו של מקום, אין לתת קצבה, ע"כ אמרו לא יפחות אבל מותר להוסיף. עכ"ד.

ולפי"ז ה"ה בנ"ד, כיון דכבוד שבת הוא להרבות בסעודה, איך יבואו חז"ל ויאסרו להרבות בפת.

אולם יעויין **בכה"ח** (לגרי"ח סופר זצ"ל – סי' רס"ג ס"ק ג') דאחר שהביא דברי האר"י דיש לבצוע על י"ב חלות, ועכ"פ שלא יפחות מד' חלות כמבואר בזוהר. כתב דאם אין לו אלא שלשה לא יניח כי אם שתיים, וכן אם יש לו חמשה או ששה לא יניח כי אם ארבע.

ונר' דס"ל כהמאמ"ר הנזכר, ועדיף מיניה, שמהמאמ"ר נר' דסגי באיזה היכר עשושה, וא"צ להזהר שלא להניח שאר החלות על השולחן, ואילו מהכה"ח נר' דאף ימנע מלהניחם לפניו.

העולה לדינא - מותר לבצוע על ג' חלות בשבת, דאין קפידא אלא שלא יפחות מלחם משנה. ואם רוצה להיזהר בדבר יכול להניח לפניו כל החלות אך לא יבצע אלא על ב', דבזה יהיו ניכרות הב' חלות שבוצע עליהם שהם כנגד לחם משנה.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

זכירת השבת בימי השבוע (ו)

לפי ערך ההכנה כך יקבל את קדושת השבת - "כי גודל קדושת השבת אף שגדלה מעלתו שהוא קדוש מעצמו בלי אתערותא דידן, מ"מ צריך הכנה והזמנה שיהא בו מקום ראוי לחול עליו קדושת השבת... והכל הולך לפי ערך ההכנה והזמנה שהכין עצמו בערב שבת... ולפי ערך ההכנה כך שורה בו קדושת השבת. ומי שטרח בער"ש יאכל בשבת, כי לפעמים יתיחס שם אכילה על ענין הנאת השביעה מזיו השכינה כמאמר הכתוב ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו... ולזה מי שטרח ויגע בערב שבת להכין עצמו שיהיה מקום ראוי להשראת הקדושה... הוא הוא שיאכל בשבת כלומר שתשבע נפשו ויזון עיניו מזיו השכינה המאיר ביום שבת ק' לכל באי עולם". (סידורו של שבת, שורש א' ענף ג')

ע"י "זכור את יום השבת" נזכה "לעשות" את השבת - "בשבת זוכים לקבל את תוספת הרוחניות כפי "קבלת השבת" שקדמה לה מצידנו. זוהי אזהרת הקב"ה "זכור את יום השבת לקדשו" זכרו את השבת בכל ימות השבוע, כי כפי הנפש שתכינו כך תקבלו את הנשמה היתירה, הרי שקדושת השבת תלויה בכם. החיוב שלנו הוא "לעשות" את השבת, להכין את עצמנו לשבת. שבת היא בת זוגו של עם ישראל, ועלינו להשפיע על השבת, ככל שמתעלים יותר כך מכניסים יותר תוכן של קדושה לתוך השבת". (שפ"ח ח"ג עמ' תכט)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם **לע"נ אהרון בן יצחק ז"ל**

© **שמעתא עמיקתא** – **לשאלות והערות** ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052 | **לקבלת הגליון בדוא"ל** יש לשלוח בקשה לכתובת: **Amikta571@gmail.com**

שמעתא עמיקתא

גליון תמ"ג | פרשת כי תצא | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

במקומות שהוטל סגר, האם מותר להוציא אישור יציאה בשבת כדי להתפלל בצבור

א. מלאכת הוצאה. **ב.** לעבור על איסור דרבנן למנוע איסור חמור יותר. **ג.** באיסור הוצאה. **ד.** לצורך זיכוי הרבים. **ה.** מלאכה כלאח"י במקום מצוה וכדו'.

ו. שבות דשבות לצורך מצוה. **ז.** מלאכה בשינוי אם קילא מאמירה לעכו"ם. **ח.** לדמות גזרות זו לזו. **ט.** דעת האחרונים.

ע"מ למנוע התפשטות נגיף הקורונה יש מדינות שהטילו סגר מוחלט ולא הותר בהם לצאת ללא אישור מודפס ותעודה מזהה, והיוצא בלא אישור צפוי לקנס כספי גבוהה. ונשאלנו ע"י מי שלא יכל להתפלל בציבור כמה חודשים מחמת הסגר, ועתה המדינה נתנה רשות לצאת לצורך תפלה אם לוקח עמו אישור יציאה, מה דין בענין הוצאת האישור בשבת.

א. מלאכת הוצאה

המוציא מרשות היחיד לרה"ר חייב, והמוציא לכרמלית עובר על איסור דרבנן. וכתי' **הרמב"ם** (שבת פי"ט ה"ה) זה הכלל כל היוצא בדבר שאינו מתכשיטיו ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שמוציאין אותו דבר חייב. וכן פסקו **הטשו"ע** (סי' שא סע' ז).

ב. לעבור על איסור דרבנן למנוע איסור חמור יותר

והנה מצינו בכמה מקומות שהתירו חז"ל איסור דרבנן כדי למנוע איסור חמור יותר, **בשו"ע** סי' רנ"ד (סע' ו) שהתירו לרדות את הפת (שיש בזה איסור דרבנן) קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה. ובריש סי' שי"א **ובמ"ב** ס"ק ג' התירו לטלטל את המת (אע"פ שהוא מוקצה) במקום חשש שריפה, משום שאדם בהול על מתו ואי לא שרית ליה אתי לכבויי. ובדרך זה מצינו גם בסי' רמ"ד סע' ו' **ובמ"ב** ס"ק ל"ב. ועי' עוד בזה בסי' של"ד סע' ב' **ובמ"ב** (ס"ק ו). ומבואר שהתירו לעבור על איסור דרבנן כגון מוקצה או אמירה לעכו"ם כדי שלא יעבור על איסור תורה או על איסור דרבנן של כיבוי וכדו'.

ג. באיסור הוצאה

וכן בסימן רס"ו נפסק שמי שהיה בדרך וקדש עליו היום והיו עמו מעות נותן כיסו לעכו"ם, או על חמורו או לחש"ו, ואם אין עמו שום א' מכל אלו, יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות, והקילו משום דקים להו לחז"ל שאדם בהול על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לידי טלטול גמור אף ברה"ר. ועי' **במ"ב** (ס"ק ב) שהדין כן אף בכרמלית.

וכתב **המהר"י אבוהב ז"ל** בשם **אור זרוע** שיש מתירים לצאת עם מעות צרורים לו בסדינו אם הם תפורים. **והאגור** (סי' תקכב) כתי' בשם **המהרי"ל** (החדשות רסי' מ) שצדד להתיר, וכתי' דמהיהא דפורפת על אבן אבל לא על המטבע מוכח משם דאסור. ועי' **בב"י** (סי' שא) שביאר ראיית **המהרי"ל** מהא דפורפת. ושוב כתי' בשם **המהר"ם** (דפוס פראג סי' צד) שנקט דבכה"ג פטור אבל אסור. אולם **הדרכ"מ** (אות י) כתי' שהמנהג להקל והראיה שהביא **המהר"ם** (עיי"ש) מיירי ברה"ר גמור אבל לדידן דלית לן רה"ר גמור המיקל במקום פסידא לא הפסיד. וכ"כ **האו"ה** (שער נט אות מז) שבמקום שלא יוכל להפקיד מעותיו כגון שהוא בין הגוים מותר לתפרם בבגדיו ולצאת בהן שמא ירגישו הגוים במעותיו (עי"ז שרואים שאינו יוצא מביתו) ויסתכן, ואם הוא בין הישראלים ישב בבית אבל לא יצא בהן, ע"כ.

ועי' **בשו"ע** (סע' לג) שמחמיר בזה. **והרמ"א** כתי' שיש מתירים, וכן נוהגין להקל אם צריך לצאת, אבל אם יוכל להיות יושב בבית ולא לצאת, לא יצא. ובמקום שא"צ לו ויוכל להניחם בבית, יש להחמיר, ע"כ. נמצא שהתירו איסור הוצאה ע"מ להציל ממונו שלא יבוא לידי איסור חמור יותר.

ד. לצורך זיכוי הרבים

ולכאורה היה מקום להתיר הוצאה אסורה דרבנן וכיוצא אף במקום מצוה של זיכוי הרבים כגון להשלים מנין עשרה, דאיתא **בברכות** (מז :) דרב אלעזר שחרר עבדו כדי להשלים לעשרה אע"פ שכל המשחרר עבדו עובר בעשה, מ"מ לצורך מצוה דרבים שרי. ופירש **הרא"ש** (ברכות פ"ז סי' כ ומו"ק פ"ג סי' ג) דהוי מצוה דרבים דיש בה זיכוי לרבים ודוחה לעשה דלעולם בהם תעבודו. **ובתוס'** (שבת ד. ד"ה וכי) כתי' דאין בזה משום חטא בשביל שיזכה חבריך כי **מצוה רבה** היא. **והר"ן** (גיטין כ : ברי"ף ד"ה כל) הביא שהאיסור של שחרור עבד הוא משום "לא תחנם", וע"כ מותר לשחררם לצורך מצוה. וכן נקט **הלבוש** (יו"ד סי' רסז אות עט) **ובמ"א** (סי' צ ס"ק ל) הביא דברי הרא"ש ודברי הר"ן שם ותמה עליו שמהגמ' לא משמע כדבריו, עיי"ש.

מעתה י"ל שבמקום זיכוי הרבים כגון להשלים מנין, להרביץ תורה וכדו', רשאי להוציא עכ"פ במקום שהיא הוצאה מדרבנן. וכעין זה כתב **בתורה לשמה** (שאלה קפב) ע"פ דברי הרא"ש. ועי' עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון פ"ט.

שו"ר **במהר"ש ענגל** (ח"ג סי' מג ד"ה אך) שכתי' דודאי קיום מצוה דרבנן אינו דוחה לאיסור תורה, וע"כ מוכרחים לומר כהר"ן שאין משום חנינה בכה"ג ואין בזה אלא איסור דרבנן ויש להתיר בשביל מצות תפלה בצבור, דכמו דבד"ת אמרינן עדל"ת ה"ה דעשה דרבנן דוחה לאיסור דרבנן. אך כל זה היכי דבלי דחיית האיסור יתבטל כל התפילה בציבור, אבל באופן שיש ציבור הדרים בבית אחד ולא יתבטל התפילה בציבור רק איזה יחידים יתבטלו מלהתפלל בצבור זה לא חשיב בכלל מצוה דרבים ושוב י"ל דאין לדחות איסור הוצאה בשבת דרך כרמלית, ע"כ. ועי' מש"כ בזה **המהר"ם שיק** (או"ח סי' קכא מד"ה והנה).

ה. מלאכה כלאחר יד במקום מצוה וכדו'

ולכאו' אף הוצאה כלאח"י לצורך מצוה (אף שאין בה משום זיכוי הרבים) מותרת, דאיתא **בכתובות** (ס.) צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש מאי טעמא מתקן כלאח"י הוא ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן. **ופרש"י** צינור. המקלח מים מן הגג : קשקשים. קשים ועשבים שסותמים ומעכבים את קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים לגג ודולפין לבית : כלאחר יד. ע"י שינוי ברגלו, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (סי' שלו סע' ט). ומבואר שהתירו מלאכה כלאח"י במקום פסידא, ולכאורה משמע אף היכן שאין לחוש שיבוא לידי איסור חמור יותר (ועי' להלן אות ח' בשם הגמ"ר), וי"ל דהיינו טעמא כי שבות שלא כדרכו קיל משבות כדרכו דלא התירו אלא במקום שיש חשש שיבואו לידי איסור חמור יותר כנ"ל.

ועי' עוד **בשו"ע** (סי' שכח סע' יז) שפסק כדעת הסוברים דאמירה לנכרי ומלאכה דרבנן בשינוי שרו לצורך חשאב"ס. וכתי' **החיי"א** (כלל סט אות יב) שאם א"א ע"י שינוי ולא ע"י נכרי, סמכינן על המקילין לעשות מלאכה דרבנן אף כדרכו. והביאו **המ"ב** (ס"ק קב).

ואיתא עוד **בכתובות** (שם) דגונח יונק בשבת, דמפרק כלאח"י הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן. ועפ"ז פסק **הגר"ז** (אות יט) דמלאכה דאו' בשינוי שריא לצורך חולי או צער שחלה ממנו כל גופו. אולם **המ"ב** (שם ס"ק נד ונז ושעה"צ סי' תצו אות ט) כתי' דדוקא בכה"ג התירו כי אין דרכו של מפרק בכך כלל וגרע הדבר מסתם שינוי בעלמא. ודעת **הגרשז"א זצ"ל** (ששי"כ פל"ג הגה יח) דמקילינן כהגר"ז אם א"א ע"י נכרי. ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון רכ"א. וחזינן דהתירו מלאכה בשינוי במקום צורך גדול.

וראיתי **במהר"ש ענגל** (שם ד"ה ובאמת) שלמד מהא דגונח שהוצאה כלאח"י במקום מצוה מותרת, דהרי אע"פ שמלאכה דרבנן אסורה ע"י ישראל לצורך חולה מ"מ מלאכה כלאח"י שריא, וכן מצינו דצינור שעלו בו קשקשין שהתירו מלאכה בשינוי אפי' רק במקום פסידא, וצורך מצוה עדיפא מהפסד שהרי לבה"ג אמירה לנכרי מותרת לצורך מצוה אף לעשות מלאכה מה"ת אבל לצורך הפסד אסור, ע"כ. [**והתהל"ד** (סי' שז ס"ק ב) מצדד דהפ"מ עדיפא מצורך מצוה. ועי' **בתפא"י** (כלכלת שבת - בונה) שכתי' בענין שימוש במטריה דכיון דאהל ארעי הוא בדרבנן שומעין להקל, ובפרט במצטער מגשמים דבמקום צערא לא גזרו רבנן כמבואר בסי' ש"א סע' י"ג, גם במקום פסידא לא גזרו רבנן **ככתובות** (ס.) והכא יפסדו מלבושיו בגשמים גם גדול כה"ב לילך בבגדים מלוכלכים, ואת"ל לא ילך בין הבריות אין לך צער יותר מזה כמו שמצינו **בתוס'** (שבת נ : ד"ה בשביל), ע"כ].

פניני הלכה

צמחים שנטעו תחת שריגי גפן האם אוסרים את הענבים והעץ

עובדא הוי באחד שהיה נטוע בגינתו גפן אשר זמורותיה מודלות על גבי חוטים. וכעת שמע שיש איסור כלאים בנטיעת תבואה וירקות תחת זמורות הגפן, ונתן דעתו על כך שכבר לפני מספר חודשים שתל תחת זמורות הגפן - שיבא, איזוב (זעתר), נענע וכוסברה, ונמצא שהיו שתולים תחת הזמורות כבר מתחילת גדילת הענבים, וכעת הגפן טעונה בענבים רבים. ושאל דינו האם נאסרו הצמחים והגפן משום איסור כלאי הכרם. והדבר כרוך בהפסד רב הן של הענבים והן של העץ עצמו.

כתב **הרמב"ם** (ריש פ"ה מהל' כלאים) - הזורע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם, הרי זה לוקה שתים וכו', ואינו לוקה משום זורע כלאי הכרם עד שיזרע בא"י חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכו'.

ובהלכה ג' - ואינו חייב מן התורה אלא על קנבס ולוף וכיוצ"ב מזרעים שנגמרים עם גמר תבואת הכרם, אבל שאר זרעים אסורים מדבריהם (וכתב **הכ"מ** (שם) מיהו ה"מ בנאכלים, אבל זרעים שאינם נאכלים מותרים אפי' מדבריהם).

ובהלכה ו' - אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד. אבל שאר מיני זרעים מותר לזורעם בכרם וא"צ לומר שאר אילנות (וביאר **הכ"מ** (שם) דהיינו מדתנן בפ"ה מכלאים האירוס והקיסוס ושושנת המלך וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם, ומשמע לרבינו דאפי' מדרבנן שרו דלא גזרו בהו, והיינו במיני זרעים שאינם נאכלים, דומיא דאירוס וקיסוס ושושנת המלך, דאילו בשאר מיני זרעים כבר כתב בסמוך שהם אסורים מדבריהם).

ובהלכה ז' - אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים, או ליטע גפן בצד הירק או התבואה, ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה הרי זה קידש ונאסרו שניהם בהנייה הירק או התבואה והגפנים, ושורפין שתיהן שנא' פן תקדש המלאה הזרע וכו'. ואפי' הקש של תבואה והעצים של גפנים האלו אסורים בהנייה ושורפין אותם.

והובאו כל אלו הדינים כלשונם **בשו"ע** בהל' כלאי הכרם (יו"ד סי' רצ"ו).

ומשמעות לשון הרמב"ם [ואחריו השו"ע] דאפי' נטע בכרם ירקות בלבד או תבואה בלבד, דהיינו מין אחד בלבד הרי זה קידש. וכבר עמד בזה **הט"ז** שם (ס"ק ב').

עוד כתב **הרמב"ם** (שם הי"ט והי"כ) - הארוס והקיסוס ושושנת המלך ושאר כל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. והקנבס והקינרס וצמר גפן, הרי הן כשאר מיני ירקות ומקדשים בכרם. וכן כל מיני דשאים שעולין מאיליהן בשדה הרי הן מקדשין בכרם. ופול המצרי מין זרעים ואינו מקדש. הקנים והוורד והאטדין מיני אילן ואינן כלאים בכרם. זה הכלל כל המוציא עליו מעיקרו הרי זה ירק, וכל שאינו מוציא עליו מעיקרו הרי זה אילן. והצלף אילן לכל דבר.

עוד איתא **ברמב"ם** (פ"ו הי"א והי"ב) כל הזורע תחת השריגים והעלין היוצאין מן הגפן, הרי זה קידש, ואע"פ שהזרע רחוק מעיקר הגפן כמה אמות וכו'. והובא לדינא **בשו"ע** סי' רצ"ו סכ"ז.

והשתא נהדר לנידון דידן, הנה כיון דמצינו דנטע הצמחים הנזכרים תחת שריגי הגפן, לכאו' הרי זה קידש, וצריך הוא לשרוף הירק והגפן, הפירות והעצים. אולם נראה דבענינו יש מקום להקל בדבר בדיעבד. ונבאר הדברים.

הנה צמח השיבא נראה דמוסכם דדינו כעץ דהרי מוציא עליו מעיקרו ומתקיים שנים רבות, וא"כ אינו ענין לכאן. וצמח האיזוב (זעתר) גם יש לדון דמין עץ הוא ולא ירק, דחזינן דמתקיים עצו שנים רבות, ולצד זה אינו ענין לכאן. וכיון דנידון דידן הוא באיסור דרבנן דהא אין האיזוב נטוע בצמוד לעיקר הגפן, אלא תחת הזמורות, יש להקל בספיקו.

אלא דהנענע והכוסברה לכאו' מן ירק הם. וא"כ נמצא דאיכא הכא כלאי הכרם, גפן עם ירקות, וקדשו הירקות והגפן הפירות והעצים [ואף **דבמשנה** (כלאים פ"ה מ"ח) איתא דהאירוס אינו כלאים בכרם, והובא לדינא

ו. שבות דשבות לצורך מצוה

ואפשר דאף במקום שבות דשבות נמי שרי, שהרי מצינו **בשו"ע** (סי' שז סע' ה וסי' תקפו סע' כא) בענין אמירה לעכו"ם שהתירו לבקש ממנו לעשות מלאכה דרבנן לצורך מצוה או במקום צורך גדול. ונמצא דשבות דשבות שרי במקום מצוה וכדו'.

אלא דע' **בפמ"ג** סי' ש"ז (א"א ס"ק ז) שכת' די"ל שהתירו שבות דשבות דוקא בעכו"ם, אבל ע"י ישראל י"ל דאסור אפי' במקום מצוה, אולם בסי' שכ"ה (מ"ז ס"ק א) כת' דמשמע דלאו דוקא אמירה לעכו"ם, וה"ה ע"י ישראל שרי לעשות שבות דשבות ביד במקום מצוה, ועיין **מ"א** (ס"ק ו) שמשמע כך דהיכא דא"א גם זה מותר, ע"כ. וכן בסי' של"ג (מ"ז ס"ק א) כת' דשבות דשבות דווקא י"א התירו למצוה, הא שבות לחוד וודאי לא. והביאו **הבה"ל** (סי' שלג ד"ה וכל), ועי"ש (סי' שמט סד"ה ואפילו) שמשמע דמועיל שבות דשבות במקום מצוה. וכן **האלף לך שלמה** (או"ח סי' קמו) נקט בפשיטות דשבות דשבות שרי אף ע"י ישראל וע"כ התיר הוצאה בכרמלית וא"צ לגופא לצורך מצוה. וכן הוא בספרו **חכמ"ש** (סי' שח על סע' מא). וכן נקט **האג"מ** (או"ח ח"ד סי' צא) אלא שפקפק במקום שהוא מלאכה שא"צ לגופא (ועי"ש בענין לשאת תינוק בכרמלית במקום צער של תינוק ואע"פ שכת' **המ"א** המובא להלן שאין מדמין שבותים זל"ז, מ"מ במקום דאיכא צערא טובא יש להקל). **והכה"ח** (סי' שז אות נב) הביא דברי הפמ"ג לחומרא.

והמהר"ם שיק (שם ד"ה ועכ"פ) כת' שלא התירו לא שבות דשבות ע"י עכו"ם ולא ע"י ישראל. ועי' **בבית יצחק** (או"ח סי' מב).

ועכ"פ לפי המקילין אפשר דה"ה הוצאה בכרמלית היכא דהוי מלאכה שא"צ לגופא דשרי לצורך מצוה כגון להתפלל בצבור, ואפי' אם ליכא משום זיכוי הרבים יש להתיר. ובנ"ד חשיב מלאכה שא"צ לגופא כי מוציא מחמת הרשויות, וכה"ג מבואר **במהרי"ק** (שורש קלז). שו"ר שכ"כ **בקול מבשר** (ח"א סי' עט ד"ה אולם), וכן נקט **המהר"ש ענגל** (שם ד"ה אך וח"ז סי' כ). ועי' **בארץ צבי** (ח"א סי' ס). ויעוי' עוד **במ"ב** (רסי' תרנה) ע"פ המ"א שהתיר לעבור על איסור דאמירה לנכרי ע"מ למנוע שיתבטל ממצוה.

ז. מלאכה בשינוי אם קילא מאמירה לעכו"ם

ולכאורה ראיה הנ"ל מאמירה לעכו"ם תליא בנדון אם אמירה לנכרי קילא משבות ע"י ישראל. יעויין **בר"ן** (שבת סא. ד"ה ובמקום) שהביא הא **דכתובות** (שם) בענין גונח. והקשה דהיכי שרינן הכא למעבד איהו גופיה אע"ג דליכא סכנה, אמאי לא אמרינן שיעשה ע"י נכרי דקיי"ל בכל חולי שאין בו סכנה שאומר לנכרי ועושה, י"ל הכא א"א ע"י נכרי כדקיי"ל דרפואת החלב היא כשהוא רותח, והרמב"ן כתב **בספר תורת האדם** דמשום הכי שרינן מפני שהוא שבות הנעשה בשינוי שלא כדרך המלאכות, ע"כ. משמע מהתירוץ השני שיותר קל שבות הנעשה ע"י ישראל בשינוי מאמירה לעכו"ם. והביאו **הדרכ"מ** (סי' שכח אות ט) **והמגיד משנה** (פ"ב) כת' שמההלכות והרמב"ם נראה דלא כהרמב"ן. **והמ"א** (שם ס"ק מ) הביא תירוץ הראשון של הר"ן. וכן הוא **במ"ב** (שם ס"ק קז וקי).

אמנם **החזו"א** (סי' נו ס"ק ד) כת' דצ"ע לומר כן, דהא בעלמא אמרינן דשבות של אמירה לנכרי היא שבות דלית בה מעשה וקילא משבות הנעשית ע"י ישראל, וגם הביא **דמספר התרומה** המובא **בא"ר** סי' רס"ו **ובמ"ב** (שם ס"ק כט) מבואר דאמירה לנכרי קילא טפי. [ועי"ש שביאר דברי הר"ן באופן אחר].

אלא דעי' **בחיי"א** (כלל סט אות יג) שכת' שכל דבר שמותר לעשות ע"י ישראל בחולי שאב"ס, נ"ל דאפי' יכול לעשות ע"י נכרי, מותר, ע"כ. וכן פסק **המ"ב** (ס"ק נא). ועי' **בתהל"ד** (סי' שז ס"ק ה, ועי' סי' שכח ס"ק נז) שנקט דאמירה לעכו"ם י"ל דקילא ממלאכה ע"י ישראל בשינוי (ועי"ש שהאריך ביאור דברי הר"ן). ועי' **בצי"א** (ח"ב סי' ג פ"ד אות ד), **בשש"כ** (פל"ג הגה כג) **והמנח"י** (ח"ז סי' יט).

מעתה לכאורה לפי הפוסקים דמלאכה ע"י שינוי חמירא מאמירה לנכרי, אין לנו ראייה מהא דהתירו אמירה לנכרי עכ"פ במקום דהוי שבות דשבות, להתיר שבות דשבות ע"י ישראל במקום מצוה. אולם לעולם י"ל שגם הר"ן יודה בשבות דשבות ע"י ישראל דקילא מאמירה לנכרי לעשות מלאכה דאו' דהוי שבות אחד. וכן הוא **בקצה"ש** (סי' קלד ס"ק ו).

ח. לדמות גזרות זו לזו

אלא דאכתי י"ל דלעולם אין ללמוד מהא דכתובות ומאמירה לעכו"ם למקומות אחרים, דעי' **בתוס'** (חולין קד. ד"ה ומנא, שבת כג: סד"ה גזרה) שכת' שאין לדמות גזירות חכמים אלא במקומות שהש"ס מדמה. וכ"כ **בתרוה"ד** (סי' רנ) כי לפעמים החמירו טפי ולפעמים לא חלקו. וכ"כ **המ"א** (ס"ק ז) דהרי לגבי מילה לא התירו שבות בסי' של"א (סע' ו) וגבי לוקח בית בא"י מותר כמ"ש סי' ש"י סי"ד כו', וכן אמרו במקום הפסד כגון צנור כמ"ש סי' של"ו ס"ט, ע"כ.ל. **ובהגמ"ר** (פ' ב"ט) כתב דגבי צנור שרי משום שלא יבא לתקן בידים אבל שאר שבותים אסור כמ"ש סי' של"ד סכ"ו. **ובריב"ש** (סי' שפד) כת' דאפי' לומר לעכו"ם לעשות שבות אסור אפי' במקום פסידא דהא כיבוי נמי הוא מלאכה שא"צ לגופה ע"י"ש, **והר"ן** (שם) כת' ג"כ לחד שינויא דשבות כדרכו, אסור אפי' ע"י עכו"ם במקום פסידא, ולחד תירוצא כתב דשאני כיבוי כיון שאם צריך לגופו היה חייב מה"ת ואין הכל בקיאים בזה לפיכך אסור אפי' ע"י עכו"ם, ובסי' של"ד ס"ב כתב די"א דאפי' שבות דשבות אסור כמ"ש **הרשב"א** (סי' תשפד ותשכב) לכן נ"ל שבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות ע"י עכו"ם אפי' כדרכו ושבות ע"י ישראל שלא כדרכו אבל בלא"ה אין להקל כלל, ע"כ.

ועי' **במ"ב** (ס"ק כב) שהביאו, וכתב בשם **הא"ר** שמפקפק אף באופן דאיכא פסידא. ומבואר שמצינור שעלו בו קשקשים אין ללמוד כי באמת חששו שיבא לידי איסור חמור יותר. ועי' עוד **במ"ב** (סי' שה ס"ק ע).

והחזו"א (סי' נו ס"ק ד ד"ה ולדינא וד"ה והנה נחלקו) כת' שאין להתיר שבות דשבות במקום הפסד ממון אלא במה שכתבו הפוסקים, דהיינו אמירה לנכרי, וצנור שעלו בו קשקשים דנראה דאינו בונה ממש אלא תיקון בעלמא. ואין לדמות דברי סופרים זה לזה וכמ"ש **המ"ב** (שם), ואם נתיר ח"ו שבות האסור נעשה פרצה בחומת התורה ובודאי הפסדנו במשמרת מלאכות דאו' וכבר אמרו דחמור ד"ס מד"ת, ע"כ. וצ"ע על **המהר"ש ענגל** הנ"ל שלמד כן.

שו"ר **במהר"ם בריסק** (ח"ב סי' סה ד"ה וראיתי) שעמד בזה ותמה על **המהר"ש ענגל**, וכת' שאחר שהכרעת המ"א שבמקום הפסד ממון יש להקל בשבות ע"י ישראל שלא כדרכו (ומבואר מהמ"א שבמקום צורך גדול עכ"פ לומדים גזרות דרבנן זה מזה ובדרך זה מבואר באג"מ הנ"ל אות ו'), וכבר מבואר בפוסקים דיותר יש להקל משום צורך מצוה מבהפסד ממון וא"כ להמ"א הנ"ל שרי לשאת התעודה כלאח"י ברה"ר דידן, ע"כ.

ט. דעת האחרונים

והנה **המהר"ש ענגל** (ח"ג סי' מג) כת' להתיר היכן דהוי תרי דרבנן עכ"פ לצורך מצות תפילה בציבור ושמיעת קה"ת בפרט שיגיע הדבר לצער גדול אם יצטרך לישב בביתו כל השבת א"כ הוי דבר שאי אפשר, וכמ"ש **הפמ"ג** (פת"כ), דמש"ה מותר לטלטל פחות מד"א ברה"ר אף דגם במלאכת שבת ח"ש אסור מה"ת, מ"מ התירו כדי שלא יהיה ידיו אסורות ברה"ר, ומכ"ש היכן דהוי ג' דרבנן משום כרמלית, משאל"צ וגם לא חשיב דרך הוצאה, בודאי דאין להכניס א"ע בחשש לשבת במאסר וגם א"צ להחמיר ולישב בביתו כל יום השבת ומותר לילך לבהכ"נ ולמקוה ולישא הכתב תעודה בכובעו, אבל הליכה לטייל בוודאי דיש להחמיר דגם חשש דרבנן אסור שלא לצורך, ע"כ. וכן נקט **בקול מבשר** (ח"א סי' עט). והביאם להלכה **השש"כ** (פי"ח אות כב). וכן הוא **במהר"ם בריסק** (ח"ב סי' סז), אולם שם הביא להקל במקום דהוי תלתא דרבנן כמו שהוכיח **הקרן לדוד** (ססי' פ ד"ה עכ"פ) ע"פ **המ"א** (סי' שיד) **והמחצה"ש** (שם) לענין סכין התקוע בחביות להקל משום דהוי ג' דרבנן, ע"י"ש. **וכהגר"ש ענגל** פסק **המשנה הלכות** (ח"ז סי' נו) ומה"ט כתב להתיר למי שהוא חולה במחלת הלב להוציא תרופה למקרה הצורך. וכן דעת **הגרשז"א צ"ל** (הליכ"ש תפלה פ"ה אות ה) שהזקוק ליטול עמו תדיר תרופות יש להקל לו להוציאם בשבת ע"י שינוי בכרמלית כשיוצא לצורך איזו מצוה כגון תפלה בצבור, שיעור תורה וכדו', ע"כ.

מסקנא דדינא

יש אומרים שחז"ל התירו שבות דשבות ע"י ישראל במקום הפסד גדול או לצורך מצוה, כמו שמצינו בענין אמירה לנכרי. ועל כן מותר להוציא בכרמלית במקום מצוה תעודת זהות או אישור יציאה כשהמלכות דורשת זאת כגון במקום שהוטל סגר. וכן מי שזקוק ליטול עמו תדיר תרופות יש להקל לו להוציאם בשבת ע"י שינוי בכרמלית כשיוצא לצורך איזו מצוה כגון תפלה בצבור, שיעור תורה וכדו', ע"כ.

ברמב"ם (פ"ה מהל' כלאים הי"ט). **ובפי' המשניות** (כלאים שם) פי' הרמב"ם דהאירוס הוא עשב הנקרא נענ"ע רחב העלים ובלע"ז מינט"א. מ"מ קשה לסמוך על דבר זה לדינא, דשמא אינו ירק הנקרא בזמנינו נענע, ובפרט דבזמנינו יש אנשים אשר אוכלים את צמח הנענע, וכל הנאכלים אסורים עכ"פ מדרבנן, וכנזכר בכ"מ המובא לעיל].

אלא דאכתי יש להתיר מצד אחר, דמצינו בשו"ת **המבי"ט** (ח"ג סי' קכ"ז) דנחית לדינא בענין הירקות שנזרעו תחת הגפנים, ומש"ה פרשו כמה חסידים מלאכול כל הירקות הבאות לעיר, וכתב בתוך דבריו שם - דמעיקרא דדינא פירכא כי זו הירק שתחת הגפנים אלו אינם כלאים כיון שהגפן גבוה הרבה מן הירק ואין סברא שיאסור הגפן באויר לירק של מטה יותר מן השיעור שאוסר הכרם לירק הנטוע בצידו תוך ד"א או גפן יחיד תוך ו' טפחים. כי יותר יניקה יש לירק הנזרע תוך ו' מצד לחות ושורשי הגפן והירק ממה שיונק הירק מן באויר מסיכוך הגפן עליו, וכן מוכיח לשון הרמב"ם ז"ל פ"ח הי"א וכו'. ולא מצאתי שום רמז באיזה שיעור תהיה יניקת הירק מן סיכוך הגפן, ואפי' שנאמר שיהיה הרחקת הסיכוך שוה לירק שנוטע בצד הגפן היינו ו' טפחים כירק שניטע בצד גפן יחידית וכו'.

וכיוצ"ב מצינו **בברכ"י** (סי' רצ"ו ס"ק ג') שכתב כל הזורע תחת השריגים וכו' - גפן שהיא נטועה במקום אחד ושומים במקום א' והכותל מפסיק ביניהם, והשריגים והעלים עלו וסככו על גביו יותר י' טפחים הכל מותר. הרב גדול הדור מהר"ם בן חביב בתשובותיו כת"י. סי' כ"ח. וכן ראיתי שכתב בנידון זה עצמו להתיר מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כת"י סי' פ"ז.

ובנידון דידן נתברר דמן הנענע והכוסברה עד הזמורות והענבים היה יותר מי' טפחים, וא"כ יש להתיר הדבר ע"פ דברי גדולי האחרונים הנזכרים. [ואף שלא היה כותל מפסיק בין הגפן לירקות, מ"מ היה הפסק שביל יותר מעשרה טפחים מעיקר הגפן למקום זריעת הצמחים הנ"ל].

ואף דמצינו **בחזו"א** (סי"ג ס"ק ח') דכתב להשיג על דברי המבי"ט והברכ"י הנזכרים, וכתב בסוף דבריו דקשה לחלוק על כל הנו רבוותא, אבל לא נראה שום מקום לקיים הוראה זו. ע"ש. ובדיני כלאים (כלאי הכרם אות ל') כתב - כל מקום שהוזכר לזרוע תחת ענפי הגפנים, אפי' אם גבוהים הרבה אסור לזרוע תחתיהם.

יעויין בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ח סי' רל"ה) דהביא דברי החזו"א, וכתב דעיין בדברים ולא ראה דבר מוכרח כ"כ לדחות ג' גאוני הדורות, ועכ"פ מי שפסק כדבריהם אין מזניחים אותו. ובפרט דדין קידוש מחמת סיכוך הוא דרבנן, ובלא מפולת יד לרוב דעות ג"כ דרבנן, וה"ל תרי דרבנן. ע"ש.

העולה לדינא - המיקל להתיר את הענבים והגפן יכול לסמוך על דברי האחרונים הנזכרים, אלא דמכאן ולהבא דהוי לכתחילה יש לעקור את האיזוב, הנענע והכוסברה, שנשתלו תחת זמורות הגפן [וכיון דאין בהם אלא הפסד מועט נראה דיאבדם ולא יחזור וישתלם במקום אחר].

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הכנת הנפש לשבת (א)

ההכנה לשבת ע"י שיחשוב שהמלך בא לביתו - "כי שבת קודש צריך לכבדו אפילו בחדרי חדרים, ואפילו בינו לבין עצמו, כמו שכתוב [שמות לא, יז] ביני ובין בני ישראל והלא הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו...

וידמה במחשבתו שהמלך בא אצלו בביתו, וכל שכן שבת קודש שבא לו חלק מנשמה קדושה ונר ה' נשמת אדם, ואשרי מי שמבין למה אומרים בואי כלה, בודאי יראה ורעד יבא בו לכבדו יותר מאלו בא אליו מלך בשר ודם". (זכרו תורת משה סי' א)

הצורך המיוחד בהכנה לשבת - "ידוע לכל חובת ההכנה שצריך לעשות מערב שבת כדי שהגוף והנפש יכנסו לאוירה המיוחדת של שבת, כדכתיב "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו", וכל זה הוא, משום דשבת אינה רק תוספת במצוות חדשות, רק נמצא בה חזון עולם שכולו שביתה ומנוחה לחיי עולמים, כמו שאמרו חז"ל (תמיד פ"ז מ"ד).

וכאן הוא יציאת האדם מעולמו של ימי החול שבהם התרבו הטירדות המטרידות את האדם מלהסתכל לתוך פנימיותו, שבה המנוחה והשלוה הנשמתית. ועל זה צריך הכנה כדי שיהיה נקלט בתוכה האוירה הזאת". (הגרי"א ויינטרוב זצ"ל, אגרות דעת ח"א עמ' רטו)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמ"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

העלון נתרם לע"נ מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא – להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תמ"ד | פרשת כי תבא | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם יש לחוש בלבישת מסיכה בשבת משום איסור הוצאה

א. מלאכת הוצאה. **ב.** דרך העולם לצאת בו. **ג.** דבר המתלבש על הגוף. **ד.** משמשו שלא יחלה או שלא ידביק אחרים. **ה.** חשש שמא יבוא לטלטל.
ו. במקום שלא אמרו חז"ל לחוש. **ז.** עשיית סימן שלא יבא לטלטל. **ח.** במקום שקונסים את היוצא ללא מסיכה.

א. מלאכת הוצאה

המוציא מרשות יחיד לרה"ר חייב, והמוציא לכרמלית עובר על איסור דרבנן. וכת' **הרמב"ם** (שבת פי"ט ה"ה) זה הכלל כל היוצא בדבר שאינו מתכשיטיו ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שמוציאין אותו דבר חייב, וכל היוצא בדבר שהוא מתכשיטיו והיה רפוי ואפשר שיפול במהרה ויבא להביאו ברה"ר, וכן אשה שיצאת בתכשיטין שדרכה לשולפן ולהראותן, הרי אלו פטורין (אבל אסור מדרבנן), וכל דבר שהוא תכשיט ואינו נופל ואין דרכה להראותו, הרי זה מותר לצאת בוץ ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (סי' שא סע' ז). אלא דעיי"ש (סי' שג סע' יח) דהאידנא, נשי דידן נהגו לצאת בכל התכשיטין ולא חוששין שיבואו לטלטלם, עיי"ש הטעם. ומ"מ אכתי שאר דברים שחששו חז"ל שיבאו לטלטלם אסור אא"כ הם מחוברים באופן שלא יהיה שייך דלמא מיפסק ואתי לאתויי, כדאיתא בכה"ג בסי' ש"א (סע' כג). ועי' בזה לקמן.

ויש לדון בענין יציאה לרה"ר בעודו חובש מסיכה, כי בזמננו מחמת התפשטות נגיף הקורונה בהרבה מדינות חלה חובה לחבשה ע"מ למנוע הדבקות, וע"פ הנתונים הדבר מונע בעיקר שלא להדביק אחרים וגם מונע שלא להדבק.

ב. דרך העולם לצאת בו

ולכאורה י"ל שאין בזה איסור דמצינו **למרדכי** (שבת סי' שנג) בשם **הסמ"ג** (לאוין סה יח ע"ג) שכתב שכבלים דהיינו כעין טבעות גדולות שסוגרים בהם הרגלים, אע"פ שנקרא תכשיט כי עושין אותם לבתולות כדאיתא **בשבת** (סג:), מ"מ אסור מפני שאינם תקועים היטב ומצי לשלפא ומחויא, ואותן חבושין שיש להם כבלי ברזל ברגליהם (אזיקים) ר"י מתיר לצאת בהם לרה"ר כיון שהם בשביל שלא יברחו וכיון שהן תקועין היטב ליכא למיגזר דילמא מיפסיק ואתי לאיתויי, והכבלים הוי כמו מלבוש, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (סי' שא סע' יט). וביאר **המ"א** (ס"ק כט) שמותר לצאת בהם כי הוא כמו מלבוש.

ועי' **בשעה"צ** (אות עה) שתמה ע"ז כי כבלים אינן דומים לכבלים של בתולה, דהתם צורך הגוף הוא, משא"כ בזה שהוא עצמו א"צ כלל בזה. וכתב דמ"מ יש לישב דין זה מהטעם שכת' **במ"ב** (ס"ק סט) דנחשבים לו כמו מלבוש דדרך הליכתו הוא כן ובטלים לגבי הגוף שהוא לבוש בהן, ע"כ. מבואר שדבר שהדרך ללכת בו בטל הוא לגוף ואינם בכלל משא. ולפי"ז י"ל דה"ה בנ"ד כיון שדרך העולם ללכת עמהם הוי כמו מלבוש ובטילים הם לגוף [בפרט בנ"ד דיש בלבשיתה גם צורך הגוף (שלא להדבק), אלא דיש לחלק דזה לא חשיב צורך הגוף ככבלים של בתולה שמישרים רגלי הגוף עצמם. ולענין חשש שמא אתי לשלפא, עי' להלן].

ובדרך זה כת' **החלקת יעקב** (או"ח סי' צט אות ב) בענין מכסה ניילון שחובשים על הכובע בזמן הגשם, דחשיב מלבוש כי בזה"ז נהגו האנשים לצאת בו והוי להם כתכשיט כמבואר בסי' ש"ג סע' י"ח (עיי"ש שיש מי שאומר שבזה"ז שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם, ה"ז להם כתכשיט). וכן **הכל בו** (סי' לא) כת' לענין האנשים שיוצאין בטבעת שאין בה חותם, שאלה הענינים משתנים לפי הזמנים ולפי המקומות וסומכין על המנהג, ע"כ.

וכן מצינו לכאורה **ברמ"א** (סי' שא סע' כג) ע"פ **אור זרוע** (ח"ב סי' פד אות ג) דאותן עגולים ירוקים שגזרה המלכות שכל יהודי ישא א' מהן בכסותו, מותר לצאת בהן אפי' הם רק מחוברים קצת. וביאר **המ"ב** (ס"ק פג) דחשיב מלבוש כיון שהדרך לצאת בו כל ימי השבוע, ע"כ. אולם יש לדחות דשאני התם דמיירי בענין שהחותם יהיה בטל לבגד, אולם הכא צריך שיהיה בטל לגופו. ועי' מש"כ **בשמעתא עמיקתא** גליון שע"ג.

אלא דעי' **בתשובות והנהגות** (ח"ד סי' פב ד"ה ואגב) שכת' בענין נשיאת מסכה בשבת בעת מלחמה, שבאנגליה בתחילת המלחמה יצא **הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל** באיסור לשאתו בשבת משום הוצאה, והמפחד יישאר בבית, וכנגדו יצא רב אחד **הרב מנשה אדלר ז"ל** להיתר, כיון שהכל נושאים אותו הוי כמו בגד, וכל הרבנים החרדים דחו דבריו, והציבור לא נשאו בשבת וכן עיקר, ע"כ. אולם נראה שאין מזה ראיה לנ"ד כי י"ל דמסכות של מלחמה אינם בכלל מלבוש כלל כי אינם מתלבשות על הגוף כפי המבואר בסמוך, משא"כ בנ"ד (עכ"פ במסכות בד למיניהם). ועי' להלן בענין איסור הוצאה לצורך מצוה.

ג. דבר המתלבש על הגוף

ומלבד זה נראה דיש לדון שמסיכה בכלל מלבוש היא (בפרט בזמננו שדרך העולם לצאת בה). דהנה פסק **השו"ע** (סי' שא סע' יג) שאשה נדה שקושרת בגד לפניה שלא תתלכלך בדם נדותה אסורה לצאת בו אם לא יהא סינר עשוי כעין מלבוש, ע"כ. מבואר שדבר שהוא מתלבש על הגוף אף אם אינו לבשו אלא להנצל מטינוף וכדו' חשיב מלבוש. ולפי"ז אפשר שה"ה בנ"ד שהרי היא מתלבשת עליו.

ויעויין **באג"מ** (או"ח ח"א סי' קט) שכת' שדבר המחמם זהו לבישה ממש, ואף אם מזיק לו החמום ולובש לכוונה אחרת מ"מ לא שייך לאסור מחמת זה, שבגד גמור מותר בכל אופן כמו שמותר ללבוש בקיץ בגד עליון של חורף דעכ"פ בגד הוא ובגדים מותרין אף שמזיקין. ומה שמצינו בסינר עשוי כעין מלבוש שכתב **המ"א** (ס"ק כ) דהיינו דוקא מלפניה ומאחריה אבל מאחריה (או מלפניה) בלבד וקושרתו ברצועות לפניה אסור, הוא משום דליכא עיטוף, אבל **בעיטוף מותר אף שהוא רק מקצת מהראש ומהגוף**. ומהני אף כשאין כוונתו ללבישה, ע"כ. ולפי"ז י"ל דמסיכה כיון שעוטפת הפנים דמי לסינר העשוי מלפניה בלבד דחשיב מלבוש כשיש בו עיטוף אע"פ שבא רק להציל מטינוף. וכעין זה מצינו **בחוט שני** (פפ"ח אות ח) בענין יציאה עם סינר המיועד להגן מפני לכלוך.

ועי' עוד **באג"מ** (שם סי' קיא) שכת' שדבר שלבשו על גוף ממש נחשב מלבוש, והביא ראיה מטבעת שיש עליה חותם לאיש שאין עליו איסור הוצאה אף שתשמישו למלאכה שאסורה בשבת וכשיתקלקל החותם לא ילבישנו ומ"מ מותר, דכיון דהוא על גופו ממש הוא לבישה שאין בה איסור הוצאה אף שאינו תכשיט כלל ועיקר עשייתו הוא לתשמיש. ויעויין **בשבת** (קכ) שסודר שבצוארו אין בו משום איסור הוצאה, **ופרש"י** דתלויין ראשיו לפניו לקנח בו פיו ועיניו, וכוונת רש"י הוא שעיקר הלבישה לכך, דאם עיקרו לחמום לא היה נאסר אף שתלויין ראשיו שהם בטלין לעיקר הבגד, אלא מפרש שעיקר הלבישה היא לתשמיש זה שיקנח פיו ועיניו בראשין התלויין, ומ"מ כיון שנלבש על צוארו היא לבישה שמותר **משום שהוא על גופו ממש הוא בכלל לבישה**. ועיי"ש דמה"ט שעון שמלבישו על בשרו ממש הוא לבישה שיש להתיר אף שעיקר הלבישה הוא לתשמיש, ע"כ. ועי' מש"כ בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון שע"ג.

ד. משמשו שלא יחלה או שלא ידביק אחרים

ועוד יש לדון להתיר ע"פ מש"כ **השו"ע** (שם סע' נא) שמותר לצאת במצנפת שתולים בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, וכן בסמרטוטין (פי' חתיכות בגד בלוי) הכרוכים על היד או על המכה ממש, או על האצבע שיש בה מכה. וביאר **המ"ב** (ס"ק קפ) שכל אלו אינם נחשבים להם משאוי אלא **הם כתכשיט להם**, ע"כ. ועי' עוד **בשו"ע** (סי' שג סע' כד) שאשה יוצאת באבן תקומה דהיינו אבן ידועה שכשהיא על אשה לא תפיל, ע"כ. מבואר שדבר שבא לשמש את האדם אע"פ שאין רפואה בעצם הדבר אלא מניעה מפגיע במכה וכדו' חשיב מלבוש.

פנינים הלכה

פסוקים שנתקנו בתפילה ע"פ מנין מסויים האם מותר להוסיף עליהם

איתא **בפסחים** (קג:) דכי אתא רבא לאבדולי במוצ"ש פתח ואמר המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה, א"ל רב יעקב בר אדא למה לך כולי האי והאמר רב יהודה אמר רב המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא, א"ל אנא כהא סבירא לי דאמר ר"א אמר רבי אושעיא הפוחת לא יפחות מג' והמוסיף לא יוסיף על ז', אמר ליה והא מר לא תלתא אמר ולא שבע אמר, א"ל איברא בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא (פרש"י - ולאו ממנינא הוא).

ומשמע דהיכא דתקנו חז"ל מנין אין להוסיף עליו או לפחות ממנו, וכ"כ **התוס'** שם (ד"ה ומר) וכדאמר במנחות (לט.) לא יפחות מז' כנגד ז' רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אוירים.

אלא דמאידך שנינו **במגילה** (כא.) דבשבת קורין בתורה שבעה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן. אע"ג דאמרינן **בגמ'** (כג.) דהני ז' עולים נתקנו כנד איזה דבר ע"ש. ומצינו **ברא"ש** בר"ה (פ"ד ס"ג) דמהא יליף ראבי"ה דשרי להוסיף על פסוקי מלכויות, אע"פ דמניינם נתקן כנגד איזה דבר כמבואר בגמ' שם (לב.).

והובא לדינא **בטור ובשו"ע** (סי' תקצ"א ס"ד).

וכן **במהרי"ל** (הל' שבת סי' א') נשאל על אשה ששכחה ולא הדליקה נר בשבת, והורה לה שתהא זהירה כל ימיה להוסיף על כל נר של מצוה יותר ממה שהיתה רגילה בשיעורם עד עתה. וכתב **הד"מ** (סי' רס"ג ס"ק א') דסמכו בזה על המבואר במרדכי והרא"ש הנזכרים. ואע"פ שבד"מ כתב להשיג על דברי המהרי"ל, מ"מ לדינא **בהגהותיו** (סי' רס"ג ס"א) סתם כדבריו.

וביאר **החת"ס** (או"ח סי' ע"ה, ופסחים ק"ד ע"א) דודאי בסדר הבדלות דלולי תיקון חז"ל לא היו מונין הבדלות כלל, וכן בציצית דלולי תיקון חז"ל מהיכי תיתי לעשות חוליות כלל, הם אמרו והם אמרו ואין לשנות. משא"כ בהדלקת נרות שבת דמצווה להרבות בנרות כדכתיב (ישעי"ה כ"ד ט"ו) באורים כבדו ה', א"כ איך יבואו חז"ל ויאסרו להוסיף על ב' נרות משום רמז דידהו. וכן בקריאת התורה בשבת שאין בו ביטול מלאכה לעם היו יכולים לקרות כל היום ולהזמין גברי טובא, איך יבואו חכמים לאסור שלא יקרא עוד יותר משבעה משום רמז דידהו. וכן בפסוקי דר"ה דמלכויות שהוא בתוך התפילה וסיפור שבחיו של מקום, אין לתת קצבה להוסיף בשבחים כי הכל מענין התפילה. עכ"ד. ולפי"ז היה נ"ל דבפסוקי התפילה שפיר שרי להוסיף על המנין הנתקן, דהא אין לתת קצבה לשבחיו של מקום.

אלא דמצינו **באורחות חיים** (מאה ברכות דף ו' ס"ק ל') שכתב דאותם המוסיפים בתפלת שחרית פסוק ואנחנו נברך יה אחר תהלה לדוד טועים מכמה טעמים, וחדא מנייהו דה' מזמורים הסמוכים לאשרי דפותחים בהללויה וחותמים בהללויה הם כנגד י' הילולים שאמר דוד בתהילים, ואם יסיים תהלה לדוד בהללויה יהיו יותר מי'. וכן הוא **בכל בו** (סי' ד').

עוד כתב שם (ס"ק ל"ב) דבאז ישיר יש י"ח פעמים שם בן ד' אותיות, מלבד ממקדש ה' שהוא באלף דלת, שעולים ע"ב כאותיות כנגד ע"ב שמות, ומטעם זה אין לכפול בו פסוק ה' ימלוך לעולם ועד, דאם יכפול אותו יוסיפו שם א' ויהיו י"ט וכל המוסיף גורע. והובאו דבריו **בב"י** (סי' נ"א). [אולם יעויין **בכל בו** (סי' ד') דאיתא איפכא דכופלין ה' ימלוך לצורך ע"ב אותיות ע"ש].

ומוכח דסבירא להו דאין להוסיף על דבר שנתקן כנגד מנין מסויים אף בפסוקי התפילה. ובפשטות היה אפשר לומר דהדבר שנוי במח' ראשונים, ודברי האורחות חיים והכל בו הם דלא כדברי הראבי"ה הנזכרים. ואכן אנן לא נהגינן בזה כדברי האורחות חיים והכל בו, אלא מנהגנו להוסיף פסוק ואנחנו נברך יה אחר אשרי, וכן כופלים פסוק ה' ימלוך. וכמבואר **ברמ"א** (סי' נ"א ס"ז).

אך מצינו **בבית דוד** (לגרי"ד משאלוניקי זצ"ל – בהגהותיו על הטוש"ע סי' נ"א) דהביא דברי האורחות חיים, וכתב

נמצא שתכשיט אין פירושו דוקא דבר הנעשה לנוי, אלא דבר שאדם עונד אותו על גופו ומשמש, וכ"כ **השש"כ** (פי"ח אות יא). ולפי"ז ה"ה בנ"ד י"ל דכיון שהמסיכה מונעת מלהדבק ולהדביק אחרים נמצא שהוא משמש את האדם וחשיב תכשיט. ואע"פ שלפעמים בדרך אין אנשים ואין חשש הדבקות כלל, מ"מ נראה שמסתכלים על עיקר הלבישה שזהוי מטרתה (דהרי לא מצינו שאדם צריך להזהר שאם איזה רגע נמצא במקום שאין לחוש לשמירת הפצע שחבש יש משום הוצאה, ועיין). ועי' מש"כ בזה **שמעתא עמיקתא** גליון שע"ג.

ולפי טעם זה יש לדון להתיר אף מסיכות שאינם מתלבשות על הגוף אלא הם כעין כמין שקף פלסטי שמהדקים על הראש ומכסה את הפנים. משא"כ לפי הטעם דהוי מלבוש י"ל דבסוג זה לא שייך האי טעמא להתיר.

ה. חשש שמא יבוא לטלטל

אלא דיש לדון האם יש לחוש שמא יוריד המסיכה כמו שמצינו בדרך זה **בשבת** (נט:) **ובשו"ע** (סי' שג סע' ד) בענין תכשיטין. וכן **בשבת** (קלח:) **ובעירובין** (קב:) דאמר רב ששת בריה דרב אידי האי סיאנא (כובע של לבד) שרי, והא איתמר סיאנא אסיר לא קשיא הא דמהדק הא דלא מהדק. **ופרש"י** טעמא משום שלא יגביהנו הרוח מראשו ואתי לאיתויי ארבע אמות ברה"ר הלכך מהדק בראשו שפיר דמי לא מהדק אסור, ע"כ. וכן הביא **השו"ע** (סי' שא סע' מא). ולפי"ז לכאורה י"ל דה"ה בנ"ד דיש לחוש שיוריד המסיכה באופן שיש בזה משום הוצאה בפרט בזה שאנשים רגילים בכך.

ו. במקום שלא אמרו חז"ל לחוש

והנה **בשיבולי הלקט** (סי' קז) שכתב דלצאת בשבת בבתי ידים מפני הצינה אע"פ שיש למצוא צד היתר שהרי הן כעין מלבוש לידים, חוכך אני בהן להחמיר לפי שאין אדם יכול למשמש בידיו יפה ולעשות מה שצריך לו, ופעמים שצריך למשמש בשרו מפני כינה שעוקצתו אי נמי לחכך בבשרו וצריך להוציאם מידיו, ושמא ישכח ויוציאם ד' אמות ברה"ר, ע"כ. **והשו"ע** (סי' שא סע' לז) הביא דבריו וכתב שראוי לחוש לדבריו. **והמ"ב** (ס"ק קמא) כת' שעכשיו נהגו להקל, ואפשר משום דכיון שלהרבה פוסקים אין לנו ר"ה מדאו' בזה"ז דנגזור דילמא אתי לאתויי ומשמע מדברי האחרונים דאף שאין למחות ביד המקילין מ"מ ראוי לכל בעל נפש להחמיר, ע"כ. ומשמע דלפי האוסרים דלאו דוקא היכן שאמרו חז"ל יש לחוש לשמא יבוא לטלטל ד"א. (ועכ"פ עפ"ז נראה להתיר יציאה עם כפפות גומי ע"מ למנוע הדבקות בנגיף, דבכה"ג נראה שאין לחוש להחמיר כי מקום חולי שאני. ועוד דאף למחמירים י"ל דיודו בנ"ד, דכיון שלובש אותם ע"מ לא להדבק אין לחוש שיוציאם).

ועי' **בתשובת עבודת הגרשוני** (סי' פ) שיצא להתיר בגד של נשים שלובשות על ראשיהן בשעת הגשמים כדי שלא יטנפו את צעיפיהן גם לא יזלו על גופן דרך ערפיהם. ונתן טעם למה לא חיישינן שכשיפסקו הגשמים תסיר המכסה מעל ראשה וגופה להראות יופי תכשיטיה ובגדיה ותעביר המכסה ארבע אמות ברה"ר, דבגדי החול ע"פ הרוב אין חשובים כ"כ שתתפאר בהן להראותן, רק בגדי שבת היקרים, וא"כ ע"כ כשתרצה להסיר מכסה להראות מלבושיה, תזכור שהיום שבת, וממילא תמנע שלא להעבירן ארבע אמות ברה"ר בידה. ומביא ראיה **מהתוס'** המובא להלן, ע"כ. והביאו **המחצה"ש** (סי' שא ס"ק כג).

והחלקת יעקב (או"ח סי' צט אות ב) כת' להתיר לצאת עם כובע גשם ברה"ר, וכת' דאין לפקפק בזה דשמא כשיעבור הגשם יטלנו המכסה נילון שעל כובעו וישאנו ד' אמות ברה"ר, דא"כ נאסור מטעם זה גם לשאת מעיל גשם וכדו', **והב"י** בסוס"י ש"א מפקפק רק בכובע על המצנפת דשמא נפיל, ומסיים דמאחר שהוא עמוק ונכנס במצנפת ליכא למיחש להכי, ולא עלה על דעתו כלל למיחש דשמא יסירנו מעל מצנפתו כשיכלה הגשם, והעיקר בזה דאין לנו מעצמנו לגזור גזירות. ועי' שהביא דברי **העבודת הגרשוני** והקשה עליו דאכתי קשה דהא שם מיירי בחתיכת פשתן שאינו חשיב לגבי נשים עשירות ומניחה רק להגן מהגשמים, ג"כ נחוש לאחר שיעבור זמן הגשמי' תיבוש לילך עם חתיכת בגד פשתן זה שאינו חשיב לגבי נשים עשירות - אלא העיקר בזה שאין לנו לגזור גזירות מעצמנו, ע"כ. ולפי"ז אין בידינו לאסור לבישת מסיכה משום שמא יבא לטלטלה או ללבשה על הסנטר וכדו' כי אין לנו אלא היכן שחששו חז"ל. וי"ל שאף **העבודת הגרשוני** יודה בנ"ד שהרי מצינו בסע' ל"א **ובמ"ב** שם ס"ק קי"ז **ובשעה"צ** (אות קמג) שאסור להגביה את הבגדים ע"מ שלא יטנפו בטיט וכדו', ובכל אופן לא אסרו לצאת למקומות שעלול להתלכלך מפני חשש שמא יבוא לקפלם. וא"כ ה"ה בנ"ד שאין לחוש שישכח מהשבת ויבא להוריד המסיכה, משא"כ במקום שיש מקום לחוש שיבא לטלטל כגון שתבא להראות לחברותיה וכדו'. ולפי"ז יש להקל בנ"ד בפרט בזמננו שלפי הרבה הפוסקים בזמננו ליכא רה"רכמבואר **בשו"ע** (סי' שג סע' יח). ויעויין **במ"ב** (ס"ק קמא) שכת' שמה"ט נהגו להקל ללבוש כפפות.

ז. עשיית סימן שלא יבא לטלטל

ועוד י"ל דאף אם ניחוש להאי חששא י"ל שאם עושה סימן להזכיר לו ששבת היום אין לחוש שמא יבא לטלטל. וכעין זה מצינו **בתוס'** (שבת נז. ד"ה במה) שכת' דדוקא בדברים שהרגילות הוא להסירן כדי להראותן או כדי שלא יחצצו בטבילה או משום קפידא גזרו שלא לצאת בהם בשבת דשמא כשיסיר ישכח שהוא שבת ואתי לאתויי, ע"כ. ומשמע מדבריהם שבמקום שאין חשש שישכח את השבת אין לחוש בו משום שמא יבא לטלטלו. וכן הוא **בעבודת הגרשוני** הנ"ל. ולפי"ז י"ל דע"מ למנוע חשש זה דשמא יבא לטלטל יועיל סימן המזכירו שהוא שבת. וכן מטו משמיה **דהחזו"א** (חוט שני שבת ח"ד פי"ח אות ו) בענין משקפיים (שדעתו היתה לחוש שמא יבוא לטלטלם) דמועיל לעשות קשר וכדו' מפני דברגע שהם קשורים יזכר שהיום שבת ולא יבא לידי טלטול.

אלא דעי' **בשבלי הלקט** הנ"ל שסיים בהא דבתי ידים שאם תפרן מער"ש בבתי ידים של מלבושיו או קשרן קשר של קיימא יפה דליכא למיחש דילמא שלפי שרי, ע"כ. וכן הביא **השו"ע** (סע' לז). וביאר **הבה"ל** (ד"ה שיתפרם) בשם **הא"ר** דכיון שקושר בקשר יפה מחזי כבית יד ארוך ואין ע"ז שם משא ולהכי מהני, **והנהר שלום והתו"ש** כתבו דאין לחוש בכה"ג משום חששא דשמא יצטרך להסירם ויביאם בידו, דכיון שהם קשורים אף אם יוציא ידו מהם לא יפלו לגמרי דניחוש שמא יטלם בידו רק שיהיו תלויין עליו והוי שלא כדרך הוצאה ופטור ולכן לא גזרינן בזה, ע"כ. ולכאורה צ"ע אמאי לא נימא שהקשירה מועילה להזכיר שהיום שבת וע"כ לא יבא לטלטלה, ואפשר שהיה דרכם בכך וע"כ שוב אינו סימן. (ונראה לכאורה שאין להתיר בנ"ד ע"פ הנה"ש והתו"ש דאף אם יבא להלבישה על הסנטר אין זה דרך הוצאה, כי י"ל דכיון שרגילים לצאת כך אף בחול חשיב דרך הוצאה, עי' **מ"ב** (שם ס"ק לג ולה)).

ח. במקום שקונסים את היוצא ללא מסיכה

ונראה שבמקומות שיש קנס גבוה למי שיוצא ללא מסיכה יש טעם נוסף להתיר במקום צורך מצוה. דהנה **המהר"ש ענגל** (ח"ג סי' מג) כת' דעכ"פ לצורך מצות תפילה בציבור ושמיעת קה"ת ובפרט שיגיע הדבר לצער גדול אם יצטרך לישב בביתו כל יום השבת א"כ הוי דבר שא"א וכמ"ש **הפמ"ג** (פת"כ) דמש"ה מותר לטלטל פחות מד"א ברה"ר, אף דגם במלאכת שבת ח"ש אסור מה"ת מ"מ התירו כדי שלא יהיה ידיו אסורות ברה"ר, ומכ"ש הכא דליכא רק ג' דרבנן משום כרמלית, משאל"צ וגם לא חשיב דרך הוצאה בודאי דאין להכניס א"ע בחשש לישב במאסר, וגם א"צ להחמיר ולישב בביתו כל יום השבת ומותר לליך לבהכ"נ ולמקוה ולישא הכתב תעודה בכובעו, אבל הליכה לטייל בוודאי דיש להחמיר דגם חשש דרבנן אסור שלא לצורך, ע"כ. וכן נקט **בקול מבשר** (ח"א סי' עט). והביאם להלכה **השש"כ** (פי"ח אות כב).

וכן מצינו **במהר"ם בריסק** (ח"ב סי' סז) אלא דשם הביא להקל במקום דהוי תלתא דרבנן כמו שהוכיח **הקרן לדוד** (ססי' פ ד"ה עכ"פ) ע"פ **המ"א** (סי' שיד) **והמחצה"ש** (שם) לענין סכין התקוע בחביות להקל משום דהוי ג' דרבנן, ע"י"ש. **וכהמר"ש ענגל** פסק **המשנה הלכות** (ח"ז סי' נו) ומה"ט כתב להתיר למי שהוא חולה במחלת לב לישא כלאחר יד כדורים שאם במקרה יקבל יסורין יקחם. וכן דעת **הגרשז"א זצ"ל** (הליכ"ש תפלה פי"ה אות ה) שהזקוק ליטול עמו תדור תרופות לכל מקום שהולך, יש להקל כשהולך בשבת לבהכ"נ לתפלה בצבור, וכן לכל דבר מצוה כגון שיעורי תורה כדו', לטלטלם ע"י שינוי, כגון עטופים בנייר מתחת לכובע שעל ראשו וכדו' במקום שאינו רה"ר גמורה, ע"כ. ולפי"ז בנ"ד כיון דהוי כרמלית ומלאכה שא"צ לגופא (כשמוציאה כדי שלא לקבל קנס) וק"ו במקום שהוא רק חשש שמא יבא לטלטלה. ועי' מש"כ בזה בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון תמ"ג.

מסקנא דדינא

א' הלובש מסיכה על פניו ע"מ למנוע הדבקות ומחמת זה מקפיד שלא להסירה מעל פניו ברשות הרבים, רשאי לצאת בה בשבת במקום שאין עירוב, ומ"מ יזהר שלא לטלטלה. **ב'** הלובש כפפות על ידיו למנוע הדבקות ומחמת זה מקפיד שלא להסירם ברשות הרבים, רשאי לצאת בהם בשבת במקום שאין עירוב, ומ"מ יזהר שלא לטלטלם בידיו.

להעיר מדברי הרמ"א בסי' רס"ג דכתב להיפך דיכולים להוסיף על דבר המכוון, וסיים דשמא רק בכופל אמרינן כל המוסיף גורע, דמוכח מילתא שמכוין להשלים ליותר, אבל שמוסיף פסוקים אחרים לית לן בה. והדלקת נרות יתרות הוי כהוספת פסוקים אחרים. ולדבריו אין דברי האורחות חיים והכל בו סותרים לדברי הראבי"ה והמהרי"ל וש"ר הנזכרים.

ונראה דעל כורחנו יש לחלק בין כפילת פסוקים בתפילה להוספת נרות שבת, דהא לשון האורחות חיים גופא בהל' שבת (דף מ"ד אות ט') - כתב הר"מ נ"ע לעשות לשבת ב' פתילות **לפחות** א' כנגד זכור וא' כנגד שמור. וכן הוא הלשון **בכל בו** (הל' שבת סי' ל"א) - והר"מ כתב ומצוה לעשות לשבת ב' פתילות **לפחות** אחת כנגד זכור ואחת כנגד שמור, ע"כ. ומשמע דס"ל דאין קפידא להוסיף על הנרות, ואדרבא מלשונם נראה דאף מעלה איכא בהוספת נרות השבת. וכבר עמד בדבר זה **בפתח הדביר** (סי' רס"ג ס"א).

אלא דאפשר דלא התיר הכל בו להוסיף אלא בנרות שבת מטעמא דשאני נרות שבת דכבוד שבת איכא במה שמוסיף אור לכבוד השבת, וע"כ ודאי דלא הקפידו חז"ל שלא להוסיף על המנין, אבל בשאר דוכתי יש לומר דס"ל דיש קפידא שלא להוסיף. אבל **הרא"ש** יליף מקריאת התורה דשרי להוסיף אף בתפילה על פסוקי מלכויות. ואם נרצה לומר דלא פליגי דברי האורחות חיים והכל בו על דברי הרא"ש, לכאו' צ"ל כדברי הבית דוד דיש לחלק בין הוספת פסוק לכפילתו, דכל שכופל מוכח מילתא דמכוון להשלים איזה דבר, וע"כ כל המוסיף גורע, משא"כ במוסיף פסוקים אחרים.

אלא דבפתח"ד הנזכר כתב להוכיח מדברי הרא"ש גופא דיש להקפיד על מנין פסוקי התפילה, **דבתשובותיו** (כלל ד' סי' כ') כת' - ואין לומר ותכניע כל אויבינו, אלא ותכניע במהרה בימינו. כי יש לי קונטריס מעשה ישן וכתוב בו כל הברכות של כל השנה וסכום כמה תיבות יש בכל ברכה וברכה וכנגד מה נתקנה, וכתוב בו תשעה ועשרים תיבות יש בלמשומדים משום שמשומד כופר בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ שהן שתיים, ובעשרים ושבעה אותיות שבתורה. וכשתסיר כל אויבינו אז ישארו עשרים ותשעה תיבות וכו'. ומעולם נתתי לבי לקיים מטבע שטבעו חכמים בלי חסור וייתור. ע"כ. הרי מפורש דס"ל דיש להקפיד על מנין פסוקי התפלה היכא דנתקנו כנגד איזה דבר. וצ"ע מאי שנא מפסוקי מלכויות דיליף הרא"ש מדין העולים בשבת דשרי להוסיף על הפסוקים.

וע"כ לחלק בין דבר הנתקן כנגד איזה דבר כגון עליות שבת שנתקנו כנגד ז' תיבות שבפסוק השלישי דברכת כהנים או כנגד שבעה רואי פני המלך כמבואר במגילה (כג.), וי' פסוקי מלכויות שנתקנו כנגד י' הילולים או כנגד עשרת הדיברות או י' מאמרות כמבואר בר"ה (לב.), דבכה"ג שרי להוסיף על המנין והעיקר שלא יפחות. לבין מנין פסוקים שנתקן מכוון כנגד מנין אחר כגון ברכת למשומדים שנתקנה בכ"ט תיבות כנגד תורה שבכתב ותורה שבע"פ וכ"ז אותיות התורה.

וכיוצ"ב מצינו **במשנ"ב** (סי' נ"א ס"ק א') שכתב משמיה דהאחרונים דבברכת ברוך שאמר יש פ"ז תיבות, וסימנו ראשו כתם פ"ז, ר"ל ראש התפילה היא ברכה של פ"ז תיבות, על כן אין לגרוע ואין להוסיף על פ"ז תיבות. ע"כ. וילי"ע בגדר הדבר.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הכנת הנפש לשבת (ב)

מצות ההכנה מפורשת בתורה רק לגבי שבת - "אע"פ שביום השבת עצמו אין מצוה יסודית בו ביום, בכדי להשיג את קדושת שבת, מכל מקום לפני השבת יש אמנם מצוה מיוחדת כדי להשיג את קדושתה, והיא מצות ההכנה לשבת..ומ"מ אין מצות ההכנה מפורשת בתורה אלא בענין שבת, כדכתיב והיה ביום הששי והכינו אשר יביאו... וצריך ביאור למה מיוחדת שבת מכל המצוות בענין זה של ההכנה...". (שבת מלכתא עמ' פג)

בשבת צריך הכנה כדי לקבל את הקדושה שבאה מהקב"ה - "... עיקר קדושת השבת היא למי שרוצה את השבת ומצפה לה, היינו למי שרוצה קדושת השי"ת ושכינתיה החובקת עולם ומלואו ביום שבת קודש, וזוהי מצות יום הששי, ההכנה לקראת השבת, שזה מבטא הצפיה לקבל קדושתה.

ועל כן מצות הכנה מפורשת רק לגבי שבת ולא במצוה אחרת, שכל המצוות אע"פ שגם בהן יש ענין ההכנה, אבל הן עצמן אינן השראת שכינה, שהמצוה היא סיבה לקדושה, אבל לא הקדושה עצמה.. אבל שמירת השבת, שבה מקבלים פני השכינה בפועל, אי אפשר מציאתו לגשת לקדושתה כלל, אלא היא צריכה לבוא לנו מצידו יתברך, ואנו מצידנו מצפים ושואפים לשבת, אז באה השבת במתנה". (שבת מלכתא עמ' פה)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמ"ח שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

העלון נתרם לע"נ מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© שמעתא עמיקתא – להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תמ"ה | פרשת נצבים – וילך | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם יש חובה מהתורה להכנס לסגר כדי למנוע התפשטות מחלה

א. חובה להתרחק מסכנה. **ב.** חובה להציל חברו מסכנה. **ג.** איסור לסכן אחרים. **ד.** חומרת איסור גרם מיתה לחברו. **ה.** חובה לבצע בדיקת קורונה.
ו. חובת בידוד בשעת מגיפה. **ז.** למנוע שגרת חיים ע"מ לעצור קצב הדבקה. **ח.** סמכות הרשויות – דינא דמלכותא דינא.

א. חובה להתרחק מסכנה

איתא **בחולין** (י.) חמירא סכנתא מאיסורא. וכתב **הרמ"א** (יו"ד סי' קטז סע' ה) דעל כן יש ליזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה. ויעוי' **בט"ז** (או"ח סי' סו ס"ק א) שלמד **מהגמ' ברכות** (לב:) שהמסכן עצמו עובר על (דברים פ"ד פס' טו) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". וכן נראה **מהמ"א** (סי' קד ס"ק א). וכן הוא **בזהר הרקיע** (מצוה קיח) **וברשב"ש** (רסי' א ד"ה הצעיר). ועי' עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ק"י.

ב. חובה להציל חברו מסכנה

ואיתא **בסנהדרין** (עג.) תניא מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטים באים עליו שהוא חייב להצילו, ת"ל (ויקרא פי"ט פס' טז) לא תעמוד על דם רעך. וכן פסקו **הטשו"ע** (חו"מ סי' תכו). ויעוי' **בגמ'** שם דיש חיוב לטרוח בגופו או להשכיר אחרים ולהוציא ממונו ע"מ להציל חברו. וכן פסק **בשו"ע** (שם). ויעוי' **בבית הלל** (יו"ד סי' רנב ס"ק ב), **בזרע אמת** (ח"ב סי' נא הובא בדרכ"ת סי' קנז ס"ק נז) **ובאג"מ** (ח"א יו"ד סי' רכג ד"ה והא דמפרש) שפסקו שכל ממונו צריך למסור בשביל זה. אולם דעת **המהרש"ם** (ח"ה סי' נד) **והגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש יו"ד פי"ב אות ה) דאינו חייב למסור אלא חומש ממונו. ועי' **בפת"ש** (יו"ד סי' רנב ס"ק ד) שכתי' דלדעת הפוסקים דבלאו בשוא"ת א"צ יותר מחומש ה"ה הכא. ועי' עוד **במנח"ש** (ח"ג סי' קג אות ד) **ובתשובות והנהגות** (ח"ה סי' שצט).
ומ"מ כתי' **ביד רמ"ה** (שם) דמסתברא לן דהיכא דטרח ואגר אגורי ואצליה שקיל מיניה, דעד כאן לא חייביה רחמנא אלא למטרח בלהדורי בתר אגירי אבל לאצוליה בממוניה לא, ע"כ. **והרא"ש** (סנהדרין פ"ח סי' ב) **והטור** (שם) כתבו שאם יש לו ממון להציל עצמו חייב לשלם לחבירו. וכן פסק **הסמ"ע** (ס"ק א) ותמה אמאי השמיטו המחבר והרמ"א. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו לענין חובת הצלה כשמכניס עצמו בספק סכנה.

ג. איסור לסכן אחרים

ונראה דלפי המבואר לעיל דמחויב מה"ת להציל חברו מסכנה משום "לא תעמוד על דם רעך", ק"ו שאסור להכניס אותו בסכנה. ואף במקום שאינו סכנה ודאית נראה שיש משום לאו זה, דעי' **בתשב"ץ** (ח"ג סי' לז ד"ה וגם) שכתי' דמחללין שבת עבור חולה מסוכן משום "וחי בהם" ומשום "לא תעמוד על דם רעך". וכן הוא **בלבוש** (סי' שכח אות ב) **ובמ"ב** (ס"ק ד - ו). ומבואר דבסכ"נ הדוחה שבת שהיא אפי' במקום כמה ספקות יש משום "לא תעמוד על דם רעך".
ועוד נראה שהמכניס את חברו בחשש סכנה עובר על "לא תשים דמים" דיעוי' **ברמב"ם** (שם) שכתי' שכל מכשול שיש בו סכ"נ מ"ע להסירו ולהשמר ממנו וליזהר בדבר יפה יפה שנא' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מ"ע ועבר על לא תשים דמים, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (חו"מ סי' תכז סע' ח). ועי' **ביו"ד** (סי' שלד סע' מג) דמי שיש ברשותו דבר המזיק, מנדין אותו עד שיסיר הנזק. מבואר שיש חובה להרחיק כל חשש סכנה מחברו ובמקום שאין החשש רחוק הוא איסור תורה. ועי' **בפתח"ש** (נזיקין פ"ו הגה יב).
ועי' עוד **בסנהדרין** (שם) שלמדו דחובה לרפאות חברו, אם הדבר בידו, דכתיב "והשבותו" לרבות אבידת גופו. וכן הוא **בשו"ע** (יו"ד סי' שלו). וא"כ י"ל דכ"ש שאסור להכניסו בחולי. והעירוני שבדרך זה מצינו **ברש"ש** (כתובות יח), **בחלקת יואב** (חו"מ סי' כ) **ובקהלות יעקב** (ב"ק סי' א ד"ה ונראה). ולענין חובת הצלה במקום חשש הדבקות, עי' מש"כ בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רל"ו.
שו"ר **בס"ח** (סי' תרעג) שכתי' בזה"ל: לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא פי"ט פס' יד) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אא"כ יודיענו שנאמר (שם פס' יח) ואהבת לרעך כמוך (שם פס' טז) וכתיב ולא תעמוד על דם רעיך, ע"כ.
ומדבריו מבואר שגם משום לפנ"ע איכא בכה"ג. אולם **מהרמב"ם** (ל"ת רצט), **החינוך** (מצוה רלב), **הסמ"ג** (ל"ת קסח), **הסמ"ק** (מצוה קעב), **הזהר הרקיע** (לאו יב) **והספר חרדים** (פכ"ד אות סא) שאין משום לפנ"ע בנתינת מכשול ממש כנתינת אבן וכדו' לפני רגלי חבירו כפשוטו דקרא, אלא שלא לתת עצה שאינה הוגנת ושלא להכשילו באיסור. וכ"כ **במנ"ח** (מצוה רלב אות ד) שמהחינוך והרמב"ם נראה דהפס' יצא לגמרי מפשוטו. **והגרי"פ לרס"ג** (ל"ת נה עמ' 107 ד"ה ועוד יש מקום עיון וד"ה ואמנם) הקשה על הראשונים בזה אמאי לא מנו הלאו נמי כפשטו דקרא. ויישב דכל מכשול בידים בין בעיוור ובין בכל אדם יש בו בלא"ה אזהרה מיוחדת בפנ"ע וגם עשה יש בו, מדכתיב ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך, ע"כ. ולפי"ז נמצא שחולה במחלה מדבקת או וירוס מדבק כגון נגיף הקורונה וכדו' חייב מה"ת להתרחק ע"מ שלא להדביק את חברו או עכ"פ יודיע לו ע"מ שיוכל להיזהר ממנו.

ד. חומרת איסור גרם מיתה לחברו

וכבר הפליגו הפוסקים בחומר איסור גרימת מוות לחברו ר"ל אפי' שלא במתכוון, עי' **בחינוך** (מצוה תי) שכתי' שלפי שעוון הרציחה חמור עד מאד שבה השחתת העולם, עד שאמרו ז"ל שההורג נפש מזיד אפי' עשה כל המצוות אינו ניצול מן הדין, שנא' (משלי פכ"ח פס' יז), אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס ולא ימלט, ולכן ראוי למי שהרג אפי' שוגג מכיון שבאת תקלה גדולה כזו על ידו, שיצטער עליה צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים, ע"כ. ועי' **במהר"י וייל** (סי' קכה) שכתי' בענין מעשה שהיה יהודי א' ששלח את חבירו בשליחות בשכירות חוץ לעיר ובלכתו נהרג השליח שראוי ונכון הוא שהמשלח יקבל עליו תשובה מאחר שעל ידו נהרג, וטוב שיקבל עליו יסורין כגון תעניות מ' יום דכבר אמרו **בשבת** (קמט:) כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, עיי"ש. והביאו **המהרש"ל** (תשובה צו) **המהר"ם מלובלין** (סי' מד) **והצ"צ** (הקדמון סי' ו) הביא נמי כן בשם **הבאר שבע**, ועיי"ש שיצא לפקפק בזה כשהשליח הלך בשכר. ועי' עוד **בפמ"א** (ח"א סי' פה).

ה. חובה לבצע בדיקת קורונה – דינם בער"ש

ונראה שכל שיש לו חשש סביר שנדבק בחולי כגון בנגיף הקורונה עליו להזהר לשמור מרחק מאחרים ע"מ שלא להכניס אותם בחשש סכנה או לעשות בדיקה ע"מ לוודאות אם אכן נדבק, ואף כשאין חובה מטעם הרשויות מסתבר שדבר זה בכלל "לא תשים דמים". וכבר הבאנו בכמה מקומות בשם **הגרשז"א זצ"ל** (ששי"כ פל"ב הגה ב ומנח"ש תני' סי' לז אות ב) דכל **דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה**, וא"כ ה"ה בנ"ד.
וי"ל שמותר לבצע בדיקות אלו אף בער"ש אע"פ שיש יהודים שיתנו תשובות הבדיקה בשבת, כי עסוקים הם בהצלה מחמת חשש פקו"נ להזהיר על אלו שעמדו בקרבתו ממש שימנעו מלהתקרב לאנשים בקבוצת סיכון וכדו'. ועי' **בשו"ע** (סי' רמח סע' ד) שמבואר שמותר לגרום מער"ש היתר דפקו"נ בשבת אם עושה כן לצורך מצוה. וא"כ ה"ה בענינו דאיכא משום צורך מצוה כי עד קבלת התוצאות צריך להיות בבידוד ויצטרך להמנע מלהתפלל בצבור, לימוד בצוותא ועוד. ואף יצטרך להתבטל מפרנסתו ולצורך פרנסה י"א דחשיב דבר מצוה כמבואר בפוסקים שם. ואף לדעת **המ"ב** (פתיחה לסי' רמח וס"ק כו) שבאופן שבודאי יצטרך לחלל את השבת לא מקילינן, מ"מ הכא אינו אלא ספק כי יתכן שהתוצאות יהיו עוד לפני שבת או במוצ"ש. ואע"פ שאם ישאר בבידוד כמה ימים לא צריך להיבדק, מ"מ רשאי להיבדק, כי אינו מחויב להשאר בבידוד ע"מ למנוע הבדיקה כי עושה בהיתר כנ"ל. ובר מן דין יש להתיר בנ"ד כי באיחור הבדיקה יש משום חשש פקו"נ, כי במידה שיתברר שהנבדק חולה יש לשלוח לבידוד כל אלו שהיו בסביבתו ע"מ למנוע הדבקות. ומה"ט נרא' שבדיעבד אם באו לביתו לבודקו בשבת, יבדק, ואין בזה משום חילול שבת והכל לפי הענין. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות קל"ב, שס"ט ותל"ג.

פניני הלכה

דילג בתפלתו על פסוק מן המלכויות האם יצא יד"ח

עובדא הוה באחד שאחר שסיים תפילת מוסף של ר"ה, נתן דעתו שדילג על פסוק ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל וכו' מפסוקי המלכויות. ונשאלה השאלה בבית המדרש אם יצא ידי חובתו או שצריך לחזור ולהתפלל תפילת מוסף.
א - תנן (ר"ה לב.) אין פוחתין מי' מלכויות מי' זכרונות מי' שופרות, ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר ג' ג' מכולן יצא.
ומספק"ל לגמ' אליבא דר' יוחנן בן נורי היכי קתני, ג' מן התורה ג' מן הנביאים וג' מן הכתובים, דהוו ט', ואיכא בנייהו (בין ת"ק לר' יוחנן בן נורי) חדא. או דילמא א' מן התורה וא' מן הנביאים וא' מן הכתובים, דהויין להו ג', ואיכא בנייהו טובא.
ופשטינן לה מדתניא אין פוחתין מי' מלכויות מי' זכרונות מי' שופרות, ואם אמר ז' מכולן יצא כנגד ז' רקיעים, רבי יוחנן בן נורי אמר הפוחת לא יפחות מז' ואם אמר ג' מכולן יצא.
ופרש"י - ואי ס"ד ג' מן התורה וג' מן הנביאים וג' מן הכתובים לכל (אחד ואחד), א"כ ז' נמי, ז' מן התורה וז' מן הנביאים וז' מן הכתובים, ה"ל ר' יוחנן בן נורי מוסיף.
ואסיקנא בגמ' שם אמר רב הונא אמר שמואל הל' כר' יוחנן בן נורי.
והרי"ף (ח:) **והרא"ש** (פ"ד סי' ג') הביאו ספק הגמ' בביאור דברי ר' יוחנן בן נורי, ופשיטות הגמ' דסגי בג' מכולן, ודברי שמואל דהלכה כר' יוחנן בן נורי.
וביאר **הר"ן** (שם) דאע"ג דבברייתא תניא הפוחת לא יפחות מז', ההיא ברייתא פלוגתא דמתניתין, ולפיכך לא הביאה רב אלפסי בהלכותיו.
וביאר עוד דהלכה כר' יוחנן בן נורי הלכך הכי נקטינן דלכתחילה בעינן י', מיהו אם אמר ג' ג' יצא.
ב - והרי"ף אחר שהביא סוגיית הגמ' הוסיף וכתב - ואסיקנא בסוף פירקא (לה.) אמר רב חננאל כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך, וכן א"ר יהושע בן לוי כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך בין ביחיד בין בציבור. וכן הלכתא. ע"כ.
והיינו דס"ל דרב חננאל קאי אפסוקי מלכויות זכרונות ושופרות, דכל שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך להזכיר הפסוקים. וסתם ולא ביאר איך מתיישב ההיא דינא עם דברי שמואל דהל' כר' יוחנן בן נורי.
ואכן **רש"י** (לה. ד"ה אינו צריך) הביא דרבותיו פי' דרב חננאל קאי אפסוקי מלכויות זכרונות ושופרות, והקשה על דבריהם דהא דלא כרבנן ודלא כר' יוחנן בן נורי.
והוא גופא ביאר דרב חננאל קאי אמקראות דמוספין, דכיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך, שוב א"צ לומר מקראות המוספין.
ובתוס' (לה. ד"ה אילמא) כתבו דר"ת פי' דרב חננאל קאי אפסוקי דמלכויות זכרונות ושופרות, והיכא דהתחיל פליגי רבנן ור' יוחנן בן נורי דלא יפחות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אבל יכול לפטור עצמו לגמרי ע"י בתורתך כתוב לאמר [אבל מקראות דמוסף צריך להזכיר לעולם].
ותוספת ביאור מצינו בדברי **הרא"ש** (פ"ד סי' י"ד) דכשאמר פסוק אחד גילה בדעתו שאינו רוצה לכלול כולם בכלל ובתורתך כתוב לאמר, וע"כ לא יפחות מן המנין למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.
ג - עוד תנן (לב.) מתחיל בתורה ומשלים בנביא, ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא.
ובגמ' (שם:) מקשינן אם השלים דיעבד אין לכתחילה לא, והתניא ר' יוסי אומר המשלים בתורה הרי זה משובח. ואמרינן דהכי קאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא ר' יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא.

ו. חובת בירוד בשעת מגיפה

אלא דיש לעיין כמה הוא החיוב להתרחק מגרימת חשש סכנה לאחרים. דהנה **בב"ק** (ס :) אמרו שאם יש דבר בעיר "כנס רגליך" כלומר הסתגר בביתך ואל תצא לחוץ. ועי' **במהרי"ל** (סי' נ) שבשעת הדבר רשאי לברוח ומש"כ כנס רגליך הוא שלאחר שהתחיל והתחזק הדבר וכבר ניתן רשות למשחית אז יש לכנוס רגליו. ואמרינן **בשבת** (לב.) אל יעמוד אדם במקום סכנה כו', ע"כ.

והיש"ש (שם פ"ו סי' כו) הסכים למהרי"ל דבכה"ג יברח. וכן הוא **בחי' הרע"א** (יו"ד סי' קטז סע ה) בשם **הרבינו בחיי**. ועי' **בזרע אמת** (יו"ד ח"ב סי' לב ד"ה הרי נר) שהקשה על הישי"ש שבמהרי"ל משמע שאינו חיוב וביאר שכוונת הישי"ש שאם יכול לקיים "כנס רגליך" ולא לצאת מביתו אז אין חיוב לברוח והוא רק עצה טובה, אבל אם אינו יכול שלא לצאת מביתו אז מחויב לברוח. ועיי"ש שכתי' דדוקא בדבר אמרו לברוח משום שבא מעיפוש האויר ושייך ג"כ הטעם דניתנה רשות למשחית כו' כי הוא עת שליטת הדין.

אלא דעי' **במקור החסד** (על הס"ח שם) שציין לדברי **תשובת הרמ"א** (ס"סי' כ) ושם כתי' בענין משכיר הרוצה לחזור משכירות דירה מחמת שאשתו של השוכר חולה במחלה מדבקת, שאין זה דבר שראוי לחזור בגינו. כי מה שאומר שהוא חולי מתדבק כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא, ע"כ. וכבר העיר המגיה שם שדברי הרמ"א סותרים דבריו גופא שנקט שיש חובה לברוח ממקום שיש מגיפה כמבואר להלן.

וכן **בנשמת כל חי** (פלאג"י ח"ב חו"מ סי' מט) כתב בענין רופא המטפל בחולים בשעת מגיפה, ובני הקהילה חששו שמא ידביק אותם ורצו למנוע כניסתו לבהכ"נ. והביא דברי הרמ"א הנ"ל והקשה עליו, ומסיק שעל הרופא להתקין מחיצה מסביב למקום מושבו בבהכ"נ שיחצוץ בינו ובין שאר המתפללים, וכמו שמצינו לגבי מצורע **במס' נגעים** (פי"ג מי"ב) נכנס לבית הכנסת עושים לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על רוחב ד' אמות נכנס ראשון ויצא אחרון". וכתי' עוד דכשם שאדם צריך לשמור גחלתו שלא יגיע לאחרים נזק ממנה, וכשם שבדיני נזיקין על המזיק להרחיק את עצמו כך גם בנ"ד, ע"כ. וכן **בדברי יציב** (חו"מ סי' עט אות לז) דחה דברי הרמ"א ע"פ קושיא הנ"ל. וכן הוא **בשבט הלוי** (ח"ח סי' רנא אות ה).

ועי' **במ"א** (סי' תקעו ס"ק ג) בשם **השל"ה** דכשאבעבועות שקורין פקי"ן שפורחים בתינוקות ומתים, יש לגזור תענית, וכל אחד מחוייב להרחיק מן העיר בניו ובנותיו הקטנים, ואם לא עשה כן ה"ז מתחייב בנפשם. והקשה **הערוה"ש** (אות יב) דהרי בגמ' איתא דבר בעיר כנס רגליך, ותירץ דשאני האבעבועות דהוי מחלה מתדבקת ולכן החוב להרחיקם מן העיר, ע"כ. וכן הוא **במ"ב** (ס"ק יד). ועי' משי"כ ע"ז **בזרע אמת** (שם ד"ה והן). ועי' עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון תכ"ג.

ז. למנוע שגרת חיים ע"מ לעצור קצב הדבקה

והנה מהפוסקים הנ"ל שפסקו שבשעת מגיפה יש להסתגר או לברוח ע"מ להנצל מלהדבק, יש משמעות שהדין מוטל על היחידים לשמור ע"ע, אולם לא חלה חובה להטיל מניעה על הרבים כגון הטלת סגר כללי כדי לעצור או למעט התפשטות המחלה ע"י מניעת יציאת נושאי המחלה (שאינם יודעים מכך) העלולים להדביק אחרים, דבכה"ג שהדבר גורם לשינוי סדרי העולם כגון ע"י סגר כללי ממושך וכדו' שמחמתו אנשים מאבדים עיסוקם ופרנסתם דבר עלול לגרום עוני ושיבושים בחיי בני אדם, אפשר שחובה כזו אינה חלה על הרבים אלא על כל אחד ואחד לשמור על עצמו. וכן משמע קצת **מהבה"ל** (סי' תקנד ד"ה דבמקום חולי) בענין מחלת חלערי"א שהיתה מחלה מדבקת כמבואר **באגרות הרע"א** (סי' עא).

ואע"פ שיש לדחות ראייה הנ"ל כי י"ל שהפוסקים דברו על חובת היחיד, אבל לא חובת הרבים התלויה בהחלטת בית הדין או מנהגי המקום כמו שמצינו בחו"מ ריש סימן קס"ג (ועי' **בצי"א** (ח"ב סי' כג) בשם הראשונים), מ"מ נראה להביא ראייה ברורה לדברינו כדלהלן. 333

כתוב **בתורה** (דברים פ"כ פסי' י) כי תקרב אל עיר כי תקרב אל עיר להלחם עליה. ולמדנו מכאן שהתורה התירה לצאת למלחמת הרשות. וכן הוא **ברמב"ם** (מ"ע קצ) **בחינוך** (מצוה תקכז). ועי' **בסוטה** (מד.). ואיתא **בשבועות** (לה :) מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא שנא' כרמי שלי לפני האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא ומאתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא, ע"כ. ופרשו **התוס'** (ד"ה דקטלא) בהוצאת למלחמת הרשות קאמר, ע"כ. ועי' **ברמב"ם** (מלכים פ"ה ה"א) שכתי' שמלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו, ע"כ. נמצינו למדין שמותר לצאת למלחמת הרשות, אע"פ שהיא רק להרחיב הגבול ואין בזה משום הצלת נפשות וכדו', אע"פ שמדרך העולם שבמלחמה יהיו נהרגים משתי הצדדים ויגרמו עוד צרות כגון שבי וכדו' (ל"ע), והדבר צ"ע דאמאי שרי לעשות כן והרי פקו"נ דוחה. ובאמת כבר תמה ע"ז **במנ"ח** (מצוות תכה ותרד) אמאי שרי בכה"ג. **ובחת"ס** (חו"מ סי' מד) כתב שלעולם מותר מפני שיש בזה **משום תיקון המדינה וצורך הנהגתה**. **והנצי"ב** (העמק דבר בראשית פ"ט סי' ה) כתי' שבשעת מלחמה ועת לשנוא אז עת להרוג ואין עונש ע"ז כלל, **כי כך נוסד העולם**, וכדאיתא בשבועות שם דאפי' למלך ישראל מותר לעשות מלמחת הרשות אע"ג שכמה מישראל יהרגו ע"ז, ע"כ. וכן נראה **מהאמרי אש** (יו"ד סי' נב ד"ה ואף). ועי' **במרומי שדה** (עירובין מה. ד"ה שם פרש"י) **ובדבר יהושע** (ח"ב רסי' מח). נמצא שאין לחוש לחשש נפשות כשהוא תיקון המדינה וצורך הנהגתה, וכן הוא בנ"ד. תדע שאם היו אוסרים נסיעות בכביש היו הרבה אנשים נצלים מלמות בתאונות דרכים. ועי' **בחינוך** (מצוה רלו) דפעמים ממון של רבים דוחה סכנה דיחיד. ודו"ק. אלא שכל זה לענין חיוב, אבל אכתי ודאי מצוה איכא אם יש בידם לעשות כן ע"מ למנוע נזק של אחרים, ובכל כגון דא הדבר תלוי לפי הענין, רווח מול הפסד, בפרט כשהדבר יגרום להצלת רבים דמסתבר שיש חובה בזה לפי עיני זקני הדור.

ח. סמכות הרשויות – דינא דמלכותא דינא

ומ"מ במדינות המחליטות להטיל סגר חלה חובה להישמע להוראות השלטונות משום דינא דמלכותא דינא. דהנה נח' הפוסקים האם דד"ד נאמר נמי על דינים של בין אדם לחבירו (הנוגעים לדיני ממונות) או על עסקי המלך לחוד. ועי' **ברמ"א** חו"מ סי' שס"ט (סע' ח) שהביא להלכה בשם י"א דלא אמרינן דד"ד אלא במסים ומכסים התלוים בקרקע, כי המלך גוזר שלא ידורו בארצו כי אם בדרך זה, אבל בשאר דברים לא, וי"א דאמרינן בכל דד"ד, וכן הוא עיקר, ע"כ. וביאר **הש"ך** (יו"ד סי' קסה ס"ק ח) דס"ל להרמ"א דד"ד נאמר בכל דבר. ועיי"ש (חו"מ סי' עג ס"ק לח) שתמה על **הרמ"א** כי בודאי לא אומרים בכל דבר דד"ד כי מה שהוא נגד דין תורתנו אינו בכלל זה.

ומבואר דכל חוקי המלכות שהם לתיקון המדינה אמרינן בהו דד"ד, ואף להש"ך י"ל שהדין כן אם אינם נגד חוקי התורה. ואף תיקוני הדרכים וכדו' שאינם נוגעים לממון המלכות י"ל שהם בכלל זה, וכמבואר בלשון **ספר התרומה** (שער מו ח"ח אות ה) שכתב דד"ד אינו נוהג כי אם בדברים שהם עסקי המלך כגון "ענייני הדרכים" והטסקאות, ע"כ. ולפי"ז י"ל שחוקים שיש בהם משום שמירת הגוף והנפש הם נמי בכלל עסקי המלך לצורך בני המדינה ואמרינן דד"ד.

וגדולה מזו מצינו **בחת"ס** (חו"מ סי' מד) שתקנות שנעשו ע"י שלטון לטובת הצבור למנוע אסונות, ואם לא היו נעשים על ידם היה חיוב עלינו לעשות כזה אסור לעבור עליהם, ואין לזה שייכות לדד"ד. וכן הוא **בשבט הלוי** (ח"י סי' רצא) **ובפתח"ש** (ח"יד עמ' יד ד"ה ויש לדון). ועי' עוד **בשמעתא עמיקתא** גליונות ל"ה ותכ"ג.

מסקנא דדינא

א' אם פרצה מגפה בעיר (ר"ל) חובה מהתורה לשמור על עצמו ואף להסתגר בביתו אם יש צורך בכך. **ב'** אם יש לו חשש סביר שנדבק במחלה מדבקת כגון בנגיף הקורונה, עליו לבודד את עצמו ע"מ שלא להכניס אחרים בחשש סכנה, או לעשות בדיקה ע"מ לוודאות אם אכן הוא נדבק. ומותר לבצע בדיקה זו אף בער"ש אע"פ שיתכן שיהודים יתנו תשובות הבדיקה בשבת, כי עסוקים הם בהצלה מפני חשש פקו"נ. **ג'** הטלת סגר כללי על מנת לעצור או למעט התפשטות מחלה, כשהדבר גורם לשינוים חמורים בסדרי העולם כגון איבוד הפרנסה ושיבושים בחיי בני אדם, אין חובה מהתורה להטילו אלא על היחידים לשמור על עצמם. ומ"מ הכל לפי המקום והזמן לפי גודל הנזק שיתכן שיגרם וגודל ההצלה כתוצאה ממנו. והדבר תלוי בהחלטת מנהיגי הדור. **ד'** אם השלטונות קובעים סגר והגבלות שונות ע"מ למנוע התפשטות של מחלה חלה חובה להישמע להוראות.

ד - ולדינא כתב **הטור** (סי' תקצ"א) - אין פוחתין מי' פסוקים שמלכות בכל אחד מהם, ומי' זכרונות ומי' שופרות, ורבי יוחנן בן נורי אמר אפי' לא אמר אלא ג' מלכויות וג' זכרונות וג' שופרות כגון שאמר א' של תורה וא' של נביאים וא' של כתובים יצא, והלכתא כוותיה, ואפילו לא אמר מהם כלום אלא ובתורתך כתוב לאמר יצא. ודאי אם התחיל פסוק א' של תורה צריך לומר עוד א' של כתובים וא' של נביאים, אבל אם אינו רוצה לומר כלום יכול לפטור עצמו במה שאומר ככתוב בתורתך שאז כולל אותם כולם ביחד, שגם נביאים וכתובים מקרו תורה, ומ"מ נוהגין כת"ק לומר י'. ומתחיל בשל תורה וכו' ומסיים בשל תורה, ואם סיים בשל נביא יצא.

אולם **המחבר** קיצר בדבריו וכתי' (שם ס"ד) - אומרים י' פס' של מלכויות וי' של זכרונות וי' של שופרות בכל ברכה, ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים, וא' של תורה. ואם רצה להוסיף על אלו רשאי.

[**והרמ"א** הוסיף בהגהותיו - מיהו אם לא התחיל בשום פסוק רק אמר ובתורתך כתוב לאמר יצא. ויעויין שם **במג"א** (ס"ס ה') **ובלבושי שרד** (שם)].

ונראה דלדינא אף המחבר מודה דבדיעבד סגי בג' פסוקים מכולן, דמאחר דכן מפ' ברי"ף וברא"ש, אמאי נימא דיחלוק על דבריהם. [אולם דינא דהרמ"א י"ל דהשמיט בדווקא, וכמ"ש **בב"י** דהרמב"ם פליג על ההיא דינא דס"ל פי' הגמי' כפי' הרש"יל, וכ"כ **הגר"א** (ס"ק י"ב)].

וכן מבואר לדינא **בגר"ז** (סי' תקצ"א ס"ז) **ובערוך השולחן** (סי' תקצ"א ס"ט) דאם אמר ג' פסוקי מלכויות, ג' פסוקי זכרונות, ג' פסוקי שופרות, אחד של תורה, והשני של כתובים והשלישי של נביאים, יצא ידי"ח.

[**ובמטה אפרים** (סי' תקצ"א ס"ט) כתב - אבל אם התחיל בשום פסוק ולא אמר כולם רק אחד או שנים לבד, צריך לחזור אותו סדר שדילג בו פסוק אחד או שנים. עכ"ל. וצ"ע דאף אם דילג פסוק אחד או שנים מ"מ הזכיר ג' פסוקים כמבואר בר"ף ובראי"ש. וע"ע מ"ש **באלף למטה** (ס"ק ו')].

ה - ובנידון דידן אפשר דא"צ לכל זה, דהא בסוף עלינו לשבח שבתפילת לחש אמר "וידעת היום והשבות אל ללבך כי ה' הוא הא-להים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד". ואיתא **בגמ'** (ר"ה לב :) והשבות אל לבבך וגו' מלכות דברי ר' יוסי, ר' יהודה אומר אינה מלכות. ופסק **הטור** (סי' תקצ"א) כר' יוסי. וכ"כ **בב"י** (שם) דקימ"ל כר' יוסי. וא"כ נמצא דמ"מ הזכיר י' פסוקים של מלכויות וד' מתוכם של תורה.

[וכן יש לצרף סברא נוספת דאנן אמרינן בפסוקי מלכויות דכתובים כל הפסוקים דשאו שערים ראשיכם וכו', ומבואר **בגמ'** (לב :) דחשיבי לר' יוסי כה' פסוקי מלכויות, ולדברי ר' יהודה כג'. ופסק **הטור** (סי' תקצ"א) כר' יוסי. וא"כ נמצא אף אם חיסר פסוק א' מד' פסוקי תורה של מלכויות, אכתי אמר יותר מי' פסוקים של מלכויות, אלא דהעשירי היה מן הכתובים ולא מהתורה, ויעויין **בערוך השולחן** (סי' תקצ"א ס"ט) דנקט דהא דקאמר בגמ' אם השלים בנביא יצא, ה"ה אם השלים בכתובים, דמאי שנא].

העולה לדינא - אם בטעות דילג פסוק מן המלכויות או מן הזכרונות או מן השופרות, יצא ידי"ח. ואף אם דילג כמה פסוקים, כל שאמר פסוק אחד מן התורה, פסוק אחד מן הנביאים ופסוק אחד מן הכתובים, יצא ידי חובתו.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הכנת הנפש לשבת (ג)

הציפיה לשבת ע"י ההכנות - "זו עיקר מצות יום הששי, ההכנה בכדי לקבל למחר את הנוראות והנפלאות של שבת קודש. והלמעשה הוא כפשוטו, וכמפורש בתורה, את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, לנקות ולצחצח, לבשל ולאפות, פשטידה וחמין, ולקנות מטעמים לרוב, כל זה להראות השמחה והצפיה אל בואו של השי"ת ביום השבת.

ולאו דוקא בערב שבת, אלא גם להתכונן בכל ששת הימים שלפני השבת כפי שהיה עושה שמאי הזקן, לזכור הנה באה השבת, לצפות לה, ולבטא שמחתו וצפייתו על ידי שהוא מרבה בהכנות, ודואג ומשתדל שיהא הכל על הצד הטוב ביותר, שכל זה היא צפיה וכיסופים לקרבת השי"ת, וכפי מידת הרצון והצפיה באה אח"כ השראת הקדושה במתנה ממנו יתברך".

(שבת מלכתא עמ' פה)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

העלון נתרם **לע"נ יצחק בן טֵירי ז"ל** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052–767–0503

© **שמעתא עמיקתא – להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il** או **amikta571@gmail.com**

שמעתא עמיקתא

גליון תנ"ז | פרשת ויצא | תשפ"א | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

כשיש חוסר במכונות הנשמה למי יש לתת קדימה

א. חייך קודמים. **ב.** מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. **ג.** להסתכן להציל חברו. **ד.** לחטוף את הכוס ע"מ להציל עצמו. **ה.** שותפים הם. **ו.** חיי שעה שלו או חיי עולם של חברו.
ז. לוותר לחברו. **ח.** להטיל גורל. **ט.** הכוס בידים של אדם שלישי שאינו צריך לשתות. **י.** קדימה לחולה מסוכן / צעיר מפני זקן. **יא.** אחד מהם נכנס לסכנה מחמת פשיעה.
יב. שאר דיני קדימה. **יג.** להישמע להוראות בה"ח כשאינם ע"פ ההלכה. **יד.** להעביר מכונת הנשמה לאחר שיש לו יותר סיכוי לחיות.

עקב התפשטות נגיף הקורונה יש מקומות בעולם שמחמת חוסר במכונות הנשמה וכח אדם נאלצו להחליט למי להעדיף לתת טיפול ע"פ שיקולים שונים. ויש לדון בכל כגון דא מה הדין ע"פ התורה. ומ"מ **עקב חומר הנושא לא באנו אלא לעורר לב המעיין.**

א. חייך קודמים לחיי חבירך

איתא **בב"מ** (סב.) שנים שהיו מהלכין בדרך וביד א' מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה א' מהן מגיע לישוב (וימצא מים), דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א' מהם במיתתו של חבירו, עד שבא ר"ע ולימד (ויקרא פכ"ה פס' לו) "וחי אחיך עמך" חייך קודמים לחיי חבירך, ע"כ. ועי' **בראש** (שם פ"ה סי' ו) שהביא פלוגתתם. **ובקיצור פסקי הרא"ש** (שם) נקט כר"ע. וכן פסקו **הראשון לציון** (יו"ד סי' רמז סס"ק א), **העמק שאלה** (דברים שאילתא קמו סס"ק ד) **והמנ"ח** (מצוה רצו). וכ"כ **האג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמה), ועיי"ש שביאר הטעם שהרמב"ם השמיט דין זה. וכן מבואר **במהר"ם שיק** (יו"ד סי' קנה ד"ה ואני כתבתי).
ובביאור מח' התנאים העירוני **שבספר יחוסי תנאים ואמוראים** (לרבינו קלונימוס ד"ה בן פטורא) ביאר דס"ל לבן פטורא דכיון שצריך כל א' מישראל להציל חבירו אפי' הוא מסוכן בספק דכתיב "לא תעמוד על דם רעך", על כל או"א לשתות חצי "שמא יעשה ויזדמן להם מים" ור"ע פליג עליו. וכ"כ **העמק שאלה** (שם) דעי"ז יחיו עוד יום יומיים ואולי עד כה יזדמן להם מים.
והחזו"א (יו"ד סי' סט ס"ק ב) כתי' דס"ל לבן פטורא דכיון דיש חיי שעה לשניהם דאם ישתו של חברו ואע"ג דמסכנין חיי שעה בשביל ספק הצלת חיי עולם כדאמר **בע"ז** (כז :), הכא שאני שהרי שניהם שוין בזכות חיי עולם וכל א' מהם שישתה יחי' חיי עולם, ועוד דנהי דיורדין לספק הפסד חיי שעה משום ספק הצלה מ"מ אינו בדין לדחות חיי שעה של זה בשביל חיי עולם של חברו, ור"ע סבר דמשום חייך קודמין נפטר מהצלת חיי שעה של חברו, ע"כ. ועי' **במנ"ח** (מצוה רצו).

ב. מאי חזית דדמא דידך סומק טפי

ואע"פ דאמרינן "חייך קודמים" מ"מ שנינו **בפסחים** (כה :) שאם אמרו לו קטיל לפלוני ואי לא קטלינא לך, יהרג ולא יהרוג את חברו די"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא ההוא גברא סומק טפי". **ופרש"י** דאע"פ שסכנה דוחה לשאר עבירות, וכאן עבירה נעשית, ונפש אבודה, מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה, ע"כ.
ויעו' **במ"א** (סי' קנו ס"ק ב) שמ"מ מותר לברוח כשיש סכ"נ אע"פ שמחמת זה יגרם צער לחבירו, וראייתו **משבת** (לג.) שרשב"י ברח למערה משום דאמר נשים דעתן קלות דלמא מצערי להו ומגלי לן. וכן הוא **בחו"י** (סס"י ריג). וכתי' **האמרי בינה** (או"ח סי' יג אות ה) שאף אם יגרם סכ"נ לחבירו הדין כן כיון שהוא מציל א"ע, והוכיח כן **מהנמוק"י** (ב"ב ה. ברי"ף), ועיי"ש. וכן מבואר **בנוב"י** (תנ' יו"ד סי' עד), אא"כ כבר תפסוהו ואם ישתדלו לחלצו המלך יקח אחר במקומו דבכה"ג אסור. וכן נקט **היד אברהם** (יו"ד סי' קנז סעי' א).

ג. להסתכן על מנת להציל חברו

והנה מבואר **בסנהדרין** (עג.) דחייב אדם להציל את חברו מסכנה אף אם יש טרחא או הוצאת ממון בדבר משום "לא תעמוד על דם רעך". וכן פסקו **הטשו"ע** (חו"מ סי' תכו). ועיי"ש **בסנהדרין ובשו"ע** (יו"ד סי' שלו סעי' ב) שיש בזה נמי משום מ"ע ד"והשבותו".
והנה כתבו **ההגהות מיי'** (דפוס קושטא שם) **דהירושלמי** מסיק דאפי' להכניס עצמו בספק סכנה מחויב כדי להציל את חברו.
אלא דעי' **בסמ"ע** (ס"ק ב) שכתי' שהפוסקים השמיטו דברי ההגהות משום דלא קיי"ל כן. וכן פסק **הפת"ש** (ס"ק ב ויו"ד סי' קנז ס"ק טו), והביא **מהאגודת אזוב** (דרושים דף לח :) דס"ל כן כי חייו קודמין. וכן פסק **במ"ב** (שם ס"ק יט). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו.

ד. לחטוף את כוס של חברו להציל עצמו

וכתבו **החזו"א** (שם) **והאג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמה ד"ה ורק) שאחרי שנפסק הדין שחייך קודמין, אין היתר לשני ליקח המים כי ההלכה היא שהבעלים חייהם קודמים, א"כ י"ל מאי חזית דדמך סמיק טפי. וכן מבואר **בשט"מ** (ב"מ שם) שאם חטפן א' מהם מחברו ושתה וחברו מת על ידו חייב בדיני שמים כן נראה דמאי חזית דדמיה סומק טפי, ע"כ. והביאו **בפסקי תשובה** (סי' רנד הגה א).

ה. שותפים הם בכוס של מים

ועי' **במהרש"א** (שם) שכתי' דאם היה הקיתון של שניהם מודה ר"ע דשניהם ימותו, דאמרינן דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי.
והביאו **האג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמה ד"ה ובא ר"ע וחידש). **והיד אליהו** (לובלין סי' מג ד"ה כך י"ל) כתי' דבן פטורא לא נקט בשנים שמצאו קיתון של מים בדרך כי י"ל דאז הדין לכו"ע שאם שניהם בספק אם ישתו אף לר"ע לא שייך חייך קודמין. ואם ישתו שניהן שניהן ודאי ימותו, אז באמת לר"פ מוטב שלא ישתו שניהם כדי שינצל א' בודאי או אפי' בספק משישתו שניהם וימותו בודאי, ע"כ.

ו. חיי שעה שלו או חיי עולם של חברו

וכתי' **בדברות משה** (סי' עב הגה יז) דהא דנקט בברייתא אם שותה א' מהן מגיע לישוב, פשוט שהוא לרבותא דבן פטורא, אבל לר"ע אף אם הא' שישתה לא יגיע לישוב וימות אבל יחיה עוד איזה שעות נמי א"צ ליתן לחברו בשביל החיי שעה שלו דג"כ קודמין לחיי שעה של חברו, ע"כ. **ובפסקי תשובה** (שם ד"ה והנה) מסתפק בזה. ועי' **בתשובות והנהגות** (ח"א סס"י תתנח).

ז. לוותר לחברו

ועי' **בראשון לציון** (רסי' רמז) שאם רצונו לתת לחברו כדי שיחיה הגם שימות הוא אפשר דמודים כו"ע דשפיר עביד ולפחות הרשות בידו לעשות כן, ע"כ. אלא דעי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו שהבאנו מהפוסקים שאסור להחמיר ולהסתכן ע"מ להציל חברו (עיי"ש החילוקים בזה), וא"כ מסתבר שה"ה כאן. וכן הוא **בחקר הלכה** (אות ח ס"ק ב). ועי' **במגדל עוז** (ליעב"ץ אבן בוחן, פינה א ס"ק פח).

ח. להטיל גורל

והנה **בעץ יוסף** (עיון יעקב ב"מ שם) בשם **המלא העומר** (סדר בחקתי) כתי' על הא דבן פטורה ור"ע שבזה בודאי מותר שיתרצו שע"פ הגורל יהיה מי יחיה ומי ימות, ע"כ. ועי' **בס"ח** (סי' תרעט ותשא) **ובפירוש** שם. ועי' עוד **בחו"י** (סי' סא).
ובתפארת למשה (יו"ד רסי' קנז) הובא **בפת"ש** (סס"ק יג) כתי' על הא שכתי' **הרמ"א** עכו"ס שאמרו לישראל תנו לנו א' מכם ונהרגנו, לא יתנו להם א' מהם אא"כ יחדוהו ואמרו תנו לנו את פלוני. דמ"מ ע"פ הגורל אפשר למסור את היחיד כמו שמצינו ביונה. אלא **שהחזו"א** (שם ס"ק א ד"ה בפ"ת) תמה עליו דא"כ למה לא תני שיפילו גורל, ויונה הגורל גרם להם לדעת בשל מי הרעש ויונה אמר להם בעצמו להטיל אותו לים, **אבל סתם בנ"א אין להם רשות להכריע ע"פ גורל**, מיהו אם הסכימו להפיל גורל וזה שנפל עליו הגורל מוסר עצמו שפיר דמי, ע"כ. יוצא שבפלוגתא דבן פטורא ור"ע אין לסמוך על הגורל.

ט. הכוס בידים של אדם שלישי שאינו צריך לשתות (שני חולים ומכונת הנשמה אחת)

ויעו' **בחי' הרי"ם** (פ' בהר) שדן במי שהלך ואתו שני אנשים, והוא יש לו מים, אבל אין הוא צריך לשתות, ואם יתן לא' יחיה, ואם יתן לשניהם ימותו. וכתי' דכיון דאין כאן הגילוי של ר"ע דחייך קודמין, מוטב שישתו שתיהם וימותו. והביאו **הפסקי תשובה** (שם ד"ה והנה). וכן הוא **בחקר הלכה** (שם) והובא **בצי"א** (ח"ט סי' כח).
אבל **החזו"א** (שם) כתי' דאף בכה"ג תלוי במח', ולר"ע יתן לא' שירצה, ואע"ג דלהנותן ליכא משום חייך קודמין מ"מ כיון שזה שיזכה יציל עצמו כדין, רשאי הנותן ליתן לו, ונראי' דחייב ליתן לא' כיון דבשביל חייך קודמין אמרה תורה דחיי עולם שלו קודם לחיי שעה של שנים, גם הנותן צריך להשתדל טפי בהצלת חיי עולם, ואם א' מהם קודם לחברו כגון כהן ואינך דתנן **בהוריות** (יג.) הקודם זוכה, ואם שניהם שוין נותן למי שירצה, ע"כ. ויעוי' **באג"מ** דלהלן שמשמע דבכה"ג יש להטיל גורל.
ולפי"ז בנ"ד אם יש מכונת הנשמה א' וב' חולים הזקוקים לה, נר' שאף באופן שניתן לחלק הטיפול לשני החולים ויחיו שניהם חיי שעה מ"מ על הרופא להביאה למי שרוצה או לעשות גורל ע"מ שיחיה א' מהם חיי עולם. ואף כשהמכונה היא תחת בעלות מדיני די"ל שהם שותפים בה (ומבואר לעיל שי"א שבכה"ג שניהם ישתו את הכוס ולא אמרינן חייך קודמים), מ"מ גם אחרים שותפין בה שהרי שייכת לכולם, וכיון שעל האחרים להשתדל בהצלת חיי עולם עליהם להביאה לא' מהחולים. ואף בגוונא שהמכונה שייכת לחברת ביטוח וכדו' והרי הם משועבדים לשניהם, מ"מ י"ל שעליהם להביאה לא' מהם דעל דעת כן השתעבדו.

פניני הלכה

מדוע לא הקפיד יעקב אבינו לומר ושבתי לשלום אל בית אבי

איתא **בברכות** (סד.) אמר רבי אבין הלוי הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, שהרי יתרו שאמר לו למשה לך לשלום עלה והצליח, דוד שאמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה. ואמר רבי אבין הלוי הנפטר מן המת אל יאמר לך לשלום אלא לך בשלום שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום.
וכיוצ"ב איתא **במדרש** (שמו"ר פ"ה ג') אתה מוצא כל מי שנא' בו לך לשלום הלך וחזר, וכל מי שכתוב בו בשלום הלך ולא חזר, יתרו אמר למשה לך לשלום הלך וחזר.
ובתנחומא (שמות כ"א) - אתה מוצא כל מי שנא' בו לך לשלום הולך וחוזר, וכל מי שנא' בו לך בשלום הלך ולא חזר, מנין וישלח דוד את אבנר וילך בשלום (שמואל ב') הלך ולא חזר, ויתרו שאמר למשה לך בשלום הלך וחזר.
והנה דינא דהנפטר מן המת הוזכר בדברי **הרמב"ם** בהל' אבל (פ"ד ה"ד) דהמלוין את המת אומרין לו לך בשלום שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום. אבל דינא דהנפטר מן החי לא הוזכר בדבריו.
אולם הובא **במג"א** בהל' תפילה (סי' ק"י ס"ק ט') גבי דינא דתפילת הדרך דכתב המחבר דאומר שתוליכנו לשלום, דכתב שם המג"א - ואל יאמר אדם לחבירו לך בשלום אלא לך לשלום.
והנה במחצית השקל שם כתב - ותחזירני לביתי בשלום. כן הוא **ברא"ש** (פ"ד סי' י"ח), **וברשב"א** (כט : ד"ה כל היוצא), **ורי"ו** (נתיב י"ג ח"ב) **ובאבודרהם** (עמ' שמ"ח).
ויש להעיר דבדברי הרא"ש הגירסא ותחזירני לשלום. בלמ"ד. וכן הוא ברבינו ירוחם ובאבודרהם. וכן הנוסח בחידושי **הרא"ה** (ברכות כט :). ובהגהות **הגר"א**. ולכאו' כן עולה מדברי רבי אבין הנזכרים דיש לומר לשלום בלמ"ד. אמנם בחלק מדפוסי הרשב"א נדפס והחזירני לביתי בשלום [ואפשר שכך היתה הגי' לפני המחה"ש], אך בחלק מדפוסי הרשב"א ליכא כלל להאי נוסחא דוהחזירני וכו'.
ויל"ע בלשון **הרמב"ם** שכתב (בפי' מהל' ברכות הכ"ה) - הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך וכו' שתכניסני לכרך זה לשלום, ואם נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך וכו' שהכנסתני בשלום. וכשיבקש לצאת אומר יהי רצון וכו' שתוציאני מכרך זה בשלום. ואם יצא בשלום אומר מודה אני לפניך וכו' שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני בשלום כך תולכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני בכף אויב ואורב בדרך.
הרי דפתח וסיים בלשון לשלום, אך מאידך באמצע דבריו כתב כשיבקש לצאת אומר וכו' שתוציאני מכרך זה בשלום. ומ"מ צ"ת אמאי לא חש לדברי הגמ' הנזכרים. אולם יעויין בילקוט שנויי נוסחאות דיש דפוסים דהגי' ברמב"ם לשלום. ומאידך יש דפוסים דהגי' ברמב"ם אף בהמשך דבריו בשלום. וא"כ קשה לדייק בדבר מלשון הרמב"ם שלפנינו.
ואכן **בשו"ע** (סי' ר"ל ס"א) הגירסא בכל ההיא תפילה היא לשלום. אלא דמאידך בטור (שם סי' ר"ל) הגי' שתוציאני מכרך זה בשלום.
ובא"ר (סי' ר"ל ס"ק ג') הביא **דהאור חדש** (דיני תפילת הדרך אות ו') כתב דיאמר כשם שהוצאתני בשלום כן תולכנו בשלום ותסמכנו בשלום, ותמה עליו דהגי' בש"ס ובראשונים לשלום, וסמך לדבר מש"ס סוף ברכות הנפטר מחבירו וכו'. ע"ש.
והנה **בדרכי משה** (יו"ד ס"ס ת"ג) אחר שהביא דברי הגמ' הנזכרים כתב - וכתב נמוק"י (מו"ק י"ח :) כי יש בני אדם שמנחשין ומשימין דבר בלבם וכנגדם דברו חכמים, אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק כלום. עכ"ל. [אולם אינו ישוב טוב לדברי הרמב"ם, דהא אכתי תקשי אמאי גבי הנפטר מן המת סתם כדברי הגמ']. ומדברי המג"א הנזכרים שהביא בסתמא את דברי הגמ', מבואר דלא ס"ל לדינא כדברי הנמוק"י. ואף **הבאר היטב** (סי' ק"י ס"ק ה') **והמשנ"ב** (סי' ק"י ס"ק י"ז) הביאו לדינא את דברי רב אידי בר אבין. ומ"מ יל"ע ממקרא מפורש דאמר יעקב (בראשית כ"ח כ"א) "ושבתי בשלום אל בית אבי", וזה לכאו' דלא כדברי רב אידי בר אבין דיש לומר לשלום.

י. קדימה לחולה מסוכן מפני חולה ספק מסוכן / צעיר מפני זקן

אלא שאם א' הוא ודאי מסוכן והשני הוא ספק יש להקדים את הודאי כמבואר **בפמ"ג** (סי' שכח מ"ז ס"ק א) דהודאי דוחה את הספק. וכן מבואר **במ"ב** (סי' שלד סס"ק סח). וכת' **במנח"ש** (תנ' סי' פו אות א) שלכן כשבא להציל יש להתחשב עם גודל הסכנה ועם הסיכויים להצלה. ועיי"ש שמ"מ הגיל אינו מכריע. וכן **באג"מ** (חו"מ ח"ב סי' עה אות ז) כת' שמסתבר שאין להתחשב בזה שחולה א' צעיר וא' זקן. **ובמגדל עוז** (שם ס"ק פה, צב וצא) נקט שיש להקדים צעיר ע"פ זקן. ועיי"ש שאשה קודמת לחש"ו וקטן קודם לשוטה).

ועי' עוד **באג"מ** (שם סי' עג אות ב) שאם עומדים לפניו ב' אנשים, א' שיוכל לחיות חיי עולם וא' שיוכל לחיות רק חיי שעה, ואין בידו להציל שניהם, יש להקדים טיפול למי שיוכל לחיות חיי עולם. ועיי"ש (חו"מ ח"ב סי' עה אות ב). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו שיש קדימה לרבים מול יחיד.

יא. אחד מהם נכנס לסכנה מחמת פשיעה

ואף אם אחד מהם פשע ונכנס לסכנה מחמת פשיעה לכאורה אין לחברו קדימה, כי מחויבים גם אותו להציל, כמבואר **בברכ"י** (או"ח סי' שא אות ו). **ובכלי חמדה** (כי תצא אות ו ס"ק ג עמ' קצ) כת' דאע"פ שאבידה מדעת בממון אין מצוה להשיב מ"מ אבידת גופו אם טבע בים מדעתו ועתה רוצה להציל א"ע בודאי יש חיוב להצילו. וזה דלא **כהמנ"ח** (מצוה רלז אות ב) שנקט דאף בחול אין מחויבין להצילו דעשה והשבותו לו לא שייך בו כיון דהוה אבדה מדעת. **והחלקת יעקב** (או"ח סי' קנה), **האג"מ** (יו"ד ח"ג סי' צ) **והגריש"א זצ"ל** (חשוקי חמד סנהדרין עג.) נקטו שחייבים להצילו. ועי' **בשו"ע** (יו"ד סי' רנב סע' ו). ועי' עוד **בזרע אמת** (ח"ב סי' נא) שצירף סברת המקילים. אלא דאפשר שאע"פ שחייבים להצילו כיון שסוף סוף פשע יש להקדים את חברו.

יב. שאר דיני קדימה

ובמקום שהמצב שקול נראה לכאורה שיש לנהוג לפי דיני קדימה המבוארים במשנה **בהוריות** (יג.), האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי. ועיי"ש דכהן קודם ללוי כו'. ועי' **בתוס'** (נזיר מז: ד"ה והתניא) שכוונת הש"ס דלהחיות היינו פקו"נ. וכן נקטו **הב"י** (יו"ד סי' רנא), **הרמ"א** (סי' רנב סע' ח), **הט"ז** (סי' רנב ס"ק ו), **הש"ך** (סי' רנא ס"ק יא) **והבאר שבע** (הוריות שם). אולם **הרשב"א** (כתובות סז. ד"ה יתום) פירש דלהחיות היינו מזונות ובזה האיש קודם לאישה (ופרנסה דאיתא **בכתובות** (סז.) דהאישה קודמת לאיש פירושו כסות). ועי' **בתוס' הרא"ש** (נזיר מז: ד"ה והתניא) שמביא את שני הפירושים. וכת' **השבט הלוי** (ח"י סי' קסז) די"ל דעד כאן לא פליג אלא לענין מזונות דלתוס' האישה קודמת לאיש משא"כ לרשב"א, אבל אם האיש והאשה לפנינו וא"א להציל אלא א' מהם כו"ע מודים לתוס'. **והלבוש** (סי' רנב אות ח) נקט דהא דהוריות מיירי בענין קדימה בפדיון שבויים. **והברכ"י** (שם) תמה על פירושו. **והמאירי** (הוריות שם), **העיון יעקב** (שם), **השער יוסף** (לחיד"א הוריות שם) נקטו דמיירי בקדימות לצדקה ולמזון. ועי' עוד **בצי"א** (ח"י סי' א אות ה וח"י סי' סט).

וכהתוס' ודעימיה מבואר **בחזו"א** (שם), וכת' דבמקום פקו"נ אזלינן בתר הקדימה המבוארת בהוריות וכת' **באג"מ** (חו"מ ח"ב סי' עה אות ב) שאם עומדים לפניו שני חולים שיוכלו לחיות חיי עולם, יש ללכת ראשון למי שנקרא תחלה ולמי שקרוב לביתו יותר, ואם שוין הם צריך להקדים לפי סדר דהוריות, ואם לא ידוע זה להרופא יעשה גורל. אלא דעי' **במנח"ש** (תנ' רסי' פו) שכת' שחושבני שבזמננו קשה מאד להתנהג לפי דיני קדימה דהוריות. **והאג"מ** (חו"מ ח"ב רסי' עד) כת' דאף באלו קשה לעשות מעשה בלא עיון גדול.

יג. להישמע להוראות בית חולים כשאינם ע"פ הלכה

ויש לדון מה דינו של רופא שאין לו רשות לקיים דיני קדימה לפי דיני התורה מחמת כללי בית החולים, ואם לא יעשה ע"פ כללי המקום עלול להאשם בפלילים או לאבד פרנסתו.

והנה הקדימות המבוארות לעיל דכהן קודם ללוי וכדו' מבואר **בהוריות** (יב:) דהם מפני דאמרינן כל המקודש מחבירו קודם את חבירו ודרשו כן מפסוקים. ועי' **במרומי שדה** (שם). ומשמע דזה רק מעלה. ואף **לשאג"א** (סי' כח ד"ה ודע דבעל הט"ז) שכת' דהא דכל המקודש מחבירו הוא כלל בתורה דמקראי ילפינן לה (ושם מיירי בענין קדימת דבר מקודש לפני דבר תדיר). וכן הוא **בדברי מלכיאל** (ח"א סי' טז) ועי' **במ"א** (סי' רא ס"ק ד). מ"מ אכתי אפשר דאינו מחויב לאבד פרנסתו או לתת כל ממונו לקיים קדימות אלו דאין כאן איסור לאו. ועי' בזה **בשעמתא עמיקתא** גליון רט"ז.

אמנם יש לדון בדיני הקדימה שהם מחמת חיי עולם או מחמת שיש סיכוי גדול יותר להציל, כגון שעומדים לפניו חיי עולם מפני חיי שעה או ודאי וספק מסוכן, די"ל שאע"פ שיש בזה משום לתא דלא תעמוד על דם רעך ואולי אף לתא דרציחה כי מחמתו לא ניצל בנ"א שהיה יכול לחיות חיי עולם, מ"מ אפשר שאינו עובר על לאו ממש כי סוף סוף הציל חיים, וע"כ אפשר דא"צ להפסיד ממונו מטעם זה וחשיב כאנוס בדבר. בפרט דבכה"ג נמצא עובר בשוא"ת ודעת **הפמ"ג** (או"ח תרנו א"א ס"ק ח) שא"צ לתת כל ממונו שלא לעבור על לאו בשאו"ת. וכן פסק **הגריש"א זצ"ל** (נשמ"א חו"מ סי' תכו ס"ק א הגה 2 עמ' רח) בענין הלאו די"לא תעמוד" משום דחייך קודמים נאמר גם על רכוש האדם, וע"כ אינו יותר מחומש. ואף לדעת **אהבת חסד** (ח"ב פ"כ ענין חומש ס"ק ב) ודעימיה דס"ל שצריך לתת כל ממונו שלא לעבור על לא תעמוד (אע"פ שעובר בשוא"ת) כי רק חייו קודמים לחיי חבירו אבל עשרו לא מצינו. מ"מ בכה"ג י"ל דיודה. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון רל"ו. ובלא"ה לפעמים שיקול צדדי קדימה עלולים לסכן חיי אדם, כגון אירוע חמור שהזמן בהול מאוד וכדו', וע"כ על אנשי הצלה לפעול לפי ההוראות המקובלות ע"מ למנוע אסון, לפי המקום והזמן. ועי' **בתשובות והנהגות** (שם ד"ה ולפי"ז) מה שנוגע לנ"ד.

יד. להעביר מכונת הנשמה לאחר שיש לו יותר סיכוי לחיות (דחיית נפש מפני נפש)

שנינו **בסנהדרין** (עב:) דאשה המקשה לילד ומסוכנת, אם יצא ראשו (של היעובר) אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש, ולאו רודף הוא כי משמיא קא רדפי לה. וכן הביא **הרמב"ם** (רוצח פ"א ה"ט). ועי' **בפנים מאירות** (ח"ג סי' ח) שכת' דמשמע מרש"י שם דהיכי דשניהם יומותו דוחין נפש מפני נפש, וצ"ע, ע"כ. וציין לדבריו **הרע"א** (אהלות פ"ז מ"ו). ועיי"ש **בתפא"י**, אבל **בשכנה"ג** (יו"ד סי' קנז הגהב"י סוף אות לח) כת' בשם **המאירי** דהא דאמרינן מאי חזית דדמך דידך סומק טפי, היינו בדאמר קטיל לפלוני ואי לא קטלינא לך, אבל אם אמר קטלינא לך ולדידיה, מותר למוסרו, אבל לא להורגו בידים.

ולפי"ז י"ל דאסור להעביר מכונת הנשמה וכדו' מחולה א' לחולה אחר אפי' יש לו יותר סיכוי לחיות. אלא שיש לחלק דשאני הכא שאין מעשה רציחה ממש אלא מניעת המשך טיפול וכיון שעושה כן לצורך הצלה י"ל דשרי. וכעין זה מצינו **בחזו"א** (יו"ד סי' סט ס"ק א ד"ה ויש לעיין) באי' שרואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להטותו לצד אחר ויהרג רק אחד שבצד אחר, וצידד שהטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה פעולת הצלה, ואינה קשורה כלל בהריגת היחיד שבצד אחר, עיי"ש. ושמא נ"ד עדיף טפי כי לא הורג ממש בידים אלא מונע טיפול מהחולה. וכ"כ **הגרמ"ש קליין שליט"א** (בשבילי הרפואה ח"ח עמ' כד) דכיון שאינו הורג בידים אלא לוקח המכונה י"ל שהוא בכלל אינו מציל בשוא"ת, ע"כ מותר להעבירה לצורך מי שיחיה חיי עולם (ושם מיירי ממי שהוא טריפה), ע"כ. וצ"ע. ומשום אין מעבירין על המצות י"ל דלא שייך הכא דע' **בחתן סופר** (שער הטוטפות סי' ח) שיש ב' טעמים לאיסור זה, מפני שמבזה המצוה שפגע בה. וכן משום שמאחר המצוה ע"י שעובר ממה שפגע תחילה. ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון פ"ג. ובכה"ג דבהצלת חיי עולם עסקינן נר' דלא שייך טעמים אלו. ובדרך זה כת' **הגר"י זילברשטיין זצ"ל** (נס להתנוסס סי' סז).

ובמנח"ש (תנ' סי' פו אות א) מסתפק בענין להעביר מכונת הנשמה מחולה א' לחולה אחר שהוא במצב יותר קשה, או שיש לשני יותר סיכויים להצלה, כי יתכן דחשיב כאילו הראשון כבר זכה במכונה והחולה עצמו ודאי פטור מליתן מכונה שלו לאחר אף אם השני יותר מסוכן, וכן אם כבר התחיל הרופא להתעסק עם חולה מסוכן מסתבר דכמו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, כך הוא פטור ואולי אסור מלהניח את הראשון ולהתעסק עם השני כששניהם בסכנה אף אם יש יותר סיכוי להציל את השני, ע"כ.

ובאג"מ (חו"מ ח"ב סי' עג אות ב) כת' שאם כבר הכניסו את החולה ליחידה אף אם לדעת הרופאים הוא רק לחיי שעה אין מוציאין אותו משם, אף אם הכניסוהו שם לפני חולה אחר שלא כדין, בין שוגגין בין מזידין, כי אין חיוב לחולה להציל נפש אחרים בנפשו, וכיון שהכניסוהו ליחידה לרפאותו כבר זכה במקום, אף אם מרפאין אותו בחנם, ואפשר שאף אסור לו לוותר על זה. ומסתבר שאף אם החולה השני שאפשר לרפאותו הוא גם במצב של סיכון גדול שצריך להכניסו מיד ליחידה גם באופן זה אין להוציא את הראשון, כי אין החולה מחויב להציל אחרים בנפשו, ורק קודם שהכניסו לשם את החולה שהוא רק לחיי שעה יש להכניס תחלה את החולה המסוכן שיש לרפאותו תחלה אף שבא לשם אח"כ, ע"כ. [ועי' **בתשובות והנהגות** (ח"א סי' תתנח) שכת' דהיכא שהדבר תדיר יום יום נחשב כלפניו ממש. והוכיח כן מדברי **החזו"א**. וכן נקט **הגרשז"א זצ"ל** (בשבילי הרפואה ח"ח עמ' כג)].

מסקנא דדינא

א' אם יש חולה שעל פי הרופאים הוא וודאי מסוכן, וחברו ספק מסוכן, ואין בידו לטפל בשניהם וכדומה, הוודאי דוחה את הספק. ויש להתחשב עם גודל הסכנה ועם הסיכויים להצלה (אולם לדעת רוב הפוסקים הגיל של החולים אינו מכריע). **ב'** אם עומדים לפניו שני חולים, אחד שיוכל לחיות חיי עולם ואחד שיוכל לחיות רק חיי שעה, ואין בידו להציל שניהם כגון ששניהם זקוקים להנשמה ובידו רק מכונת הנשמה אחת, יש להקדים טיפול למי שיוכל לחיות חיי עולם. **ג'** אם עומדים לפניו שני חולים שיוכלו לחיות חיי עולם, יש ללכת ראשון למי שנקרא תחלה ולמי שקרוב לביתו יותר, ואם שוין הם צריך להקדים לפי סדר המבואר במשנה בהוריות (יג.), ואם לא ידוע הדבר לרופא יעשה גורל. אלא שבזמננו קשה להכריע על פי דיני הקדימה הנזכרים בהוריות. **ד'** אם הרופא כבר התחיל לטפל בחולה אחד ובא השני אסור לרופא לעזוב את החולה הראשון כדי לטפל בשני. **ה'** שיקול צדדין קדימה עלולים במצבים מסוימים לסכן חיי אדם, כגון אירוע חמור שהזמן בהול מאוד וכדו', וע"כ על אנשי הצלה והמסייעים לפעול לפי ההוראות המקובלות ע"מ למנוע אסון, לפי המקום והזמן. **ומ"מ החלטה בדינים אלו צריכה מתינות גדולה וייעוץ עם מומחים וגדולי הוראה** ועל כן לא באנו בכל זה אלא לעורר לב המעיין.

ואכן בהגהות **אורח מישור** על הד"מ (יו"ד שם ס"ק ב') כתב - יש להעיר מנליה לנמוקי יוסף, הלא סתמא אמרו בש"ס משמע דכל אדם יש להיזהר, ונ"ל ליישב דהוכחתו ממאי דהיה קשה ליה בלאו הכי דמאי ראיה מביא מהני קראי הלא מצינו ביעקב שאמר ושבתי בשלום אל בית אבי, וביתרו שאמר גם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום, וגם באכיש שאמר אל דוד שוב ולך בשלום (שמואל א' סי' כ"ט), ויותר יש ללמוד מג' קראי מחד קרא גבי אבשלום דילמא מעשה שהיה כך היה, אלא על כרחך דא"צ להקפיד ולא היו מקפידים, א"נ דמהני קראי דקודם שאירע המעשה לאבשלום אין ללמוד דעדיין לא אירע בשום פעם איזה רעה ולא היו יודעים להקפיד ומי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק לו כלום עי' בפסחים קי: ברשב"ם. ע"כ.

ובאמת דוחק גדול הוא לומר דיעקב לא ידע דיש בזה דבר רע וע"כ לא הקפיד בדבר.

ומצינו דעמד בזה **הפרישה** (סי' ר"ל ס"ק ג') דאחר שהביא דברי רב אידי בר אבין כתב - ונ"ל הטעם דכשאומר לו לך לשלום משמעות דיבורו הוא שבמקום הליכתו לשם יהיה לו שלום, אבל בשלום אינו משמע אלא שתחילתו יהיה בשלום, אבל אינו משמע שיהיה לו שלום כל זמן שמתעסק בהליכתו בענין זה, ומה שאמר יעקב (בראשית כ"ח כ"א) ושבתי בשלום אל בית אבי, ויתרו אמר (שמות י"ח כ"ג) גם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום, התם קאי בשלום על הביאה ועל השיבה, וזה היה סוף כוונתם, משא"כ לך בשלום שהולך אל איזה מקום לאיזה צורך ותכלית שצריך שיהיה גם שם שלום. וכעין זה כת' **בבן יהוידע** (ברכות סד.), ,עיי"ש.

ומצינו עוד **ברמב"ם** פ"ד מביכורים הי"ז שכת' - כל בעלי אומנויות שבירושלים עומדין מפניהם ושואלין בשלומן אחינו אנשי מקום פלוני בואכם בשלום.

ומקור דבריו מהמשנה בביכורים פ"ג ה"ג. אולם שם תנן ושואלין בשלומם אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום. וכן הגי' בגמ' בקידושין לג ע"א. אמנם בחולין נד: איתא בואכם בשלום.

ויעוי' בחי' **אנשי שם** (ביכורים שם) דמשמעות המשנה דשואלין אותם אם באו בשלום שלא היה להם שום פגע רע בדרך, וע"כ קאמר באתם לשלום ולא ביאתכם לשלום, ונראה שזו היא דעת הרמב"ם שבחיבורו העתיק באתם בשלום וכן הנוסחא בירושלמי, ולשון של בשלום אתי שפיר בלשון שאלה יותר מבלשון ברכה שהרי אר"ל הנפטר מחבירו לא יאמר לו לך בשלום וכו'. ואפשר לומר דלפי גירסתנו שהיו זהירים אפי' בלשון שאלה לומר לשלום מטעם זה.

ויעוין עוד **בדרך אמונה** (על הרמב"ם שם בבה"ל ד"ה בואכם לשלום) דכתב דנראה דחז"ל לא הקפידו על לשון לשלום אלא בלשון הליכה דכתיבי קראי ולא על לשון אחר. וכתב דבזה יתיישב מקרא דיעקב דאמר ושבתי בשלום אל בית אבי. ובזה תתיישב נמי גירסת הא"ח המבוא בא"ר בסי' ר"ל דגריס בגמ' שהוצאתני בשלום וכשם וכו' כן תוליכנו בשלום ותסמכנו בשלום. והא דמייתי הגמ' ראיה דהנפטר מן המת יאמר לו לך בשלום מדכתיב ואתה תבא אל אבותיך בשלום, אע"פ דהתם אינו לשון הליכה, י"ל דביאה דהתם הליכה היא, שהרי הכוונה שיבא אל בית עולמו לעוה"ב דהיינו שהולך אל אבותיו בגן עדן, משא"כ לשון ביאה אצל חי דהכוונה שעצם הביאה תהיה בשלום ולכן אין קפידא בזה.

פניני הלכה

עניני שבת קודש

הדלקת נרות (ב)

מעלת מצות הדלקת נרות - "לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם, הני נשי במאי זכיין בהדלקה עושה מצוה, עוצם גודל השכר של הדלקת נר שבת, והוא מבואר בזוהר הקדוש, פרשת בראשית (מח:) וזה לשונו: "ואתתא בעיא בחדוה דלבא ורעותא לאדלקא בוצינא דשבת דהא יקרא עלאה היא לה וזכו רב לגרמה למזכי לבנין קדישין דיהון בוצינא דעלמא באורייתא ובדחלתא ויסגון שלמא בארעא ויהיבת לבעלה אורכא דחיין בגין כך בעיא לאזדהרא בה".

[תרגום: צריכה האשה בלב שמח וברצון להדליק נר של שבת, שהרי כבוד עליון הוא לה וזכות גדולה לעצמה לזכות [ע"י ההדלקה] לבנים קדושים שיהיו נרו של העולם בתורה וביראה, וירבו שלום בעולם, ונותנת לבעלה חיים ארוכים, ומשום כך צריכה להזהר בה]. צאינה וראינה בנות ציון איך ראוי להדליק הנרות בשמחה עצומה". (יסוד ושורש העבודה ח, א)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

העלון נתרם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© **שמעתא עמיקתא – לקבלת הגליון מדי שבוע בדוא"ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il** או **amikta571@gmail.com**

שמעתא עמיקתא

גליון ת"ס | פרשת מקץ | תשפ"א | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם יש חובה להתחסן מפני נגיף הקורונה

א. חובה להתרחק מסכנה. **ב.** גדר סכנה שחייבים להתרחק ממנה. **ג.** לסכן חיי שעה כדי להינצל מודאי סכנה. **ד.** כדי להינצל מספק סכנה. **ה.** חובה או רשות.
ו. להיכנס לחשש חולי כדי למנוע סכנה רחוקה. **ז.** להתחסן כדי למנוע סכנה עקיפה . **ח.** לא הוכח הצלחת החיסון.

פתיחה

בימים אלו מתחילים בעולם לחסן נגד נגיף הקורונה, והשאלה האם ע"פ ההלכה יש חובה להתחסן.
[חיסונים מועילים למניעת הדבקות במחלות. ברוב החיסונים מחדירים בגוף את הגורם המזיק בעצמו מוחלש או מת על מנת שהמערכת החיסונית תזהה אותו ועי"ז תייצר נוגדנים כדי לחסלו, וכתוצאה מכך אף תייצר תאי זיכרון ע"מ לנטרלו בעתיד. בד"כ האדם אינו נהיה חולה כתוצאה מהחיסון, אולם לפעמים עלול לחוות סימפטומים קלים של המחלה. ויש סוג של חיסון שמחדירים אל הגוף את הנוגדנים, כשיש לטפל באופן מיידי במחלה. חיסון נגד הקורנה הוא שונה מהחיסונים הרגילים (עכ"פ בחלק מהחברות), כי הוא אינו פועל באמצעות החדרת גורם המחלה, אלא באמצעות החדרת חומר גנטי שגורם לתאי הגוף לייצר חלקים מהנגיף והם מעוררים את התגובה החיסונית הנ"ל].

א. חובה להתרחק מסכנה

איתא **בחולין** (י.) חמירא סכנתא מאיסורא. וכתי' **הרמ"א** (יו"ד סי' קטז סע' ה) דעל כן יש ליזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו. וכן הוא **בשו"ע** (חו"מ סי' תכז).
ויעו' **בט"ז** (או"ח סי' סו ס"ק א) שלמד **מהגמ' ברכות** (לב:) שהמסכן עצמו עובר על (דברים פ"ד פס' טו) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". וכן נראה (שיש בזה איסור מהתורה) **מהרמב"ם** (רוצח פי"א ה"יד). וכן פסק **השו"ע** (חו"מ סי' תכז סע' ח).
אלא דצ"ע בזה שהרי **הרמב"ם** (שם ה"ה-ו) כתי' דהרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכ"נ, לא ישתה מים מגולים וכו'. ומשמע שאין בזה אלא איסור דרבנן. וע"כ לחלק בין סוגי הסכנות, והיכן שהסכנה ממשית י"ל דאיכא איסור דאו', אבל היכן דאיכא רק חשש סכנה י"ל דהוי מדרבנן. וכ"כ לחלק **האג"מ** (חו"מ ח"ב סי' עו). ועי' **בדברי מלכיאל** (ח"ב סי' נג אות ב) שהרמב"ם הביא שם רק דברים הכוללים שנזכרים בש"ס השייכים בכל עת. ועי' עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ק"י.

ב. גדר סכנה שחייבים להתרחק ממנה

ובעניין גדר סכנה קרובה שחובה להתרחק ממנה מצינו **במנח"ש** (תנ' סי' לז ד"ה ולענין) שכתי' דכל שדרך רוב בנ"א לברוח מזה כבורח מפני הסכנה ה"ז חשיב כספק פק"נ, אבל אם אין רוב בנ"א נבהלים ומפחדים מזה אין זה חשיב סכנה, ע"כ. ולפי"ז במצבים שמחמת התפרצות מחלה יש סכנה לאנשים י"ל שחובה להתחסן ע"מ למנוע סכנה. וכן מתבאר **מהמנח"ש** שם בענין חיסון לאבעבועות לילדים, ומ"מ כתי' שכשאין בנ"א רגילין כלל לעשותן בבהילות, אף אם באמת יש בזה קצת סכנה מ"מ בכה"ג אמרינן דשומר פתאים ד' וחלילה לחלל שבת עבור כך, משא"כ אם א' נמצא במקום כזה שיודע ברור שאם לא יתחסן בשבת יצטרך לחכות ד' או ה' שנים, כיון שבזמן מרובה כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דשפיר חשיב כפק"נ ודוחה שבת, ע"כ. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות ק"י ותכ"ג. ולפי"ז אנשים שהם בכלל סכנה מפני נגיף הקורונה י"ל שחובה עליהם להתחסן.

ג. לסכן חיי שעה כדי להינצל מודאי סכנה

אלא שבמקום שיתכן שהחיסון יזיק או יסכן אותו יש לדון האם עדיף שיסתכן ע"מ להציל עצמו מודאי סכנה.
איתא **בע"ז** (כז:) חולה שיש ספק אם יחיה או ימות מחמת חוליו אסור לו להתעסק ברפואתו ע"י עכו"ם (כי חוששים שיהרגנו, בזמנם שהיו חשודין על שפיכות דמים), אולם אם ודאי ימות ממחלתו מתרפאין ממנו אע"פ שיש חשש שיהרגנו. והקשו שם שאם ודאי ימות למה יכנס בספק סכנה מיידית והרי יש כאן ספק חיי שעה, ותירצו דלחיי שעה לא חיי'. ופרשו **התוס'** שאע"פ שאמרו **ביומא** (פה.) מפקחין עליו את הגל בשבת לחוש לחיי שעה, איכא למימר דהכא והתם עבדינן לטובתו, דהתם אם לא תחוש ימות, והכא אם תחוש ולא יתרפא מן העכו"ם ודאי ימות, וכאן וכאן שבקינן הודאי למיעבד הספק. וכן פסקו **הטשו"ע** (יו"ד רסי' קנה).
והשבות יעקב (ח"ג סי' עה) למד מכאן במי שחלה וכל הרופאים אומדין שודאי ימות תוך יום או יומים, אך שאומדין שיש עוד רפואה א' שאפשר שיתרפא מחוליו וגם אפשר להיפך שאם יקח רפואה זו אם אינו תצליח ח"ו ימות מיד תוך שעה או שתים, שמותר לעשות רפואה זו. והביאו **הג' מהרש"א** (יו"ד רסי' קנה). וכן פסק **החכ"א** (כלל עג בנ"א אות צג). וכן נקט **הבנין ציון** (סי' קיא) כי הרי התירו לחלל שבת לחשיב"ס דאיסור סקילה משום פקו"נ, אע"פ שאפשר שבכל אופן ימות או שיחיה גם בלא רפואה זו, כ"ש שיש להתיר ספק איסור רציחה דאיסור סייף, משום ספק פקו"נ, ע"כ. **וכהשבו"י** נקטו גם **האג"מ** (יו"ד ח"ג סי' לו), **החזו"א** (יו"ד סי' סט ס"ק ב) **והמנח"ש** (ח"ב סי' פב אות יב). ועי' **באחיעזר** (ח"ב יו"ד סי' טז אות ו) שנקט **כהשב"י** אף כשהסיכון לחיי שעה הוא גדול, ודלא **כהמשנת חכמים** דרק בספק השקול מותר. ועי' **באג"מ** (שם ד"ה אבל). ודעת **הגריש"א זצ"ל** (אסיא ח"י"ד א-ב עמ' 64) שאם יש סיכוי של לכל הפחות שלשים אחוז שהטיפול שמסכן את חיי השעה יצליח מותר להזדקק לו. ועי' **בדעת תורה** (סי' שכח על סע' י) **ובדרכ"ת** (סי' קנה ס"ק ב). וכתי' **הר"ש משנ"ץ** (ד"ה לחיי) דמ"מ היכא דידוע שאין רפואתו מועלת כי אם לחיי שעה, טוב שיניח ויעמוד בספק, דשמא מעצמו יתרפא לגמרי, ע"כ.
ועי' **באחיעזר** (שם) שכתי' דאין חילוק בין חיי שעה לזמן מועט של יום או יומים או איזה חדשים. ועי' **בדרכ"ת** (סי' קנה ס"ק ו) בשם **החכמ"ש**, ועי' מש"כ על דברי **בדברי יציב** (יו"ד סי' ריט) ועי' **עוד באג"מ** (שם ד"ה בדבר פירוש חיי שעה).
יוצא שבמצב של ודאי סכנת חיים רשאי לקחת דבר שהוא ספק אם יועיל אף שיתכן שיזיקנו ומחמתו אף חיי שעה לא יחיה.
ולפי"ז ה"ה באופן שיש מחלה מסוכנת הגורמת חשש פקו"נ ממש דניתן להתחסן מפניה אפי' אם יש בה חשש סכנה רחוקה.
שו"ר **בתפאר"י** (יומא פ"ח מ"ו בועז אות ג) שכתי' כדברינו והוכיח כן מתוסי' הנ"ל, ועל כן כתי' שיש ללמוד מכאן היתר לעשות אינאקולאטיאן [חיסון] של פאקקעין [לאבעבועות שחורות], אף שאי' מאלף מת עי"ז, עכ"פ אם יתהוו בו הפאקקעין הטבעיים הסכנה קרובה יותר, ולכן רשאי להכניס א"ע בסכנה רחוקה כדי להציל א"ע מסכנה קרובה. ועיי"ש שהביא עוד ראיה ממ"ש **הב"י** (חו"מ סי' תכו) בשם **הירושלמי** דחייב אדם להכניס א"ע בספק סכנה כדי להציל חבירו מודאי סכנה, ואף לפוסקים שלא הביאו הך ירושלמי, י"ל דס"ל כר' יוסי **בנדרים** (פ:), דאמרינן חייך קודם לחיי חבירו (עי' בזה להלן), אבל להצלת גוף עצמו, אע"ג שאינו חיוב רשאי. דהרי גם לרי"ף ורמב"ם י"ל דאע"ג דאינו חיוב למסור א"ע עבור חבירו, עכ"פ רשאי הוא, ע"כ. ועיי"ש (אבות פ"ג בועז אות א) שמנה בין חסידי אומות העולם את "יענער" שהמציא את החיסון נגד האבעבועות שחורות.
ועתה העירוני **מספר הברית** (ח"א מאמר יז נפש החי שבמדבר עמ' קיט:) שכתי' בענין חיסון הנ"ל שעמדו זקני ישראל ותופסי תורה בדור הזה והתירו זאת ומהם מכריזים ומזרזים לרבים על הדבר ואומרים להם שחיוב גדול הוא על כל איש לעשות כן לבניו ובנותיו הקטנים, ועיי"ש שמבאר איך גילו את החיסון ואיך היו מבצעים אותו בזמנו. ועי' עוד בזה **בזרע אמת** (יו"ד ח"ב סי' לב) הובא **בכה"ח** (יו"ד סי' קטז אות ס) ועיי"ש בשם **הזבחי צדק** (שם אות מא) שכתי' שבזמננו יש רופאים מומחים ע"ז שעושין החיסון ולא ניזוק אדם מעולם וכן מעשים בכל יום. והוסיף **הכה"ח** דעתה נתחכמו יותר הרופאים שעושין זריקה ע"י מחט.

ד. כדי להינצל מספק סכנה

ועי' **באג"מ** (יו"ד ח"ג סי' לו) שמבואר שאף במקום ספק חיי עולם רשאי לסכן חיי שעה, אלא שהכל לפי גודל הסיכון של החיי שעה והחשש לחיי עולם. ולפי"ז ה"ה בנ"ד הכל תלוי לפי גודל הסיכון שיש לאדם מחמת המחלה מול הסיכון שיש בקבלת החיסון.

ה. חובה או רשות

ועי' **בתפאר"י** הנ"ל שמשמע דהא שמסכנים חיי שעה מפני חיי עולם אינו אלא רשות. וכן משמע **מספר הברית** הנ"ל. **והאג"מ** (חו"מ ח"ב סי' עד אות ה ויו"ד ח"ג סי' לו ד"ה ובדבר אם) כתי' שהוא רשות בספק השקול, אבל אם הרופא משער שיועיל הניתוח או שאר עניני רפואה הוא חיוב. ועיי"ש (יו"ד ח"ד סי' כד אות ד וחו"מ ח"ב סי' עג אות ה) דבכה"ג יש אף להכריח את החולה אם אין חשש שזה יגרום לו סכנה גדולה יותר.

פניני הלכה

האם מי שאינו שומע מצטרף למנין בחזרת הש"צ

כתב **הטור** (סי' קכ"ד) צריך שיכוין כל יחיד ויחיד למה שאומר השליח ציבור. וז"ל א"א הרא"ש בתשובת שאלה יש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת שמנה עשרה וקדושה וכו', והחזן מתפלל להוציא מי שאינו בקיא והקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכת החזן ולומר אמן. וכשאין תשעה בבית הכנסת המכוונים לברכת שליח צבור קרוב בעיני להיות ברכת שליח צבור ברכה לבטלה, כי נתקנה ברכת שליח צבור לאמרה בעשרה וכשאין תשעה המכוונים לברכותיו נראה כברכה לבטלה, לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו ויכוין לברכת החזן. ע"כ.
והובא לדינא **בשו"ע** (שם ס"ד). וכתב שם **הט"ז** (ס"ק ב') - מזה נראה שאין מצרפים למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא פקח.
וכתב שם **במשב"ז** - אין שומע אין מכוין לברכת ש"צ, ונתקנה בי' עם הש"צ, אבל שומע ואינו מדבר מצטרף אע"פ שאינו עונה אמן. ובסימן נ"ח ס"ח מבואר בהמחבר דחרש שומע ואין מדבר או אין שומע ומדבר מצטרף, וכ"כ הא"ר כאן אות ח'. ע"כ.
ואפשר דס"ל לט"ז דשאני חזרת הש"צ דבעינן שיכוונו השומעין לברכת השליח ציבור, וע"כ אע"ג דהמדבר ואינו שומע דינו כפקח ומצטרף למנין עשרה לענין קדיש, כמבואר במחבר בסי' נ"ח ס"ח, מ"מ אינו מצטרף למנין עשרה בחזרת הש"צ.
וזה דלא **כהא"ר** (סי' קכ"ד ס"ק ח') שכתב - זה לשון **פרישה** (דרישה ס"ק א') קרוב אבל לא ממש, כי כבר כתב ריש סי' נ"ה דאם התחיל בי' ויצאו מקצתן הש"צ גומר, גם נתבאר בב"י דאפי' קצת ישנים או מספרים שמועות אפי' הכי הש"צ מתפלל וגומר תפלתו עכ"ל. ולפ"ז ה"ה מדבר ואינו שומע מצטרף למנין, וכ"כ הב"י ושו"ע ולבוש להדיא בסי' נ"ה, ובב"י שם בשם האגור (סי' רנ"ב) מפורש יותר, ודלא כהט"ז.
והיינו דס"ל דדין חזרת הש"צ כדין שאר דברים שבקדושה, וכשם דבכל מקום שומע ואינו מדבר מצטרף למנין, ה"ה לענין חזרת השליח ציבור.
ומצינו **בפר"ח** בסי' נ"ה שכתב - דין המדבר ואינו שומע יש לגמגם בו לדעת הרא"ש (כלל ד' סי' י"ט). ומיהו אי מכוין הברכות וכשרואה עונין עונה עמהן דומיא דהנפת סודרין מאלכסנדרייא של מצרים (סוכה נא:) לכו"ע מצטרף. וכפי זה אין מכאן ראיה לדין ישן, דידלמא שאני הכא דא"פ שאינו מכוין איכא ראוי לבילה טפי מישן, ודין שומע ואינו מדבר מוסכם לכולי עלמא דהא קימ"ל (ברכות מה:) שמע ולא ענה יצא, הגם שיש לדחות ולומר דשאני התם דהוי ראוי לבילה, מ"מ מסתברא ודאי דשומע ואינו מדבר מצטרף לכו"ע, אבל מי שאינו יודע לענות אינו מצטרף.
ומבואר בדבריו דס"ל דדינא דהרא"ש גבי חזרת הש"צ המובא בסי' קכ"ד, סותר לדינא דהמחבר בסי' נ"ה, וכשם דלענין חזרה מבואר בראא"ש דאינו מצטרף ה"ה לאמירת קדיש. אלא דמבואר בדבריו דס"ל דכל היכא שעונה עמהן כגון שמסמנים לו סיום הברכה ע"י איזה סימן, שפיר מצטרף למנין עשרה אע"פ שאינו שומע ברכות השליח ציבור.
ומצינו **במשנ"ב** שכתב על דברי המחבר בסי' נ"ה (ס"י"ח) דחרש המדבר ואינו שומע הרי הוא כפקח ומצטרף - ודעת הט"ז לקמן סי' קכ"ד ס"ק ב' שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא מדבר, שלא ידע לענות אמן על הברכות שמברך השליח ציבור. אכן הרבה מסכימים עם פסק השו"ע וסוברין שאין זה מעכב לענין צירוף. ואם הוא מכוין הברכות וכשרואה שעונין עונה עמהם, דומיא דהנפת סודרין בבית הכנסת של אלכסנדריא, שמבין בשעה שמסיים הש"צ סוף הברכה ועונה אמן לכו"ע מצטרף.
ומבואר בדבריו דס"ל דהט"ז בסי' קכ"ד פליג על דברי המחבר בסי' נ"ה, וטעמא דהט"ז משום דאינו יודע לענות אמן על ברכות הש"צ, וע"כ היכא שרואה שעונים ועונה עמהן מצטרף לעשרה אף לדעת הט"ז.
ובאמת יש מקום לומר דהט"ז ס"ל לחלק בין אמירת

ו. להיכנס לחשש חולי כדי למנוע סכנה רחוקה

ונראה שאף מי שאינו בכלל קבוצת סיכון וע"כ אינו בכלל סכנה מ"מ רשאי להתחסן ע"מ למנוע חשש סכנה אפשרית ע"י התדבקות במחלה, אף כשיש חשש רחוק של סיבוכים או נזקים לגופו מחמת החיסון (ללא חשש פקו"נ), דהרי בכה"ג ליכא משום ונשמרתם כי אין חשש סכנה. ואף משום איסור בל תשחית י"ל דליכא כי אע"פ שכתי' **הרמב"ם** (חובל ומזיק פ"ה ה"א ושבועות פ"ה הי"ז) שאסור לאדם לחבול בעצמו. וכן פסק **השו"ע** (חו"מ סי' תכ סע' לא), מ"מ כשם שאיסור בל תשחית בחפצים וכדו' כשהוא לצורך שרי כי אין זה דרך השחתה, ה"ה שרשאי לחבול בגופו לתועלת. וכעין זה כתב **הערול"נ** (יבמות יג: ד"ה דאמר), עיי"ש. ואע"פ **שהתוס'** (ב"ק צא: ד"ה אלא) כתבו שאסור לחבול בעצמו אפי' לצורך. יש לחלק בין גודל הרווח נגד ההפסד. וכמו שמצינו **בב"ק** (צא:), **ברמב"ם** (מלכים פ"ו ה"ח), **ברמ"א** (יו"ד סי' כח סע' כא) ובנו"כ שם ובעוד מקומות. וכן מבואר גם **באג"מ** (יו"ד ח"ג סס"י לו והנה כפ"), עיי"ש.

ובדרך זה מצינו **ביבמות** (סח:) דיהודית דביתהו דר' חייא לקחה כוס עיקרין למנוע צער. ומבואר שמותר לגרום קלקול בגוף מפני צער. ועי' עוד **במ"ב** (סי' רב ס"ק כז) שנקט שדברים שנהנין מהם אע"פ ש"מזיקין" מברכים עליהם. ומסתבר דלא ברשיעי עסקינן. שו"מ **בדברי מלכיאל** (שם) שכתי' שודאי אסור לאכול כל דבר המזיק לאיזה מחלה משום ונשמרתם לנפשותיכם, אלא שמצינו בש"ס דברים שקשים למעיים וכדו' ולא מצינו שאסור לאוכלם, והענין דהוא רק מצוה דרך כלל שישמור כל אחד את נפשו מדבר שיכול להזיק לבריאותו והכל לפי העת והאדם, ע"כ. ועי' **בנוב"י** (יו"ד תני' סס"י י) שלצורך **פרנסה** שרי לסכן עצמו כי התורה התירה זאת. והביאו **האבנ"ז** (או"ח סס"י תכח אות יא). וכ"כ **הקרן אורה** (מו"ק יד. ד"ה שוב). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות רכ"ג – רכ"ד. וא"כ בנ"ד נראה דשרי. וכבר אמרו **בפסחים** (מב:) כל מילי דמעלי להאי קשה להאי ודקשה להאי מעלי להאי. **ופרש"י** כל דמעלי - לחולי זה קשה לזה, המועיל ללב קשה לעינים, או לא' מתחלואי שאר האברים, ע"כ.

ונראה שבמקום שרשאי להתחסן וכדו', אף בניו ובנותיו הקטנים רשאי לחסן וכמו שמצינו **במעיל צדקה** (סי' כו ד"ה ונחזור) דהיכן שאדם רשאי ע"פ הלכה ללכת על אף חשש סכנה, אף את בניו מותר לקחת עמו, עיי"ש.

ז. להתחסן כדי למנוע סכנה עקיפה

ויש לעיין האם יש חובה גם לאלו שאינם בקבוצת סיכון להתחסן ע"מ למנוע שרשרת הדבקה העלולה לסכן אחרים, וכמו כן ע"מ למנוע סכנה לאלו שעלולים להיות בסכנה אע"פ שאינם בכלל קבוצת סיכון.

כתי' **הרמב"ם** (רוצח פ"א הי"ד) דכל מכשול שיש בו סכ"נ מ"ע להסירו ולהשמר ממנו שנא' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, ומניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מ"ע ועבר על לא תשים דמים, ע"כ. מבואר שיש חובה להרחיק כל חשש סכנה מחברו ובמקום שאין החשש רחוק הוא איסור תורה. ועי' מש"כ בזה בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון תכ"ג.

אלא דיש לעיין בזה כי בנ"ד הרחקת המחלה הוא ע"י חשש נזק לגוף. אלא שמצינו **למ"א** (סס"י קנו) שיש חיוב להכנס בצער וכאב אם יש צורך בכך להציל את חברו. ולפי"ז ק"ו בנ"ד שיש משום הצלה דרבים.

אלא דצ"ע ע"ז מהא **דנדרים** (פ:) מעיין של בני העיר חייהן וחיי אחרים חייהן קודמין לחיי אחרים כו', כביסתן קודמת לכביסת אחרים, חיי אחרים וכביסתן חיי אחרים קודמין לכביסתן, רבי יוסי אומר כביסתן קודמת לחיי אחרים. ופירש **הר"ן** דכיון דבמניעת כביסה איכא צערא טובא חיי נפש הוא. ומבואר דלר"י צער דידהו עדיף מסכנה של אחרים. וכבר העיר בזה **במנחת פתים** (או"ח שם).

ועי' **בשו"ע** (אה"ע סי' פ סע' יב) שכתי' ע"פ **הרמב"ם** שאשה כל זמן שמניקה את בנה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה יין ודברים שיפין לחלב, פסקו לה מזונות הראויות לה והרי היא מתאוה לאכול יותר או לאכול מאכלות אחרות מפני חולי התאוה שיש לה בבטנה, הרי זו אוכלת משלה כל מה שתרצה ואין הבעל יכול לעכב ולומר שאם תאכל יותר מדאי או תאכל מאכל רע יומות הולד מפני שצער גופה קודם. וע"פ **הטור** כתב דיש מי שאומר שיכול לעכב. והקשה **החלקת מחוקק** (ס"ק כב) ע"ד הרמב"ם דאם לולד ספק סכנה ולה אין סכנה רק צער מהי תיתי דמכח צער תסכן הולד, ואם גם לה סכנה לא ידעתי מי שחולק ע"ז דחייה קודמין בודאי. **ובב"ש** (ס"ק טו) כתי' ליישב דאפשר לומר שאע"ג שמגיע לולד ספק סכנה מ"מ מותרות לאכול כדאיתא בנדרים בשם ר"י, אלא דרבנן פליגו ע"ז וס"ל חיי אחרים קודם ומנ"ל לרמב"ם לפסוק כר"י, ע"כ. ומבואר דס"ל דלהלכה קיי"ל כרבנן. **וביחוסי תנאים ואמוראים** (לרבינו קלונימוס ד"ה בן פטורא) כתי' דלעולם אף רבי יוסי מודה לרבנן היכן דאיכא משום סכנה ממש לאחרים. וכן מבואר **באג"מ** (יו"ד ח"א סי' קמה). מעתה לא קשה על המ"א הנ"ל. וכן פסק **הגרשז"א זצ"ל** (נשמת אברהם חו"מ סי' תכו אות 6). ועי' עוד **בשעמתא עמיקתא** גליונות רל"ו ותמ"ז. ועיי"ש דסכנה דרבים דוחה סכנה דיחיד. ולפי"ז נראה שמותר להתנדב לצורך בירור של יעילות חיסון ע"מ להציל רבים מסכנת נפשות מחמת חולי.

ולפי"ז י"ל דחלה חובה על בני העיר להתחסן כדי למנוע סכנה דרבים אלא דנראה דכל כגון דא תלוי בהחלטת בית הדין או מנהגי המקום כי יש בזה משום תקנת הצבור כמו שמצינו בחו"מ ריש סימן קס"ג.

ח. לא הוכח הצלחת החיסון

והנה בגוונא שלא הוכח שהחיסון יעיל, אכתי נראה דיש לנסותו ע"מ למנוע חשש סכנה, דעד כאן לא קא' **המ"א** (רסי' שכח) שאין מחללין שבת במקום שאין הרפואה ידועה, כי בכה"ג סכנה אינה דוחה שבת, אבל בחול ודאי יש לנסותה שהרי מה שבידו לעשות יעשה. ועי' **במהרי"ל דיסקין** (קו"א אות לח) שאף מחללין שבת בכה"ג ע"י איסור דרבנן. **ובערוה"ש** (סי' שכט אות יב) מוכח שבאופן שידוע שהתרופה מרפאה אלא שאין ידוע אם במקרה זה יהיה כן, גם מחללין שבת. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון שכ"א.

אלא שאם לא ידוע באופן ודאי שאינו מזיק לגוף או מסכנו נראה, שיש להמנע מלקבלו אא"כ יש סכנה ממש מחמת המחלה דבכה"ג מותר להכנס בספק סכנה ע"מ להינצל מודאי סכנה כמבואר לעיל. אולם במקום שחברות המייצרות אותה וכן גופים שונים בדקוה ע"י מומחים ומצאו אותה כיעילה, נראה שנאמנים דלא מרע לאומנתייהו. שהרי אם הדבר יתברר כלא נכון עלולים להתבע ע"י הניזוקים. ואף במדינות שיש בהם חוק שלא ניתן לתבוע חברות המייצרות חיסונים, אכתי י"ל דיש בזה משום לא מרע לאומנותייהו כי החברה תאבד אמינותה ותפסיד ממון הרבה. וכן מצינו **בשו"ע** (יו"ד רסי' קנה) שפסק דכל חולי שיש בהם סכנה אין מתרפאים מעכו"ם דחיישינן לשפיכת דמים ואם הוא מומחה מתרפאים. וביאר **הש"ך** (ס"ק ג) דלא מרע אומנותיה. וכן מצינו בעוד מקומו, עי' יו"ד סי' קי"ד (סע' ה) וסי' קי"ז (סע' ט) ואו"ח רסי' כ'. ועי' עוד **בשמעתא עמיקתא** גליון ל' בענין נאמנות הרופאים. ובגליון צ"ז בענין נאמנות חכמת המדע. והכל לפי הענין.

מסקנא דדינא

א' מחלה המסכנת חיי האדם בוודאות, אם יש לה חיסון חייבים להתחסן מפניה. ואף באופן שיש ספק סכנה בקבלת החיסון יש להתחסן כי עדיף להיכנס בסכנת חיי שעה כדי להינצל מסכנה ודאית, אלא שבאופן זה אינו אלא רשות. ואם חשש הסכנה המיידית רחוקה י"א שאף יש חיוב בדבר. על כן בנ"א שהוא בכלל קבוצת סיכון ויש חשש גדול שידבק במחלה ויסתכן, עליו להתחסן כשחשש נזק של החיסון הוא רחוק עכ"פ. ועי' עוד בסמוך. **ב'** מי שאינו מסוכן אצלו המחלה, אינו חייב להתחסן (עי' עוד בסמוך). ומ"מ אם הוא מעדיף לעשות כן ע"מ להתרחק אף מחשש סכנה רחוקה רשאי לעשות כן אף כשיש חשש חולי כתוצאה מקבלת החיסון (אם אין בזה חשש סכנה ממש). **ג'** אם התחסנות של המונים אף מאלו שאינם בקבוצת סיכון מונעת שרשרת הדבקה של המחלה, ועי"ז יש מניעה של סכנה של רבים (כגון מאלו שבקבוצת סיכון ואף מאלו שאינם בקבוצת סיכון אלא שבכל זאת המחלה עלולה לפגוע בהם), חל חובה להתחסן ע"מ למנוע סכנה של רבים, והדין כן אף אם החיסון עלול להזיק קצת (ללא חשש סכנה). ומ"מ החלטה זו תלויה בשיקול הנתונים לפי המקום והזמן ע"י מנהיגי הדור. **ד'** באופן שלא הוכח שהחיסון יעיל ואינו גורם שום נזק, נראה שיש להמנע מלקבלו עד שיתברר הדבר, אא"כ יש סכנה ממש שבכה"ג מותר להיכנס בספק סכנה ע"מ להינצל מודאי סכנה כנ"ל. אולם במקום שחברות גדולות וכן גופים שונים בדקו החיסון ומצאו כיעיל ושאין בו חשש נזק, נראה שנאמנים דלא מרעו לאומנתייהו. ועל כן נראה שבחיסון נגד נגיף הקורונה ניתן לסמוך על המומחים שהחיסון יעיל ושאין לחוש לסכנה מחמתו, ועל כן ראוי להתחסן (למעט במקרים שיש מחלות רקע וכדומה שבאופן זה יש להתייעץ מראש עם רופא מטפל). וכן הורו גדולי דורנו.

קדיש לחזרת הש"צ, דשאני חזרת השליח ציבור שצריך שיהיו העשרה מכונין לברכותיו. ולפי"ז י"ל דלדעתו אף אם יראה שעונין ויענה עמהן לא יצטרף למנין עשרה, כיון דעכ"פ אינו יכול לכוין לברכות הש"צ דהרי אינו שומען.

ויעויין **בשו"ע הגר"ז** סי' נ"ה ס"ז שכתב - אם התחיל אחד מעשרה להתפלל תפלת י"ח לבדו ואינו יכול לענות עמהם, אעפ"כ מצטרף עמהם, וה"ה לב' או ג' או ד' כל שנשאר הרוב שעונין אמן אין עניית המיעוט מעכבת, שאין אמירת דבר שבקדושה בי' תלוי בענייתן רק שיהיו שם, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, על כל עשרה שהם בני קדושה שכינה שורה עליהם ויכולים לומר דבר שבקדושה, כגון קדיש וברכו או אפילו קדושה אם הש"צ לא התפלל עדיין בלחש לעצמו, אבל כשהש"צ חוזר התפלה פעם ב' צריך ליזהר שיהיו ט' שומעין ועונין אמן אחרינו שלא יהיה ברכותיו לבטלה כמ"ש סי' קכ"ד ס"ו.

ובסי' קכ"ד ס"ו כתב - כששי"צ חוזר התפלה יש לכל הקהל לשתוק ולכוין לברכות שמברך הש"צ ולענות אמן, ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה וכו', שאם אין ט' המכוונים לתחילת הברכות הרי הש"צ אומר תחלת הברכות לבטלה וכו', וכיון שתקנת חכמים היתה שישמעו ט' לפחות גם תחילת הברכות כדי להוציא את שאינו בקיא לא בטלה תקנתם אף עכשיו שכולם בקיאים כמו שנתבאר, וכל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו ויכוין לכל ברכה מראשה עד סופה. ע"כ ע"ש.

הרי שכתב להדיא לחלק בין חזרת השליח ציבור לשאר דברים שבקדושה. ומבואר בדבריו דבחזרת השליח ציבור צריך שיהיו ט' שומעים ומכוונים לכל ברכת השליח ציבור, ולא סגי ששומעים סוף הברכות בלא תחילתן. וא"כ אף אם יראה החרש דעונין ויענה עמהן לא מהני, דהלא מ"מ אינו יכול לשמוע כל ברכות הש"צ מתחילת עד סופן. וכפשטות הט"ז.

ויעוי' **בבן איש חי** שכתב (ש"ר פרשת ויחי ס"ו) - חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הרי הן כפקחים, ומצטרפים לכל דבר שבקדושה אע"פ שאין עונים עמהם, ואפי' אם יש שלשה וארבעה מאלו, כל שיש רוב עונים מצטרפים, חוץ מן החזרה של תפלת י"ח, דבעינן תשעה שומעין חזרת שליח ציבור ועונין אמן.

חזינן דאף דעתו לחלק בין חזרת השליח צבור לשאר דבר שבקדושה, וכן סתם דבריו דאינו מצטרף לחזרת השליח ציבור.

מיהו מדבריהם נראה דאף שומע ואינו מדבר אינו מצטרף למנין עשרה בחזרת השליח ציבור, כיון דעכ"פ אינו עונה. ודלא כדנראה מפשטות דברי הט"ז דדוקא שאינו שומע אינו מצטרף, וכן מבואר במשב"ז הנזכר דבשומע ואינו מדבר מודה הט"ז דמצטרף. ויעו' בזה **בכה"ח** (לגר"ח סופר זצ"ל - סי' קכ"ד ס"ק י"ז).

העולה לדינא - נחלקו האחרונים אם המדבר ואינו שומע מצטרף למנין עשרה בחזרת השליח ציבור. והיכא דאפשר טוב שיהיו ט' שומעים ועונים בלעדיו. ובאופן דהוא אחד מהט' עונים טוב שיסמנו לו מתי הם עונים ויענה עמהן.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הדלקת נרות (ג)

תפילת האשה על הילדים בשעת הדלקת נרות - "האשה הטובה היא סיבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש לפי שהיא מצוייה בבית, והיא מרחמת עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר למוד התורה מנעוריו, "וגם כי יזקין לא יסור ממנה".

ולכך ראויה האשה להתפלל לשם יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא מצוה מוטלת עליה, שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה, כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור", וכן דרשו רז"ל: (שבת כג:) האי מאן דרגיל בשרגי הויין ליה בנים תלמידי חכמים". (רבנו בחיי שמות יט, ג, והובא במג"א ומשנ"ב סי' רס"ג, ב)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

הגליון נתרם ע"י המשפחה החשובה משפחת קולני שיחי'

להצלחה ברוחניות וגשמיות לכל יוצאי חלציהם, לרפו"ש של יהונתן בן גנית, יולנדה בת לאה, ראובן בן יערית גנית ולילך בנות שמחה וליאורה לאורה בת יולנדה בתושח"י

ולע"נ יצחק בן דוב למשפחת שרייר ז"ל

© שמעתא עמיקתא – לקבלת הגליון מדי שבוע בדוא"ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com

שמעתא עמיקתא

גליון תס"ב | פרשת ויחי | תשפ"א | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר להתחסן בשבת מפני נגיף הקורונה

א. לקיחת תרופה בשבת. **ב.** ע"מ למנוע שיחלה. ג. זריקה בשריר. **ד.** עשיית מלאכה ע"מ להתחסן. **ה.** יש ספק אם החיסון מועיל. **ו.** ע"י עכו"ם.
ז. חילול שבת כשיש לחוש לפרצה. **ח.** יש שיחללו שלא כדין. **ט.** במקום חילול השם.

בימים אלו בעז"ה התחילו בארי' לחסן את האוכלוסייה נגד נגיף הקורונה, ובכל יום מחסנים אלפי אנשים דבר המונע הדבקה וסכנה לרבים וגורם למעט את שרשרת ההדבקה ותמותה מחמת הנגיף. ויש לדון האם מותר להתחסן ולחסן בשבת, ע"מ לזרז את תהליך הנ"ל ועי"ז להציל נפשות של אחרים וכן של עצמו כגון שהוא בכלל קבוצת סיכון.

א. לקיחת תרופה בשבת

מבואר **בש"ס שבת** (נג:) דמותר לעשות רפואה אף לצורך חולה שאין בו סכנה, אבל עבור מי שאינו חולה כלל כגון שיש לו מיחוש והוא מתחזק והולך כבריא אסור אפי' ע"י עכו"ם, גזירה משום שחיקת סמנים. **ופרש"י** במידי דרפואה גזור רבנן, דאי שרית שום רפואה אתי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאו' דהוי טוחן. וכן הוא **בשו"ע** (סי' שכח סע' א).

ובטעם הדבר מוכח **מרש"י** הנ"ל דגזרו משום דיטעו לומר שמותר לשחוק הסממנים בשבת. וכ"כ להדיא **החיי"א** (כלל סט ס"ק א). אולם יעויין **ברי"ף** (כד: ברי"ף) **ובראב"ש** (פ"ה סי' ג) שכת' לענין עשיית רפואה לצורך בהמתו, דשריא דאין אדם בהול על רפואת בהמתו כולי האי דניחוש לשחיקת סממנים. ומשמע דהחשש הינו משום דאי שרית ליה רפואה שלא ע"י מלאכה יבוא לרפאות עצמו ע"י מלאכה. וכן מבואר **בשו"ע** (סי' שלב סע' ב), **בגר"ז** (אות ג) **ובמ"ב** (ס"ק ה). וכן נקט **באגלי טל** (טוחן אות טז וס"ק ז) דגזרו משום שמא יבוא לשחוק סממנים. ולפי"ז י"ל דקבלת חיסון בשבת (שלא במקום סכנה) אסורה משום שחיקת סממנים.

ב. ע"מ למנוע שיחלה

אלא דיעוי' **בשבת** (קמ.) שמבואר שאין שורין את החלתית בין בפושרין בין בצונן אבל שורה אותו בתוך החומץ, ואם שרתהו ביום חמישי וששי הרי זה שורה בשבת בצונן ומניחו בחמה עד שיחם ושותה, כדי שלא יסתכן אם יפסוק מלשתות. וכן פסק **השו"ע** (סי' שכא סע' יח). ועי' **ברמב"ם** (שבת פכ"ב ה"ז) שהביא דין זה יסיים "כדי שלא יחלה אם פסק מלשתות". ועי' **באגלי טל** (שם ס"ק נב) שכת' שגרסת הרמב"ם היתה שלא יחלה במקום שלא יסתכן, וכת' שם דלדעה זו מותר לקחת תרופות שלא יחלה. וכן פסק **הגרשז"א זצ"ל** (ששי"כ פל"ד אות טז והגהות עו-עז). ולפי"ז יש לדון שאין בקבלת חיסון משום איסור שחיקת סממנים כי הוא מיועד למנוע חולי, אלא שיש לחלק דשאני התם שאם לא יקח את התרופה עכ"פ קרוב לודאי יחלה משא"כ בחיסון שמחמת מניעת לקחתו בשבת אינו בודאי שיחלה כי יכול להתחסן בימי חול. ועי' עוד לקמן אות ד'.

ג. זריקה בשריר

ומ"מ אין בקבלת החיסון משום מלאכה דאו' כי חיסון זה הוא תוך השריר וממילא אין משום פס"ר דהוצאת דם וכהא דהוצאת קוץ, שאם נזהר שלא להוציא דם דעביד חבורה מותר, כמבואר **במ"ב** (סי' שכח ס"ק פח). וכן הוא **בשש"כ** (פל"ב אות נח ופל"ג אות ז והגה קנח) [ועיי"ש בשם **החזו"א והגר"י אברמסקי זצ"ל** דבהזרקת זריקה תוך ורידית יש משום איסור תורה מכיון שלפי דעת הרפואה צריכים להוציא מעט דם לפני ההזרקה ויש בזה משום מלאכת דישה כמבואר **ברמב"ם** (שבת פ"ח ה"ז-ח), ועיי"ש עוד **שהגרשז"א זצ"ל** צידד דהוי מאצל"ג].

ולענין הכנסת מחט למזרק עי' **במנח"י** (ח"ח סי' כז) דס"ל שמותר להרכיב מזרק חד פעמית, ואין בזה איסור משום שההרכבה היא רפויה. וכן פסק **הגרי"ש"א זצ"ל** (אורח"ש פ"ח הגה קה). אולם **המנח"ש** (תנ' סי' יט אות א, ועיי"ש ח"א סי' יא סד"ה גם נראה) הביא דברי **המנח"י**, וכת' דלדעת **החזו"א** (סי' נ ס"ק ט) דס"ל שכל הרכבה אפילו שעשויה לשימוש קצר אסורה, יש לחוש בהרכבת המזרק לאיסור תורה כיון שרק ע"י הרכבת שני החלקים יחד ה"ז נעשה ראוי לשימוש וחל עליו שם מזרק, וסובר דאסור בכה"ג אפי' לזמן קצר. וכ"כ **באור לציון** (ח"ב פל"ו אות יט) שבהכנסת מחט למזרק יש משום מתקן כלי בשבת, ואין להתיר אף לחולה, אא"כ יש בו סכנה. ואף שהוא כלי חד פעמי, ונזרק מיד לאחר השימוש, מ"מ נראה דחשיב כלי, ויש בזה משום מתקן כלי. וכ"כ **החזו"א** (שם) שכל הרכבה אפילו שעשויה לשימוש שעה אסורה, ע"כ. והכרעת **השש"כ** (פל"ג אות ט) שבמקום שא"א להשתמש במזרק שהמחט מחוברת אליו מבעוד יום יש מקום להקל בזה. ובנ"ד ניתן להכינה מער"ש או לעשות כן בשבת ע"י עכו"ם.

ד. עשיית מלאכה ע"מ להתחסן

אלא דיש לדון דלעולם אף כשיש צורך בעשית מלאכה ע"מ לחסן או להתחסן, דמותר די"ל שיש היתר דפקו"נ הדוחה שבת. והנה **המנח"ש** (תנ' סי' לז ד"ה ולענין) כת' דכל שדרך רוב בנ"א לברוח מזה כבורח מפני הסכנה ה"ז חשיב כספק פק"נ שמחללין עליו את השבת, אבל אם אין רוב בנ"א נבהלים ומפחדים מזה אין זה חשיב סכנה. ועיי"ש שכת' עפ"ז בענין חיסון לאבעבועות לילדים, דכשאין בנ"א רגילין כלל לעשותן בבהילות, אף אם באמת יש בזה קצת סכנה מ"מ בכה"ג אמרינן דשומר פתאים ד' וחלילה לחלל שבת עבור כך, משא"כ אם א' נמצא במקום כזה שיודע ברור שאם לא יתחסן בשבת יצטרך לחכות ד' או ה' שנים, כיון שבזמן מרובה כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דשפיר חשיב כפק"נ ודוחה שבת, ע"כ. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות ק"י ותכ"ג.

מעתה י"ל שאם רוב האנשים חוששים לקבלה מיד ע"מ למנוע סכנה מותר לחלל שבת. אלא שבנ"ד נרא' שאין המציאות כן, אלא רבים אף מאלו שבקבוצת סיכון אינם עומדים להתחסן באופן מיידי, ונמצא שאין הדבר בכלל פקו"נ להתיר ליחידים אלו לחלל שבת.

אולם נראה דאכתי בנ"ד איכא משום היתר דפקו"נ דיעויין **בחזו"א** (אהלות סי' כב ס"ק לב) **שבזמן שמתריעין משום חולי מהלכת, אף שאין בשעה זו חולה קמן**, הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר כדאיתא **בעירובין** (מה.) ומחללין את השבת, ומיהו בשעת שלום לא חשבינן ליה פק"נ אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה, כי לא מקרי ספק פק"נ בדברים עתידים שבהוה אין להם כל זכר, ע"כ. ועי' מש"כ בזה בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון תכ"ג. ולפי"ז בנ"ד כיון שיש חולי לפנינו וע"י החיסון ניתן להציל נפשות עכ"פ של אלו שעתידים להדבק, מחללין ע"ז את השבת. [ועי' **בר"ח** (שבת מב.) **ובר"ן** (יט: ברי"ף ד"ה ומהא) בשם **בה"ג** שדעתם שנזק דרבים בכלל פקו"נ. ולדעם ק"ו בנ"ד שמותר לחלל. ועי' **בשו"ע** (סי' שלד סע' כז) **ובמ"ב** (ס"ק פד)].

והנה החיסון נגד נגיף הקורונה ניתן בכל יום לאלפי אנשים, וע"י שיחסונו אף בשבת הדבר יזרז את כמות המחוסנים וימנע פקו"נ של רבים, ומ"מ פשיטא דזה בתנאי שאין אפשרות כלל לחסן יותר בימי החול. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון ת"ס שביארנו האם יש חובה ע"פ התורה להתחסן מפני נגיף הקורונה או שהוא רשות, ועיי"ש שמ"מ כדי למנוע סכנה דרבים יש חובה להתחסן. ואין לומר דאם אלו שבקבוצת סיכון ייסגרו בבית אין כאן סכנת הדבקות ואין משום סכ"נ, כי אין חיוב לבנ"א לעשות מעשה חריג ע"מ למנוע היתר דפקו"נ כמו שבארנו **בשמעתא עמיקתא** גליונות קפ"ח ורל"ח. ועוד דאף אלו שאינם בקבוצת סיכון רבים מתו מהנגיף או עכ"פ היו במצב של פקו"נ. ועי' עוד לקמן.

פניני הלכה

האם מהני בהחזרת ריבית מחילה ללא ידיעת המלווה

אמרינן **באיזהו נשך** (סא.) דאי כתב רחמנא לאו באונאה לא הוי ילפינן מיניה לאיסור ריבית, דשאני הונאה דלא ידע דמחיל, משא"כ ריבית דידע ומחיל.

וכתב שם **הרא"ש** (סי' ב') דיש מדקדקים מהא דמי שלקח ריבית ומחל לו הלוה, דלא מיפטר עד שיחזירנו המלוה. וכן הורו מקצת גאונים שאם מחל הלוה למלוה הריבית שלקח או שעתיד ליקח, אע"פ שקנו מידו או נתנו לו במתנה אין מועיל כלום, שכל ריבית שבעולם מחילה אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו, לפיכך אין המחילה מועלת בריבית כלום, ואפי' בריבית של דבריהם. ואין ראיה לדבריהם מן הך דהכא, דהכי פירושא דלא ילפינן ריבית וגזל מהונאה דשאני הונאה דלא ידע דלימחיל אבל ריבית דידע אימר הוי מחילה, קמ"ל דלא. וכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ד מהל' מלוה הי"ג) דאין זו הוראה נכונה, אלא מאחר שאמר המלוה להחזיר לו, וידע הלוה שעשה איסור ויש לו ליטול הימנו, אם רצה למחול מוחל כדרך שמוחל הגזל. ויראה לי שמחילה מועלת לפוטרו מהשבת ריבית כמו הגזל, אבל בשעת לקיחת הריבית אמר אני נותן לך במתנה אסור לקבלו, שסתם ריבית שנותנין הסוחרים ועובדי אדמה שצריכים תדיר ללות נותנין אותו במתנה גמורה בלב שלם כדי שימצאו תמיד ללות. ע"כ.

ומפשטות לשונו נראה דבדעת הרמב"ם יש לפרש דמהני מחילה אפי' בשעת לקיחת הריבית, וע"כ קאמר דנ"ל דדוקא לפטור מהשבת ריבית מהני ולא מעיקרא.

וכן נראה מלשון **הטור** דכתב (סי' ק"ס) - ואפי' אם אומר למלווה אני מוחל לך הריבית ונותנו לך במתנה אסור. **והגאונים** כתבו שאם מחל הלווה למלווה ריבית שלקח או שעתיד ליקח אע"פ שקנו מידו או שנתנו לו במתנה אינו כלום, שכל ריבית שבעולם מחילה היא, אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו, לפיכך אין המחילה מועלת כלום ואפי' בריבית של דבריהם. **והרמב"ם** חלק על זה וכתב שהמחילה מועלת. וא"א **הרא"ש** ז"ל כתב ודאי אם לקח ממנו ריבית וצריך להחזירה לו מועלת מחילה לפוטרו כמו בכל גזל, אבל בשעת לקיחת הריבית אפי' אם אומר אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו. ע"כ.

ואכן **הראב"ד** (בהשגות שם) כתב להשיג על דברי הרמב"ם וז"ל - א"א חיי ראשי הוראת הגאונים נכונה היא, א"כ מלוי בריבית יעשו כן להתיר להם הריבית.

אולם יעויין **במגיד משנה** (שם) שכתב דהוראת הגאונים היא מוסכמת במה שעתיד ליקח דודאי אין מחילה מועלת לעבור בשל תורה. ולשון הרמב"ם מורה שלא נחלק על הגאונים אלא בריבית שכבר עמד המלוה וגבהו, שכבר עברו על הלאוין, ואע"פ שניתן להשבון המחילה מועלת בו. אבל בריבית העתיד ליקח אף הוא ז"ל מודה שאין שום מחילה מועלת בו וזה פשוט. ונסתלקו מכאן דברי ההשגות. ע"כ. וכן פי' **הב"י** (סי' ק"ס) בדעת הרמב"ם.

וכ"כ לדינא **בשו"ע** (סי' ק"ס ס"ה) - אפילו אם אמר ליה בשעת לקיחת הריבית אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו ממנו, אבל אם לקח ממנו ריבית וצריך להחזיר לו מועלת מחילה לפטרו כמו בכל גזל.

ויל"ע אי מחילה זו צריכה להיות דוקא בפני המלוה ובידיעתו, או דסגי אפי' במחילה שלא בפניו ובלא ידיעתו. דפעמים רבות מתברר לאינשי דנתנו ריבית בשוגג ושאלתם בפיהם אי מהני דימחלו למלוה בלא ידיעתו, או דבעינן דיודיעו למלוה דנתנו לו ריבית ומעיקר דינא עליו להחזיר הריבית אלא דהם מוחלים לו.

דהנה בכל מחילה כתב **הבית מאיר** (אהע"ז סי' ל"ח סל"ה) להסתפק אי מחילה מהני דוקא בפני חבירו או אפי' שלא בפניו. והדר כתב (סי' ק"ו ס"א) דנ"ל עיקר דא"צ דתהיה המחילה בפני הנמחל. והביאו **הפת"ש** בחו"מ סי' רמ"א ס"ק א'.

ויעויין **בהגהות אשר"י** ב"מ פ"ה סכ"א דמבואר בדבריו דמהני מחילה אפי' שלא בפני הנמחל ובלא ידיעתו.

[והביאו **הב"י** ביו"ד סי' קע"ג. מיהו בחלק מדפוסי

ה. יש ספק אם החיסון מועיל

ואם נימא שהחיסון אינו יעיל בודאות, ומצינו **במ"א** (סי' שכח ס"ק א) שכת' ע"פ הרמ"א ביו"ד סס' קנ"ה דמחללין במקום שתהא הרפואה ידועה או ע"פ מומחה. וכן פסק **המ"ב** (שם ס"ק ה וי). מ"מ ע"י עכו"ם או מלאכה דרבנן, שרי אף בכה"ג כמבואר **במ"ב** (שם ס"ק יב), וכן הוא **במהרי"ל דיסקין** (קו"א אות לח), וכת' הטעם כי הא לענין איסורא דרפואה בשבת במקום דבעינן למשרייה, ודאי לא צריך שתהיה הרפואה ידועה, דהא ממ"נ אם אין זו רפואה אין כאן איסור כלל, ע"כ.

אולם כ"ז היכן שאין הרפואה ידועה כלל, אבל באופן שידוע שהיא מרפאת אלא שאין ידוע אם במקרה זה יהיה כן, ודאי מקילינן מספק, וכן מוכח **מהערוה"ש** (שם). וכן מבואר **בשש"כ** (פל"ב אות יח הגה שם וקנז ופ"מ אות מד). ובחיסון של נגיף הקורונה הדבר נוסה על אלפי אנשים ונמצא יעיל (לדעת מומחים) וא"כ י"ל דחשיב רפואה מועילה שמחללין מחמתה את השבת.

ו. ע"י עכו"ם

ולפי"ז יוצא שאם המדינה מחסנת את הכמות האפשרית הגדולה ביותר בכל יום לפי כח האדם ע"מ למנוע את התפשטות הנגיף ולהציל חיי אדם, מותר לעשות כן אף בשבת. ומ"מ במקום האפשר יש לעשות כן ע"י עכו"ם, בפרט שמלבד הנ"ל יש משום חילול שבת ע"י רישום הנתונים המתחסנים במחשבים וכדו' דבר שאין בו משום סכ"נ. ואע"פ שפסק **השו"ע** (סי' שכח סע' יב) דהצלת נפשות דוחה שבת, ומחללין ע"י ישראל, אפילו כשאפשר לעשות כן ע"י עכו"ם. וביאר **המ"ב** (ס"ק לג) משום דזימנין דליתנייהו ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו ומתוך כך יבוא לידי סכנה. מ"מ מצינו בכמה מקומות דהיכן שיש חשש סכנה יש לעשות ע"י נכרי (כשאין חשש סכנה בזה), יעויין **בפמ"ג** (סי' של א"א ס"ק ב) שמבואר דלענין יולדת אפי' לדעת השו"ע הנ"ל אם יש עכו"ם יש לעשות על ידו אם אין הזמן בהול. וכן מצינו לענין דברים שאינם נוגעים באופן ישיר לטיפול החולה, כגון כיבוי נר כדי שהחולה יוכל לישון וכדו', דבמקום האפשר יש לעשותן ע"י עכו"ם (או שינוי) לכו"ע. כמבואר **במ"ב** (סי' שכח ס"ק סב) **ובערוה"ש** (שם אות כח). וכן דעת **הגרשז"א זצ"ל** (נשמ"א ח"א סי' שכח ס"ק ב) **והאור לציון** (פל"ו הגה ב ד"ה ונראה). וכן מבואר **בא"א מבוטשאטש** (מ' תנ' על סע' יב) במקום שהוא רק ספק פקו"נ. וכן הוכיח **השבט הלוי** (שם ד"ה ומסיים וח"ו סי' כה אות ז). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות רל"ה ורל"ח. ובנ"ד נראה דאין לחוש לכו"ע ויש לעשות כן ע"י עכו"ם, וכמו כן במקום האפשר יש לתת עדיפות ביום זה לחסן את האוכלוסייה שאינה יהודית וכמו כן רק את הגרים בקרבת מקום שא"צ לנסוע למקום שמחסנים.

ז. חילול שבת כשיש לחוש לפרצה

אלא דיש לעיין בנ"ד דדלמא יש לחוש שדבר שההיתר הוא להמונים, ועלולים חלק מאנשים ללמוד להקל במקום דליכא התירא או לזלזל בחומרת השבת, בכה"ג אפשר שאין להתיר אף במקום חשש סכנה. דהנה שנינו **בגיטין** (נו.) בסוגיא דקמצא ובר קמצא שהטיל מום בקברן ששלח המלך, ואמרו דסבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות אמר להו רבי זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח, סבור למיקטליה דלא ליזיל ולימא אמר להו רבי זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג, אמר רבי יוחנן ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו, ע"כ. **ופרש"י** ענותנותו - סבלנותו שסבל את זה ולא הרגו (לבר קמצא), ע"כ.

והקשה **הקובץ הערות** (סי' מט ס"ק ז) דאמאי איצטריך לומר הך טעמא דיאמרו בעלי מומין קריבין כו', דאינו אלא משום גזירה דרבנן, ותיפוק ליה משום גוף האיסור דהוא לאו דאו', ויישב דצ"ל דשלום מלכות דינו כפק"נ, ומדאו' היה מותר להקריבו, ולכן לולא הגזירה שמא יאמרו בעלי מומין קרבין, היה מותר להקריבו, ואע"פ שהלאו דאו' נדחה מפני פקו"נ, ולא נעשה בזה איסור כלל, אבל מה שילמדו מזה דמותר להקריב בעלי מומין למזבח וא"כ יקריבו גם בשעה שלא יהא פקו"נ, וא"כ נמצא שיעברו על האיסור במקום שלא יהיה ההיתר של פקו"נ, ובכה"ג אין היתר דפקו"נ דוחה איסור, ע"כ. יוצא דליכא היתר דפקו"נ כשעתיד לצאת מכשול ויבוא להתיר את האסור. אולם עיי"ש שהקשה על תירוץ זה דגם האיסור זה מה שמכשילן לדורות והוא לאו דלפנ"ע ג"כ צריך להיות נדחה מפני פקו"נ. ונשאר בצ"ע. וציין לדברי **המאירי** (ב"ק פ. ד"ה אע"פ) במעשה דאותו חסיד שבדקו ולא מצאו בו רק אותו עון שגידל בהמה דקה בא"י (שחז"ל גזרו ע"ז) שיהיה לו חלב שהיה גונח מלבו, ואע"פ שבמקום פק"נ הותרו האיסורין להתרפא בהם דבר שנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים **ראוי להחמיר בה ביותר**, ע"כ. ועי' להלן אות ט'.

והנה קושית **הקובץ הערות** יש ליישב ע"פ **המ"א** (סי' תרנו ס"ק ח) שהוכיח כן ממעשה זה שמותר לעבור על ל"ת מפני אימת המלכות של עכו"ם. וביאר **במחצה"ש** דמשמע לולי האי גזרה היו עוברים על לא תעשה להקריב בעל מום על גבי מזבח משום שלום מלכות, ע"כ. ועי' **בפמ"ג** (שם) שדחה הראיה כי התם היה משום פקו"נ. וכ"כ **הבכור"י** (ס"ק טו). והביאם **המ"ב** (ס"ק ט). ולפי **המ"א** י"ל דהא דבר קמצא היה מפני שלום מלכות אולם אין הדבר בכלל פקו"נ ממש אלא חשש רחוק (אע"פ שבסוף התברר שהיה בזה סכנה) וע"כ לא התירו מטעם זה. אולם לדעת הפמ"ג ודעימיה אכתי יש מקום לקושית הקובץ הערות. ועכ"פ לפי"ז אם נימא שאם יתירו חילול שבת ע"מ להתחסן בהמונים הדבר יגרום לרבים ללמוד היתר לחלל שבת במקום שאין כ"כ צורך, או לזלזל בקדושת השבת י"ל דאין משום היתר דפקו"נ, אולם קשה לחוש לזה בנ"ד כי צורך השעה ידוע לכל.

ח. יש שיחללו שלא כדין

ואפילו אם יהיו כאלו שיחללו שלא כדין, נראה שאין להמנע מחמתם להתיר ע"מ להציל סכנה דרבים, כי אף בכה"ג פקו"נ דוחה כמבואר **בשו"ע** (יו"ד סי' קס סע' כב) שפסק שמותר ללוות ברבית מפני פקוח נפש. וביאר **הט"ז** (ס"ק כא) דמיירי בגוונא שאין אדם כשר רוצה להלוות בחנם רק יש ישראל רשע אחד שרוצה להלוות ברבית ומ"מ מותר ליקח ממנו הלואה ברבית מפני פיקוח נפש, אע"פ שהמלוה פשיטא שעושה איסור דמה פק"נ יש לו שצריך ליקח רבית, ע"כ. ועי' עוד **באג"מ** (יו"ד ח"ג סי' צ ד"ה והטעם) דאין לאדם להמנע מעשות אף דבר הרשות שלו בשביל שמא יעשה א' איסור ע"י מעשיו, ומאחר דעושה מעשה עצמו, ועובר האיסור לקח ועשה בעצמו מעשה האיסור, וליכא בזה לאו דלפנ"ע, וכמבואר מדברי רשב"ג הנ"ל דליכא חיוב על האדם לשמור בעלי עבירות מחטאים שיחטאו בעצמן, ע"כ. **ובמנח"ש** (ק' סי' ז ענף ד אות ג) כת' דהיכן שחבירו נוהג כדין אין בכה"ג משום לפני עור, ועפי"ז רצה להתיר לחולה שאין בו סכנה בשבת ללכת לרופא שאינו שומר תורה ומצות ויעבור על חילול שבת עבורו כיון שאינו נותן לו את גוף האיסור אלא רק בדרך אגב גורם לו לעבור אע"ג שהוא פסיק רישא, עיי"ש.

ט. במקום חילול השם

אלא דאכתי יש לדון בזה ע"פ דברי **החזו"א** (תשובות וכתבים) שכת' שצריך זהירות יתירה בהיתר פקו"נ, ואם באנו להפריז על המידה פתחו כל החנויות בשבת בטענת הפסד הפרנסה שיבואו לפקו"נ, ובכלל אם הנדון לביטול השבת הוא בחילול השם יש דין יהרג ואל יעבור, וגם זה צריך שיוקל הדעת. ועי' עוד **בפאר הדור** (על החזו"א ח"ג עמ' קפו) שמובא בשמו כשגבולות פקו"נ מתרחבים ונוגעים למצב של עקירת הלכה לגמרי, הדבר נוגע ומגיע לחילול השם, ואז אנו אומרים שחילול השם דוחה פקו"נ כו', **והדבר מסור לידי חכמי הדור שהם יכולים להכריע בדבר מתוך טביעת עין, והם צריכים לדון בכל מקרה לפי המצב ולפי השעה**, ע"כ.

הב"י איכא גירסא אחרת בהגהות אשר"י, ולגי' זו אין ראיה מדבריו. אולם **בד"מ** הארוך (שם), **ובש"ך** (שם ס"ק ח'), הגי' בהגהות אשר"י כמו שלפנינו. וכבר רמז לכל זה בהגהות **מהרש"ם** על הבית מאיר בסי' ל"ח ע"ש].

וכן נראה לדינא מדברי הפוסקים דס"ל כדבר ברור דמחילה מהני אפי' שלא בפניו. והשתא יל"ע אי דין מחילה על ריבית כדין מחילה בשאר דוכתי, או דילמא מחילה דריבית שאני.

ומקור הספק הוא מלשון הרמב"ם שכתב לענין מחילת ריבית "מאחר שאומרים למלוה החזר לו, וידע הלוה שדבר אסור עשה ושיש לו ליטול ממנו, אם רצה למחול מוחל כדרך שמוחל הגזל". דנראה מלשונו דבעינן ידיעת המלוה שריבית נטל ומדינא צריך להחזירה, וידיעת הלוה שאיסור עשה וצריך לחזור וליטול הריבית.

וכן דייק **המחנ"א** (הלכות מלוה ולוה דיני ריבית סי' י) **וז"ל** - ואם מחל לו הריבית כתב הרא"ש שהמחילה מועלת אחר שלקחו כדי לפוטרו מלהחזיר כמו בגזל, וכתב הב"י שכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל. ולע"ד נראה דהר"מ ז"ל לא ס"ל לדהרא"ש, וע"כ לא קאמר הר"מ ז"ל דמהני המחילה אלא היכא דידעו שניהם דעבדו איסורא ואמר המלוה להחזיר כמבואר בדבריו דכל כה"ג דמידע ידעי דרבית אסור והמלוה ג"כ חשש לאיסורא אז כי מחל לו הלוה בתורת מתנה הוא דקא מחיל, ודמי למה שאמרו ת"ח מותרים ללוות ברבית מה"ט דמידע ידעי דרבית אסורה ובתורת מתנה יהבי וכו'. ע"כ.

אלא דיעוי' שם דכתב דלפי"ז י"ל דאף אם עדיין לא לקח הריבית ולא רצה המלוה ללוקחו מפני שידע שאסור וא"ל הלוה אני נותנו לך במתנה דמהני. וזה דלא כמבואר בשו"ע.

אולם **האג"מ** (יו"ד ח"ג הלכות ריבית ס' ק"ס ה"ו) אף דנקט דהרמב"ם והרא"ש תרוויהו ס"ל דהמחילה מועלת רק אחר שכבר שילם ועשה האיסור ונשאר רק דין החזרה [וכמבואר במ"מ ובב"י]. מ"מ נחית לחלק בדבריהם, דמשמע דלהרמב"ם הוא דוקא אחר שאמרו למלוה להחזיר לגירסא שבספרים שלנו בפ"ד ממלוה הי"ג, ולגירסת הרא"ש ברמב"ם הוא אחר שאמר המלוה שיחזיר, ואף לגירסתנו יודע המלוה שמוכרח להחזיר. דהטעם הוא דיש להחשיב זה ככבר גבה ונתן לו אח"כ מתנה. דאף שמסתבר שיהיה זה כריבית מאוחרת שהרי לא היה נותן לו מתנה אם לא היה נותן לו מתחלה לריבית, הא ריבית מאוחרת אינו צריך להחזיר. ולהרא"ש אף בלא ידע המלוה שאסור ושצריך להחזיר מועלת המחילה כמו שמועלת מחילה כזו בגזל שאף שהגזלן לא ידע מועלת המחילה.

העולה לדינא - אם נתן לחברו ריבית [מחוסר ידיעת הדין וכיוצ"ב], דדינא הוא דצריך המלוה להחזיר לו הריבית שקיבל, ורוצה הלוה לתקן הנעשה ע"י מחילת הריבית כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' ק"ס ס"ה) דמהני. אם רוצה להוציא עצמו מכל ספק, יודיע למלוה דנתן לו ריבית ומחמת האיסור צריך להחזיר לו הריבית, אלא שמשום שהוא כעת מוחל לו עליה א"צ להשיבה.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הדלקת נרות (ד)

עומק ענין קבלת שבת שע"י הדלקת הנרות - "ידוע מדברי חז"ל שהאשה נצטוותה בעיקר על הדלקת נרות שבת קדש משום שהיא כיבתה נרו של עולם, וע"י הדלקתה נרות שבת יהיה תיקון על זה.

ונרו של עולם הוא כידוע נשמתו של אדם, שלפני החטא היתה נשמתו תוך גופו וערכו היה לפי רום נשמתו, ואחר החטא נכבה אותו נר, דהרי נאמר לו "ואל עפר תשוב", לכן היא במיוחד צריכה לעסוק בהדלקת נרות שבת.

על כל פנים למדנו מדברי חז"ל אלו, דהדלקת נרות שבת הוא פתיחת הנשמת חיים - נרו של עולם, כמאמר הכתוב נר ה' נשמת אדם, ויש כאן תיקון להחזרת אותו נר לעולם.

והוא מה שנאמר בסוף מעשה בראשית "וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד", בכפיית כל הרע והפיכתו לטוב, אם כן הדלקת נר שבת הוא ממש אותה פעולה בעולמו הקטן של האדם, לכן היא המלאכה האחרונה דחול, ומיד נכנס שבת... דחלות קדושת שבת היא כשנכנס ניצוץ מן הנשמת חיים בחזרה לקומתו של האדם, דאז הוא שייך להשביתה". (הגרי"א ויינטרוב זצ"ל, רזא דשבת עמ' כג)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

העלון נתרם **להצלחת התורם ומשפחתו** – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503–767–052

© **שמעתא עמיקתא – לקבלת הגליון מדי שבוע בדוא"ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com**

שמעתא עמיקתא

גליון תס"ז | פרשת משפטים – שקלים | תשפ"א | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

היכן יש חיוב להיזהר משום חילול השם

א. איסור לחלל שם שמים. **ב.** אנסוהו לעבור איסור בפני רבים. **ג.** עבר עבירה. **ד.** שאר לאוין. **ה.** בפרהסיא / שורש האיסור. **ו.** העושה מעשה שאינו לפי דרגתו.
ז. אחרים יסברו שעשה עבירה. **ח.** בן אדם בעלמא – דבר שהתורה התרתו בפירוש. **ט.** חשש איבה. **י.** במקום שמירת חומת הדת.

א. איסור לחלל שם שמים

כתוב **בתורה** "לא תחללו את שם קדשי" (ויקרא כב"ב פס' לב). וכת' **ברמב"ם** (ל"ת סג) שהזהירנו מחילול השם, וכבר נכפל לאו זה ואמר (ויקרא פי"ח פס' כא) "לא תחלל את שם אלקיך". וכן הוא **ביראים** (סי' שמ (דפו"י סי' ו)), **בסמ"ג** (ל"ת ב) **ובחינוך** (מצוות רצה - רצו). וכבר הפליגו בחומר איסור זה **בש"ס יומא** (פו.) וכתבו דמי שחילול השם בידו אין כח בתשובה לתלות ולא ביום"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת. ועיי"ש **ביראים** שעונשו שלאו זה מרובה יותר משאר עבירות. וכת' **השע"ת** (שער ג אות קמג) שהמחלל את ה' ובוזה דברו אבדה תקותו, כי לא רב לו אשר לא יקים מה שנדרש ממנו מעיקר יצירתו לכבד את השם ולקדשו, אבל שלח ידיו לעשות התמורה וההפך ולחלל את שם קדשו, ע"כ.

ומשמעות הש"ס שם שאיסור זה נאמר בפני ישראל, וכן מבואר מהא דלהלן אות ב'. ומוכח משם שאף בפני עכו"ם יש משום חילול השם שהרי בשעת השמד אף בפני עכו"ם בצנעה עובר על לאו זה כמבואר שם. וכן מבואר להלן אותיות ד' – ו'.

ב. אנסוהו לעבור איסור בפני רבים

ומבואר **בסנהדרין** (עד.) שכל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים, גלוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. ואם הוא בפרהסיא, דהיינו בפני י' מישראל, חייב ליהרג ולא יעבור אם העכו"ם מכוין להעבירו על דת. ואם היא שעת הגזירה יהרג ואל יעבור. ובע"ז, ג"ע וש"ד אפי' בצנעה ושלא בשעת הגזרה, ואפי' אין העכו"ם מכוין אלא להנאתו, יהרג ואל יעבור. וכן פסקו **הרמב"ם** (יס"ה פ"ה ה"ב) **והרא"ש** (שם סי' ג) וכן הובא **בשו"ע** (יו"ד סי' קנז).

ועי' **בשאילתות** (שמות שאילתא מב) שכת' דהא דאמרת דבשעת השמד יהרג ואל יעבור, מ"ט, כיון דגזרה למיעקרא למילתא, הוי קידוש השם, וקרינן ביה ולא תחללו את שם קדשי. ומבואר שמי שעבר ואינו נהרג על קידוש ה' עבר לאו זה. **והרמב"ם** (ל"ת סג) כת' שאם לא נהרג כשרצו להעבירו על דבר מן המצות בשעת השמד, או לעבור א' מג' עבירות חמורות אפי' שלא בשעת השמד אם עבר ולא נהרג כבר חלל את השם ועבר על לאו זה. ואם היה זה ברבים כלומר בעשרה מישראל כבר חלל את השם ברבים ועבר על אמרו יתעלה ולא תחללו את שם קדשי. וכ"כ **ביד החזקה** (יסה"ת פ"ה ה"א וה"ד). וכן הוא **ביראים ובחינוך** (שם). ועי' **בחמדת שלמה** (ליפשיץ סי' לח מאות ג) שתמה דמנלן לרמב"ם שהטעם שנהרגים על ג' עברות חמורות הוא משום חילול השם דלמא עיקר הטעם הוא מחמת חומר איסורן וכמ"ש **הרמב"ן** (מלחמות סנהדרין עד), עיי"ש. ועי' **במנ"ח** (מצוה רצו) **ובאבנ"ז** (יו"ד סי' קכח אות ד).

ג. עבר עבירה

וכת' **הרמב"ם** (ל"ת סג) שאם עשה אדם עבירה אין תאוה בה ולא הנאה גשמית, אבל יכוין בפעולתו המרד ופריקת עול מלכות שמים, זה ג"כ מחלל שם שמים ולוקה. ולפיכך אמר (קדושים פי"ט) "ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך", כי זה מכוין להכעיס בזה הענין ואין הנאה גשמית בזה. ועיי"ש (יסה"ת פ"ה ה"י) שאם עבר בפני עשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים. וכן פסק **החפץ חיים** (לאוין ו) וכת' דע"כ המספר והמקבל לשוה"ר עובר על לאו זה, וק"ו אם היתה העברה הזאת ברבים. ועיי"ש **בבאר מים חיים** שכת' שמשמע מדברי הראשונים שאפי' אם מרוויח ממון ע"י העוון, אעפ"כ נקרא מחלל שם שמים אחרי שאין לו מזה הנאה גשמית, עיי"ש.

יוצא שמי שאנסוהו לעבור עבירה בשעת השמד בפני עשרה מישראל ולא נהרג עליה, עבר על לאו זה, ולדעת הרמב"ם אף בצנעה אפי' שלא בשעת השמד אם היא א' מג' עבירות חמורות בכלל זה. וכן הדין אם עבר עבירה שאין לו בה הנאה גשמית.

ד. שאר לאוין

ולפי הנ"ל משמע שאם עבר עבירה שיש בה הנאה גשמית, כיון שהתגבר עליו יצרו אינו עובר על לאו זה. אלא דעי' בגמ' **בברכות** (יט.) דאמרו דהרואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו היה מהלך בשוק, קופץ וקורעו מעליו מיד, דאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', ואפילו היה רבו, דכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. ומשמע שאף בשאר לאוין איכא משום לאו הנ"ל. ועיי"ש שאמרו דדוקא באיסור תורה אמרינן שלא חולקים כבוד לרב, וכן פסק **השו"ע** (יו"ד סי' שג סע' א). ועיי"ש **ברמ"א** שכת' ע"פ הרא"ש שי"א שאם עבר בשוגג לא אמרינן דלא חולקים כבוד לרב, וע"כ במקום כה"ב א"צ לפשוט הכלאים. וביאר **הפרי יצחק** (ח"א סי' כו ד"ה אולם בשיטת) דחילול השם מקרי דוקא במזיד, אבל עבירה בשוגג לא, וע"כ נדחה משום כבה"ב. אולם עיי"ש באורך שמגדולי הפוסקים פרשו שבשוגג חשיב עובר בשב ואל תעשה וכה"ב דוחה בכה"ג, ולדבריהם י"ל דעל כן בכה"ג ליכא חילול השם כי כה"ב דוחה וממילא לבשו בהיתר.

ה. בפרהסיא / שרש האיסור

אלא דנראה דמה שמבואר **בברכות** שם דאף בשאר איסורים עובר על לאו הנ"ל, היינו כשעושה בפרהסיא דבזה מיירי שם. ולפי"ז ניחא דברי **הרמב"ם** הנ"ל שמוכח שדוקא בלאו שאין לו בו הנאה גשמית עובר על איסור זה. וכן י"ל לפי מה שמצינו **בסנהדרין** (פב.) בענין הבא על הארמית, שפנחס הורה הלכה מפני רבו כי במקום חילול השם אין חולקין כבוד לרב וקם והרג לבועל. ומבואר דבכה"ג עובר על הלאו כיון שהוא פרהסיא. וכן מבואר **במו"ק** (יז.) **וחגיגה** (טז.) שהעובר איזה עבירה בפרהסיא מחלל שם שמים, שהרי אמרו אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו כו' ואל יחלל שם שמים בפרהסיא.

אולם שו"ר **בנוב"י** (ק' או"ח סי' לה ד"ה ועדיין יש מקום אתי) שכת' על הא דברכות שאין הדבר תלוי בין צנעה לפרהסיא אלא מה שנעשה האיסור הוא בעצמו חילול השם בין אם ירבו הרואים ובין לא, עיי"ש ראייתו. וכן נקט **הפרי יצחק** (שם). וכן משמע ממה שמבואר להלן בענין גזל וחובת השבת אבידה לעכו"ם במקום חילול השם די"א שהוא מה"ת אע"פ דלכאורה מיירי אף כשעשה כן בצנעה (ולפי הסוברים שהוא חילול השם מדרבנן בלא"ה ניחא).

ויעויין **ברש"י** בסנהדרין (שם ד"ה שמואל) שכתב שפנחס הורה הלכה בפני רבו, ולא המתין ליטול רשות ממשה, שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את הנכרית. ונמצא ששורש איסור חילול השם הוא שלא יבואו ללמוד ממעשיו הרעים. וכן הוא **ברע"ב** (יומא פ"ח מ"ח ואבות פ"ד מ"ד) דחילול השם הוא להחטיא אחרים. וכן משמע **מרש"י** בחגיגה (שם ד"ה למקום). וכן מבואר להלן.

ו. העושה מעשה שאינו לפי דרגתו

איתא **ביומא** (פו.) היכי דמי חילול השם, אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר, אמר אביי לא שנו אלא באתרא דלא תבעי. **ופרש"י** שאין דרך הטבח לילך ולתבוע הקפותיו, ועל הלוקח להביא לו מעותיו לביתו, ע"כ.

ולמד **הרמב"ם** (שם) מגמ' הנ"ל שאם יעשה אדם ידוע במעלה והטוב, פעולה הנראית בעיני ההמון שהיא עבירה ושאין דמיון הפועל ההוא ראוי לנכבד כמוהו לעשות, אע"פ שיהיה הפועל מותר הנה הוא חלל את השם. וכן הביא **החינוך** (מצוה רצה). וכן הוא **ביד החזקה** (יסד"ה פ"ה הי"א). וכן מבואר **בשאילתות** (דברים שאילתא קסז).

והיראים (שם) כת' שאם הוא לומד תורה צריך שישמור שלא יבא לידי חשד שלא יאמרו עליו דבר רע, ואם לא עשה כן נקרא מחלל השם. **והסמ"ג** (ל"ת ב) כת' ש"מהלכה זו אתה למד שחילול ה' קרוי ת"ח שאינו נזהר במעשיו וגורם שאומרים עליו דופי". וכן פסק **החפץ חיים** (לאוין ו הגה 6). ובדרך זה תמצא **במ"ב** (סי' תקסו סס"ק כ) **ובמשך חכמה** (קדושים פי"ט פס' יב, ועיי"ש הפטרות פר' וילך).

פניני הלכה

המפריש תו"מ מפירות האם מועיל למיץ שכבר יצא מהם

המפריש תרומות ומעשרות בכמות קטנה, כגון שמפריש בביתו וכיוצ"ב, דרך הוא שקודם ההפרשה חותך מעט מן הפרי בסכין, ועל חתיכה זו אומר נוסח ההפרשה. וי"ל"ע אם מהני ההפרשה למיץ שיצא מן הירק או הפרי הנמצא ע"ג הסכין. ונפ"ק טובא יש בזה אם צריך להזהר לשטוף הסכין, ולהקפיד שלא יגע קודם שטיפתו בדברים אחרים. וכן אם צריך להקפיד לנקות שאריות המיץ שנפלו על השיש וכיוצ"ב קודם ההפרשה, ע"מ שלא יגעו בדברים אחרים. ונבאר שורש הספק.

א. תנן (תרומות פי"א מ"ב) דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה, רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ור' יהושע פוטר.

והדר תנן (שם מ"ג) אין סופגין ארבעים משום ערלה. אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים. ואין מביאים ביכורים משקין, אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים. ואינו מטמא משום משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים.

ומבואר **בחולין** (קכ:) דהאי מתני' דפוטרת ממלקות אתיא כר' יהושע, אבל לר"א חייב.

ותניא (חולין קכ:) הטבל והחדש וההקדש והשביעית והכלאים כולן משקין היוצאין מהן כמותן. ומבואר שם בגמ' דילפינן לה מקראי. ורבי אליעזר ור' יהושע פליגי אי ילפינן מביכורים לתרומת כל הפירות או רק לתירוש ויצהר. ע"ש.

וביאר **הרדב"ז** (מא"א פ"י הכ"ב) דהברייתא דקאמרה דמשקין היוצאין מהן כמותן, אתיא דלא כר' יהושע, או דהאי כמותן קאי לענין שאסורין כמותן.

ולדינא כתב **הרמב"ם** (פ"י מהל' מאכלות אסורות הכ"ב) - הטבל והחדש וההקדש וספיחי שביעית והכלאים והערלה, משקין היוצאין מפירותיהן, אסורין כמותן, ואין לוקין עליהן. חוץ מיין ושמן של ערלה, ויין של כלאים, שלוקין עליהם כדרך שלוקין על הזיתים ועל הענבים שלהן.

וביאר **הרדב"ז** (שם) דאנן קי"ל כר' יהושע. וכן ביאר **החזו"א** (מעשרות סי' ז' ס"ק א').

ויעוי' **בכ"מ** (שם) שכתב דהרמב"ם ס"ל דקראי הוי אסמכתא בעלמא. וכבר תמה ע"ז מאד החזו"א ע"ש. ומ"מ מבואר **בכ"מ** דס"ל דאינו אסור אלא מדרבנן. [וכת' **המעדני ארץ** (תרומות פ"ב ה"א ס"ק ג') דכן דעת גדולי האחרונים].

אולם **הפמ"ג** (ראש יוסף ברכות ל"ח ע"א ובא"א או"ח סי' ר"ב ס"ק י"ח) דייק לשון הרמב"ם דכת' "כמותן" דאסורין מדאו' ומש"ה הקשה דברי הרמב"ם ההדדי. ויעוי' **בחינוך** (רפ"ה) שכת' - ומשקין היוצאין מפירות שהן טבל אסורין כמותן, ומ"מ אע"פ שהן אסורין מה"ת אין חיוב מלקות על משקין אלא על גוף הפירות.

ב. ומצינו **בב"י** (יו"ד סי' ש"ל) שכתב בשם מצאתי כתוב דאם יש לפניו עיסה החייבת בחלה מדרבנן ועיסה החייבת בחלה משום תרי מילי דרבנן, אין להפריש מזו על זו, דכיון דקצת חמורה זו מזו מיחזי כמו מן החיוב על הפטור.

ויעוי' **בחזו"א** (דמאי סי' י"ב ס"ק י"ט) דכתב - הא דאין מעשרין משל לקוח על שלו, או משל נכרי על של ישראל, היינו אפי' בזה"ז שהוא דרבנן, ואפי' בירקות, דכל דאיכא באחד חד דרבנן ובשני תרי אין מעשרין מזה על זה, וכמש"כ ב"י יו"ד סי' ש"ל בשם מ"כ, וכ"ה בתשובת מיימוני זרעים בהל' חלה.

וכן מבואר **בלבושי שרד** (סי' שכ"ד סי"ב) דאין להפריש חלה מעיסה שחייבת בחלה רק מדרבנן, על סתם עיסה, אע"ג דחלה בזה"ז דרבנן, דזה תרי דרבנן וזה חד דרבנן. וע"ש דמשמע דאפי' בדיעבד לא מהני [דאתא לבאר דברי הט"ז דכתב דלא מהני ההפרשה מעיסת הפשטידא עצמה ע"ש].

ובקונטרס הל' תו"מ ממרן **החזו"א** צוצק"ל (ג' -י'. הובא בדרך אמונה ח"ג בסופו) כתב דכשם דאין מעשרין מחד דרבנן על תרי דרבנן ולהיפך, ה"ה מתלתא דרבנן על תרי דרבנן. [וע"ע בהל' תרומות מהגר"ק כהנא זצ"ל דכת' משמיה דהחזו"א דהיכא דפרי א' נגמרה מלאכתו לאכילה והשני למכירה, אין להפריש מזע"ז, דדבר שנגמרה מלאכתו למכירה יש בו חד דרבנן יותר מדבר שנגמרה מלאכתו לאכילה].

ז. אחרים יסברו שעשה עבירה

והנ"ל שייך רק באדם חשוב, ומ"מ גם סתם אדם העושה מעשה הנראה בעיני ההמון כאיסור כגון שחושדים בו שעשה מעשה גנבה וכדו' יש בזה משום חילול השם ואף אם אותו מעשה התורה התרתו. דהנה איתא **בב"ק** (קיג:) גזל הכנעני אסור שנא' ואכלת את כל העמים אשר ה' אלקיך נותן לך. **והרמב"ם** (גניבה פ"א ה"א) כתב דכל הגונב ממון עובר על ל"ת שנא' "לא תגנוב", אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון עכו"ם. וכ"כ **הטשו"ע** (חו"מ סי' שמח סע' ב). ומבואר דאיכא בזה אף איסור תורה. וכ"כ **הב"ח** (סי' רלא) **והש"ך** (סי' שנט ס"ק ב וסי' שמח ס"ק ב) בדעת הרמב"ם.

אלא דעי' **ברש"י** (סנהדרין נז. ד"ה ישראל) שמשמע דליכא בזה אלא איסור **מדרבנן** משום חילול השם. וכן נקט **ביש"ש** (ב"ק פ"א סי' מא ד"ה וכתב, ופ"י סי' כ) אלא שלדעתו אפי' בלא חילול ה' אסור משום דמוטל על האדם להרחיק עצמו מן הכיעור. וכן נר' מסקנת **הש"ך** (סי' שנט ס"ק ב), וכן הביא **המהרש"ם** (ח"ב סי' קיז) ע"פ הירושלמי דאיסור דרבנן הוא. **ובשער אפרים** (סי' ב ד"ה הנה מצאתי) נקט שדעת הרמב"ם כרש"י, וכ"כ **הכס"מ** (גזילה פ"א ה"ב), אלא דפליגי בטעם האיסור, דלרש"י הוא דוקא היכן דאיכא חילול ה' משא"כ להרמב"ם. **ובביאור הגר"א** (חו"מ סי' שמח אות ח ואה"ע סי' כח אות ה) כתי' דאף למ"ד גזל עכו"ם מותר במקום חילול ה' מדאו' אסור. וכן **במצפה איתן** (ב"מ פז:) כתי' **שמהתוס'** (שם: ד"ה אלא, ובכורות יג: ד"ה כמ"ד) מבואר דהיכא דאיכא חילול ה' לכו"ע אסור מה"ת.

ועי' **ברמב"ם** (גזילה פ"א ה"ב) שאם עבר וגזל יש חובת השבה. ומבואר **ברמ"א** (אה"ע רסי' כח) שחובה זו היא מדרבנן. וביאר **בנתיבות** (סי' שמח ס"ק ג) כי לא מצינו חיוב השבה אלא מפני קידוש השם, וע"כ הוא מדרבנן. וכ"כ **בשער אפרים** (סי' ב ד"ה הנה מצאתי).

יוצא שאף לפוסקים שמה"ת ליכא איסור גזל בכה"ג מ"מ אכתי איכא משום חילול ה'. נמצא ששייך חילול ה' אף במעשה מותר אלא שבעיניהם נראה אסור. וכעין זה מבואר **בגיטין** (מו.), עיי"ש **ברש"י** (ד"ה משום) **ובתוס'** (ד"ה כיון).

וכן מוכח להדיא נמי מהא דאיתא **בב"ק** (קיג:) אבידת עכו"ם מותרת שנא' (דברים פכ"ב פסי' ג) "לכל אבדת אחיך", "לאחיך" אתה מחזיר ואי אתה מחזיר לכנעני אלא שבמקום שיש חילול ה' אפי' אבדתו אסורה. וכן פסקו **הרמב"ם** (גזילה פי"א ה"ג) **והטשו"ע** (חו"מ רסי' רסו). וביאר **הב"י** (שם) שבמקום דאיכא חילול ה' היינו כגון שמצאו במקום שרוב ישראל, והגוי לא יסבור שנפלה ממנו האבדה אלא ישראלים המצויים שם "גנבוה ממנו". והביאו **הסמ"ע** (ס"ק ג) **והנתיבות** (חי' ס"ק ג) וכ"כ **הבן איש חי** (שנה א כי תבוא אות ח). **והבאר הגולה** (שם) כתי' דצריך לגרוס בדברי הב"י הנ"ל "מצאוהו" במקום "גנבוה ממנו".

נמצא שאע"פ שהתורה התירה אבידת עכו"ם ללא חשש משום חילול השם אמרו חז"ל שחייבים להחזירה. אלא שיש מח' אם חיוב זה הוא מה"ת. ועי' מש"כ **החזו"א** (או"ח סי' לח ס"ק ד ד"ה וכל) בענין שימוש בחשמל בשבת שמיוצר באיסור.

ועי' עוד **בבן איש חי** (שם) שכתי' דבכה"ג חייב מהתורה להשיב את האבידה מפני חילול השם. אלא דלכאו' י"ל דזה תלי במח' הפוסקים הנ"ל בענין גזל עכו"ם והשבת גזלתו לסוברים שהוא משום חילול השם אם הוא מה"ת או מדרבנן. אלא דצ"ע שהרי מבואר לעיל אות ו' שאדם העושה דבר הנראה בעיני ההמון שהוא עבירה ושאין דמיון הפועל ההוא ראוי לנכבד כמוהו דלכל הראשונים הוי חילול השם דאו', ומאי שנא הכא דהוי מח', והא סוף סוף נראה בעיני העכו"ם שישראל עובר על גניבה. ושמא המקילין שם חולקים על ראשונים הנ"ל או ס"ל דהיכן שהתורה התירה החשש חילול השם אינו אלא מדרבנן.

ח. חשש איבה

ומלבד חשש חילול השם לפעמים יש לחוש במעשיו משום איבה, דשנינו **בע"ז** (כו.) בת ישראל לא תיילד את העכו"ם (של זמנם) מפני שמילדת בן לע"ז. והקשו **בגמ'** ורמינהו יהודית מילדת עכו"ם בשכר אבל לא בחנם, אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה. **ופרש"י** שמה שמבואר במשנה דאסור היינו בחנם דמצי לאישתמוטי ולמימר צריכה אני לשכר מזונותיי. וכן הוא **בשו"ע** (יו"ד סי' קנד סע' ב). ואיתא עוד שם סבר רב יוסף למימר, אולודי נכרית בשבתא בשכר שרי, משום איבה (ומתני' בחנם קא מיירי, דמצי לאשתמוטי ולמימר צריכה אני לעסוק בשכר לפרנסתי, רש"י), א"ל אביי, יכלה למימר לה דידן דמנטרי שבתא מחללינן עלייהו, דידכו דלא מנטרי שבתא לא מחללינן, ע"כ.

ועי' **בטשו"ע** (או"ח סי' של סע' ב) שהביא שלא מיילדים אותם בשבת אפי' בדבר שאין בו חילול שבת. וביאר **המ"א** (ס"ק ה) דליכא איבה דיוכלו לומר דמי שאינו משמר שבת אין מחללין עליו, משמע דאי איכא למיחש לאיבה שרי אם אין חילול שבת, ע"כ.

ועי' עוד **בפמ"ג** (שם א"א ס"ק ה) שנשאר בצ"ע אי שרינן איסור דרבנן במקום איבה. אולם **הכנה"ג** (יו"ד סי' קנד הגה"ט אות א והגב"י אות י) ע"פ **התר"י** (ע"ז שם) נקט להקל בזה. וכן דעת **התוספת שבת** (שם ס"ק ה). **והדברי חיים** (או"ח ח"ב סי' כה) כתי' דזה פשוט באחרונים ששבות מותר. וכן נקט **בהתעוררות תשובה** (ח"ב סי' מא ד"ה והנה מסוף). **והמ"ב** (ס"ק ח) מצדד בזה.

והחת"ס (השמטות לחו"מ סי' קצד ד"ה ואחר) כתי' שאסור להולידם בשבת אפי' במקום מלאכה דרבנן בעלמא, או אפי' ליכא חילול כלל כמבואר בש"ס, אלא דבזה"ז דאיכא למיחש לסכנתא שאנחנו דרים ביניהם ויוסיפו שנאה ותחרות ויאמרו כי דמו של עכו"ם קל בעינינו ולא יקבלו תירוצים מותר לעבור על מלאכה דרבנן, ואולי בש"ס נמי לא אמרו אלא בימיהם שלא היו שכיחי תערובות ישראל וגוי' וכמ"ש **תוס'** חלוק זה בע"ז (טו. ד"ה אימור). ועיי"ש (יו"ד סי' קלא) שאם יש באיבה חשש סכ"נ יש להתיר אפי' מלאכה דאו'. והובא **בפת"ש** (יו"ד סי' קנד ס"ק ב). וכן מבואר **בהתעוררות תשובה** (שם) ועי' **בדברי חיים** (שם), וכן פסק **האג"מ** (ח"ד סי' עט).

ומהחת"ס יוצא שיש בזה ג' חילוקים: **א'** איבה שאין בה חשש פקו"נ כלל ומחמתה אין להתיר אפילו איסור מדרבנן. **ב'** איבה שיש בה סכ"נ על דרך רחוק המתירה איסור דרבנן. **ג'** איבה שיש בה חשש קרוב יותר לסכ"נ המתירה אף איסור תורה.

ויעויין **במ"ב** (סי' תסח סס"ק כג) שכ"ז באיבה עם עכו"ם, אבל במקום חשש איבה של ישראל אחר לא מתירינן איסור אף מדרבנן. ומ"מ זה בסתם ישראל שאין חשש מחמת איבה לסכנה וכדו', אבל בלא"ה עוברים אף על איסור תורה מחמת איבה של ישראל אחר וכמו שהארכנו בס"ד במקום אחר, וכ"כ **במנח"י** (ח"ג סי' כ אות ח).

ט. במקום שמירת חומת הדת

אלא שבמקום שיש משום עקירת הדת, פעמים שלא חוששין לחילול השם ואיבה. דעי' **ברמ"א** (או"ח רסי' א) שכתי' דלא יתביי"ש מפני בנ"א המלעיגים עליו בעבודת השי"ת. וכתי' **המ"ב** (ס"ק ה) בשם **הב"י** שמ"מ לא יתקוטט עמהם מפני שמדת העזות מגונה מאד ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת השי"ת כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפי' שלא במקום עבודתו יתי', ע"כ. ועי' **בבה"ל** (שם ד"ה ולא) **שהב"י** לא איירי כ"א במצוה שהוא עושה לעצמו ובנ"א מלעיגים עליו אז בודאי אין לו לחוש כלל ללעגם ולא יתקוטט עמהם, אבל אם הוא עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני העיר ועי"ז יעבירו את העם מרצון ה', ופתח בשלום ולא נשמעו דבריו, בכגון זה לא דיבר הב"י מאומה ומצוה להפר עצתם בכל מה שיוכל, עיי"ש.

וכן חזינן מהא דאמרינן לעיל שאם רוצים להעבירו על הדת ח"ו אמרינן יהרג ואל יעבור, ואם לא עשה כן חילל שם שמים אע"פ שהרואים יאמרו שהתורה אינו חסה לכאורה על נפש האדם. ולפי"ז אף בגוונא שהדבר נוגע לאיבה וחשש פקו"נ, שמירת חומת הדת דוחה חשש זה. וכן מבואר **בפאר הדור** (על החזו"א ח"ג עמ' קפו) בשם **החזו"א** ששמירת חומת הדת דוחה פקו"נ, עי"ש.

ומ"מ כל זה כשיש משום עקירת הדת וכדו', ולא במקום שכוונת ומטרת הדבר לצורך שמירת הכלל וכדו'. וכבר מובא **בפאר הדור** (שם) בשם **החזו"א שהדבר מסור לידי חכמי הדור, והם צריכים לדון בכל מקרה לפי המצב ולפי השעה**, ע"כ.

מסקנא דדינא

א' הזהירתנו התורה מלחלל השם שנאמר "לא תחללו את שם קדשי" "ולא תחלל את שם אלקיך". **ב'** אם רצו להעבירו על דבר מן המצות בפני עשרה בשעת השמד, או על א' מג' עבירות חמורות אפי' שלא בשעת השמד, אם עבר על העבירה עבר על לאו זה. **ג'** אם עשה עבירה שאין בה תאוה ולא הנאה גשמית, כיון שיש בזה משום מרד ופריקת עול מלכות שמים, הוא בכלל מחלל שם שמים. **ד'** אדם חשוב העושה מעשה המותר, אלא שבעיני המון העם מחמת גודל מעלתו נראה להם כעובר על איסור, עובר על לאו זה. וכן סתם אדם העושה מעשה אפילו שהוא מותר מהתורה אלא שמעורר חשד שעבר איסור, כגון שחושבים שעשה מעשה גנבה וכדו', יש בזה משום חילול השם. **ה'** במקום שיש משום עקירת הדת, פעמים שלא חוששים לחילול השם ואיבה. והדבר מסור לידי חכמי הדור שהם יכולים להכריע בדבר, והם צריכים לדון בכל מקרה לפי המצב ולפי השעה.

ג. והשתא נהדר לנ"ד, אם נצרף הדינים זה לזה, דחיוב מעשרות דמשקין דרבנן, ושאין להפריש מחד דרבנן על תרי דרבנן, וה"ה מתרי דרבנן על תלת דרבנן, נמצא דאין להפריש מפירות על המשקין היוצאים, דהא אין דרגתם שווה, וא"כ המשקין הנמצאים על הסכין ישארו בטבלם, ונמצא דיש להזהר לשטוף הסכין אחר שחותך הפירות קודם שיתערב המשקה בדבר אחר, וכן יש להזהר להקפיד לנקות שאריות המיץ שיצאו מהפרי על השיש וכיוצ"ב קודם ההפרשה, דהא אין המעשר חל עליהן. ואם יכוין להפריש מהפרי אף על המשקה שיצא מהפרי נמצא נוהג שלא כדין שמפריש מדרגת חיוב א' לדרגת חיוב שונה.

ויעוי' בקונטרס הל' תו"מ ממרן **החזו"א** זצוק"ל (ג' - י"ד) דאם הפריש מחד דרבנן על תרי דרבנן דינו כמפריש מדאורייתא על של דרבנן, דתרומתו מקולקלת דיש בה תרומה וטבל מעורבין.

ואכן בספר **גנזי ציון** [מכתבי הגה"צ רבי בן ציון הלוי במברגר זצ"ל] מובא דשאל את **החזו"א** זצוק"ל אם המפריש תרומות ומעשרות על פירות, יכול לכלול בהפרשתו לתקן גם את המיץ הנמצא על הסכין, או הניתז על השולחן.

והשיב לו בזה"ל - לא. מיץ חיובו רק מדרבנן, ובזה"ז הוי תרתי דרבנן, וא"א להפריש ממיץ על הפירות דהוי מהפטור על החיוב, ולהפריש מן הפרי על המיץ הוי מהחיוב על הפטור והמיץ תוקן אבל מעשרותיו מקולקלין, ואין עצה אלא לתקן את המיץ לחוד והפירות לחוד, או לשטוף הסכין.

ד. אולם מצינו **בכפתור ופרח** (פי"ד) שכתב בשם בעל התרומה בזה"ל - יזהר שלא יפריש משל גויים על של ישראל אם אפשר, אע"ג דשניהם דרבנן שייך לאסור כמו מן החיוב על הפטור וכו'. וממ"ש "אם אפשר", משמע דס"ל דאינו לעיכובא. [אולם בספר התרומה לפנינו, ליתא לתיבות "אם אפשר". ואולי זאת הוספת בעל הכפתור ופרח עצמו. וצ"ע].

וע"ע **בדרך אמונה** הל' תרומות (פ"א ס"ח בה"ל ד"ה מהיכן בסוף דבריו) דדייק **מהגר"א** (יו"ד סי' של"א ס"ק ט"ז וס"ק כ"ט) דלא חייש לתרי דרבנן לענין הפרשה מזה על זה.

וע"ע **במעדני ארץ** תרומות (פי"ה הי"ד וע"ע בהלכות פסוקות שם) דיש מקום לומר דבזה"ז דהתרומה אזלה לאיבוד שרי להפריש מחדש על תרי דרבנן. ע"כ. [ויל"ע לענין המעשר ראשון, דלכא' נמי מתקלקל, והוא לא אזיל לאיבוד]. ועוד דהא י"א דאף המשקין היוצאין מן הפירות דינם מדאורייתא כדין הפירות אלא שאין לוקים עליהן.

וא"כ לענין דיעבד, היכא דנתכוון בשעת ההפרשה על הפרי ועל כל היוצא ממנו [ומש"ה לא הקפיד שלא יתערב המיץ שיצא מהפרי עם שאר דברים]. יכול לסמוך על הדעות הנזכרות.

העולה לדינא - המפריש תרומות ומעשרות על פירות וירקות, אם רוצה להוציא עצמו מכל ספק, יכוון בהפרשתו רק על הפירות ולא על המיץ שכבר יצא מהפרי. אולם באופן זה יצטרך להזהר שלא יתערב המיץ שיצא מהפירות קודם ההפרשה עם דבר א', וכן יצטרך להקפיד לשטוף הסכין שחתך בה הפירות, דהא המיץ שיצא טבל הוא. ואם קשה לו להזהר בזה, יפריש בסתמא ויכוון על הכל ויסומך על הפוסקים בדדיעבד מהני ההפרשה אף על המיץ שיצא מהפירות.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

קבלת שבת (ד)

קבלת שבת מתוך שירה וזמרה - "זכור את יום השבת לקדשו, והן מכבדין אותו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה... ולא עוד אלא כשהוא נכנס, אנו מקבלים אותו בשירה ובזמרה, שנאמר מזמור שיר ליום השבת". (מדרש שוחר טוב, פרק צ"ב)

ענין הזמרה בכניסת השבת הוא כיון שעוברים מעולם לעולם - "וענין הניגון הוא, כאשר האדם בא לבטא רגשי הודאה ושמחה, והומה ליבו ומתרגש כל כך עד שאינו יכול לבטא רגשותיו ולבארם במילים, אז מתפרץ בניגון ושר הוא בלי מילים, זהו ענין הזמרה, ביטוי של שמחה והודאה עמוקה שאין כח במילים להלבישו". (הגר"ש פינקוס זצ"ל, שבת מלכתא עמ' קכב)

- "... שהשבת תמיד נכנסת בפתאומיות ובהפתעה, ואף על פי שהתכוננו כל השבוע ממצות זכור את יום השבת, וכל שכן כל יום הששי בהכנה דרבה, אבל כאשר סוף סוף נכנסת השבת הרי זה מעבר בין עולם לעולם, וכששורה השכינה הרי זו עליה נוראה לכל יהודי ויהודי שלא שייך להתכונן לזה כלל, ומרוב ההתרגשות מאבדים את כח הדיבור, ופותחים בזמרה". (שם עמ' קכד ע"י"ש באריכות)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון הונצח **לע"נ רבי שמעון בן שלמה זצ"ל**

© **שמעתא עמיקתא – לקבלת הגליון מדי שבוע בדוא"ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com**

שמעתא עמיקתא

גליון ת"ע | פרשת כי תשא – פרה | תשפ"א | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

כיצד יש לנהוג במחלוקת הפוסקים בפקוח נפש של רבים

א. חכם אחד אוסר ואחד מתיר. **ב.** בדיני פקוח נפש. **ג.** ללכת אחר רוב חכמה. **ד.** אחד מהם רבו. **ה.** שני בתי דינים באותה העיר.
ו. קיבל על עצמו אחד מהשני בתי דינים. **ז.** תקנת גדול הדור. **ח.** הוראות הנוגעות להולכים ע"פ בית דין אחר **ט.** בדיני פקוח נפש.

א. חכם אחד אוסר ואחד מתיר

איתא **בע"ז** (ז.) אם היו שני חכמים א' אוסר וא' מתיר, אם היה א' מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו הלך אחר המחמיר. ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל. וכן הביאו **הרי"ף** (ב.), **הרא"ש** (פ"א ססי' ג), **הרמב"ם** (ממרים פ"א ה"ה) **והרמ"א** (חו"מ סי' כה סע' ב). ועי' **בחק"ל** (יו"ד סי' פב) דאם א' אוסר וב' מתירים צד התר מוכרע טפי משום שהם רוב, ואם נשאו ונתנו יחד אין המיעוט רשאי להורות כדעתם כי כח הרוב ביטלה את דעתם, ע"כ. ועיי"ש (יו"ד ח"ג סי' קיט ד"ה והנ"ל) שכתי' שאם נפל ספק באיזה עיר אזלינן בתר רוב חכמי אותה העיר ואם שאין זה בירור גמור כי אפשר שחכמי שאר ארצות יסכימו עם המיעוט, אבל לא צותה תורה לטרוח אחר כל חכמי ישראל. ועי' **במהר"ם שיק** (אה"ע סי' כ ד"ה מיהו) **ובחזו"א** (ערלה סי' יא ס"ק ז). ועוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליונות מ"ו, מ"ז, קס"ז ושפ"ו.

ב. בדיני פקוח נפש

וזה בהוראת איסור והיתר. ובהוראת הנוגעת לפקו"נ אזלינן לחומרא דהרי קיי"ל דספק סכנה לחומרא, וכן מבואר **ברבינו ירוחם** (נ"ז ח"ב נא ע"ד הובא בב"י או"ח סי' תריח) ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות קצ"א, ש"ח ושכ"א. ואפילו במקום שיש רוב פוסקים המקילים בדבר וסוברים שאין משום סכנה, י"ל דאזלינן לחומרא, דבמקום פקו"נ לא אזלינן בתר רובא כדאיתא באו"ח סי' של"ט דאפילו היו ט' עכו"ם וישראל א' בחצר ופירש א' מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת מפקחין בשבת.

אלא שבאמת מצינו מח' ראשונים בהבנת מסקנת **הש"ס יומא** (פב. - פג.) דאמרו דחולה מאכילין אותו ביוה"כ ע"פ בקיאין. דעת רוב הראשונים (חלקם הובאו להלן) כפשט הגמ' שם שבסכנה לא אליזנן בתר רוב דעות, וע"כ אף אם רוב הרופאים אומרים שהחולה יכול לצום ביוה"כ מ"מ מאכילים אותו ע"פ מיעוט הרופאים שאומרים שאינו יכול לצום, וכן דעת **הטשו"ע** (סי' תריח סע' ד), דלא **כהשאילתות** (שמות שאילתא לח) ודעימיה דס"ל שהולכים אחר רוב דעות כמו שמצינו בסנהדרין דאזלינן בתר רובא אף לענין נפשות. ועי' **ברמב"ן** (תוה"א שער המיחוש ענין הסכנה) איך שביאר הש"ס אליבייהו. ועיי"ש שכתי' לדחות דלא דמי לסנהדרין, דשאני התם דכולהו דייני נינהו, אבל הכא כיון דאיכא תרי דאמרי צריך, אינך לא צריכי לן לאומדנא כלל וכמאן דליתנהו דמי.

ג. ללכת אחר רוב חכמה

ובמקום שיש משום רוב חכמה ובקיאות מצינו **לרמב"ן** (שם) שכתי' בענין רופאים החולקים האם צריך להאכיל חולה ביוה"כ משום פקו"נ, שאם הם שוים במנין הולכים אחר החכמה ובקיאות בין להקל בין להחמיר, אבל באי' כנגד שנים, אפי' אם היחיד הוא מומחה והשנים אחרים אינם מומחים, הולכים אחר השנים ואין דבריו של האי' כלום, אבל אם האי' מופלג בחכמה מאוד חוששין לדבריו אם אומר צריך אפילו במקום שנים, ולא אמרינן דאין דבריו של א' במקום שנים.

ועיי"ש שביאר דמצינו דאזלינן אחר רוב חכמה מהא ששנינו לעיל **בע"ז** דאם היה א' מהן גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואע"ג דבסנהדרין הולכים אחר רוב דעות ולא אחר רוב בקיאות, התם דיינין הם וכולם צריכים לאותו הדין, ומדינא לא היה ראוי להיות דין עד שיסכימו כל הצריכין לדעת א' אלא דרחמנא אמר אחרי רבים להטות, אבל הכא שומעין לחכם, והשני אינו ראוי להיות נשאל בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובטל הוא, מיהו א' במקום ב' כיון שכולן רופאים ויודעים במלאכה זו אין דבריו של יחיד במקום שנים, מ"מ במופלג מהם בחכמה חוששין לדבריו להחמיר אפי' במקום רבים, אבל להקל כדין היחיד, דאשכחן לענין ב"ש וב"ה **ביבמות** (יד.) דאזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, אבל כיון שב"ש מחددי טפי חוששין לרוב חכמה להחמיר, ע"כ. ודעת **הרא"ש** (שם) **והטור** (שם) שאין הולכין אחר בקיאות כלל.

והנה **הרמ"א** (שם סע' ב) פסק כהרא"ש והטור. אבל **הב"ח** (אות ז) **והמ"א** (ס"ק ד) פסקו כהרמב"ן דבשוין הולכין אחר הבקי אם הוא מופלג בחכמה. **והמ"ב** (ס"ק ח) הביא פלוגתתם, וסיים שאכן אם אותן האומרים שצריך הם מרובין אזלינן בתר דידהו להקל אף שאינן חכמים ובקיאין כ"כ (דבזה מצרף דעת הרמב"ם שם דאזלינן בתר רוב דעות). ועיי"ש (ס"ק י) שאם הרופא ההוא מופלג בחכמה יותר מאחרים חוששין לדבריו להאכילו אף שהם רבים נגדו. ומ"מ עיי"ש (ס"ק יב) שמשמע דס"ל שאם יש רוב דעות ורוב חכמה אזלינן בתרייהו. ולפי"ז מבואר דבסכנה לא אזלינן בתר רוב בקיאות וחוששין אף למיעוט מפני הסכנה. וי"ל שה"ה בנ"ד דאף אם הרוב נוקט שאין חשש סכנה ויש מיעוט שאומר שיש חשש סכנה דיש לחוש. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון ת"ה.

ד. אחד מהם רבו

אלא דאכתי יש לדון כשרבו פוסק שאין לחוש לפקו"נ אם רשאי ללכת כדבריו ולא לחוש לחולקים עליו אפילו אם הם רבים. דאיתא **בשבת** (קל.) במקומו של רבי אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת (לצורך ברית מילה אע"פ שלדעת רבנן מכשירי מילה לא דוחים שבת), במקומו של ריה"ג היו אוכלין בשר עוף בחלב (דלא כחכמים הסוברים שאסור מדרבנן). והוכיח מכאן **הרשב"א** (ח"א סי' רנג) שאם יש רב אחד במקומם ולמדם הן הולכים אחר דבריו. ומן הדרך הזה **כל שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ א' מגדולי הפוסקים** כגון ע"פ הלכות הרי"ף או ע"פ חבור הרמב"ם, והרי עשו אלו הגדולים כרבם. ומיהו אם יש שם א' חכם וראוי להוראה ורואה ראיה לאסור מה שהם מתירין, נוהג בו איסור, שאין אלו כרבם ממש דבמקום רבם אילו יעשו שלא כדבריו יקלו בכבוד רבם במקומו, ע"כ.

ה. שני בתי דינים באותה העיר

ובעירובין (ו.) מבואר שלפני שיצאה בת קול ונקבע הלכה כבית הלל "הרוצה לעשות כבית שמאי עושה, כבית הלל עושה". ויש לתמוה איך רשאין לעשות כאחד מהם אף לקולא, והרי קיי"ל בדאו' לך אחר המחמיר. וכבר עמד בזה **הריטב"א** (ע"ז ז. ד"ה היו) וכתי' דלדידהו גופייהו ודאי כיון דשקולין נינהו וכל א' עומד בשמועתו, כל א' נוהג כדבריו אפי' לקולא. ואחרים הבאין לעשות בהוראתן הולכין אחר המחמיר בדאו' דוקא בענין אחר כיוצ"ב שנחלקו אלו, אבל באותה חתיכה עצמה שנחלקו בה כיון דשקולין הם וכי הדדי איפליגו בה, אין הוראת איסור חל באותה חתיכה, ורשאי המיקל להורות לאחרים קולא באותה חתיכה, ע"כ.

וכן מצינו **במהריב"ל** (ח"א סי' עה) דהיכן שיש כמה בתי דינים וכדו' באותה עיר חשיב ספק, שהרי כתי' דמה דאשכחן במקומו של ר"א היו כורתים עצים כו' בשבת, דוקא בימיהם שבכל עיר ועיר היה להם רב א' שהיה מלמדם כדאמרי' כל פרוואה נהוג כרב נהרדעא כו' וכל עיר ועיר היו מחויבים בכבוד מלמדם, אבל אנו בזמנים האלו כל הפוסקים והרבנים אשר מימיהם אנו שותים הם רבותינו ואנו מחויבים בשל תורה ללכת אחר המחמיר, ע"כ. והביאו **הגט פשוט** (כלל א אד"ה גם לענין גיטין).

ועי' **בחזו"א** (יבמות סי' קלד יד. ד"ה הא) שרצה לומר דהא דאמרו דאם רוצה עושה כב"ה או כב"ש מיירי באינו במקומו של המתיר או שכבר מתו החולקין, אבל אם הוא במקומו של המתיר ומקבל עליו ב"ד זה לעשות כקוליהן וכחומריהן שפיר דמי, ושוב כתי' **שמהריטב"א** משמע דב"ש וב"ה היו בעיר א' ממש, ולכן כתי' שאין רשאין לעשות כב"ש או כב"ה לקולא אא"כ הורו להן על מאורע שאירע וצריכין לשאול בכל פעם כדי להקל, ואף **לריטב"א** אם אין החולקים בעיר א', כל עיר עושין כב"ד שלהן וא"צ לשאול בכל פעם, וכהא דבמקומו של ריה"ג היו אוכלין בשר עוף בחלב, ע"כ. ועי' **בדברות משה** (שבת סי' י ענף ב ד"ה וסובר).

פניני הלכה

האם יש משום אין עושין מצוות חבילות חבילות במדליק נר א' לע"נ אביו ואמו יחד

איתא **בפסחים** (קב.) ת"ר בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום, מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום, ושני אומר עליו ברכת המזון, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך [נ"א משתחשך], גמרו (סעודתן), כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון, והשני אומר עליו קדושת היום.

ומקשינן אמאי (בעינן תרי כוסות), ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא. אמר רב הונא אמר רב ששת אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד, מאי טעמא לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות [ופי' **רשב"ם** דמחזי עליה כמשאוי].

ותו מקשינן מהא דאם חל יו"ט במוצאי שבת אומר קידוש והבדלה על כוס אחת, ופרקינן דשאני הבדלה וקידוש דחדא מילתא היא, משא"כ ברכת המזון וקידוש דתרי מילי נינהו.

ופרש"י קידוש והבדלה חדא מילתא היא - דתרוייהו משום קדושת יו"ט נינהו, ובהבדלה עצמו הוא מזכיר קדושת יו"ט, דהמבדיל בין קודש לחול מברך.

ומצינו **בשו"ת הר צבי** (יו"ד סי' קצ"ה) שנשאל במי שיש לו יא"צ על אביו ואמו ביום אחד, אם צריך להדליק ב' נרות, או שנר אחד עולה לשניהם. ואם מדליק נר אחד לשניהם אם יש בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות.

והשיב דלכאו' ל"ש בזה אין עושין מצוות חבילות חבילות, משום דכיבוד אב ואם מצוה אחת היא ול"ש בזה חבילות, וכעין דאמרינן בפסחים דהבדלה וקידוש חד מילתא היא, וכ"ה כיבוד אב ואם חדא מצוה היא ואין כאן בית מיחוש. ולעומת זאת י"ל דהרי האב והאם הם ב' גופים, ואם מכבדם בב"א אפשר שזה דומה להא דאין משקין ב' סוטות כאחת, ואין מטהרין ב' מצורעים, ואין עורפין שתי עגלות כאחת, אע"ג דמין מצוה אחת היא.

ומסיק שם דלהלכה נראה דיכול להדליק נר אחד לשניהם ואין בזה משום מצות חבילות חבילות, וראיה לזה מדברי **הרמ"א** בהל' יוה"כ (סי' תר"י ס"ד) בשם **הכל בו** שנוהגים שכל איש גדול או קטן עושין לו נר, גם נר לאביו ואמו שמתו, ויעויין שם **באליה רבה** שכתב דמלשון זה משמע דסגי בנר אחד. והטעם שאין בזה משום מצוות חבילות חבילות יתבאר ע"פ דברי **התשב"ץ** (ח"ב שאלה מ"ב) לענין מילת ב' תינוקות בבת אחת דאין בזה משום אין עושין מצות חבילות חבילות, כיון דאין הם מצוות חלוקות כברכת המזון והבדלה, ולא דמי להא דאין מטהרין ב' מצורעים בבת אחת וכן דאין משקין ב' סוטות בבת אחת, דהתם הוי כל אחת מצוה בפני עצמה לכל אחד ואחד, משא"כ מצות מילה דרמיא על האב דכל חד וחד מחייב למימהל בריה. עכת"ד ע"ש.

וסברא נוספת מצינו בפוסקים להתיר בזה, דהנה **בכתב סופר** (או"ח סי' קל"ט) נשאל אם מי ששולח לעני בפורים מיני מאכל ומשתה, יכול לכון בזה לצאת ידי חובת משלוח מנות ומתנות לאביונים כאחד (בצירוף שיתן לעוד אביון מתנה אחרת), או דבעי לשלוח משלוח מנות בפנ"ע ומתנות לאביונים בפנ"ע.

ובתוך דבריו שם כתב דיש מקום עיון בזה אם יש בזה משום אין עושין מצוות חבילות, ותלי ליה במח' הראשונים אם בדרבנן גם שייך אין עושין מצות חבילות חבילות. ע"ש מה שהאריך בזה.

יוצא שאם יש בית דין א' בעיר רשאי כל א' לעשות כבית דינו אף לקולא, ואם יש ב' בתי דינים, אם שאלו א' מהם יכולים לנהוג באותה חתיכה כאותו ב"ד ששאלו אף לקולא, אבל בחתיכה אחרת בדאו' צריך להחמיר כהחולקים אא"כ שאלו למקילים והורו להקל. אלא די"ל דדוקא כשהוראת היתר חלה על חתיכה אבל הוראה כללית שאינה חלה על דבר מסוים, אם יודע שיש בתי דינים שחולקים, בדאו' עליו ללכת אחר המחמיר, ואפשר שאף אם שאל ב"ד אחד מ"מ אכתי עליו להחמיר כי אין חלות היתר על חתיכה או גוף מסוים.

ולפי"ז אף במקום שפסק המתירים נוגע לדיני נפשות, כגון בשאלה אם אדם נחשב כמת מחמת מוות מוחי וכדו', דלדעת הפוסקים דנחשב כמת מותר לנתקו ממכונות המחזיקות את נשימתו וכדו', כיון ששאל ופסקו לו שאין כאן מעשה רציחה אינו בכלל רודף. אולם היכן שהורו הוראה כללית הנוגעת לרבים וכדו' ולדעת המחמירים יש כאן משום ספק פקו"נ, כיון שלא חלה הוראה על גוף מסוים על הב"ד להפרישו מחמת סכנה דרבים דאין כאן חלות הוראה ויש ללכת אחר המחמיר.

ו. קיבל על עצמו אחד מהשני בתי דינים

אלא דכ"ז בסמתא דלא קיבל עליו הוראותיו של א' מהם, אבל אם קבלם עליו דינם כרבו, כמבואר **בחזו"א** (שביעית סי' כג ס"ק א) שכת' שנר' דהא דאמר בשל תורה הלך אחר המחמיר אינו אלא בשאין א' מהם רבו, אבל א' מן החכמים הוא רבו הלך אחריו אף להקל, **ומקרי רבו כל שהוא קרוב לו ושומע שמועותיו תמיד ברוב המצות**, ובזה אם יש ב' חכמים קרובים לו רשות בידו להחזיק בהוראותיו של א' מהם ולהחזיקו כרבו, והיינו דאמרינן הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה, והיינו להחזיקם כרבו ולהלוך אחריהם תמיד בין לקולא בין לחומרא, ודין זה בין בחיי החכם ובין לאחר מותו כל שידועות הוראותיו והלכותיו מפי תלמידיו או מפי ספריו וכו', ואפי' החולקים עליו הם הרבים כל זמן שלא היה מושב ב"ד ודנו זה כנגד זה והכריעו את ההלכה, והיינו דאמרו במקומו של ר"א היו כורתים עצים כו' במקומו של ריה"ג כו', ומיהו ב"ש וב"ה אחר בת קול חשבוהו חכמים כהכרעה של מושב ב"ד ואין רשאין להקל כב"ש ואף לא להחמיר, ע"כ. וביאר **בקהלות יעקב** (ברכות סי' א אות א ד"ה והנה הרא"ש) דמה שהולך אחר רבו הוא מדין "ובאת אל השופט שבימיך", ולגבי תלמידי הרב הוי הרב דידהו השופט שבימים ההם.

וכת' **באבקת רוכל** (סי' לב) שאפי' אם באותה העיר רבו קהלות שנוהגות כהרא"ש וזולתו, אינן יכולים לכוף למיעוט הקהלות שנוהגות כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם, ויכולים לנהוג כחומרותיו וכקולותיו, ואפי' רבו באותה העיר קהלות שנוהגות כהרא"ש, דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הוה ליה כשני בתי דינים בעיר א', וקיי"ל כרבא דהיכא דאיכא שני דיינים בעיר א' אלו נוהגי' לאסור ואלו נוהגים להתיר אין כאן משום לא תתגודדו כדאיתא ביבמות **וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו** שאין בני קהל אחד כופין לבני קהל אחר, ע"כ. וכן מבואר בדברי **הרשב"א** הנ"ל באות ד'. [ולכאו' נר' **מהחזו"א** דאף בזה"ז שייך דין רבו. ויעו' **בדברי יציב** (יו"ד סי' קלא אות ב) שכת' שבזמנינו שעיקר הלימוד מספרים לא שייך דין רבו מובהק. ואפשר דאף לדעתו היינו בנוגע להיות מורה במקומו וכדו' משא"כ בגוונא שמקבל ע"ע ללכת כהוראות רבו דין רבו יש לו אף בזה"ז].

ז. תקנת גדול הדור

ובמקום שיש הוראת גדול הדור מצינו **בשו"ע** (חו"מ סי' ב סע' א) שביד גדול הדור לתקן תקנות, וכן ביד טובי העיר שהמחום ב"ד עליהם, עי"ש. ועי' **בב"ח** (אות ב) שכתב דלמיגדר מילתא כל גדול בעירו או בגבולו הוי בית דין יפה ויש לו כח לתקן אפי' לא קבלוהו, ולא גרע מטובי העיר שהמחום רבים עליהם ואינן גדולים בעירן, ודוקא בשלא קבלו עליהם אנשי העיר גדול אחר להנהיג קהלם בכל דבר גם לא המחום עליהם טובי העיר, הא לאו הכי אין לו כח לתקן בלא דעתם והסכמתם אפי' הוא גדול מהם, אם לא שהוא גדול שאין בדורו כמוהו שזה הוא כמו ב"ד הגדול, אותו ודאי יש לו כח לתקן במיגדר מילתא אף כנגד שאר גדולים שאינם גדולים כמותו, ולא בעינן דעתם והסכמתם, וצריכים לקיים גזירתו ותקנתו במיגדר מילתא אם הוא בענין שרוב הציבור יכולין לעמוד בה, ע"כ. ועי' עוד לענין תקנות הקהל ביו"ד סי' רכ"ח.

מבואר שביד גדול הדור לתקן תקנות אפילו לא קבלו אותו עלייהו, וכן פסק **הבאר הגולה** (שם). אלא שדוקא בשלא קבלו עליהם אנשי העיר גדול אחר להנהיג קהלם בכל דבר (אא"כ שהוא גדול שאין בדורו כמוהו). ולפי"ז מסתבר שבעיר שיש כמה גדולי הדור שקבלו עליהם כל צבור וצבור מיר"ש, י"ל שעל כל או"א לנהוג כרבו כגדול הדור שקבלו הם ע"ע. וכעין זה כתב נמי **בקובץ שעורים** (קוד"ס סי' ב אות ג) שב"ד של שבט, אותו השבט צריך לשמוע לב"ד שלו. ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון שס"ג.

ח. הוראות הנוגעות להולכים ע"פ בית דין אחר

ואיתא **ביבמות** (יד:) דאע"פ שנחלקו ב"ש וב"ה בצרות, באחיות, בגט ישן, בספק אשת איש, במגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק, בכסף ובשוה כסף, בפרוטה ובשוה פרוטה, לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מבית הלל ולא ב"ה מבית שמאי, ללמדך שחיבה וריעות נוהגים זה בזה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו, ר"ש אומר נמנעו הן מן הודאי ולא נמנעו מן הספק, ע"כ. ומ"מ עי"ש דלא נמנעו כי היו מודיעין אחד לשני אם הן מהמותרות להן. וביאר **בתפארי"** (עדיות פ"ד בועז אות ב) דלעולם הא דהודיעו ב"ש לב"ה ר"ל מתורת חסידות ולא מצד דינא, וכן משמע מהגמ' דקא' דמודעי אהדדי ללמדך שחיבה וריעות נהגו זל"ז, ואי מדינא אסור מהיכא מוכח שחיבה וריעות נוהגת ביניהן, ע"כ. אלא שבאמת מצינו מח' האם בכה"ג יש חובה להודיע לשני משום לפנ"ע דעת **הרמ"א** (יו"ד סי' קיט סע' ז), **הש"ך** (שם ס"ק כ) **והרלנ"ח** (סי' קכא) שבמקום מח' הולכים אחר הנכשל דהיינו שאם המתיר מאכיל את האוסר יש משום לפנ"ע. אולם דעת **הפר"ח** (או"ח סי' תצז מנהגי איסור אות כג) כהתפאר"י הנ"ל שהולכים אחר המכשיל וע"כ אם המתיר מאכיל את האוסר אין משום לפנ"ע, אלא שמ"מ "אין ראוי לו" למתיר להעבירו על דעתו. והארכנו בזה בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון קנ"ו.

וחזינן מכאן תרתי, חדא דאע"פ שאחד סובר שחברו טועה בדבר הלכה אין מצוה להפרישו כיון שנוהג ע"פ הוראת היתר. וכמו כן חזינן דלולי איסור לפנ"ע רשאי להתנהג כדרכו אף כשהדבר אסור לדעת חברו אלא שמ"מ אין ראוי להעבירו על דעתו.

ט. בדיני פקוח נפש

אלא דאכתי יש לדון כשהוראת המתיר נוגעת לדיני נפשות, כגון שלדעת החולקים יש בהוראתו משום חשש סכנה ליחיד או לרבים, האם נימא דמחמת שנוהג כהוראת רבו היתר הוא בידו, או דנימא דאף אם נאמר שרשאי לנהוג כן לעצמו מ"מ כלפי אחרים הוי כרודף כיון שהחולקים סבורים שהוא טועה (ונפ"מ לענין איסור מוסר דאם חשיב רודף לפעמים אין איסור מוסר, עי' הפרטים **בשמעתא עמיקתא** גליון תנ"ג), ואין זה דומה לנוהג כרבו בהוראת איסור והיתר שכיון שעושה בהיתר לא שייך דין אפרושי מאיסוראי, דשאני הכא שמחמת הנהגתו יש חשש נזק לדעת החולקים ועל כן רשאים להגן ע"ע דאמרינן חייך קודמים.

ולכאורה יש להוכיח דאף שנוהג בהיתר מ"מ כלפי אחר ההולך לפי המחמירים לדידה חשיב כרודף, מהא דאיתא **בסנהדרין** (פב.) שאע"פ שהבועל ארמית מותר להרגו כמו שמצינו בפנחס שהרג את זמרי, מ"מ אילו נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו שהרי (פנחס) רודף הוא. ופירש **היד רמ"ה** (ד"ה א"ר) דפנחס רודף הוה **שהרי אין מצווה להרגו אלא רשות בעלמא הוא** שהרי אם שאל אם להרוג את בועל ארמית אין מורין לו, וכשם שניתן לפינחס רשות להרגו לזמרי כך ניתנה רשות לזמרי להציל את עצמו בנפשו של פינחס, והני מילי זמרי, אבל אינש אחרינא לא, דלאו רודף גמור הוא דהא ברשות קא עביד ומאי שנא אינש אחרינא כיון דלדידיה נמי איכא רשותא למקטליה לזמרי לא אתיהיבא רשותא לאצוליה, אבל זמרי גופיה לא אתיהיבא ליה רשותא למקטל נפשיה הילכך אית ליה רשותא לאצולי נפשיה, ע"כ. ובדרך זה כת' **המאירי** (שם ד"ה פנ"עת). וכ"כ **המשל"מ** (רוצח פ"א הט"ו) בשם **הרי"ו** (מישרים נל"א ח"ב) הובא **בערול"נ** (מכות יב.) **ובאור שמח** (רוצח פ"א הי"ג). ועי' **באפיקי ים** (ח"ב סי' מ ד"ה עוד חי'). מבואר שאע"פ שפנחס נהג בהיתר מ"מ רשאי היה זמרי להרגו ע"מ להגן ע"ע כי לא היה חיוב להרגו, נמצא דשייך דין רודף אף לנוהג בהיתר ואפי' כשהמעשה רצוי (ודוחק לחלק דשאני התם דאע"פ שאין איסור הריגה מ"מ יש מעשה הריגה, משא"כ הכא דלדעת המתירים אין כאן מעשה הריגה). ולפי"ז י"ל דה"ה בנ"ד שאלו הנוקטים שיש בהנהגת המתירים משום חשש סכ"נ, שיש להם להחשיבם כנוהגים שלא כדין אע"פ שהנהגתם היא בהיתר.

מסקנא דדינא

א. שני חכמים או שני בתי דינים אחד אוסר ואחד מתיר, אם הוא דבר שאסור מה"ת הלך אחר המחמיר, ואם הוא מדרבנן, הלך אחר המיקל (ועי' עוד פרטים בזה בשמעתא עמיקתא גליון מ"ו). ובהוראה הנוגעת לפיקוח נפש הלך אחר המחמיר. **ב.** אם אחד מהם רבו הולך אחריו אף להקל, וכל שהוא קרוב לו ושומע שמועותיו תמיד ברוב המצות הוא בכלל רבו. **ג** במקום שרבו הורה הוראה כללית שלדעתו אין לחוש בה משום חשש פקו"נ, ויש חולקים עליו, נראה שכל אחד רשאי ללכת לפי הוראת רבו, אלא שמ"מ ההולכים כדעת המורים להחמיר יכולים להחשיב את המקילים כנוהגים שלא כדין בנוגע לדברים הנצרכים להגן על עצמן שלא יינזקו, כיון שלשיטתם יש משום חשש סכנה. והכל לפי הענין.

אולם **השדי חמד** (מערכה א' כלל ל"ט) כתב להשיג על דבריו, דהא דאין עושין מצוות חבילות שייך דוקא שעושה שתי מצוות ממש אלא שעושה אותם בבת אחת, לא כן כשעושה מעשה אחת ורק מכוין לשתי מצוות שיעלה לכאן ולכאן, אין כאן עשיית מצוות חבילות.

וציין לדברי **הגר"א פלאג'י זצ"ל** בספרו ויען אברהם (או"ח ס"ק נ'), דשם הביא משמיה דהרב קרית ארבע דנסתפקו בני החבורה במעשה שהיה שגמרו ב' מסכתות ביחד, אם היו יכולים לעשות יומא טבא לשתיהם ביחד, מההיא דאין עושין מצוות חבילות חבילות, והארי שבחבורה כמהריב"א פשיט ליה ממאי דאמרו הפוסקים לגבי קידוש דכל היכא ששתי המצות הן ממין אחד לית לן בה משום ליתא דאין עושין מצוות חבילות חבילות, ונ"ד דכוותיה, ומסתברא לן טעמא ועשינו כדבריו. ע"כ.

והגר"א פלאג'י זצ"ל יצא להשיג על דבריהם, דהכא לא נגע ולא פגע בענין אין עושין מצוות חבילות חבילות, שדוקא בשתי מצות הניכרות בעיני הכל והנעשות בשתי פעולות שייך לומר דהוי כעושה מצות חבילות, והכא לא כן הוא אלא אדרבא אחת עושה במקום שתיים ובכוונת הלב, מה שייך לומר על זה אין עושין ואין כאן עושין. ושאני ב' קדושות על כוס אחת שמזכיר על זה ועל זה. ועל באכילה שנותן לפיו בסתמות ל"ש זה.

וה"נ י"ל בנידון דידן שמדליק נר אחד וכוונתו לקיים בזה ב' מצוות כיבוד אב וכיבוד אם, דאין כאן ב' מעשים, או ב' הזכרות במעשה אחד. דאין בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות.

[ושאני טהרת שני מצורעין כאחד, או עריפת שתי עגלות כאחת, דאע"ג דעושה כן במעשה אחד, מ"מ ב' מעשים לפנינו מחמת דהן ב' מצורעין וב' עגלות. משא"כ בנידון דידן דאין אביו ואמו כאן, ורק המעשה מהני לתרוייהו מחמת כוונתו].

וע"ע **בשדי חמד** בפאת השדה (מערכת האלף אות צ"ה) דהביא עוד דברי הגאון חיים טוייבב אבד"ק באטישאן, דהטעם שאסור לעשות מצוות חבילות חבילות הוא כמ"ש התוס' בסוטה דמחזי עליו כמשא, היינו שהרואה אותו עושה ב' מצוות כאחת יאמר דלכך עושה אותן כאחת דהמה עליו כמשא, וזה אינו אלא במצורע וסוטה דהרואה רואה אותו עושה ב' מצוות כאחת התם הוא דשייך גזירת הרואין, משא"כ במדליק נר חנוכה בשמן שריפה דאין הרואה אותו ידוע דהוא מדליק שמן שריפה.

ולדבריו ה"נ בנ"ד ל"ש מצוות חבילות חבילות, דהא אין הרואה אותו יודע דמדליק עבור אביו ואמו כא'.

אלא דבעיקר דבריו שפי' דברי התוס' "דמחזי עליה כמשא", דהיינו מחמת גזירת הרואין, יש מקום לדון, דיש לפרש דאין כוונת התוס' מחמת הרואין ממש, אלא כל שמעשהו מחזי כמשא אית ביה חסרון בעצם אף כשעושהו בינו לבין עצמו [משא"כ היכא דאינו נראה כמשא תו לית ביה חסרון בעצם].

העולה לדינא - המדליק נר אחד לע"י"נ אביו ולע"נ אמו, אין בזה משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, אע"ג דמקיים בזה כיבוד אב וכיבוד אם כאחת.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

קבלת שבת (ה)

אמירת ששה מזמורים כנגד ימי השבוע - "והם ששה מזמורים, כנגד ששת ימי השבוע, שכולם מושכין השפעתם משבת, כי היא מקור הברכה". (ערוך השלחן שם)

כוונת המזמורים - "לעת ערב, לעת צאת ידי חובת תפילת מנחה, ויהי בעלות המנחה, שבת בעי הכנה, להכין האדם עצמו לקראת שבת מלכתא, לומר המזמורים של קבלת שבת בשמחה עצומה עד מאד, ובודאי באלו המזמורים התבה קולטתן התהלהבות בלב האדם אל עושהו בשמחה עצומה מאד כשיוציא אותם מפיו ויקרא בכל כחו ובהתלהבות גדול...". (יסוד ושורש העבודה ח, ב)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמזח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3-3-1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" – יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון הונצח לע"נ רבי שמואל בן שפרה, ר' יהודה בן מרדכי יצחק הלוי ואברהם יעקב בן יהודה הלוי זצ"ל

© שמעתא עמיקתא – לקבלת הגליון מדי שבוע בדוא"ל, ניתן לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il או amikta571@gmail.com